

באר החיים על מצודת דוד . ישעיה.

ריא

(ג) קול קורא במדבר פנו דרך יהוה ישרו בערבה מסלה לאלהינו: (ד)
כל גיא ינשא וכל הר וגבעה ישפלו והיה העקב למישור והרכסים
לבקעה: (ה) ונגלה כבוד יהוה וראו כל בשר יחדו כי פי יהוה דבר:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מ ג-ה)

(ג) - **קול קורא** - כאילו קול מכריז ואומר, - **במדבר פנו דרך ה'** - פנו במדבר דרך ה', להשיב בו בני הגולה. - **ישרו בערבה** - עשו בערבה - **מסלה לאלהינו** - דרך ישר לאלהינו כי הוא ילך לפניהם [ע"פ רד"ק]: (ד) - **כל גיא ינשא** - כל עמק ירומם - **וכל הר וגבעה ישפלו** - וכל ההרים ישפלו להיות הדרך ישר ושטה [ע"פ רש"י]. - והיה העקב למישור - דרך המענות יהיה מישור. - והרכסים לבקעה - מקומות הגבוהות יהיו בקעה [ע"פ רד"ק]: (ה) - **ונגלה** - אז יגלה - **כבוד ה'** וראו כל בשר יחדו - וכלם יראו - כי פי ה' דבר - ושה' אומר לנביאים את הנחמות האלו, הואיל ונתקיימו [ע"פ רד"ק]:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מ ו-ח):

הנודאות והבטחון שתבא הגאולה, היא מפני שאינה דבר בשר ודם, אלא דבר האלוקים.

חז"ל (תנחומא שלח ג, במדבר רבה טז ג) אומרים על הפסוק וידבר אלהינו יקום לעולם, כיון שהבטיח ה' בדברו לאבות, יקום, גם אם אין הבנים ראויים. וראה גם שכן כתב הרס"ג בספרו אמונות ודעות (מאמר ח' ב'). בבאור פסוק זה. ואף ברש"י בפסוק ט' העמיד את הפרשה שמדברת בלשון נקבה על גאולה של 'אם לא זכו'.

לפי זה נתן לפרש את כל הפרשה כך: קול אחד אומר לקול שני (או שהשני הוא רוח הנביא. רש"י), תקרא, תבשר על הגאולה. והשני טוען כי הבשר ודם הוא דל, איף יהיה במעשיו זכיות לגאולה. וגזרת המות ושאר גזרות ה' הנושבות בו, מקשות את עבודת ה'. אכן -חזר הקול ואומר- כח העם חלש, אבל דבר אלוהינו יקום לעולם, ועבורו נגאל. המלבי"ם ז"ל מפרש את הפרשה על דרך זה (ועין תרגום).

מעין חיים – מוסר, עיונים

י' כל גיא ינשא. במדרש רבה דברים (פ"ד יא') איתא שארץ ישראל שהיא היום עם הרים ובקעות תהפך כולה למישור. וקשה שהרי חז"ל אמרו בגמרא בבא בתרא (קכב) שיהיה לכל אחד חלק בהר במישור ובקעה. יתכן שמדרשים חלוקים, או שהכוונה במדרש האומר שיהיה מישור, הוא על דרך משל, ועל פי המבואר במדרש רבה בויקרא (פ"א יד') על מה שנאמר בפרשה, 'ונגלה כבוד ה'' הכוונה שיהיה השראת השכינה על רבים, ויהיו נביאים (ענין פרק מא יח).

באר החיים על מצודת דוד . ישעיה.

ריב

(ו) קול אומר קרא ואמר מה אקרא כל הבשר חציר וכל חסדו כציץ
השדה: (ז) יבש חציר נבל ציץ כי רוח יהוה נשבה בו אכן חציר העם:
(ח) יבש חציר נבל ציץ ודבר אלהינו יקום לעולם:

(ו) - **קול אומר, קרא** - קול נבואה אומר להנביא, קרא, והכרו ברבים. - **ואמר** - כאלו הנביא שואל – **מה אקרא** - וקול הנבואה משיבו, קרא לאמר [ע"פ רש"י]. - **כל הבשר חציר** - רוצה לומר כל העמים שיבואו עם גוג על ירושלים למלחמה, יבלו ויכמשו כחציר. - **וכל חסדו כציץ השדה** - רוצה לומר,

ואף אם מי מהם עשה חסד מה, לא יחשב למאומה, ויהיה כציץ השדה הכמוש מהר ושהוא קל, לעצמת כבד צד החוכה שבמאזנים), "כי מאד הרעו לישראל, והכריע הכף [ע"פ רד"ק]: (ז) - **יבש חציר נבל ציץ** - לזה יתיבשו כחציר ויבולו כציץ. - **כי רוח ה' נשבה בו** - רוצה לומר בהפחת רוח יאבדו ובני ישראל כאשר רואים אמות חזקות, אל יתאשו מן הגאולה כלל. כי מאומה המה לפני רוח ה'. - **אכן חציר העם** - באמת העם שעם גוג יהיה כחציר. וכפל הדבר להחזיק: (ח) - **יבש חציר נבל ציץ** - העם הזה יתיבש כחציר ויכמוש כציץ, וכלם יאבדו. - **ודבר אלהינו יקום לעולם** - ודבר ה' שהבטיח על ידי הנביאים יתקום לעולם, ולא יוכלו לבטל דבריו:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מ ט-יא):

הנביא שומע מאמר המחזק את ה'קול' השני, שהשני יבשר את הגאולה בבטחון ובנודאות, כי גם אם אינם מקוים בזכות עצמם, תבטחו עבור אלוהיכם הוא כרוצה ישא בחיקו ובכחו, גם את מי שאין לו זכות בזכות עצמו (על פי מלבי"ם, וחז"ל מובא בהערה").

מעין חיים – מוסר, עיונים

י' וכל חסדו כציץ השדה. עושים חסד ומצוות, אבל כוונתם בעבודה להשלים ולבנות את עצמם, ולא מכוונים למען קיום רצון בוראו, והגדיל כבודו יתברך (מסילת ישרים סוף פרק יט').

י"י בפרשה זו אין מוזכר האויבים, מאידך מוזכר ענין השכר 'נהנה שכרו אתו'. מכך נראה כמו שאמרנו, שהנושא הוא הפחד שמה יגרם החטא, ולא נהיה ראויים לגאולה חלילה.

במדרש תנא דבי אליהו, אמר אליהו הנביא כך: כשירד משה מהר סיני וראה את הסרחון שסרחו ישראל במעשיהם, נסתכל משה בלוחות וראה את כתבן שפרח מאליהן, מיד שברן משה תחת ההר. באותה שעה נגזרה גזירה שילמדו תורה מתוך הצער ומתוך השעבוד ומתוך הטלטול ומתוך הטירוף ומתוך הדחוק ומתוך שאין להם מזונות. ובשכר אותו הצער עתיד הקב"ה לשלם 'שכרם' לימות בן דוד, כפול ומכופל, שנאמר הנה ה' אלוהים בחזק יבוא וזרועו מושלה לו, הנה שכרו אתו ופעולתו לפניו (לשון תנא דבי אליהו רבה פכ"א, ושם זוטא פ"ז. ובתנא דבי אליהו רבה פ"יז נאמר, שדורו של חזקיה שעסקו בתורה בדוחק, בזכותם יבא הגאולה).

ועוד נאמר שם. משל למלך בשר ודם שהיה לו בנים הרבה, והיה אותבן אהבה גמורה, ושגרן למקרא ולמשנה וללמוד דרך ארץ, והיה מצפה להם ואומר אימתי יבואו לביתי ואראם, כיון שהוא רואה שאינם באים, בא הוא והולך אצלם, ועמד עליהם ומצא אותן כשהן קורין ושונין ועוסקים בדרך ארץ, מיד היה מושיב אותם בין ברכיו והיה מגפפן ומנשקן ומחבקן והביא אותם לעירו, קצת מהן הוא לוקח על כתפיו, ומהן על זרועותיו, ומהן לפניו, ומהן לאחוריו. וכך עשה הקב"ה שנאמר כרועה עדו יראה בזרועו יקבץ טלאים ובחיקו ישא, עלות ינהל (תנא דבי אליהו זוטא פ"יג).

(ט) על הר גבה עלי לך מבשרת ציון הרימי בפת קולך מבשרת ירושלם. הרימי אל תיראי אמרי לערי יהודה הנה אלהיכם: (י) הנה אדני יהוה בחזק יבוא וזרעו משלה לו הנה שכרו אתו ופעלתו לפניו: (יא) פרעה עדרו ירעה בזרעו יקבץ טלאים ובחיקו ישא עלות ינהל:

(יב) מי מדד בשעלו מים ושמים בזרת תפן וכל בשלש עפר הארץ ושלל בפלס הרים וגבעות במאזנים: (יג) מי תפן את רוח יהוה ואיש עצתו יודיענו: (יד) את מי נועץ ויבינהו וילמדהו בארח משפט

(ט) - על הר גבה עלי לך - להשמיע הקול למרחוק. - מבשרת ציון - עדת הנביאים המבשרים הגאולה לציון [ע"פ רש"י]. - הרימי בפת קולך מבשרת ירושלם, הרימי אל תיראי - להרים קול בחושבה פן תמצא מכחש ומשקר. - אמרי להרי יהודה, הנה אלהיכם - בא המקום לגאל אתכם: (י) - הנה אדני אלהים בחזק - בכח ובגבורה (ליפרע מהאמות). - יבוא, וזרעו משלה לו - רוצה לומר לא יהיה צריך לעזרת זולתו (כדי להתגבר על האויבים). - הנה שכרו אתו - שכר המעשה מזמנת עמו לשלם לכל אחד כגמולו. - ופעלתו - שכר הפעלה מזמנת - לפניו - והוא כפל ענין במילים שונות [ע"פ רש"י]: (יא) - פרעה עדרו ירעה - כמו הרועה המרעה עדרו בנחת (והוא יותר בחמלה, מאשר את עדרים של אחרים), - בזרעו יקבץ טלאים - ומקבץ הטלאים בזרעו, לא במקל - ובחיקו ישא - ונושאם בחיקו - עלות ינהל - הקטנות שבהם מנהל בנחת. פן יוליכם המקום בנחת (ובאהבה) בשוכם מהגולה [ע"פ רד"ק]:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מ יב-טז):

אין לימנע מלהאמין בגאולה, מפני רבוי האמות. כי 'מועטים' הם מאד, ביחס לפעלת ה'.

(יב) - מי מדד בשעלו מים - רוצה לומר מי כמוהו היודע עמק המים כאלו מדד באגרופו, - ושמים בזרת תפן - יודע רחב השמים כאלו תפן מדתו בזרת, - וכל בשלש עפר הארץ - יודע מדת עפר הארץ כאלו מדד בשליש, - ושלל בפלס הרים, וגבעות במאזנים - יודע משקל ההרים כאלו שקלם בפלס ובמאזנים. וכאומר היודע כל אלה, יוכל הוא לעשות את זאת: (יג) - מי תפן את רוח ה' - מי הכין רצונו של מקום, רוצה לומר מי הטא רצון המקום אחר דעתו. - ואיש, עצתו יודיענו - מוסב על מלת מי, לומר מי הוא האיש, אשר המקום (יבקש ממנו) שיודיענו עצתו [ע"פ רד"ק]: (יד) - את מי נועץ ויבינהו - עם מי נתייעץ, ומי השכילו בינה, - וילמדהו בארח משפט - מי למדו ללכת בדרך

מענין חיים - מוסר, עיונים

ונראה שבדקדוק הכתובים כלולים כל הדברים. 'זרעו מושלה לו', הוא למענו יתברך. 'הנה שכרו אתו', משמע שהכוונה שכבר קיימת לנו זכות אצל הקב"ה, זה הוא השכר על תורה שלמדו בימי חזקיה. 'כירועה', 'עדרו' ירעה', הוא זכות לימוד התורה שבגלות.

וילמדהו דעת ודרך תבונות יודיענו: (טו) הן גוים כמר מדלי וכשחק מאזנים נחשבו הן איים פדק יטול: (טז) ולכנון אין די פער וחיתו אין די עולה:

משפט, - וילמדהו דעת - מי למדו דעת - ודרך תבונות יודיענו - ומי הודיעו דרך תבונות. וכפל הדבר פעמים הרבה לתפארת המליצה [ע"פ רד"ק]: (טו) - הן גוים כמר מדלי - גבורת העמים נחשב למולו כטפה המרה, הנוטף משולי הדלי. שהוא דבר מועט מול מימי הדלי. - וכשחק מאזנים נחשבו - בעיני המקום חשובים הם, כאבק הנשחק מעפוש מאזני נחשת, אשר יוצאים ממנה בנפיתה קלה. - הן איים פדק יטול - איי הים ישליך כאבק דק. וכאומר ואם פן הוא, איך יעמדו למולו למחות בידו, מלהוציא את ישראל מתוכם [ע"פ רד"ק]: (טז) - ולכנון - ואף לפי רב גדלו - אין די פער - אין די בעצי יער הלכנון, להבעיר בהם האש על מזבחו. - וחיתו אין די עולה - ואין די בחיות הלכנון להקריבם עולות לפניו (גם פסוק זה בא כתאור לשבר את און העם, כמה רב גדלו של ה') [ע"פ רש"י בפי' א']:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מ יז - כד):

כאן מתאר את 'חלשת הגוים' כנגד ה' (ואילו בנבואה הקודמת היה הענין מבחינת הכמות).

כל הגוים לעמתו הם כאין. הפסלים אינם בתורת דמיון כלל, הלא אדם אפלו נכרי הוא בצלם אלוהים, ואילו הפסל שהם עושים לאל, זה ממש שם ללעג. ואצל ה' אפלו בריאת שמים וארץ דבר קטן הוא אצלו.

מענין חיים - מוסר, עיונים

^י ולכנון אין די בער. יש לשאול מה ענין קרבנות, לכוח ה' וגבורתו על הגוים באמור עד הנה בפרשה זו (עיין מלבי"ם).

לפי דברינו מובן מאד והדבר שייך עם פסוק יב'. בנבואה זו לא תיאר את חולשת העמים כלפי ה'. אלא תיאר את מיעוטם בכמות, אך הלא אינו יכול לומר שה' רב מהם בכמות הלא ה' אחד, בכל זאת ישנם דרכים לתאר את מיעוטם כלפיו, אי' שלעומת מעשי ה' ופעולתו בעולם, הם מועטים. בי' שגם המון קרבנות אינם די כלפיו.

עוד יתכן, שהנה בלעם התפאר 'הנה שבעת המזבחות ערכתי ואעל פר ואיל (במדבר כג' ד') ופרש"י אמר לפניו, אבותיהם של אלו בנו לפניך שבעה מזבחות (אברהם ויצחק ויעקב ביחד), ואני ערכתי כנגד כולם, כך אמר בלעם. לעומת זה, אומר ה' כאן, 'את מי נועץ ויבינהו' הלא עם אברהם ה' נועץ לא עם בן אומה אחרת, כפרש"י כאן. והקב"ה לימד את בני ישראל משפט ודעת שהוא תורת ה' (כמבואר בתרגום). בזה ישראל מרובים מהגוים. ואילו קרבנות לבד אינם מועילים כלום, כי אין להקב"ה מחסור בבהמות.

מיכה הנביא שניבא גם הוא בימי ישעיה, ניבא במפורש על ענין זה של התיחסות לדברי בלעם. עיין ספר מיכה (פרק ו').

(יז) **כָּל הַגּוֹיִם כָּאֵין נִגְדוּ מֵאַפֶּס וְתָהוּ נִחְשְׁבוּ לוֹ:** (יח) **וְאֵל מִי תִדְמִיוֹן אֵל וּמָה דְמוּת תַּעֲרֹכוּ לוֹ:** (יט) **הַפֶּסֶל נִסַּךְ חֲרֹשׁ וְצִרְף בִּזְהָב יִרְקַעְנוּ וּרְתָקוֹת פֶּסֶף צוֹרֵף:** (כ) **הַמִּסְכָּן תְּרוּמָה עֵץ לֹא יִרְקַב וּבַחַר חֲרֹשׁ חֲכָם יִבְקֹשׁ לוֹ לְהַכִּין פֶּסֶל לֹא יִמוּט:** (כא) **הָלוֹא תִדְעוּ הָלוֹא תִשְׁמְעוּ הָלוֹא הִגֵּד מֵרֹאשׁ לָכֶם הָלוֹא הִבִּינְתֶּם מוֹסְדוֹת הָאָרֶץ:** (כב) **הִישָׁב עַל חוּג הָאָרֶץ וַיִּשְׁבֶּיהָ פַּחַגְבִּים הַנוֹטָה כְּדֹק שָׁמַיִם וַיִּמְתָּחֶם כְּאֹהֶל לְשָׁבֶת:** (כג) **הַנּוֹתֵן רוּזְנִים לְאֵין שְׁפִטִי אָרֶץ פִּתְּהוּ עֲשֵׂה:** (כד) **אָף בַּל נִטְעוּ אָף בַּל**

(יז) - **כָּל הַגּוֹיִם כָּאֵין נִגְדוּ** - כֹּלָא דְבָר. - **מֵאַפֶּס וְתָהוּ נִחְשְׁבוּ לוֹ** - לְמוֹלוּ נִחְשְׁבִים כְּאֵלוּ הֵמָּה (עֲשׂוּיִים) מֵאַפֶּס וְתָהוּ [דְּבָרֵי עֲצֻמוֹ]: (יח) - **וְאֵל מִי תִדְמִיוֹן אֵל** - אֵל מִי מִהַדְּבָרִים תִּדְמִי אֶת הַמְּקוֹם, - **וּמָה דְמוּת תַּעֲרֹכוּ לוֹ** - מַהוּ הַדְּמִיוֹן אֲשֶׁר תִּשְׁוֶה לוֹ. וְכַפֵּל הַדְּבָר בְּמִלּוֹת שׁוֹנוֹת: (יט) - **הַפֶּסֶל נִסַּךְ חֲרֹשׁ** - וְכִי תִדְמִי לוֹ אֶת הַפֶּסֶל אֲשֶׁר הָאֵמֶן הִתִּיכוּ מִמֶּתֶכֶת, - **וְצִרְף בִּזְהָב יִרְקַעְנוּ** - הַצּוֹרֵף יִרְדֹּד עָלָיו אֶת הַזָּהָב מִמַּעַל, - **וּרְתָקוֹת פֶּסֶף צוֹרֵף** - הַצּוֹרֵף יַעֲשֶׂה בּוֹ שִׁלְשָׁלוֹת פֶּסֶף [ע"פ רש"י] לְמוֹשְׁכוֹ בָּהֶם, כִּי מִמְּקוֹמוֹ לֹא יִמּוּט: (כ) - **הַמִּסְכָּן תְּרוּמָה** - (הַמִּסְכָּן שֶׁהוּא) הָעֵנִי (מִכְדִּי) לְהַפְרִישׁ מִכִּסְפוֹ עַל הַפֶּסֶל, כְּמוֹ הָעֲשִׂירִים וְנֶאֱמָר יִכַּל לְפַסְלוֹ בִּזְהָב וּבַכֶּסֶף. - **עֵץ לֹא יִרְקַב וּבַחַר מִבֵּין הָעֵצִים עֵץ חִזְקָה**, אֲשֶׁר לֹא יִרְקַב. - **חֲרֹשׁ חֲכָם יִבְקֹשׁ לוֹ, לְהַכִּין פֶּסֶל לֹא יִמוּט** - וַיִּבְקֹשׁ לוֹ חֲרֹשׁ חֲכָם, לְהַכִּין לוֹ מִמֶּנּוּ פֶסֶל חִזְקָה שֶׁלֹּא יִמוּט [ע"פ רד"ק]. רֹצֵה לומר שֶׁלֹּא יִתְפָּרְדוּ חֲלָקָיו זֶה מִזֶּה. וְכֹאמֵר אִם מִהַצֶּרֶף לְחֻזְקוֹ לְבַל יִתְפָּרְדוּ חֲלָקָיו, אִיךָ יִדְמָה לְעֵלְיוֹ: (כא) - **הָלוֹא תִדְעוּ** - מִשְׁקוֹל הַדַּעַת תּוֹכְלוּ לְדַעַת מִי הוּא אֲדוֹן הָעוֹלָם. - **הָלוֹא תִשְׁמְעוּ** - מִן הַמּוֹרָה וְהַמְּלִמָּה אֲשֶׁר חָקֵר מִדַּעְתּוֹ. - **הִלֵּא הִגֵּד מֵרֹאשׁ לָכֶם** - מִן הַקְּבִלָה אִישׁ מִפִּי אִישׁ הַמִּקְבֵּל אֲצִלוֹ מֵרֹאשׁ, רֹצֵה לומר מִיָּמִים קְדֻמוֹנִים [ע"פ רד"ק]. - **הָלוֹא הִבִּינְתֶּם מוֹסְדוֹת הָאָרֶץ** - הִלֵּא תוֹכְלוּ לְהִבִּין יִסּוּדוֹת הָאָרֶץ מִהַ הֵמָּה, וְכֹאמֵר הִלֵּא אֵין לָהּ יִסּוּד כִּי הַשָּׁמַיִם מְקִיף אוֹתָהּ מִסְבִּיב, וְעַל מָה עוֹמֶדֶת אִם לֹא בַּגְזִירַת הַמְּקוֹם: (כב) - **הִישָׁב עַל חוּג הָאָרֶץ** - הִלֵּא הוּא יוֹשֵׁב עַל הַשָּׁמַיִם הַמִּסְבָּבִים אֶת הָאָרֶץ - **וַיִּשְׁבֶּיהָ פַּחַגְבִּים** - וַיּוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ הֵמָּה בְּעֵינֵי כַּתְּגָבִים, וְאִחַז בְּמִשָּׁל מִדְּרָף הָאֵדָם הַיּוֹשֵׁב מִמַּעַל, שֶׁכָּל מָה שֶׁמִּתַּחַת לוֹ נִדְמָה בְּעֵינָיו לְקִטּוֹן. - **הַנוֹטָה כְּדֹק שָׁמַיִם** - הִלֵּא הוּא הַנוֹטָה אֶת הַשָּׁמַיִם כְּאֵדָם הַנוֹטָה קְרוֹם כָּל שֶׁהוּא. - **וַיִּמְתָּחֶם כְּאֹהֶל לְשָׁבֶת** - פֶּרֶשׁם כְּאֹהֶל לְהִיּוֹת מוֹכֵן לְשָׁבֶת תַּחְתָּיו [ע"פ רד"ק]: (כג) - **הַנּוֹתֵן רוּזְנִים לְאֵין** - הוּא הַנּוֹתֵן רוּזְנִים לְהִיּוֹת כְּאֵלוּ אֵינֶם. - **שְׁפִטִי אָרֶץ פִּתְּהוּ עֲשֵׂה** - עוֹשֶׂה אוֹתָם לְהִיּוֹת כְּדָבָר תָּהוּ: (כד) - **אָף בַּל נִטְעוּ** - (עוֹשֶׂה אוֹתָם כָּל כֹּף לְאֵין עַד) שֶׁהָרִי הֵם אֲפִלוּ כְּאֵלוּ לֹא נִטְעוּ מַעוֹלָם, - **אָף בַּל זָרְעוּ** - וְאֲפִלוּ כְּאֵלוּ לֹא נִזְרְעוּ מַעוֹלָם שֶׁהוּא פָּחוֹת מִנְטִיעָה. - **אָף בַּל שָׂרֵשׁ בְּאָרֶץ גִּזְעָם** - לְכַשְׁיַעֲקָרוּ לֹא יִשְׂרִישׁ אֲפִלוּ הַגִּזְעַ בְּאָרֶץ שִׁיָּהָ מַחְלִיף

מַעֲיִין חַיִּים - מוֹסֵר, עֵינִים

^{יז} 'נוֹתֵן רוּזְנִים לְאֵין, כְּתוּבָה עֲשֵׂה, כֹּאן מוֹכַח שֶׁאֵינוּ מְדַבֵּר מִבְּחִינַת כְּמוּת, אֲלֵא מִבְּחִינַת 'כּוֹחַ', אִיךָ ה' מְבַטֵּל אֶת יְכוּלָתוֹ. וְכִיצַד נִתְּנוּ הֵם לְהַשְׁפִּיעַ מְאֻרָּעוֹת הַטֵּבַע שֶׁעֲשֵׂה ה', הַמְּבַטְלִים כּוֹחַ הָאֵדָם, וַיְכוּלִים לַכְלוֹת.

זָרְעוּ אָף בַּל שָׂרֵשׁ בְּאָרֶץ גִּזְעָם וְגַם נִשְׁף בָּהֶם וַיִּכְשׁוּ וַיִּסְעֲרָה פֶּקֶשׁ תִּשְׁאֵם:

(כה) **וְאֵל מִי תִדְמִיוֹנִי וְאֶשְׁנָה יֹאמֵר קְדוֹשׁ:** (כו) **שָׂאוּ מְרוֹם עֵינֵיכֶם וּרְאוּ מִי בָרָא אֶלֶּה הַמוֹצִיא בְּמִסְפָּר צָבָאָם לְכָלֶם בְּשֵׁם יִקְרָא מְרִב אוֹנִים וְאִמִּין כַּח אִישׁ לֹא נַעֲדָר:**

[ע"פ רש"י]. רֹצֵה לומר לֹא יִחְזְרוּ לְקַדְמוֹתָם. - **וְגַם נִשְׁף בָּהֶם וַיִּכְשׁוּ** - וְאֲפִלוּ בְּנִפְתָּה בְּעֶלְמָא יְבוּשׁוּ וַיֵּאָבְדוּ. - **וַיִּסְעֲרָה פֶּקֶשׁ תִּשְׁאֵם** - וְרוּחַ סִעָרָה תִּשְׂאֵא (אוֹתָם) מִמְּקוֹמָם, פֶּקֶשׁ הַנִּשְׂאָה בְּרוּחַ (כָּל כֹּף בְּקַלּוֹת יָכַל לַתֵּן רוּזְנִים לְאֵין, וְאֵין לְפָחוֹד מִהַעֲמִים הַחֲזָקִים כִּי לֹא יוֹכְלוּ לְעַכֵּב בְּצִדוֹ) [ע"פ רד"ק]:

באר החיים - עֲנִין הַפֶּרֶשָׁה (פֶּרֶק מ כה, כו):

כָּאן מִתְאַר אֶת כַּח ה' ב'חִיּוּב'. כְּלוֹמֵר מִקְדָּם תֵּאָר דְּבָרִים שֶׁהֵם מְאֻמָּה כְּלָפִיו. וְכַעַת מִתְאַר בְּרוּאִים אֲדִירִים הַמֵּרְאִים אֶת כַּח ה'. הִלֵּא הֵמָּה צָבָא הַשָּׁמַיִם.

(כה) - **וְאֵל מִי תִדְמִיוֹנִי וְאֶשְׁנָה** - רֹצֵה לומר הוֹאִיל וְכָל אֶלֶּה בִּי, אִם כֵּן אֵל מִי תִדְמִיוֹנִי לְהִיּוֹת שְׁנָה לִּי בְּאֵמֶת. - **יֹאמֵר קְדוֹשׁ** - רֹצֵה לומר, הָאֵל הַקְּדוֹשׁ יֹאמֵר, אֵל מִי תִדְמִיוֹנִי [כ"כ אַבְרָהָמָל שֶׁפְּסוּק זֶה שִׁיף עִם לְפָנָיו]: (כו) - **שָׂאוּ מְרוֹם עֵינֵיכֶם, וּרְאוּ מִי בָרָא אֶלֶּה** - כּוֹכְבִים וְהַמְזֻלוֹת הַנִּרְאִים בְּמְרוֹם, - **הַמוֹצִיא בְּמִסְפָּר צָבָאָם** - וְמִי הוּא הַמוֹצִיא בְּכָל יוֹם צָבָא מְרוֹם בְּמִסְפָּר אֶחָד. - **לְכָלֶם בְּשֵׁם יִקְרָא** - לְכָלֶם, לְכָל כּוֹכֵב קָרָא בְּשֵׁם הַנֶּאֱמָר וְהִרְאִיוּ לוֹ (לְפִי תַּפְקִידוֹ (עֵין תְּהִלִּים קמז)), וְכֹאמֵר הִלֵּא ה' עוֹשֶׂה כָּל אֶלֶּה. - **מְרִב אוֹנִים וְאִמִּין כַּח** - בְּעֶבֶר רַב הָאֵין (וְהַחֲזָק) וְאִמְצוֹת הַכַּח שִׁישׁ לוֹ (וּמִשְׁגַּב גְּבוּרָה, מִתְאִים לְצָבָא), - **אִישׁ לֹא נַעֲדָר** - לִכֵּן לֹא נַעֲדָר אֶחָד מֵהֶם (מִצָּבָא הַשָּׁמַיִם), כָּל יְמֵי עוֹלָם (תַּפְקִידָם קְבוּעַ וּבִלְתִּי מִשְׁתַּנָּה). כִּי מִתַּחֲלָה עֲשָׂאָן שִׁיָּהוּי קְנִימִין לְעוֹלָם (עֵין תְּהִלִּים קמח) וַיַּעֲמִידֵם לְעַד לְעוֹלָם חָק נָתַן וְלֹא יַעֲבֹר, וּמִלְבִּי"ם שֵׁם. וְרַמְבַּ"ם הִלְכוֹת יְסוּדֵי הַתּוֹרָה פֶּרֶק ב' הִלְכָה ג'. [ע"פ רד"ק]:

באר החיים - עֲנִין הַפֶּרֶשָׁה (פֶּרֶק מ כו- לא):

עַד הִנֵּה נַחֵם, בְּאֵמֶר א' שֶׁה' יִגְאֲלֵנוּ בְּבֹא הַזֶּמֶן שִׁישְׁלֵם הָעֲנֵשׁ הַנֶּגְזָר. ב' שִׁיגְאֲלֵנוּ עֲבוּר דְּבָרוֹ, גַּם אִם לֹא יִמְצָא זְכוּת, ג' וד' הִרְאָה כִּי יִכְלֹת הִיא בִּיד ה' לְמִרּוֹת רְבוּיָהּ הָעֲמִים, וְלְמִרּוֹת חֲזָקָה, כִּי הוּא יִתְבָּרַךְ רַב וְשִׁלִּיט לְאֵין עֲרוּף.

מַעֲיִין חַיִּים - מוֹסֵר, עֵינִים

^{יח} אֵל מִי תִדְמִיוֹנִי וְאֶשְׁנָה, יֹאמֵר קְדוֹשׁ. אֵל תִּקְרִי 'יֹאמֵר' אֲלֵא יִיאֵמֵר לוֹ. מִי יוֹכַל לְבְרוּא שְׁנֵי מְאֻרָּעוֹת הַלָּלוּ שִׁיָּהוּ מְאִירִין לְעוֹלָם, יִיאֵמֵר לוֹ קְדוֹשׁ (תַּנְחוּמָא בְּחֻקְתֵּי ד).

^{יז} לְכָלֶם בְּשֵׁם יִקְרָא. בְּהִלּוּכָם שֶׁ כָּל אֶחָד מִצָּבָא הַשָּׁמַיִם, יֵשׁ סֹדֵר וּמִסְלוּל, מִסְלוּל קְבוּעַ מִיּוֹחַד לוֹ (לֹוּלָא זֶה לֹא הִיָּה אֲסִטְרוֹנוּם שִׁיּוֹכַל לְדַעַת הִיכָן יִהְיֶה הַכּוֹכֵב מַחֲרָ) תַּפְקִיד מִיּוֹחַד, שֵׁם מִיּוֹחַד. דְּבַר זֶה מוֹכִיחַ וּמַחֲיִיב שִׁישׁ אֶחָד הַמִּסְדֵּר, וְלֹא כָּל אֶחָד הוֹלֵךְ כְּפִי הַמִּקְרָה. מִזֶּה בְּרוּר שֶׁה' בְּרָאם, וְכֹאן מִתְגַּלֵּה רֹבַח כּוֹחַ.

(כו) לָמָּה תֹאמַר יַעֲקֹב וּתְדַבֵּר יִשְׂרָאֵל נִסְתָּרָה דְרָכִי מִיְּהוָה וּמֵאֱלֹהֵי מִשְׁפָּטִי יַעֲבֹר: (כח) הֲלוֹא יָדַעְתָּ אִם לֹא שָׁמַעְתָּ אֱלֹהֵי עוֹלָם יְהוָה בּוֹרֵא קְצוֹת הָאָרֶץ לֹא יֵיעָף וְלֹא יִיגַע אֵין חֶקֶר לְתִבְּנֹתוֹ: (כט) נָתַן לִיעָף פֶּחַ

אָבֵל שְׁמָא תְּתִיאֵשׁ מִסִּבָּה אַחֲרָת, וְהוּא שִׁיאֹמַר 'יעֲקֹב' שְׁמֵאֲרִיכוֹת הַגְּלוּת נִרְאָה, שֶׁכֹּכֵר לֹא יִגְאָלְנוּ ה', שְׁמָא שָׁכַח מֵאֲתָנוּ חֲלִילָה וְהִסִּיחַ דַּעְתּוֹ מִתְּכִנֵּית הַגְּאָלָה (רד"ק) וְלֹא יִשְׁלֹם לָנוּ גָּמוּל.

ב' 'יִשְׂרָאֵל' שֶׁהֵם הַחֲכָמִים יוֹתֵר, יְדַבְּרוּ עֲמֻקּוֹת, וַיֹּאמְרוּ אֵיךְ נִהְיָ רֵאוּיִים לַגְּאָלָה, הֲלֹא דוֹרְנוּ דוֹר עֲנִי, וְדִרְכָּנוּ בַּתּוֹרָה וּבִמְצוֹת דְּלוֹת הַמָּה, כִּי־צַד יִבִּיט ה' עַל מַעֲשִׂים כְּאֵלוֹ, נִסְתָּרָה דְרָכִי מִה' (מִתּוֹךְ הַתְּשׁוּבָה, נִרְאָה שׁוֹז הִיָּה הַטַּעֲנָה).

עַל הָא' מְשִׁיב וְאוֹמֵר הֲלֹא אֵל 'עוֹלָם' הוּא, מִמִּילָא אֵין שִׁיף בּוֹ שֶׁכָּחָה, וְלֹא הִתְעַלְמוֹת מִפְּרֵט קָטָן, וְלֹא עֲנִיּוֹת.

וְעַל טַעֲנָה הַב' מְשִׁיב, ה' יִתְבַּרֵּךְ אֵין חֶקֶר לְתִבְּנֹתוֹ, מִבֵּין הִיטִיב לַעֲמֹק לִבְנוֹ שֶׁהַעֲדָר מַעֲשִׂיָּנוּ הוּא מִפְּנֵי קִשֵּׁי הַנְּסִיוֹנוֹת הַמְּזַדְּמָנִים לָנוּ. 'הֲלֹא הוּא יָדַע יִצְרָנוּ'. וְהוּא הַנּוֹתֵן כֹּחַ וְעֲצָמָה אוֹ מַחֲלִישׁ. וְכֹאֲשֶׁר בִּלְבָנוּ נִקְוָה לַעֲבֹדוֹתוֹ, -כְּפִי שְׁנוּכִיחַ מִמָּה שֶׁאֲנוּ מִשְׁתַּדְּלִים לַעֲבֹדוֹ כְּפִי כַחוֹת נִפְשָׁנוּ וְגוֹפָנוּ הַיּוֹם-, הוּא יִתְבַּרֵּךְ שִׁירָצָה לַגְּאָלְנוּ אֲזִי הוּא יִחְזַקְנוּ וַיִּאֲמָצְנוּ בְּכַח רַב מְאֹד, וְאֲזִי בְּאֲמַת נֹכַח לַעֲבֹדוֹ יוֹתֵר בְּמַעֲלָה וְלֹא רִפְיוֹנוֹת. וְכִפִּי שֶׁאֲמָרוּ חֲכָמִים (יוֹמָא לַח' ב') הֵבֵא לִיטְהָר מִסִּייעִין בִּידוֹ. (רָאָה הַעֲרָה).

(כו) - לָמָּה תֹאמַר יַעֲקֹב, וּתְדַבֵּר יִשְׂרָאֵל, נִסְתָּרָה דְרָכִי מִה' - הַעֲלִים עֵינָיו מִכָּל מַה שֶׁעֲבָדְנוּהוּ - וּמֵאֱלֹהֵי מִשְׁפָּטִי יַעֲבֹר - וְהַעֲבִיר מִלִּפְנֵי מִשְׁפַּט הַגָּמוּל. כִּי לֹא שָׁלֵם לָנוּ הַטּוֹב כְּפִי הַגָּמוּל [ע"פ רש"י:]: (כח) - הֲלוֹא יָדַעְתָּ - הֲלֹא תֹכֵל לְהַשְׁכִּיל מִדַּעְתָּ - אִם לֹא שָׁמַעְתָּ - מִמֶּלֶכְךָ וּמוֹרָה. - אֱלֹהֵי עוֹלָם ה' - רוּצָה לוֹמַר וְאֵת זֶה תִּשְׁכִּיל אֲשֶׁר ה' הוּא אֱלֹהִים עַד עוֹלָם, - בּוֹרֵא קְצוֹת הָאָרֶץ - וְהוּא בְּרָא כָּל הָאָרֶץ מִהַקְצָה אֶל הַקְצָה, וּבְכָל יְדוֹ מִשְׁלָה. - לֹא יֵיעָף וְלֹא יִיגַע - כַּחוֹ שׁוֹה בְּכָל זְמַן, אִם כֵּן יָכֹל הוּא לִשְׁלֹם גָּמוּל בְּכָל זְמַן וּבְכָל מְקוֹם. - אֵין חֶקֶר לְתִבְּנֹתוֹ - רוּצָה לוֹמַר וְהִיא וְשֶׁאֲנוּ אֵינָנוּ מִבְּנִיִּים מִדּוֹעַ מֵאֲחֵר לִשְׁלֹם הַגָּמוּל, הוּא עַל כִּי אֵין חֶקֶר לְתִבְּנֹתוֹ, כִּי בְּאֲמַת בְּתִבּוּנָה יַעֲשֶׂה אֵת זֹאת, וְאֵנְחָנוּ לֹא גִדַּע וְכִי אֵינָנוּ יְכוּלִים לְדַעַת כָּל מַה שֶׁהוּא יוֹדַע. וְהִיּוֹת וְאֲנוּ יוֹדְעִים שֶׁאֵין סוֹף לְתִבְּנֹתוֹ, אֵין תְּמִיּהוּת) [ע"פ רש"י:]: (כט) - נָתַן לִיעָף פֶּחַ^{י"א} - יְבוֹא הַזְּמַן שִׁיתֵּן כֹּחַ לְיִשְׂרָאֵל הַעֲנִיף. - וְלֹאֵין אוֹנִים

מַעֲיִין חַיִּים - מוֹסֵר, עֵינִיּוֹם

^{י'} לַמָּה... נִסְתָּרָה דְרָכִי מִה', וּמֵאֱלֹהֵי מִשְׁפָּטִי. הַמְּלַבִּיִּים מִפְּרֵשׁ שֶׁהִטְעֵנָה לַמָּה נִסְתָּרָה דְרָכִי, הוּא שְׁמָא חֲלִילָה אֵין הַשְׁנָחָה, אֵינוּ יוֹדַע בְּנוֹ, וְלֹא עוֹשֶׂה מִשְׁפַּט לַתֵּת לָנוּ גָּמוּל טוֹב. וְכֵן כְּתוּב בְּאִמּוֹנוֹת וּדְעוֹת לְרַבֵּינוּ סַעֲדִיָּה גֵאוֹן (מֵאֲמָר ח' ב'). אוֹלַם יֵשׁ לַעֲיִין דְּלִכְאוּרָה מִהַהֲמֻשָּׁךְ - מִתְּשׁוּבַת הַנְּבִיא, שֶׁה' לֹא יִיגַע - מִשְׁמַע כְּרַשִּׁי שֶׁהִטְעֵנָה הִיתָה מִדּוֹעַ אֵין הַקְּבִי"ה נוֹתֵן שֹׂכֵר מִיד (עַל אֵף שִׁידוּעַ שְׁמַגִּיעַ שֹׂכֵר).

^{י"ב} נוֹתֵן לִיעָף כַּח. הַקְּבִי"ה מִפְּרַס אֵת הַצִּדִּיקִים, וְתַלְמִידֵי חֲכָמִים בַּחֲכָמָה וּבִינָה דַּעָה וְהַשְׁכַּל. כְּפִי שְׁנֹאמַר דִּנְיָאֵל (פ"ב כ') יַהֲיֵב חֲכָמָתָא לַחֲכָמִין (תַּנָּא דְּבִי אֵלִיהוּ פ"יז). נוֹתֵן לִיעָף כַּח. הַקְּבִי"ה מִפְּרַס אֵת הַצִּדִּיקִים, וְתַלְמִידֵי חֲכָמִים בַּחֲכָמָה וּבִינָה דַּעָה וְהַשְׁכַּל. כְּפִי שְׁנֹאמַר דִּנְיָאֵל (פ"ב כ') יַהֲיֵב חֲכָמָתָא לַחֲכָמִין (תַּנָּא דְּבִי אֵלִיהוּ פ"יז).

וְלֹאֵין אוֹנִים עֲצָמָה יִרְבֶּה: (ל) וַיַּעֲפּוּ נַעֲרִים וַיִּגְעוּ וּבַחֲוָרִים כָּשׁוּל יִכְשְׁלוּ: (לא) וְכֹי יִהְיֶה יַחֲלִיפּוּ כֹחַ יַעֲלוּ אֲבָר פְּנִשְׁרִים יִרְוּצוּ וְלֹא יִיגְעוּ יִלְכוּ וְלֹא יֵיעָפוּ:

פֶּרֶק מֵא (א) הַחֲרִישׁוֹ אֲלֵי אֵיִים וְלֹאֲמִים יַחֲלִיפּוּ כֹחַ יִגְשׁוּ אֲזִי יְדַבְּרוּ יַחֲדוּ לַמִּשְׁפָּט נִקְרָבָה: (ב) מִי הַעִיר מִמְּזִרְחַ צֶדֶק יִקְרָאָהוּ לְרַגְלוֹ יִתֵּן

עֲצָמָה יִרְבֶּה - כָּפֵל הַדְּבָר בְּמִילִים שׁוֹנוֹת [ע"פ רש"י ורד"ק]: (ל) - וַיַּעֲפּוּ נַעֲרִים וַיִּגְעוּ - וְאֲזִי הַבְּכָלִיִּים שְׁמוֹסִיפִים כֹּחַ כְּנַעֲרִים יַעֲפּוּ וַיִּגְעוּ. - וּבַחֲוָרִים כָּשׁוּל יִכְשְׁלוּ - כָּפֵל הַדְּבָר בְּמִילִים שׁוֹנוֹת [ע"פ רד"ק. הַרד"ק מִפְּרֵשׁ שֶׁתַּבַּת 'נַעֲרִים' מְלַמֵּד עַל כָּחַם, וְלֹא כְרַשִּׁי]: (לא) - וְכֹי יִהְיֶה - אָבֵל הַמְּקוּיִם לַה' - יַחֲלִיפּוּ כֹחַ - חֲדָשׁ בְּכָל עֵת^{י"ב}. - יַעֲלוּ אֲבָר - יִגְדְּלוּ כִנֶּף - כְּנַשְׁרִים - לְמַהֵר לַעֲוֹף אֶל אֲרָצָם, וְהוּא עֲנִין מְלִיצָה. - יִרְוּצוּ - בְּשׁוֹכֵם לְאֲרָצָם יִרְוּצוּ - וְלֹא יִגְעוּ - וְיִלְכוּ - בְּדֶרֶךְ - וְלֹא יֵיעָפוּ - (כָּל זֶה הוּא יוֹתֵר מִכַּח הַבַּחֲוָרִים. וְהוּא לַעֲמַת הַפְּסִיק הַקּוֹדֵם, שֶׁהִזְכִּיר אֵת כֹּחַ הַרְשָׁעִים, וְשֶׁם דַּמָּה אוֹתָם לַבַּחֲוָרִים) [ע"פ רד"ק]:

בֹּאֵר הַחַיִּים - עֲנִין הַפְּרָשָׁה (פֶּרֶק מֵא א-ז):

מִתּוֹכָה עִם אֲמוֹת הָעוֹלָם. אֵיךְ עֲצָמוּ אֵת עֵינֵיהֶם בִּימֵי אֲבָרָהָם אָבִינוּ ע"ה, כִּי־צַד לֹא קִבְּלוּ אֵת דְּבָרֵינוּ הַצּוֹדְקִים שֶׁל אֲבָרָהָם כְּאֲשֶׁר פָּרַסָם וְהוֹכִיחַ אֵת הָאֲמוּנָה לְכָל, הַאִיךְ אַחֲרֵי שֶׁרָאוּ אֵת הַצִּלְחַת אֲבָרָהָם אָבִינוּ שֶׁהָיָה ה' עִמּוֹ, וְהָיָה נִצְחוֹנוֹתָיו מַעַל הַטֶּבַע עַד שֶׁחֲרָדוּ מִמֶּנּוּ, אֵיךְ בְּכָל זֹאת לֹא לָמְדוּ מִמֶּנּוּ לַעֲבֹד ה', וְיִלְכוּ אַחֲרֵי הַהֶבֶל. וְכֵן מוֹכִיחַ ה' אֵת זְכוּתָם שֶׁל זֶרַע אֲבָרָהָם שֶׁהֵם הַהוֹלְכִים בְּדֶרֶכּוֹ, וְלִכְּן יִהְיֶה ה' עִמָּם לַעֲתִיד, וְכִנְבוּאָהּ הַבָּאָה.

פֶּרֶק מֵא (א) - הַחֲרִישׁוֹ אֲלֵי אֵיִים - יוֹשְׁבֵי הָאֵיִים הַחֲרִישׁוּ לִשְׁמַע אֲלֵי. כִּי הַמְּדַבֵּר לֹא יִשְׁמַע וְלֹא יֵאֲזִין. - וְלֹאֲמִים יַחֲלִיפּוּ כֹחַ - יַחֲדָשׁוּ כֹחַ לְהִתְאַמֵּץ בְּטַעֲנוֹת, (וְנִרְאָה) אִם יוֹכְלוּ לְהַשִּׁיבֵנִי. - יִגְשׁוּ אֲזִי יְדַבְּרוּ - יִגְשׁוּ אֵלֵי לִשְׁמַע אֲמָרִי, וְאֲזִי אַחֲרֵי שֶׁמָּעַם (אוֹתִי), יְדַבְּרוּ דְּבָרֵיהֶם אִם יִמְצְאוּ מַעֲנָה. - יַחֲדוּ לַמִּשְׁפָּט נִקְרָבָה - אֲנִי וְהֵם נִקְרָב לַמִּשְׁפָּט, עַל מַה שֶׁהֵם אוֹמְרִים שֶׁאֵין הִכָּלֶת בִּידֵי הַהֲצִיל אֵת עַמִּי מִיָּדָם [ע"פ רד"ק]^{י"ג}: (ב) (וְכֹא הַהוֹכִיחַ אֵיךְ ה' יָכֹל לַתֵּן כֹּחַ לַיְחִיד, לַעֲמֹד מוֹל הָעוֹלָם, מִצַּד הַשְׁקָפָה, וּמִצַּד

מַעֲיִין חַיִּים - מוֹסֵר, עֵינִיּוֹם

^{י"ג} וְקוֹי ה' יַחֲלִיפּוּ כַח. מְדַבֵּר עַל שְׁנֵים שְׁעִתִּיד הַקְּבִי"ה לַחֲדָשׁ עֲלָמוֹ (סַנְהֶדְרִין ב'). יַחֲדָה בֵּן תִּימָא אוֹמֵר וְכִי הוּי 'עוֹ כְּנֹמֵר' - לְהוֹכִיחַ עוֹבְרֵי עֲבִירָה וְלַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה הַרְבֵּה לֹא תִיגַע וְלֹא תִיעַף וְכֵן אִמַּר יִשְׁעִיָּה וְקוֹי ה' יַחֲלִיפּוּ כַח' כְּשֶׁהֵם יִגְעִים הַמְּקוּיִם לַה', יִגְדֵּל כַּחַם וְיַחֲלִיפּוּ אוֹתוֹ לְהִיּוֹת לָהֶם כַּח חֲדָשׁ לַעֲשׂוֹת מִלַּאכָה ה' עוֹד רַב. וְיִקַּל כְּנֹשֶׁר שְׁנֹאמַר 'יַעֲלוּ אֲבָר כְּנֹשֶׁרִים'. וְרוּצָה לוֹמַר כְּצִבִּי יִרְוּצוּ וְלֹא יִיגְעוּ שֶׁאֵר בְּנֵי אָדָם כְּשֶׁהֵם רָצִים נִלְאִים, אֲבָל לְדַבֵּר מִצְוָה לֹא יִלְאוּ, וְכֵן לְדַבֵּר מִצְוָה יִלְכוּ וְלֹא יֵיעָפוּ, כִּי שֹׂאֵר בְּנֵי אָדָם כְּשֶׁהוֹלֵךְ בַּיּוֹם יוֹתֵר מִמַּהֲלָכוֹ הוּא עֵינִי וְיִגְעוּ: וְיִגְבּוּר כֹּאֲרִי - לְהַתְּגַבֵּר עַל הַמַּצּוֹת. כְּלָמוֹם שֶׁכֵּל מַחֲשַׁבְתּוֹ וּפַעֲלוֹת אֲבִירָיו אֵל מַעֲשֶׂה ה' (רַבְּנוּ יוֹנָה אֲבוֹת פ"ה).

^{י"ד} יַחֲדוּ לַמִּשְׁפָּט נִקְרָבָה. נִגְדָּרֵשׁ תַּהֲוִלִּים (פֶּרֶק כ') נִאֲמַר שִׁטְעֵנוּ אוֹמוֹת הָעוֹלָם לְהַקְבִּי"ה, הֲלֹא גַם בִּישְׂרָאֵל יֵשׁ חוֹטֵאִים, בָּהֶם (בְּאִמּוֹתֵינוּ) וְבָהֶם (בִּישְׂרָאֵל גַּם יֵשׁ עוֹבְדֵי כּוֹכְבִּים), בָּהֶם מוֹלֵי עֲרִיּוֹת וְבָהֶם, אֵלוֹ שׁוֹפְכֵי דָמִים וְאֵלוֹ שׁוֹפְכֵי דָמִים. וְהַקְּבִי"ה בְּעַצְמוֹ דָּן עִמָּהֶם, וּמְדַבֵּר בְּצַדִּיקָה לְלַמֵּד סְנוּגוֹרִיא. בֵּין הַתְּשׁוּבוֹת שֶׁם, יִשְׁנֵה תְּשׁוּבָה,

לדבק טוב הוא ויחזקהו במסמרים לא ימוט:

(ח) ואתה ישראל עבדי יעקב אשר בחרתיך זרע אברהם אהבי: (ט) אשר החזקתיך מקצות הארץ ומאציליה קראתיך ואמר לך עבדי אתה בחרתיך ולא מאסתיך: (י) אל תירא כי עמך אני אל תשתע פי אני אלהיך אמצתיך אף עזרתיך אף תמכתך בימין צדקי: (יא) הן יבשו ויפלמו כל הנחלים בך יהיו כאין ויאבדו אנשי ריבך: (יב) תבקשם ולא תמצאם אנשי מצתך יהיו כאין וכאפס אנשי מלחמתך: (יג) כי אני

למען יתחיל הוא מעשהו. - אמר לדבק טוב הוא - כאשר ידבק הטסין על הפסל ישמח ויאמר הנה טוב הוא וכן יפה לו. - ויחזקהו במסמרים לא ימוט - מחזק הצפוי על ידי מסמרים למען לא יתפרד מעל הפסל [ע"פ רד"ק]:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מא ח- יג):

מדבר אל בני ישראל, שידעו כי הקב"ה בחר בהם, והוא אוהב אותם, ואין לפחד מטענות האמות, המחפשים את מומינו לקטרג עלינו.

(ח) - ואתה - אכל אתה - ישראל עבדי, יעקב אשר בחרתיך - אינך כמוהם, כי עבדי אתה, אשר בחרתי בך לי לעם, לפי שאתה - זרע אברהם אהבי^{יט} - אשר אהבני, ופרש מעבודה זרה [ע"פ רד"ק]: (ט) - אשר החזקתיך - עבר במקום עתיד בדרך הנבואות. ורוצה לומר אחזיק בך להוציאך - מקצות הארץ, ומאציליה - מגדולי הארץ - קראתיך - שתמצא מרשותם ובעתיד בזמן הגאולה ולא יהיה בהם כח לעצר אותך. - בחרתיך - מאז בחרתי בך - ולא מאסתיך - [ע"פ רד"ק]: (י) - אל תירא כי עמך אני, אל תשתע - אל תסור מעלי [ע"פ רד"ק בספר השרשים שרש שעה. ולא כרד"ק והמפרשים כאן שכתבו שהוא רפיון, או המסה, או פחד] בחושבך אשר כבר עזבתיך, - כי אני - ה' - אלהיך - כמאז. - אמצתיך - בדברים טובים ונחומים. - אף עזרתיך - בימים הקדמונים. - אף תמכתך בימין - בהיותך ביד האויב תמכתך בימיני, לבל יעשה בך האויב כלה. - צדקי - רוצה לומר לא בגמול כי אם בצדקה: (יא) - הן יבשו ויפלמו, כל הנחלים בך - באמת סוף הדבר (יהיה שעוד) יבשו כל הכוּעִסִים בך. - יהיו כאין ויאבדו אנשי ריבך - המריבים עמך [ע"פ רד"ק]: (יב) - תבקשם ולא תמצאם - אפלו אם תבקשם לא תמצא את - אנשי מצתך. יהיו כאין וכאפס אנשי מלחמתך - כפל הדבר פעמים רבות לגדל האבדון [ע"פ רד"ק]: (יג) - כי אני ה' אלהיך מחזיק ימינך - אוהו ימינך

מענין חיים - מוסר, עיונים

^{יט} האהבה היא העבודה העליונה. ולא שבח אותו הבורא יתברך ביראתו אותו, ולא אמר זרע אברהם הירא ממני או המפחד, רק אמר זרע אברהם אהבי. (ספר הישר לר"ת יז).

לפניו גוים ומלכים ירד יתן כעפר חרבו כקש נדף קשתו: (ג) ירדפם יעבור שלום ארח ברגליו לא יבוא: (ד) מי פעל ועשה קרא הדרות מראש אני יהנה ראשון ואת אחרנים אני הוא: (ה) ראו איים וייראו קצות הארץ יחרדו קרבו ויאתיון: (ו) איש את רעהו יעזרו ולא אחיו יאמר חזק: (ז) ויחזק חרש את צרף מחליק פטיש את הולם פעם אמר

גבורת המלחמה. וממילא גם לעתיד בודאי יוכל לתן הצלחה לישראל - מי העיר ממזרח - אברהם שהיה במזרח, מי העירו ללכת משם, ולמאס באילי ארץ מולדתו. - צדק יקראהו לרגלו - בכל מקום מדרג כף רגלו הנה קורא את הצדק לעזב את האלילים, ולהאמין בה'. וכאמר ומי העירו הלא אנכי ה'. - יתן לפניו גוים - רוצה לומר מי הוא הנותן לפניו גוים, הם קדרלעמר והמלכים אשר אתו. - ומלכים ירד - השליטו במלכים. - יתן כעפר חרבו - חרבו נתן הרוגים מרבים כעפר הארץ - כקש נדף קשתו - וקשתו הרבה חללים, כקש נדף [ע"פ רש"י]: (ג) - ירדפם יעבור שלום - רדף אחריהם ויעבר בשלום, - ארח ברגליו לא יבוא - אם כי ולמרות שהוא רדפם באורח שלא בא ברגליו מעולם, ולא היה רגיל באורח ההוא (ובכל זאת נצח) [ע"פ רש"י]: (ד) - מי פעל - מי הוא שפעל - ועשה - את זאת, הלא ה' עשהו - קרא הדרות מראש - קדם שיהיו. רוצה לומר שידע כל הדורות הבאים ויקרא לכל דור לעמד בעתו. - אני ה' ראשון - ראשון לכל הדורות שעברו, - ואת אחרנים אני הוא - אני הוא עם הדורות האחרונים אשר יהיו (וממילא מה שאני אומר שעתידים ישראל ליגאל, יודע אני) [ע"פ רד"ק ורש"י]: (ה) - ראו איים וייראו - יושבי האיים ראו הנס שעשיתי לאברהם, - קצות הארץ יחרדו - ויפחדו גם השוכנים בקצות הארץ. חרדו בשמעם הנס. - קרבו ויאתיון - קרבו ובאו לפני אברהם לשאל ממנו מתנת חנם, ולא באו במלחמה, כמו שנאמר ויאמר מלך סדום וכו' תן לי הנפש וכו' (בראשית יד) [ע"פ רד"ק]: (ו) - איש את רעהו יעזרו - ועם כל זה אף שראו פלאי האל, מכל מקום עזרו זה לזה לעשות הפסילים. - ולא אחיו יאמר חזק - כל אחד יאמר לאחיו חזק בעשית הפסל וכפל הדבר במילים שונות [ע"פ רד"ק]: (ז) - ויחזק חרש את צרף - חרש העצים העושה הפסל, חזק בדבריו את הצורף, להיות זריז במלאכת צפוי טסי הזהב אשר יצפנו. - מחליק פטיש את הולם פעם - המכה בפטיש קטן להחליק את הטסין היה מזרז את המכה על הטסין בחזק רב בהתחלת הדרוד,

מענין חיים - מוסר, עיונים

שעם ישראל זוכים בזכות יחוסיתן, שאביהם וסביהם היו צדיקים. ונראה שכוונת המדרש שהקב"ה מתווכח עם שרי האומות בשמים.

^{יז} ראו איים וייראו. פרש"י שיראו את הגבורות שאעשה ויפחדו ויאספו למלחמה.

לפי רש"י יש להבין אי מה השייכות בין זה לענין אברהם, ומה המשפט שהפרשה התחילה בו. ב' אם הגויים מפחדים, משמע שיד בני ישראל גברה, אם כן מדוע בפרשה הבאה אומר לישראל אל תירא, שמכך משתמע שבני ישראל עדיין בפחד.

ונראה לפי האמור בהערה קודמת שהקב"ה מתווכח עם שרי האומות בשמים. כאשר שרי האומות נוצחו, הדבר גורם פחד מבני ישראל על בני האומות בארץ, כמו שאמרו בגמרא (מגילה ג') 'מולא חזי'. פעמים יש באדם פחד, כי השר שלו בשמים יודע דברים ומפחד מחמתם. ולכן ייאספו יחד למלחמה גויים רבים ויחזקו את מיני נשקם, או את פסיליהם. ובני ישראל שכוחם הגופי דל, בודאי יפחדו מרוב גויים שיבואו עליהם.

יהוה אלהיך מחזיק ימינך האמר לך אל תירא אני עזרתך :

(יד) אל תיראי תולעת יעקב מתי ישראל אני עזרתך נאם יהוה וגאלך קדוש ישראל: (טו) הנה שמתיך למורג חרוץ חדש בעל פיפיות תדוש הרים ותדק וגבעות כמץ תשים: (טז) תזרם ורוח תשאם וסערה תפיץ אותם ואתה תגיל ביהוה בקדוש ישראל תתהלל :

לכל תפל. - האמר לך אל תירא אני עזרתך - רוצה לומר הואיל ואני (הוא) האומר לך, לזה אל תירא, כי (וודאי) אעזור לך [ע"פ רד"ק]:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מא יד-טז):

כאשר עדין הלב מפקפק איך ינצחו ישראל החלשים כתולעת, ומועטים מתי מספר, עם זכויות מעשיהם המועטים, את רובי הגויים העצומים.

הוסיף הנביא בנבואה זו, כי ברור שה' יושיענו, שהרי ה' נקרא 'קדוש ישראל', ונתן משל למורג חרוץ, שהוא קטן, ובכל זאת יכל לחפר הרים רמים. כן יוכלו מעטים לגבר על המון רב. וגם משל התולעת הוא על כף (ראה הערה). 'תזרם ורוח תשאם, וסערה תפיץ אותם' ממשיל שה' יהיה לנו לסיוע אלוך, ואין צורך שנוכל להצליח בכחנו.

(יד) - אל תיראי תולעת יעקב - עדת יעקב החלושה כתולעת, ואין כחה אלא בפה, היא התפלה כתולעת הזו שבפיה מנסרת בארזים [ע"פ רש"י]. - מתי ישראל, אני עזרתך - מאז (בעבר). - נאם ה', וגאלך - (ואני) אהיה גאלך לעתיד, שאני - קדוש ישראל - [דעת המפרשים שגם 'אני עזרתך' הפונה עתיד כמו אעזור לך. אכן עזרא, אלשיך: (טו) - הנה שמתיך למורג חרוץ חדש - שמתי אותך להיות מורג העשוי חריצים, (וכאשר) הוא חדש (הוא) חדוד ביותר [ע"פ רש"י] - בעל פיפיות - (בעל פיות) רבות [ע"פ רד"ק] - תדוש הרים ותדק, וגבעות כמץ תשים -: (טז) - תזרם - אתה תפזרם - והרוח תשאם - למרחוק. - וסערה תפיץ אותם - כפל הדבר במילים שונות. - ואתה תגיל בה' - בתשועות ה'. - בקדוש ישראל תתהלל - תתפאר בעצמך, במה שתלית בטחונך בקדוש ישראל:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מא יז-כ):

נבא על הוצאתנו מענינו, בעת שובנו אל האלה. כי יפתח ה' נהרות במקומות יבשים, ואילנות יקרות במדברות (במדרש רבה ותנחומא סוף חמש במדבר, משמע שהכונה גם כפשוטו, שיהיה מים ואילנות במקומות מדבר).

מעין חיים - מוסר, עיונים

י"א אל תיראי תולעת יעקב. למה נמשלו ישראל לתולעת, לומר לך מה תולעת הזה אינו מכה את הארזים אלא בפיו, והוא רך ומכה את הקשה. כך אין להם לישראל אלא תפלה, שאומות העולם נמשלו כארזים שנאמר (יחזקאל לא) הנה אשור ארז בלבנון ואומר וישבר ה' את ארזי הלבנון (תהלים כט), וכשהן מתגברים עליהם - על ישראל, חוזרים בתשובה וצועקים ומתפללין. (תנחומא בשלח).

(יז) העניינים והאביונים מבקשים מים ואין לשונם בצמא נשתה אני יהוה אענם אלהי ישראל לא אעזבם: (יח) אפתח על שפיים נהרות ובתוך בקעות מעינות אשים מדבר לאגם מים וארץ ציה למוצאי מים: (יט) אתן במדבר ארז שטה והדס ועץ שמן אשים בערבה ברוש תדהר ותאשור יחדו: (כ) למען יראו וידעו וישימו וישפילו יחדו כי יד יהוה

אמנם גם לפי הפשט אינו כל כך מובן, האם בשביל שלא נהיה עניים די שיהיה מים ואילנות בדרך? ואף אם כן, הוא יכל להולכנו לכתחלה במקום שאינו מדבר.

באמת רש"י והתרגום מפרשים את הפשט, אין מים אלא תורה, וכפי שמשמע מהפסוק 'למען תשפילו' (ראה בהערה מחז"ל"). וכנבואת עמוס (ח יא). ועין לעיל (מ' ג').

(יז) - העניינים והאביונים - בני הגליות כשישובו לארצם דרך המדבר - מבקשים מים ואין - יבקשו מים ולא ימצאו. - לשונם בצמא נשתה - בעבור הצמאון כאלו נצתק לשונם ממקומו. - אני ה' אענם אלהי ישראל לא אעזבם - בדבר שאלתם על המים [ע"פ רד"ק]: (יח) - אפתח על שפיים נהרות - במקומות הגבוהים אוליך נהרות, עם כי (למרות) אין דרך הנהרות למשך שמה. - ובתוך בקעות - אפתח - מעינות. אשים מדבר לאגם מים, וארץ ציה למוצאי מים - להיות מקום מוצא מים (בדרך פלא) [ע"פ רד"ק]: (יט) - אתן במדבר ארז שטה והדס ועץ שמן - שיתענגו בני הגליות בצל ושלום. - אשים בערבה ברוש, תדהר ותאשור יחדו - כלם יחדו יהיו שמה [ע"פ רד"ק]: (כ) - למען

מעין חיים - מוסר, עיונים

י"א בחז"ל מבואר שהנהרות והאילנות משל המה, ונמשלם הוא, על המבקשים תורה. כי עכשיו נפשנו עיפה לדברי תורה ואין מניחין אותנו. שנאמר העניינים והאביונים מבקשים מים ואין, לשונם בצמא נשתה, אני ה' אענם, אלקי ישראל לא אעזבם. (מדרש תהילים סג).

לפי זה כפלות התיבות מתפרש כך, הנה ב'הר' מצוי מעיינות היוצאין מן ההר, ולא נהרות, ואילו בבקעה מצוי נהר יותר ממעין. כן אדם שטבעו נוה לאגירת חכמה וזכירה, ולא להעמיק, הרי הוא משול לבקעה אשר נהרות מצויים בה, ואין מצויים בה מעיינות הבאים ממעמקי העין. לזה מנבא שלעתיד יתפוך את ה' לבבו וישים 'בתוך בקעים מעיינות', עד שגם הוא יהיה כמעין המתגבר.

מאידך יש שטבעו להעמיק אך אינו זוכר, הרי הוא דומה להר שבו מצויים מעיינות הנובעים מהעומק, אך אינו אוגר מימיו כנהר, ועליה מנבא שלעתיד לבא 'יפתח על שפיים נהרות', ויקבל כוח לזכור את תלמודו.

וכן בהמשך הנבואה, הנה מדבר הוא מקום ללא מטר, ציה ארץ קשה ויבשה, גם כשמגיע אליה מים, אינה בולעת מים ואינה מקבלת את המים, והנמשל. יש אדם קולט לאט הרי הוא דומה כמדבר שלא מגיע אליו מים, ועליו מנבא שיהפך לאגם מים, מהיר לשמוע. מאידך יש תלמיד שהבנתו קשה כארץ ציה, ויהפך לבבו להוציא מים, להבין ולהסביר לתלמידים.

נמצא כי בפסוק זה ניבא על הכוחות החדשים שינתנו, שבהם נוכל ללמוד ולהשכיל.

אדם ריקן, ירכוש חכמות יקרות, כמו ארז שטה הדס ועץ שמן, במדבר. ובערבה מקום הרך והרטוב, ינתנו חכמות הקשים לתפיסה.

למען יראו, וידעו, וישימו, וישכילו, לשונות אלו הם לשונות של ידיעה על ידי החכמה. ומכאן מוכח שכוונת הנבואה היא על קנייני החכמה כדברינו. 'כי יד ה' היתה זאת', 'קדוש ישראל בראה', לשונות את כוחותינו, כבריאה חדשה.

עֲשֵׂתָהּ זֹאת וְקִדּוּשׁ יִשְׂרָאֵל בְּרָאָה :

(כא) קָרְבוּ רִיבְכֶם יֹאמֶר יְהוָה הַגִּישׁוּ עֲצֻמוֹתֵיכֶם יֹאמֶר מֶלֶךְ יַעֲקֹב :
(כב) יִגִּישׁוּ וַיִּגִּידוּ לָנוּ אֵת אֲשֶׁר תִּקְרִינָה הָרֵאשֻׁנוֹת מָה הִנֵּה הִגִּידוּ
וְנִשְׁמָה לִבָּנוּ וְנִדְעָה אַחֲרֵיתָן אוֹ הַבָּאוֹת הַשְּׁמִיעֵנוּ : (כג) הִגִּידוּ הָאֱתִיּוֹת
לְאַחֹר וְנִדְעָה כִּי אֱלֹהִים אַתֶּם אֲפֹרָה תִּיטִיבוּ וְתִרְעוּ וְנִשְׁתַּעֲזֶה וְנִרְאָ (קרי
ונראה) יַחֲדוּ : (כד) הֵן אַתֶּם מֵאִין וּפְעֻלְכֶם מֵאִפְעַ תוֹעֵבָה יִבְחָר בְּכֶם :

יִרְאוּ וַיִּדְעוּ וַיִּשְׁכְּלוּ יַחֲדוּ כִּי יָד ה' עֲשֵׂתָהּ זֹאת וְקִדּוּשׁ יִשְׂרָאֵל בְּרָאָה - זֶה הַפֶּלֶא אֲעֲשֶׂה לָהֶם
לְמַעַן יִרְאוּ הָעַמִּים, וַיִּשְׁמָעוּ עַל לִב, וַיִּשְׁכְּלוּ לְדַעַת, אֲשֶׁר יָד ה' עֲשֵׂתָהּ זֹאת הַגְּאוּלָּה, וְהוּא בְּרָא הַפֶּלֶא
הַזֶּה [ע"פ רד"ק]:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מא כא-כט):

בַּנְּבוּאָה זֶה לֹעֲגַ עַל הַפְּסִילִים, עַל שְׂאִינִם וְכוּלָּם לֹמֵר עֲתִידוֹת. וְנִבְּא עֲתִידוֹת עַל צוּרַת הַגְּאוּלָּה מִבְּכָל
(רש"י בסוף הפרשה).

(כא) - קָרְבוּ רִיבְכֶם יֹאמֶר ה' - שֶׁב לְדַבֵּר לְעוֹבְדֵי הַפֶּסֶל, וְאָמַר לָהֶם קָרְבוּ הָרִיב שֵׁשׁ לָכֶם עִם ה'
וְעַם עַמּוֹ. - הַגִּישׁוּ עֲצֻמוֹתֵיכֶם יֹאמֶר מֶלֶךְ יַעֲקֹב - תִּכּוֹן הַטַּעֲנוֹת וְעֲצֻמוֹת הַדָּבָר [ע"פ רמב"ן ויקרא כח
בבאור בַּעֲצֵם הַיּוֹם הַזֶּה] (וְשֶׁ שִׁפְּרָשׁוּ אֵת תִּבְתַּת עֲצוּמָה, מִלְּשׁוֹן רִיב [רש"י], או חֶזֶק [רד"ק] ור"א אָבֹן
עוֹרָא] או רָאָה, הוֹכָחָה [תרגום]): (כב) - יִגִּישׁוּ וַיִּגִּידוּ לָנוּ אֵת אֲשֶׁר תִּקְרִינָה - הַפְּסִילִים שֶׁאַתֶּם
אוֹמְרִים אֱלֹהִים הֵמָּה, יִגִּישׁוּ נָא וַיִּגִּידוּ לָנוּ אֵת אֲשֶׁר יִקְרָא בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים. - הָרֵאשֻׁנוֹת מָה הִנֵּה -
יֹאמְרוּ מָה הִיָּה קִדְּם בְּרִיאַת הָעוֹלָם [ע"פ רש"י]. - הִגִּידוּ - אִמְרוּ נָא - וְנִשְׁמָה לִבָּנוּ - לִזְכֹּר אִם כֵּן
הָיָה, - וְנִדְעָה אַחֲרֵיתָן - בְּהֵן נִדַּע שֶׁתִּדְעוּ גַם אַחֲרֵיתָן שֶׁל הָעוֹלָם [ע"פ רד"ק]. יֵשׁ לְהַעִיר שֶׁהַמִּצְוֹת
הַרְבִּיב כִּאֵן שְׁנֵי שִׁטּוֹת בְּלִתי תּוֹאֲמוֹת יַחֲדוּ, הַרְד"ק שֶׁמִּפְּרָשׁ וְנִשְׁמָה לִבָּנוּ לִזְכֹּר אִם כֵּן הָיָה, אֵינּוּ
מִפְּרָשׁ כְּרִשְׁ"י שֶׁהָרֵאשֻׁנוֹת הֵם קִדְּם בְּרִיאַת הָעוֹלָם, שֶׁהָיָה אֵת זֹאת לֹא נוֹכַח לִזְכֹּר]. - או הַבָּאוֹת
הַשְּׁמִיעֵנוּ - הַשְּׁמִיעוּ אוֹתֵנוּ אֵת הָעֲתִידוֹת לְבֹא, (וְאַחֵר כֵּף נִרְאָה) אִם יִדְעָתֶם: (כג) - הִגִּידוּ הָאֱתִיּוֹת
לְאַחֹר - הַבָּאוֹת בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים. - וְנִדְעָה כִּי אֱלֹהִים אַתֶּם, אֲפֹרָה תִּיטִיבוּ וְתִרְעוּ - וְאִזְּנֵה אֲשֶׁר אֱלֹהִים
אַתֶּם, וְאִף (נִאֲמָיִן) שֶׁתּוֹכְלוּ לַעֲשׂוֹת (לְמִישָׁהוּ) טוֹבָה אוֹ רָעָה. - וְנִשְׁתַּעֲזֶה - וְאִזְּנֵה נִסְפָּר אָנִי וְהֵם - וְנִרְאָה

מעין חיים - מוסר, עיונים

י"ש לשים לב שמתחילת פרק מא' עד הנה, הנביא חוזר על הנושאים בהם דיבר בפרק מ' בתוספת ענין בכל נושא.
אם נעמיד את פרשיות פרק מא' מול פרשיות פרק מ' נמצא שבשניהם מדבר על נושאים אלו. אי הפחד שמא לא יהיה
לנו זכות ליגאל. ב' הפחד מחוזק האומות. ג' חידוש כוחותנו לתורת ה' ועבודתו.

י"ט יאמר ה', יאמר מלך יעקב. לשון יחיד. וקשה איך ממשך יגידו 'לנו'. לשון רבים. ואולי הכוונה נביאי ה' בשם ה'.

(כה) הַעֲרִירוּתִי מִצָּפוֹן וַיָּאֵת מִמְּזִרְחַ שְׁמֶשׁ יִקְרָא בְּשִׁמִּי וַיָּבֹא סָגְנִים כְּמוֹ
חֹמֶר וּכְמוֹ יוֹצֵר יִרְמָס טִיט : (כו) מִי הִגִּיד מֵרֹאשׁ וְנִדְעָה וּמִלְּפָנִים וְנֹאמֶר
צָדִיק אֲפֹרָה אֵין מִגִּיד אֲפֹרָה אֵין מִשְׁמִיעַ אֲפֹרָה אֵין שְׁמַע אִמְרִיכֶם : (כז) רֹאשׁוֹן
לְצִיּוֹן הִנֵּה הֵנָּה וְלִירוּשָׁלַיִם מִבֶּשֶׁר אֶתָּן : (כח) וְאַרְאָה וְאֵין אִישׁ וּמֵאֲלָה
וְאֵין יוֹעֵץ וְאַשְׁאֲלֵם וַיִּשְׁיבוּ דָבָר : (כט) הֵן כָּלֶם אָנֹכִי אֶפְסִי מַעֲשֵׂיהֶם רוּחַ
נִתְּהוּ נִסְפִּיהֶם :

יַחֲדוּ - מִה לַעֲשׂוֹת בְּעוֹלָם (לְפִי הָעֲתִידוֹת שֶׁפְּסָלִיכֶם יַעֲדוּ), וְאָמַר בְּדֶרֶךְ לַעֲג וְהַתּוֹל : (כד) - הֵן אַתֶּם
מֵאִין - בְּאֵמַת אַתֶּם הֵם מִדְּבָר שֶׁאֵין בּוֹ מִמֶּשׁ. - וּפְעֻלְכֶם מֵאִפְעַ - (מַעֲשֵׂיכֶם מִמִּין) מַעֲשֶׂה הָאֲפֻעָה,
הַמְּמִית לְהַדְבָּקִים בּוֹ. - תוֹעֵבָה יִבְחָר בְּכֶם - אִישׁ מִתְּעֵב בּוֹחֵר בְּכֶם [ע"פ רד"ק]: (כה) - הַעֲרִירוּתִי
מִצָּפוֹן וַיָּאֵת^י - כְּאוֹמֶר הִנֵּה אָנִי אֵגִיד עֲתִידוֹת אֲשֶׁר כָּבֹד זִוְרָה מִלְּפָנֵי לְהַעִיר אֵת נְבוּכַדְנֶצַּר מִצָּפוֹן,
לְבֹא עַל יְרוּשָׁלַיִם לְהַשְׁחִיתָהּ - מִמְּזִרְחַ שְׁמֶשׁ יִקְרָא בְּשִׁמִּי - וְאַחֲרֵי זֶה יָבֹא כּוֹרֶשׁ מִמְּזִרְחַ, וַיִּקְרָא
בְּשִׁמִּי לְהֵאֲמִין בִּי, - וַיָּבֹא סָגְנִים כְּמוֹ חֹמֶר - וְהוּא יָבֹא עַל שְׂרֵי כָּבֵל לְרִמָּס, כְּמוֹ חֹמֶר - וּכְמוֹ יוֹצֵר
יִרְמָס טִיט - כְּמוֹ הַיּוֹצֵר הָרוֹמָס בְּטִיט. וְכַפֵּל הַדָּבָר בְּמִיָּם שׁוֹנוֹת [ע"פ רש"י בפרוש ב'] : (כו) - מִי
הִגִּיד מֵרֹאשׁ וְנִדְעָה - מִי מִהַפְּסִילִים הִגִּיד דָּבָר מֵרֹאשׁ, טָרֵם בּוֹא, וּבִבּוֹא הַדָּבָר נִדְעָה שֶׁאַתֶּם דָּבָר. -
וּמִלְּפָנִים וְנֹאמֶר צָדִיק - מִי הִגִּיד דָּבָר לְפָנֵי בּוֹאָה, וּבְכָא הַדָּבָר נֹאמֶר צָדִיקוּ דְּבָרָיו. וְהוּא כָּפֵל עֲנִין
בְּמִילּוֹת שׁוֹנוֹת. - אֲפֹרָה אֵין מִגִּיד - אָבֵל בְּאֵמַת אֵין בְּהֶם מִגִּיד שׁוֹם דָּבָר, אֲפֹרָה הִנֵּה כִּי פֶה לָהֶם וְלֹא
יִדְבְּרוּ. - אֲפֹרָה אֵין מִשְׁמִיעַ - דְּבוּר בְּעֻלָּמָא. וְהוּא כָּפֵל בְּמִילִים שׁוֹנוֹת. - אֲפֹרָה אֵין שְׁמַע אִמְרִיכֶם - אֲפֹרָה אֵין
בְּהֶם מִי שֶׁיִּשְׁמַע אִמְרִיכֶם, כִּי אֲזַנִּים לָהֶם וְלֹא יֵאֲזִינוּ [ע"פ רד"ק]: (כז) - רֹאשׁוֹן לְצִיּוֹן - כְּאוֹמֶר אָבֵל
אָנִי אֵגִיד עֲתִידוֹת, אֲשֶׁר הָרֵאשׁוֹן שֶׁיָּבֹא לְצִיּוֹן מִהַגְּלוּת יִבְשֶׁר, וַיֹּאמֶר - הִנֵּה הֵנָּה - הִנֵּה בָּאָה הַגְּאוּלָּה,
(וּבְאֵמַת) מִיָּד, הִנֵּה הֵם יָבֹאוּ, וְלֹא יִהְיֶה תוֹחֶלֶת מִמוֹשְׁכָה [ע"פ רד"ק]. - וְלִירוּשָׁלַיִם מִבֶּשֶׁר אֶתָּן - רוּצָה
לֹמֵר, בַּהֲשָׁגָה אֲבִיא מִבֶּשֶׁר כִּזָּה לְבִשֶׁר סְמוּךְ לָהּ: (כח) - וְאַרְאָה וְאֵין אִישׁ - אָבֵל בְּעוֹבְדֵי הַפֶּסֶל
אֲרָאָה שֶׁאֵין בְּהֶם אִישׁ יוֹדֵעַ הָעֲתִיד. - וּמֵאֲלָה וְאֵין יוֹעֵץ - מִהַפְּסִילִים עֲצֻמִּין אֵין בְּהֶם מִי מִיּוֹעֵץ לְעוֹבְדֵי
מִה לַעֲשׂוֹת. - וְאַשְׁאֲלֵם וַיִּשְׁיבוּ דָבָר - (וְאֵין בְּהֶם מִי שֶׁיִּשְׁבֵּי דָבָר) מֵלֵת וְאֵין עוֹמֶדֶת בְּמָקוֹם שְׁתִּים
(בְּעִבּוּר שְׁנֵי הַדְּבוּרִים), לֹמֵר אֵין בְּהֶם מִי אֲשֶׁר אֲשָׁאֵלם שֶׁיִּשְׁיבוּ דָבָר, כִּי הַדְּבוּר אֵין בְּהֶם [ע"פ
רד"ק]: (כט) - הֵן כָּלֶם אָנֹכִי - בְּאֵמַת הַפְּסִילִים עִם עוֹבְדֵיהֶם הֵמָּה הִבֵּל וְלֹא מִמֶּשׁ. - אֶפְסִי מַעֲשֵׂיהֶם,
רוּחַ נִתְּהוּ נִסְפִּיהֶם - כָּפֵל הַדָּבָר בְּמִילִים שׁוֹנוֹת:

מעין חיים - מוסר, עיונים

י"ה העירותי מצפון את משיח. וממזרח יחל בהשפעתו (מדרש רבה ויקרא פ"ט ו, וכן שם במדבר פ"ג ג) ראשון לציון.
הוא מלך המשיח (מדרש רבה בראשית פס"ג ח, ויקרא פ"ל טו, ופסחים ה, אברבנאל).
אולם יעויין רש"י בסוף הפרשה שמוכיח שמדבר על הגאולה מבבל.

י"ט יש להתבונן, לכאורה כל ענין הפרשה כפול בשלמות. בתחילה נאמר 'הגידו האתיות' ונדעה כי אלוהים אתם,
י'הן אתם מאין. ואחר כך חוזר שנית, ואומר 'מי הגיד מראש', י'הן כולם און אפסי (עין מלבי"ם).

פרק מב (א) הן עבדי אֶתְמַךְ בוּ בַחֲרִי רָצְתָה נַפְשִׁי נִתְתִּי רוּחִי
עָלָיו מְשַׁפֵּט לְגוֹיִם יוֹצִיא: (ב) לֹא יִצְעַק וְלֹא יִשָּׂא וְלֹא יִשְׁמִיעַ בַּחוּץ
קוֹלוֹ: (ג) קָנָה רָצוֹן לֹא יִשְׁבּוֹר וּפְשָׁתָה כִּהְיָה לֹא יִכְבְּנָה לְאַמֶּת יוֹצִיא
מְשַׁפֵּט: (ד) לֹא יִכְהֶה וְלֹא יָרוּץ עַד יֵשִׁים בְּאַרְץ מְשַׁפֵּט וּלְתוֹרָתוֹ אֵיִים
יִיחִילוּ:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מב א-ד):

המשפך לפרשה הקודמת, שם נאמר 'הן כולם' און אפס, לצמית זאת מנבא 'הן עבדי' אֶתְמַךְ בוּ.

רוח הקדש מאת ה' תהיה על המשיח, ומשפט המשיח בספקות שיפלו בין אנשים, יתפרסם בעולם בהצלחתו. (אברבנאל ועוד). ממילא הצלחתו תקדש את שם ה', כי כל כחו והצלחתו הוא מה"כ.

פרק מב (א) - הן עבדי - הנה עבדי אשר - **אֶתְמַךְ בוּ** - והוא מלך המשיח, ואמר במשל (כאדון) הנשען על עבדו הנאמן. - **בַּחֲרִי רָצְתָה נַפְשִׁי** - הנבחר לי אשר רצתה נפשי בו. - **נִתְתִּי רוּחִי עָלָיו** - כמו שנגמר ונחה עליו רוח ה' (לעיל יא) - **מְשַׁפֵּט לְגוֹיִם יוֹצִיא** - יוציא את משפטם לאור. וכמו שנגמר וישפט בין הגוים וכו' (לעיל ב) [ע"פ רד"ק]: (ב) - **לֹא יִצְעַק** - לא כדרך השופט הצועק על הנשפטים לפניו, להכריחם על המשפט. כי (אצלו, גם בדבור) בנחת יקבלו דבריו. - **וְלֹא יִשָּׂא** - קולו. וכפל הדבר לחזק. - **וְלֹא יִשְׁמִיעַ בַּחוּץ קוֹלוֹ** - אף כשיעשה משפט בחוצות, במקום מרבית אנשים, לא יצטרף להשמיע קול חזק להשתיקם לשמע אמריו, כי מעצמם ישימו כף לפיהם ומרב שירצו לשמע ולקבל את דבריו) [ע"פ רד"ק]: (ג) - **קָנָה רָצוֹן** - קנה המרסס שהוא קרוב להשבר. - **לֹא יִשְׁבּוֹר** - רוצה לומר לא יטה דין תשושי הכח, לא כדרך (דיננים בלתי הגונים) שמחניפים לגדולים ומטים דין החלשים. - **וּפְשָׁתָה כִּהְיָה לֹא יִכְבְּנָה** - פשטה הדולקת שהכהה מאורה וקרובה להכבות לא יגמר כבודה, והוא גם כן משל על תשושי הכח. וכפל הדבר במילים שונות. - **לְאַמֶּת יוֹצִיא מְשַׁפֵּט** - כי יוציא המשפט לאמתו, ולא יטהו בעבור חלשות תשושי הכח [ע"פ רש"י]: (ד) - **לֹא יִכְהֶה** - לא יכהה מאורו - **וְלֹא יָרוּץ** - רוצה לומר, לא יחלש ולא יתפרה, - **עַד יֵשִׁים מְשַׁפֵּט בְּאַרְץ** - באנשי הארץ. - **וּלְתוֹרָתוֹ אֵיִים יִיחִילוּ** - אל מה שיוֹרָה וילמד, יצפו ויקוו יושבי האיים הרחוקים [ע"פ רש"י ורד"ק]:

מעניין חיים - מוסר, עיונים

ונראה שבתחילה דיבר אל פסלים מסוימים שהיו בימיו. לפיכך הלשון נוכח 'אתם'. ואחר כך, 'מי הגיד מראשי', 'הן כולם' מדבר על כלל הפסילים, לומר שגם בעבר, שום פסל לא היה יודע.

^{יב} כבר ניבא ישעיה לעיל על פרסום משפטו של מלך המשיח שנאמר (בפרק יא' ד) 'ושפט בצדק דלים וכולם, מה מחדש כאן?'

נראה כי מוסיף לבאר שהסיוע האלוקי יהיה למשיח בכל ג' הדברים שהדיינים טורחים בהם. א' לכוין את 'דעת התורה' על המשפט. ב' לברר את הספק אשר יפול 'במצאות' לפי המשפט, הלא כל אחד מבעלי הדין בטוח בצידו וצעתם עולה, והטורח בהשקטת הצדדים רב. ג' יש טורח לחכמים 'ללמד תורה לתלמידים', באופן שיתקבל על שכלם.

כנגד אלו שילש את תיבת משפט, א' ניבא שיכוין למשפט ברוח ה' על כך אמר 'נתיי רוחי עליו, משפט לגוים יוציא'. ב' לא יצטרך לכפות את משפטו, כי גם המחוייב בדינו יכיר באמתת דבריו על כך אמר 'לא יצעק, וכו' לאמת יוציא משפט'. ג' לא יתאמץ בלימוד התורה לאחרים, על כך אמר 'לא ירוץ עד ישים בארץ משפט'.

(ה) כֹּה אָמַר הָאֵל יְהוָה בּוֹרֵא הַשָּׁמַיִם וְנוֹטִיָּהֶם רַקַּע הָאָרֶץ וְצֹאצְאֶיהָ נִתַּן
נִשְׁמָה לָעָם עָלֶיהָ וְרוּחַ לְהִלָּכִים בָּהּ: (ו) אֲנִי יְהוָה קְרֹאֲתִיךָ בְּצִדְקָה וְאַחֲזֹק
בְּיָדְךָ וְאַצְרִיךָ וְאַתְּנֶךָ לְבְרִית עִם לְאוֹר גּוֹיִם: (ז) לְפָקֶחַ עֵינָיִם עֲוֹרוֹת
לְהוֹצִיא מִמֶּסְגֶּר אֲסִיר מִבֵּית כָּלָא יִשְׁבִּי חֹשֶׁךְ: (ח) אֲנִי יְהוָה הוּא שְׁמִי
וּכְבוֹדִי לֹא אֲחֹר לֹא אֶתֵּן וְתַהֲלִתִּי לִפְסִילִים: (ט) הִרְאֵשְׁנוֹת הִנֵּה בָאוּ

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מב ה-ט):

ה' בורא השמים ומחיה את המתים, הוא יחזק את ידי המשיח, עד שיהיה לאור גוים להאיר לעולם את אמתת האמונה, החכמה, וההשקפה הנכונה. וגם כח זה שיהיה במשיח, יקדש ויגדל את שם ה'.

(ה) - **כֹּה אָמַר הָאֵל ה'י**, **בוֹרֵא הַשָּׁמַיִם וְנוֹטִיָּהֶם** - הוא נטה אותם להיות כאהל. - **רַקַּע הָאָרֶץ וְצֹאצְאֶיהָ** - פרש את הארץ והוציא צאצאיה הם הצמחים כלם. - **נִתַּן נִשְׁמָה לָעָם עָלֶיהָ יי** - אל העם אשר הם עליה, נתן נשמה, - **וְרוּחַ לְהִלָּכִים בָּהּ** - ואל שאר הבריות (ובעלי החיים) המתהלכים בה, נתן רוח החייוני [ע"פ רד"ק]: (ו) - **אֲנִי ה' קְרֹאֲתִיךָ בְּצִדְקָה** - על המשיח יאמר, מה שקראתי בשםך על ידי הנביאים הוא בצדק, ודבר המתקיים. - **וְאַחֲזֹק בְּיָדְךָ** - אאחוז בידך להגביר אותך על כל. - **וְאַצְרִיךָ** - אני אשמר אותך. - **וְאַתְּנֶךָ לְבְרִית עִם** - אתן הכח בידך להסב עמי לברית, לקיים התורה והמצוה. - **לְאוֹר גּוֹיִם** - להאיר עיני הגוים כלם, לדעת שה' הוא האלהים [ע"פ אברבנאל ואלשיך]: (ז) - **לְפָקֶחַ עֵינָיִם עֲוֹרוֹת** - מי שנתעוררו עיניו מלראות פועל ה', אתה תפתחם ותשכילם. - **לְהוֹצִיא מִמֶּסְגֶּר אֲסִיר** - את ישראל האסורים בבבל תוציא מבית מסגרים - **מִבֵּית כָּלָא יִשְׁבִּי חֹשֶׁךְ** - ומבית כלא תוציא את היושבים שמה בחשך [ע"פ רש"י] 'יש כאן ערוב מסים. כי באמת צאתם מבבל לא היה על ידי מלך משיח בן דוד, רק על ידי כורש. לפיכך רש"י שמפרש 'להוציא ממסגר' מבבל. לא פרש 'קראתיך בצדק' על משיח. ואילו הרד"ק והאלשיך שפרשו את 'קראתיך בצדק' על משיח. פרשו 'מסגר' שהוא הגלות שתהיה לפני ביאת המשיח, ולא דווקא בבבל. אמנם היה אפשר שיתקנים בבבל: (ח) - **אֲנִי ה' הוּא שְׁמִי** - המיוחד לי, לא כשם הפסילים שאין שם מיוחד להם כי יקראה בשם אלה, ואין אל אתם. - **וּכְבוֹדִי לֹא אֶתֵּן** - לא אתן עוד כבודי לאחר, כי עד הנה על מה שלא עשיתי משפט בעובדי עבודה זרה, נטו אחר הפסילים וכבדו אותם, במקום שהיה ראוי לכבד אותי.

מעניין חיים - מוסר, עיונים

^{יב} כה אמר ה' בורא השמים. יש לשים לב שיש לפנינו אופני נבואות שונות. כה אמר ה' (פסוק ה') הוא דבר הנביא בנבואה. אני ה' קראתיך (פסוק ו') הוא מאמר ה' על המשיח. הפרשה הבאה, שירו לה' (י') הוא דבר הנביא בנבואתו. ופרשה שלאחריה, החשיתי מעולם (יד) שוב דבר ה' באוני הנביא.

^{יג} 'נותן נשמה לעם עליה', עליה הוא על הארץ הקדושה. מכאן אמרו חז"ל (כתובות קיא) שתחיית המתים תהיה רק בארץ ישראל. ולמתי חוץ לארץ תהיה תחיית המתים רק אחרי שגופם תתגלגל לארץ ישראל.

כנראה הטעם שהתחיה אינה רק בארץ ישראל, כי שם יהיה שפע רוח האלוקי, שנאמר כי מציון תצא תורה, וכבר אמרו בכתובות (שם) על הפסוק 'כי טל אורות טליך', שטל תחיית המתים 'אור התורה' הוא. ומשום כך מובן גם כן מה שבנבואה זו הזכיר את התחיה עם אור התורה.

וְחִדְשׁוֹת אֲנִי מַגִּיד בְּטָרֶם תַּצְמַחְנָה אֲשֻׁמִּיע אֶתְכֶם :

(י) שִׁירוּ לַיהוָה שִׁיר חֲדָשׁ תְּהַלְתּוּ מִקְצֵה הָאָרֶץ יוֹרְדֵי הַיָּם וּמֵלֹאֵי אֲיִים וַיִּשְׁבִּיהֶם: (יא) יִשְׂאוּ מִדְּבַר וְעָרְיוּ חֲצֵרִים תִּשָּׁב קֶדֶר יִרְנּוּ יוֹשְׁבֵי סִלְעַ מֵרֹאשׁ הָרִים יִצְוָחוּ: (יב) יִשְׁיִמוּ לַיהוָה כְּבוֹד וּתְהַלְתּוּ בְּאִיִּים יַגִּידוּ: (יג) יִהְיֶה כְּגִבּוֹר יֵצֵא כְּאִישׁ מִלְחָמוֹת יַעִיר קִנְאָה יָרִיעַ אֵף יַצְרִיחַ עַל אֹיְבָיו יִתְגַּבֵּר :

אָבֵל מַעֲתָה אֶעֱשֶׂה מִשְׁפָּט וְלֹא יִכְבְּדוּ עוֹד לִפְסִילִים. - וּתְהַלְתִּי - מֵלֵת לֹא עוֹמֶדֶת בַּמָּקוֹם שְׁתִּים, לֹמֶר וְלֹא אֵת תְּהַלְתִּי - לִפְסִילִים - רָצָה לֹמֶר מֶה שֶׁרָאִי לְהַלֵּל אוֹתִי, לֹא יִהְיֶה לִפְסִילִים כְּמֵאֵז. וְכַפֵּל הַדְּבָר בְּמִילֹת שׁוֹנוֹת [ע"פ רד"ק]: (ט) - **הָרֹאשׁוֹת** - הַנְּבוֹאוֹת הָרֹאשׁוֹנוֹת שֶׁנִּבְאֵתִי עַל סִנְחָרִיב - **הַנָּה** - כָּכָר - **כָּאֵן**, וְחִדְשׁוֹת - עֵתָה - **אֲנִי מַגִּיד** - חֲדָשׁוֹת שֶׁלֹּא שְׁמַעְתֶּם עֲדֵינִי, וְהִיא הַגְּאֻלָּה הַעֲתִידָה. - **בְּטָרֶם תַּצְמַחְנָה** - רוֹצֵה לֹמֶר עַד לֹא הִתְחִילָה לְהִתְגַּלּוֹת, - **אֲשֻׁמִּיע אֶתְכֶם** - [ע"פ רד"ק]:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מב י-ג):

שִׁירָה זוֹ הִיא עַל הַנִּצְחָן בְּמִלְחָמַת גֹּג וּמִגֹּג (מִדְּרַשׁ רַבָּה וַיִּקְרָא כֹז יא'). אֲמֵנָם גַּם עֲנִין תַּחֲתִית הַמֵּתִים מְזַכֵּר בַּשִּׁירָה הַזֹּאת, (מְזַכֵּר גַּם בַּפָּרָשָׁה הַקּוֹדֶמֶת) שֶׁנֶּאֱמַר 'יִרְנּוּ יוֹשְׁבֵי סִלְעַ' (רש"י, תְּרַגּוֹם) וּבַמָּקוֹם אַחֵר אֲמָרוּ שֶׁהַשִּׁירָה שֶׁל הַפָּרָשָׁה הִיא עַל תַּחֲתִית הַמֵּתִים (מִדְּרַשׁ רַבָּה בְּרֵאשִׁית יג ו').

(י) - **שִׁירוּ לַה'** - אֵז יִשִּׁירוּ לַה' - **שִׁיר חֲדָשׁ, תְּהַלְתּוּ** - יִהְיֶה נִשְׁמַע - **מִקְצֵה הָאָרֶץ, יוֹרְדֵי הַיָּם** - הַפּוֹרְשִׁים בָּיִם - **וּמֵלֹאֵי** - וְהַבְּרִיּוֹת הַמְּמַלְאִים אֵת הַיָּם (כְּגוֹן דָּגִים וְלִוְיָתָנִים) גַּם הֵמָּה יִהְיֶה לַה'. - **אִיִּים וַיִּשְׁבִּיהֶם** - הָאִיִּים עֲצָמָם וְהַיּוֹשְׁבִים בָּהֶם יִהְיֶה לַה'. וְהוּא עֲנִין מְלִיצָה, כִּי (בְּאֵמֶת) אֵין הָאִיִּים וְהַבְּרִיּוֹת (שְׂבִיִּים) בְּעֲלֵי דָעָה וְדִבּוּר לְהַלֵּל, וְכֵן נֶאֱמַר נְהָרוֹת יִמְחֹאוּ כֵף (תְּהִלִּים צח) [ע"פ רד"ק]: (יא) - **יִשְׂאוּ** - (קוֹל) - **מִדְּבַרִּי וְעָרְיוּ**, - וְכָל - **חֲצֵרִים** - אֲשֶׁר - **תִּשָּׁב** - בָּהֶם עֲדַת - **קֶדֶר** - (וְהֵם עֲרָבִים

הַנִּקְרָאִים הַיּוֹם בְּדוֹאִים, שְׂאִינָם דָּרִים בְּעָרֵי קִבְעָה, אֵלָּא בְּתִים וְאֶהְיֶה שֶׁל עֲרָאִי, וְאִינָם מְקַפִּים בַּחוּמָה, כִּי אִם בַּחֲצֵר, וְכֵן נִקְרָאוּ בַּחוּמָה (בַּחֲקָתִי) וּבְתֵי הַחֲצֵרִים) כֵּלָם יִשְׂאוּ קוֹל שִׁיר. (בַּדְּרָךְ כָּלֵל לַדְּרָרִים, הַבְּדוֹאִים, יֵשׁ פָּחוֹת קֶשֶׁר עִם הָעוֹלָם, וַיִּדְעֵת הַמֶּאֲרָעוֹת, אֵף אֵת הַגְּאֻלָּה הַזֹּאת גַּם הֵם יָדְעוּ. - יִרְנּוּ **יוֹשְׁבֵי סִלְעַ** - הַיּוֹשְׁבִים עַל הַסִּלְעַ יִרְנּוּ תְּהִלּוֹת ה'. - **מֵרֹאשׁ הָרִים יִצְוָחוּ** - רוֹצֵה לֹמֶר, (וְהַגְּבוּהִים רֹאִים יוֹתֵר טוֹב, לָכֵן פְּלִיאָתָם תִּגְדֹּל. לְפִיכָךְ מֵהֶם) יִהְיֶה נִשְׁמַע קוֹל צִוְחָה שֶׁל שְׁמָחָה וְהַלֵּל וְשֶׁהוּא יוֹתֵר מְרִינָה) [ע"פ רד"ק]: (יב) - **יִשְׁיִמוּ לַה' כְּבוֹד** - רוֹצֵה לֹמֶר בְּפִיהֶם יִתְּנוּ לוֹ כְּבוֹד. - **וּתְהַלְתּוּ בְּאִיִּים**

(יד) הַחֲשִׁיתִי מֵעוֹלָם אַחֲרִישׁ אֶתְאַפֵּק כִּיּוֹלֶדָה אֶפְעֶה אֲשֶׁם וְאֲשִׂאף יָחִיד: (טו) אַחֲרִיב הָרִים וְגִבְעוֹת וְכָל עֶשְׂבָם אוֹבִישׁ וְשִׁמְתִי נְהָרוֹת לְאִיִּים וְאֲגַמִּים אוֹבִישׁ: (טז) וְהוֹלֵכְתִי עוֹרִים בְּדֶרֶךְ לֹא יָדְעוּ בְּנִתְיָבוֹת לֹא יָדְעוּ אַדְרִיכֶם אֲשִׁים מִחֲשָׁךְ לִפְנֵיהֶם לְאוֹר וּמַעַקְשִׁים לְמִישׁוֹר אֵלָּה הַדְּבָרִים עֲשִׂיתֶם וְלֹא עֲזֹבְתֶינִי: (יז) נִסְגּוּ אַחֲוֹר יִבְשׁוּ בִשֶׁת הַבְּטָחִים בַּפִּסָּל הָאֲמָרִים לְמַסְכָּה אַתֶּם אֱלֹהֵינוּ:

יַגִּידוּ^{יב} - הַאֲנָשִׁים הַשּׁוֹכְנִים שָׁמָּה [ע"פ רד"ק]: (יג) - **ה' כְּגִבּוֹר יֵצֵא** - לְתִשׁוּעַת יִשְׂרָאֵל. - **כְּאִישׁ מִלְחָמוֹת יַעִיר קִנְאָה** - יַעֲזוּרֵר לְקִנְאָת קִנְאָת עַמּוֹ. - **יָרִיעַ אֵף יַצְרִיחַ** - כְּגִבּוֹר הַמִּנְצָח בְּמִלְחָמָה וְהַמְּגִבֵּה קוֹלוֹ מֵאִדּוּ [ע"פ רד"ק] - **עַל אוֹיְבָיו יִתְגַּבֵּר** - יִתְחַזֵּק אֶת עֲצָמוֹ עַל אוֹיְבָיו:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מב יד-יז):

מֵאֲמָר ה'. עַל נִקְמָתוֹ בְּאוֹיְבֵי יִשְׂרָאֵל (רש"י. מִדְּרַשׁ פָּנִים אַחֲרִים נִסָּח ב) וְהַצֵּלֵת יִשְׂרָאֵל בְּמִלְחָמָה.

(יד) - **הַחֲשִׁיתִי מֵעוֹלָם** - זֶה זְמַן רַב אֲנִי שׁוֹתֵק עַל מֶה שֶׁעָשׂוּ הָאֲמוֹת לְעַמִּי. - **אַחֲרִישׁ אֶתְאַפֵּק** - אֶתְחַזֵּק לְכַבֵּשׁ כְּעַסִּי. - **כִּיּוֹלֶדָה אֶפְעֶה** - אָבֵל מַעֲתָה, אֲשִׂאג בְּקוֹל כִּיּוֹלֶדָה לְהוֹמֵם וּלְאֲבָדָם וְאֵת הָאֲמוֹת הָרְעוּתוֹ. - **אֲשֶׁם וְאֲשִׂאף יָחִיד** - אֶעֱשֶׂה שְׁמָמָה אָבֵלֵעַ כֵּלָם יָחִיד [ע"פ רד"ק]: (טו) - **אַחֲרִיב הָרִים וְגִבְעוֹת וְכָל עֶשְׂבָם אוֹבִישׁ** - אֵת הָהָרִים וְהַגִּבְעוֹת אֶעֱשֶׂה חֲרָבָה, וְאוֹבִישׁ אֶת עֶשְׂבָם, וְכָל הַמֶּזֶן הָעֵצִים. - **וְשִׁמְתִי נְהָרוֹת לְאִיִּים** - לְהִיּוֹת חוֹרֵב וַיִּבְשׁ כְּאִיִּים [ע"פ אַבְרַבְנָאֵל]. - **וְאֲגַמִּים אוֹבִישׁ** - כָּפֵל הַדְּבָר בְּמִילִים שׁוֹנוֹת: (טז) - **וְהוֹלֵכְתִי עוֹרִים בְּדֶרֶךְ לֹא יָדְעוּ** - אֵז אוֹלִיף אֵת יִשְׂרָאֵל לְאַרְצָם דֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר, בְּדֶרֶךְ אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּהוּ, וְהֵמָּה כְּעוֹרִים לַה'. - **בְּנִתְיָבוֹת לֹא יָדְעוּ אַדְרִיכֶם** - כָּפֵל הַדְּבָר בְּמִילִים שׁוֹנוֹת. - **אֲשִׁים מִחֲשָׁךְ לִפְנֵיהֶם לְאוֹר** - הַהוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ שְׂאִין יָדוּעַ לוֹ, הוּא (מְרַגֵּשׁ) כְּאֵלּוּ הוֹלֵךְ בַּחֲשָׁךְ. - **וּמַעַקְשִׁים לְמִישׁוֹר** - דֶּרֶךְ הַמַּעַקָּם אֶעֱשֶׂה יָשָׁר וְשׁוּה [ע"פ רד"ק]. - **אֵלָּה הַדְּבָרִים עֲשִׂיתֶם** - מֵאֵז כִּשְׂיֵצֵאוֹ מִמִּצְרַיִם עֲשִׂיתִי כְּאֵלָּה. - **וְלֹא עֲזֹבְתֶינִי** - לְעֵתִיד לְבוֹא [ע"פ אַבְרַבְנָאֵל וְאֶלְשִׁיךְ]: (יז) - **נִסְגּוּ אַחֲוֹר יִבְשׁוּ בִשֶׁת הַבְּטָחִים בַּפִּסָּל** - אֵז הַבְּטָחִים בַּפִּסָּל יִבְשׁוּ בְּבוֹשֶׁת, וַיִּחְזְרוּ לְאַחֲוֹר בְּדֶרֶךְ אֲדָם הַנִּכְלָם, שְׁחֹזְרוּ לְאַחֲוִרָיו לְבַל יִרְאֶהוּ בְּבִשְׁתוֹ. - **הָאֲמָרִים לְמַסְכָּה אַתֶּם אֱלֹהֵינוּ** - כָּפֵל הַדְּבָר בְּמִילִים שׁוֹנוֹת:

מעין חיים - מוסר, עיונים

^{יב} תְּהַלְתּוּ בְּאִיִּים יַגִּידוּ. יַגִּידוּ לָהֶם אֲבֵל לֹא יִרְאוּ, כִּי תַחֲתִית הַמֵּתִים תִּהְיֶה רַק בֶּאֱרֶץ יִשְׂרָאֵל (כְּפִי הַמּוֹבָא בַּפֶּרֶשָׁה הַקּוֹדֶמֶת). וְלֹא יָדְעוּ הָאִיִּים עַד שִׁיגִידוּ לָהֶם. וְמֶה שֶׁאֲמַר 'תְּהַלְתּוּ מִקְצֵה הָאָרֶץ' שֶׁמִּשְׁמַע שֶׁהֵם יִשִּׁירוּ, הַכוּוֹנָה בִּאלּוֹ שֶׁהוּא בַּחוּץ לָאָרֶץ אֲבֵל כַּעַת הֵם בֶּאֱרֶץ יִשְׂרָאֵל, כִּי הֵלֵא כְּאֵמוֹר, גַּם מִמֵּתִי חוּ"ל יִקּוֹמוּ בַּתַּחֲתִית הַמֵּתִים, אֲבֵל לִפְנֵי כֵן יִגִּיעַ גּוֹפֵם לָאָרֶץ יִשְׂרָאֵל

מעין חיים - מוסר, עיונים

^{יב} יִשְׂאוּ מִדְּבַר וְעָרְיוּ. יֵשׁ מִשְׁמַעוֹת שֶׁהֵאדָמָה עֲצָמָה תִּשְׁיֵר, וּמֵתִים הַדְּבַר אֶל תַּחֲתִית הַמֵּתִים אֲשֶׁר הוּא נֹס הַנַּעֲשָׂה בַּעֲפֹר, שְׁהָרִי הַמֵּתִים נִעֲשִׂים עֲפֹר שְׁנֵאֲמַר (בְּרַאשִׁית ג) וְאֵל עֲפֹר תִּשׁוּב.

(יח) החרשים שמעו והעורים הביטו לראות: (יט) מי עזר פי אם עבדי וחרש כמלאכי אשלח מי עזר כמשלם ועזר כעבד יהוה: (כ) ראית לקרי ראות רבות ולא תשמר פקוח אוננים ולא ישמע: (כא) יהוה חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויגדיר: (כב) והוא עם בזוי ושסוי הפח בחורים כלם ובבתי כלאים החפאו היו לבז ואין מציל משפה ואין אמר השב: (כג) מי בכם יאזין זאת יקשב וישמע לאחור: (כד) מי נתן למשופה יעקב

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מב יח-כה):

קורא את ישראל חרשים ועורים, על דרך (דברים כט ג) 'ולא נתן ה' לכם לב לדעת ויעינים לראות ואזנים לשמע עד היום הזה'. ולכן נתונים עמו למשפה. וראה במצודות שמביא את דרך האלשיך בפרשה.

(יח) - החרשים שמעו - אתם ישראל החרשים משמוע דבר ה' - והעורים - מלראות מצותיו, שמעו מעמה ו- הביטו לראות - (כדאי לכם) הואיל וטובה גדולה מוכנת לכם [ע"פ רד"ק]: (יט) - מי עזר פי אם עבדי - כאילו יפרש דבריו לומר, מה שכללתי גם הכשרים שבכם להקראם חרשים ועורים, כי מי הוא היותר ראוי להקרא עזר כי אם עבדי. על כי הוא יודע ומכיר בקלוקל הדור, ואינו מסתכל במעשיהם להשיגם ולתקנם. - וחרש כמלאכי אשלח - חוזר על מלת מי, מי הוא היותר ראוי להקרא חרש, כמלאכי אשר אשלח. רצה לומר מי שנתתי חכמה בלבו וכאלו שלחתי ללמד דעת את העם, והוא כחרש לא ישמע מעשי בני העם להזהירם על הדבר. - מי עזר כמשלם - השלם במדות. - ועזר כעבד ה' - כפל הדבר פעמים ושלש כדרך המליצה [ע"פ אלשיך]: (כ) - ראות רבות ולא תשמר - הלא המה רואים הרבה חכמה, ואין בהם מי אשר ישמר את הזולת להשיבו מדרך הרעה, ולכן מהראוי להקרא עזר. - פקוח אוננים ולא ישמע - הלא יש להם אוננים פתוחות להבין מצות ה', ואין בהם מי אשר ישמע כי עושה עצמו כאלו לא יבין ואינו מזהיר לזולת, ומאחר שאינו משתמש בשמיעתו לכן מהראוי להקרא חרש [ע"פ אלשיך]: (כא) - ה' חפץ למען צדקו - רוצה לומר הלא עקר חפץ ה' באנשים כאלה, הוא בעבור שכל אחד מהם יצדיק את הזולת ללמדו דרך הישר, - יגדיל תורה ויגדיר - וליגדיל התורה ולהגדירה, רוצה לומר להרבות למוד דעת את העם [הוא במהלך האלשיך. אבל האלשיך עצמו פרש כי באמת ה' חפץ שהצדיק יצדיק עצמו ויגדיר תורה. אבל בזה לא די, על הצדיק גם להתבונן אם העם בזוי ושסוי, וליגדלו¹⁷¹]: (כב) - והוא עם בזוי ושסוי

מעניין חיים - מוסר, עיונים

¹⁷¹ ה' חפץ למען צדקו. דרך המלבי"ם בפרשה זו הוא כך: הם תמהים האם ה' הרבה תורה ומצוות לעמו, למען צדקו, כדי שיוכזר לרב טוב. והלא הוא בחיפך, הוא עם בזוי ושסוי, מדוע אין המצוות מגינים עליו מהרדיפות. משיב ה' ואומר, הלא הדבר הפוך, גורם הרדיפות שעליכם הוא שלא אבייתם ללכת בדרכי התורה. אילו הייתם הולכים בדרכיה, לא היה צורך שזכות המצוות יצילו אתכם, שהרי אז לא היה הצרות באים בכלל, כל הצרות הוא רק כי חטאו לו (מלבי"ם).

וישראל לבזים הלא יהוה זו חטאנו לו ולא אבו בדרךיו הלוך ולא שמעו בתורתו: (כה) וישפך עליו חמה אפו ועזוז מלחמה ותלהטהו מסביב ולא ידע ותבער בו ולא ישים על לב:

- רוצה לומר, והם לא כן עשו כי לא למדו דעת את העם ולא שבו מדרךם, והמה בעוונם בזויים ורמוסים לכל [ע"פ אלשיך עין שם]. - הפח בחורים כלם - כל בחוריהם היו להם מפח נפש, - ובבתי כלאים החפאו - והמה היו חבואים וכלואים בבתי כלאים. - היו לבז ואין מציל - אין מציל מן הבזה. - משפה ואין אמר השב - היו למשפה, ואין מי אמר השיבהו למקומו. ואל תוסיף לרמסהו [ע"פ רש"י]. ומוסב למעלה לומר הלא על כי לא נתנו לב לשמע ולראות קלוקל הדור ולתקנם באה עליהם הצרה הזאת, ומהראוי הוא לקראם עורים וחרשים ושואין צדיקים אלו שמים לב לעוונות הדור לתקנם, וגם לא לצרותיהם, להושיעם מהצרות על ידי שילמדום ללכת בדרך ה' [ע"פ אלשיך]: (כג) - מי בכם יאזין זאת - רוצה לומר וכי נמצא מי בכם אשר יאזין לתת לב לזאת האמור למטה ובפסוק הבא. - יקשב וישמע לאחור - וכי נמצא מי בכם אשר יקשיב לשמע דבר שיעצמו לו באחרונה [ע"פ רש"י]: (כד) - מי נתן למשפה יעקב וישראל לבזים - רצה לומר וזהו הדבר, להבין מי הוא אשר מסר את ישראל למשפה ולבזויים - הלא ה' - מסרם ולא במקרה בא. - זו חטאנו לו - רצה לומר זו היא הסבה, (על) אשר חטאנו לו וגמול הוא משלם. - ולא אבו בדרךיו הלוך - ולא רצו ישראל ללכת בדרךיו - ולא שמעו בתורתו - [ע"פ רד"ק]: (כה) - וישפך - וילך שפך - עליו חמה אפו ועזוז מלחמה - (כעס) קשה וחזק מלחמה. ותלהטהו מסביב ולא ידע - רצה לומר אבל אין נותנים לב לדעת שבא בהשגחה, וכאשר בערה מסביב לא ידע שמה באה, - ותבער בו ולא ישים על לב - וכאשר בערה בו בעצמו ובגופו, עם כל זה אינו משים על לבו להבין שבא בהשגחה. רוצה לומר אינו משים על הלב, לא בעת כשהצרה ממשמשת לבא, ולא בעת שכבר באה [ע"פ רד"ק]:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מג א-י):

אין לפחד מן העמים לעתיד לבא, כי הקב"ה אוהב אותנו ויושיענו, והוא שומר עלינו שלא נכלה בין הדורות.

באמת בפרק מא' (פסוק ח' ועוד) כבר נבא כעין זאת. אבל כאן מוסיף בו דברים. שם אמר (פסוק יא) עזרתיה, תמכתיה. אבל כאן נאמר (פסוק א' וג') גאלתיה מושיעה.

ההבדל בין הדברים, 'עזר' הוא בהשתתפות פעלת הנעזר. 'מושיע' הוא מבלי השתתפותו. ובאמת כאן מדבר על 'כי תלך כמו אש', שההצלה מזה הוא רק בהצלה נסית. והפסוק 'אתן כוש תחתי'.

מעניין חיים - מוסר, עיונים

לדרך זה בפרשה, נמצא שמאמר חז"ל: רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות שנאמר ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויגדיר. הוא מבואר בפשט הפסוק.

פרק מג (א) ועתה פה אמר יהוה בראך יעקב ויצרך ישראל אל תירא פי גאלתיך קראתי בשמך לי אתה: (ב) פי תעבר במים אתך אני ובנהרות לא ישטפוך פי תלך כמו אש לא תפנה ולהבה לא תבער פך: (ג) פי אני יהוה אלהיך קדוש ישראל מושיעך נתתי כפרך מצרים כוש וסבא תחתיו: (ד) מאשר יקרת בעיני נכבדת ואני אהבתיך ואתן אדם תחתיו ולאמים תחת נפשך: (ה) אל תירא פי אתך אני ממזרח אביא

היינו גם אם המזל נגזר להרע לה, יעביר ה' את הגזרה אל העמים הרעים. והוסיף שייצילנו גם בעבור כבוד ה'.

פרק מג (א) - ועתה - רוצה לומר אף על כל זאת והפרענות שנאמרה למעלה - **כה אמר ה' בראך יעקב ויצרך ישראל אל תירא**^{יח} - פן תכלה בגולה. - **פי גאלתיך, קראתי בשמך לי אתה** - כי הלא ממצרים גאלתיך, וקראתי אז בשמך שאתה שלי, עמי, ובני בכורי: (ב) - **פי תעבר במים** - ואם בעתיד בימי הגלויות תהיה קרוב להיות נטבע בהם. - **אתה אני**^{יט}, **ובנהרות** - אף אם תעבר בנהרות השוטפים - **לא ישטפוך, פי תלך כמו אש לא תפנה** - לא תהיה נזקה מן האש - **ולהבה לא תבער פך** - אף הלהב לא יבער פך. רוצה לומר, אף אם תהיה בעמק הצרות לא תכלה שמה [כלי פז]: (ג) - **פי אני ה' אלהיך קדוש ישראל מושיעך** - והכל בידי. - **נתתי כפרך מצרים** - הלא ממצרים הייתם חייבים כלית, כמו שנאמר 'ואמר לשפך חמתי עליהם בתוך ארץ מצרים' (חזקאל כ'), ונתתי

אז כפרך מצרים, כי המה נאבדו תחתיו [ע"פ רש"י]. - **כוש וסבא תחתיו** - כאשר סנחריב שם פניו להלחם בירושלים, יצא להלחם בתחלה עם כוש וסבא וראה להלן פרק מה' יד', ונאבדו במקומה, והם היו לה לפדיון [ע"פ רד"ק]: (ד) - **מאשר יקרת בעיני** - בעבור אשר יקרת בעיני - **נכבדת ואני אהבתיך, ואתן אדם תחתיו** - ולזה היה דרכי לתת בני אדם כמו הנפגעים והמצרים תחתיו - **ולאמים תחת נפשך** - כפל הדבר במילים שונות [ע"פ רש"י]. ונאמר כאשר עשיתי לשעבר כן אוסיף לעשות עוד: (ה) - **אל תירא פי אתה אני, ממזרח אביא זרעך** - הנפוצים שמה - **וממערב אקבצך** - ולעתיד

מעניין חיים - מוסר, עיונים

^{יח} אל תירא (א) כי גאלתיך. (ב) כי תעבור במים אתך אני. (ג) כי אני ה' אלוהיך, קדוש ישראל מושיעך. נתתי כפרך מצרים.

בספר ירמיה (פרק ל' י') יש נבואה דומה לכאורה וזה לשונו: ואתה אל תירא עבדי יעקב נאם ה', כי הנני מושיעך מרחוק.. כי אתך אני נאם ה' להושיעך. כי אעשה כלה בכל הגוים אשר הפיצותיך שם, אך אותך לא אעשה כלה. כי תעבור במים אתך אני. משמע תמיד כל פעם שתעבור במים תינצל. וקשה הרי יש פורענויות ובני ישראל סובלים רח"ל הרבה פעמים.

אלא הכונה - אומר הרמב"ם - כי לפי ערך שדעתו של האדם מתעסקת בבוראו הוא מושג יותר. וגם אותו השלם בהשגתו, הרי בעת שלמות מחשבת האדם והשגתו את ה' יתעלה, לא יתכן אז כלל שיפגע באותו אדם מין ממיני הרעות, לפי שהוא עם ה' וה' עמו. אבל בעת פנותו ממנו יתעלה (ואין מחשבתו עוסקת בתורת ה' או במצוות המחשבה, כאמונה, אהבה), כאשר הוא אז מוסתר מה', ה' מוסתר מעמו. כי הענין הגורם את ההשגחה וההחלה מים הפגיעה, הוא אותו השפע השכלי. זהו שאמר כי תעבור במים ואני אתך, אז הנהרות לא יטטפוך (רמב"ם במורה נבוכים ג פרק נא).

זרעך וממערב אקבצך: (ו) אמר לצפון תני ולתימן אל תכלאי הביאי בני מרחוק ובנותי מקצה הארץ: (ז) כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו: (ח) הוציא עם עור ועינים יש וחרשים ואזנים למו: (ט) כל הגוים נקבצו יחדו ויאספו לאמים מי בהם יגיד זאת וראשנות לשמיענו יתנו עדיהם ויצדקו וישמעו ויאמרו אמת: (י) אתם עדי נאם יהוה ועבדי אשר בחרתי למען תדעו ותאמינו לי ותבינו פי אני

לבא] [ע"פ רד"ק]: (ו) - **אמר לצפון תני** - תן את ישראל הפזורים שמה. - **ולתימן אל תכלאי** - (וידרם) אל תמנעי מליתן את ישראל. - **הביאי בני מרחוק ובנותי מקצה הארץ** - כאלו יצנה לכל אחד מרחקות השמים להביא את ישראל [ע"פ רש"י]: (ז) - **כל הנקרא בשמי** - כל ישראל הנקראים בשם עם ה'. - **ולכבודי** - נעשה, להתכבד ולהתפאר בהם, כמו שנאמר ישראל אשר בך אתפאר (לממן מט). - **בראתיו, יצרתיו אף עשיתיו** - רוצה לומר, כבר הכנתי לו כל צרכי הגאלה אין מחסור [ע"פ רש"י]: (ח) - **הוציא עם עור ועינים יש** - להוציא מהגולה, אותם שגלו על שנעשו כ'עורים ועינים להם', ולא ראו מעשה ה'. רוצה לומר יש להם לב, ואינם רוצים להשכיל. - **וחרשים ואזנים למו** - נעשו כ'חרשים ואזנים להם', ולא ישמעו מצות ה' [ע"פ רש"י]: (ט) - **כל הגוים נקבצו יחדו ויאספו לאמים** - אם כל אמות העולם יתקבצו יחד - **מי בהם יגיד זאת** - (יגיד) עתידות כזאת, וכי האליל אומר להם (כאלו עתידות). - **וראשנות** - או הראשונות שפבר עברו - **ישמיענו** - לאמר, אנחנו הגדנו אותם עד לא באו. - **יתנו עדיהם ויצדקו** - רוצה לומר יביאו עדים שהשמיע דבר עד לא בא, ואז יהיו צדיקים בדבריהם. - **וישמעו ויאמרו אמת** - או ישמעו מה שיאמר הנביא ויאמרו אמת הדבר. ונאמר או יביאו עדים, או יודו על האמת [ע"פ רד"ק]: (י) - **אבל לי יש עדים, כי - אתם - ישראל - עדי נאם ה'. ועבדי** - הנביא - **אשר בחרתי** - בו, גם הוא לעד, שהגדתי מפלת סנחריב מאז, עד לא בא (לפני שבא). - **למען תדעו** - מן הראשונות תדעו על האחרונות שכן יהיה. - **ותאמינו לי** - שאקיים מאמרי. - **ותבינו פי אני הוא** - ממה שאין מי יודע עתידות כמוני, תבינו אשר אני הוא לבד, ואין עוד

מעניין חיים - מוסר, עיונים

^{יז} 'הוציא עם עור ועינים יש', אלו עמי הארץ שיש בהם דרך ארץ ושאר מצות ומרחיקין את עצמן מן הגזל ומן כל דבר מכוער. 'וחרשים ואזנים למו', אלו ת"ח שמסרו את עצמן למקרא למשנה להלכות ולאגדות. ועל אלו נאמר (לעיל מב) לפקוד עינים עורות להוציא ממסגר אסיר מבית כלא יושבי חשך (תנא דבי אליהו רבה פט"ז).

^{יח} כל הגוים נקבצו יחדיו. ליטול שכר לימוד תורה, בטענה שכל מה שבנו דרכים ועשו בעולם, הכל היה לצורך התורה (כך מבואר שם בגמ'. ודברי מהרש"א ד"ה מבאי, צ"ב. וראה ח"י הגר"י על התורה בזה). אמר הקב"ה, יכנסו לפי סדר המלכויות. היינו דכתיב, 'ויאספו לאומים'. שהוא מלכויות. ואומר להם 'מי בכס יגיד זאת'. מי יודע את תורת ה', כי רק המגידים תורה יקבלו שכר, והם אומרים כנ"ל שכל מה שעשו גשרים ודרכים הכל היה בשביל לומדי התורה. וה' משיב לכל אחד לבדו שמכיון שלא כוון לשם התורה, אין זה נחשב שעשה למען התורה. 'וראשנות ישמענו'. לפחות היו מקיימים ז' מצוות שקיבלו. 'יתנו עדיהם ויצדקו'. האומות יעידו על טוב מעשי ישראל. 'ישמעו'. ויאמרו אמת. דין הוא שישראל ראויים להצטדק (זה תמצית הגמרא בע"ז דף ב' ג', ורש"י שם, והביאור של ר' יהושע בן לוי בדף ב' א' שם, לכאן חולק על ביאור הגמרא בדף ג', או שהוא דרש). לפי זה יש לומר 'אתם עדי, מדבר על האומות. 'ועבדי אשר בחרתי', הוא ישראל. כי הבינו שאותו אלוה אשר בחר בנו מקדם, הוא האל היחיד, ואין עוד אל העוזר אותם.

הוא לפני לא נוצר אל ואחרי לא יהיה:

(יא) אנכי אנכי יהוה ואין מפלעדי מושיע: (יב) אנכי הגדתי והושעתי והשמעתי ואין בכם זר ואתם עדי נאם יהוה ואני אל: (יג) גם מיום אני הוא ואין מידי מציל אפעל ומי ישיבנה:

אלהים. - לפני לא נוצר אל - רוצה לומר לפני שיצרתי אני את היצירות לא היה דבר (אשר) נוצר מאל וזלתי - ואחרי לא יהיה - ואחר שיצרתי את היצירות לא יהיה דבר נוצר מאל וזלתי, כי אין אלה וזלתי [ע"פ רד"ק¹²]:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מג יא-ג):

כאן מדבר על עדות מצמד הר סיני. שם דבר אלינו האלוקים ואמר, אנכי ה' אלוהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים.

יש גם גוים המאמינים שה' בורא העולם. אף המיחד באמונת עם ישראל בה', הוא אמונת ההשגחה, אשר נצטוינו בפסוק זה, של אנכי אשר הוצאתיך (כך כתב הרא"ש בספרו אורחות חיים סימן כו') לפיכך מזכיר את ענין ההשגחה בנבואה המדברת בהר סיני.

(יא) - אנכי אנכי ה' - הכפל לחיזוק. - ואין מפלעדי מושיע - אין וזלתי מושיע: (יב) - אנכי הגדתי והושעתי - קדם כל תשועה הגדתי אותה, וכן הושעתי - והשמעתי - רוצה לומר לא להנביא לבד הגדתי כי אם לכלכם השמעתי על ידו. - ואין בכם זר - רוצה לומר לא היה מי בכם זר, מלדעת הדבר, כי כלכם שמעתי מהנביא [דברי עצמו]. - ואתם עדי - שכן הוא האמת. - נאם ה', ואני אל - רוצה לומר אני הוא אשר הושעתי אתכם¹³: (יג) - גם מיום - גם מאז היות יום - אני הוא - לבדי

מעין חיים - מוסר, עיונים

¹² נאמר 'למען' תדעו ותאמינו וכו' לפני לא נוצר אל ואחרי לא יהיה. נמצא שסוף תיקון כל הבריאה תלוי בגילוי ייחודו יתברך. והנה הוא היה הווה ויהיה תמיד, אחד יחיד ומיוחד, אלא שעכשיו אינו מגולה לכל כראוי, ולעתיד לבא יתגלה לגמרי לכל הברואים, כמו שנאמר ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד (זכריה יד טו). אמנם ישראל שזכו לתורתו האמיתית, יודעים האמת הזה ומעידים עליו גם עתה, והוא מה שכתוב: ואתם עדי נאם ה', וזה זכות גדול לנו. (דרך ה' חלק רביעי פרק ד').

¹³ 'אנכי הגדתי', במצרים שנאמר 'ויגד' משה לאהרן את כל דברי ה' (שמות ד כח). 'והושעתי', בים, שנאמר ויושע ה' ביום ההוא (שמות יד ל). 'והשמעתי', בסיני שנאמר, משמים השמעת דין (תהלים עו ט). 'ואין בכם זר', זה יתרו. ואתם עדי נאם ה' ואני אל. תני ר' שמעון בן יוחי אם אתם עדי נאם ה' אני אל, ואם אין אתם עדי כביכול אין אני ה' (פסיקתא דרב כהנא, יב ו):

מה בא הכתוב לומר לנו, בכך שיתרו לא היה במתן תורה. מה הבדל אם היה או לא היה. יתכן לפרשו כהקדמה לדברים שאמר רשביי, שאם לא נעיד אנו, הרי אין עוד עד. אבל נראה לומר, יותר מכך. בדווקא לא שמע זאת זר, כי ה' ייחד אותו לעדיו. ובחר רק בעמנו לתפקיד רם זה. תפקיד של פרסום האמונה.

כשם שהגדתי והושעתי, הם דברים שבאו לטובתנו, כך ואין בכם זר, הוא לטובתנו, כלומר לא שהיות ולנו נזדמן לראות את מעמד הר סיני, ממילא אנו העדים למי שיחפוץ לידע. אלא העדות הזו שליחות היא, ותפקיד נכבד מאד הוא, להודיע את שמו בעולם (מנחות נד). והוא זכות גדולה עבורנו, שאנו נבחרנו לתפקיד זה. זכות שיש בה חובה כנייל בהערה לפסוק יי.

(יד) כה אמר יהוה גאלכם קדוש ישראל למענכם שלחתי בבלה והורדתי בריחים פלם וכשדים באניות רנתם: (טו) אני יהוה קדושכם בורא ישראל מלפכם:

לעזר ולהושיע. - ואין מידי מציל - את מי שארצה לאבדו. - אפעל - מה שארצה אפעל הן להושיע הן לאבדו. - ומי ישיבנה - מי יוכל להשיב הפעלה ההיא ולמנעה [ע"פ רש"י]:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מג יד-טו):

כורש יקבש את בבל, למען עם ישראל.

(יד) - כה אמר ה' גאלכם קדוש ישראל, למענכם - למען תצאו מן הגולה - שלחתי בבלה - שלחתי את כורש לבבל להחריבה. - והורדתי בריחים פלם - כל בני בבל הורדתי פלם בספינות ומפרשים ההולכות עם הרוח) - וכשדים באניות רנתם - השמיעו קול צעקתם, בהאניות שהלכו בהם בגולה [ע"פ רש"י¹²]: (טו) - אני ה' קדושכם - רוצה לומר את זה עשיתי אני ה' המקדש לכם. - בורא ישראל מלפכם - רוצה לומר אני בורא ישראל ומלפכם עשיתי את זה, וכפל הדבר במילים שונות:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מג טז-כח):

בתחלת הפרשה מופיר את נסי יציאת מצרים, ומבטיח שכן יהיה לעתיד לבא. ומסיים בתוכחה.

וצריך באור מהו השיכות בין הדברים, והלא הכל אותו פרשה.

ונראה כי הקשר של הדברים הוא כך, כל הנסים המזכרים, הכל זה חלק מהתוכחה, וכשואל מדוע עשיתי נסים הלא בשביל שתהלתי יספרו, ואם יש לכם תשובה כי הדבר קשה מפני הגלות, הלא

מעין חיים - מוסר, עיונים

¹² וכשדים באניות. מקשה אברנאל מתי התקיימה נבואה זו? לא שמענו שהיתה מלחמת כורש שבכש את בבל, בים. [ונראה מדברי האברנאל, שמשיב על שאלתו, שברחו בבלים בנהר, ולכאורה נסתר מהפסוק דלהלן].

ונראה להוכיח שחומת בבל היתה מוקפה בחומות ושעריהם נעולים בבריחים, והוקפה העיר באגמי מים עצומים. ואנשי המלחמה מהם היו שומרים על הבריחים, ומהם היו מצויים באניות שבאגמים, והנה אותם שבאניות הם גלויים לעם, לכן רינת גאותם היתה לעין העם. ויש להביא ראיה מירמיה שכן היה, שהיו אגמים מקיפים אותה.

בירמיה (נא ל) כתיב כך. 'חדלו גבורי בבל להלחם ישבו במצדות נשתה גבורתם היו לנשים, הציטו משכנתיה, נשברו בריחיה. רץ לקראת רץ ירוץ ומגיד לקראת מגיד, להגיד למלך בבל כי נלכדה עירו מקצה, והמעברות נתפשו, ואת האגמים שרפו באש, ואנשי המלחמה נבהלו.' מה שייך לשרוף מי אגמים (ענין יומא כא'), אלא נראה ששרפו את אניות המלחמה שהיו השולטים באגמים, וכפי שאמר כאן ישעיה שפילת הבבלים החלה בהיותם מתגאים על האניות. ובאו שני הכתובים לימדו והשלימו זה על זה.

ויש מפרשים כי בא הנביא לחזק את אמונת העתיד לבא, מהתקיימות הגאולה הראשונה היא הנבואה של בבל. ודרך זה קשה הלא ישעיה היה לפני גאולת בבל, אם כן ערבך, ערב צריך, הראיה צריכה ראיה. אמנם כתיבת ישעיה היה על ידי הנביאים אחרונים בבית שני כמבואר בבי"ב טו', אך פלא לומר שהיה להם רשות להוסיף. באמת במשלי הוסיפו הנביאים הכותבים, אבל שם התוספת מפורשת על שםם.

(טז) פה אמר יהוה הנותן בים דרך ובמים עזים נתיבה: (יז) המוציא רכב וסוס חיל ועוזו יחדו ישכבו כל יקומו דעכו בפשטה כבו: (יח) אל תזכרו ראשנות וקדמניות אל תתבננו: (יט) הנני עשה חדשה עתה תצמח הלוא תדעוה אף אשים במדבר דרך בישמון נהרות: (כ) תכבדני חית השדה תנים ובנות יענה פי נתתי במדבר מים נהרות בישמון להשקות עמי בחירי: (כא) עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו: יש

אני מוכן לגאלה, הנני עושה חדשה, בכחי לעשות פלאות, ואני רוצה לעשותם ואף לכפר עליכם. אם כן למה לא קראת לי ואבא, הלא אף לא הכבדתי עליך, ולפי זה כלה תוכחה.

(טז) - כה אמר ה' הנותן בים דרך - אשר נתן דרך בים סוף בצאת ישראל ממצרים. - ובמים עזים נתיבה - זה הידרן שבקע בימי יהושע [ע"פ רד"ק]: (יז) - המוציא רכב וסוס חיל ועוזו - הנותן בלב מצרים להוציא אנשי הרכב וסוסייהם, ואנשי החיל עם כל החזק, לדרך אחר בני ישראל. - יחדו ישכבו כל יקומו - כלם יחדו שכבו ולא הוסיפו לקום כי נטבעו במי הים. - דעכו בפשטה כבו - נפשותם קפצה מהם, וכבה מהר. כפשטה הדולקת הכבה מהרה, כי לא תתעכב הרבה בשריפתה [ברש"י בפ' יח' מוכח שפסוק יז' עוסק במצרים]: (יח) - אל תזכרו ראשנות - אל תזכרו להפליא על הנסים שעשיתי לכם בימים הראשונות - וקדמניות אל תתבננו - כפל הדבר במילים שונות [ע"פ רש"י]: (יט) - הנני עשה חדשה - גם חדש אשר לא עשיתי מעולם¹⁷¹. - עתה תצמח - בזמן קרוב

תהיה אם בקולי תשמעו. - הלוא תדעוה - את הישועה ההיא כי כתובה היא בתורה, שנאמר ושב ה' וכו' ושב וקבצו וכו' (דברים ל). - אף אשים במדבר דרך - לשבי הגולה. - בישמון נהרות - לרונות הצמאון וצתידים להיות בדרך מקום בלי מים, ושם יהיה פלא גדול שיולדו שם נהרות [ע"פ רד"ק]: (כ) - תכבדני חית השדה תנים ובנות יענה, פי נתתי במדבר מים נהרות בישמון - אמר דרך משל כאלו חית השדה תכבדני בתהלותיה, על אשר ימצאו מים במדבר במקום מזורם. - להשקות עמי בחירי - בעת שובם מהגולה דרך המדבר [ע"פ רד"ק]: (כא) - עם זו יצרתי לי, תהלתי יספרו -

מעניין חיים - מוסר, עיונים

¹⁷¹ הנני עושה חדשה. צריך ביאור הלא גם ביציאת מצרים הלכו במדבר והיה להם שמה מים בנס ופלא, ואיך קרא לזה חדשות.

ונראה שהוא משל, ונמשלו הוא על דרך מאמר חכמים (ר"ה כג') הלומד תורה ומלמדה דומה להדס במדבר. הרי צמאון מתורה נחשב כמדבר, ואין מים אלא תורה.

היינו שיתן את חכמת התורה המשולה כמים, בלב אנשים שהם כמדבר. ומשמע שזה נס ופלא יותר מניסי יציאת מצרים.

עוד יתכן שלהלן נאמר ציון מדבר היתה ירושלים שממה, על מדבר זה אומר, שלעתיד יתן ה' בהר הבית, נהר, כמבואר בכמה פסוקים.

וכך מפורש בפרקי דר' אליעזר (פנ"א) חדשה עתה תצמח, זה בנין בית המקדש, וכפשוטו אין מובן מה רמו יש לזה בפרשה זו המדברת על דרך במדבר, אלא מבואר כדברינו שיתחדש נהר בתוך בית המקדש.

נוסחאות שכאן מתחיל פרשה (כב) ולא אתי קראת יעקב פי יגעת בי ישראל: (כג) לא הביאת לי שיה עלתיך וזבחיך לא כבדתי לא העבדתיך במנחה ולא הוגעתך בלבונה: (כד) לא קניתי לי בכסף קנה וחלב וזבחיך לא הרוייתני אך העבדתיך בחטאותיך הוגעתי בפונתיך: (כה) אנכי אנכי הוא מכה פשעיך למעני וחטאתיך לא אזור: (כו) הזכירני נשפטה יחד ספר אתה למען תצדק: (כז) אביך הראשון חטא ומליציך פשעו בי:

יצרתי לי לעם, למען יספרו תהלתי¹⁷¹ [ע"פ רש"י]: (כב) - ולא אתי קראת יעקב - אבל אתה יעקב לא קראת אותי כי פנית אחרי העבודה זרה. - פי יגעת בי ישראל - כי נעשית יגע ועיף בעבודתי¹⁷², ובטלת את העבודה [ע"פ רש"י]: (כג) - לא הביאת לי שיה עלתיך, וזבחיך - זה היה בימי אחז שבטל עבודת בית המקדש, כמו שנאמר ויסגר את דלתות בית ה' וכו' (דברי הימים ב' כח) וכן התודה חזקיהו בנו ואמר, כי מעלו אבותינו וכו' גם סגרו וכו' ועולה לא העלו בקדש וכו' (שם כט). - לא כבדתי - עם וזבחיך, כי לא הבאתים לי [ע"פ רד"ק]. - לא העבדתיך במנחה - לא הטלתי עליך עבודה קשה, והוצאה מרבה בהבאת המנחה, כי לא צויתי להקטיר רק הקמץ (ושאר המנחה נאכלת), וכן - ולא הוגעתך בלבונה - כי לא צויתי להרבות בלבונה (ובמנחת נדבה מביא לבונה, ואין צריך להביא יותר מקמץ) [ע"פ רש"י]: (כד) - לא קניתי לי בכסף קנה - לא הצרכת לקנות קנה להקטיר על המזבח, כי היתה גדולה בירושלים. - וחלב וזבחיך לא הרוייתני - לא השבעת אותי עם חלב וזבחיך, כי לא הקרבתים לפני. - אף העבדתיך - אני לא העבדתיך אף אתה העבדתי - פחטאותיך - וזהו מה שהיה והקב"ה כפיכול כמו) שמש לנבוכדנצר לכבש את כל העולם תחתיו, שלא יאמרו תחת יד אמה שפלה מסר ה' את ישראל. - הוגעתי בפונתיך - כפל הדבר במילים שונות [ע"פ רש"י]: (כה) - אנכי אנכי הוא מכה פשעיך למעני - רוצה לומר אני הוא שמחיתי מאז ואני מכה אותם גם עתה, ולא בצדקתך. כי אם למעני, שלא יחולל שמי כשאעשה עמכם כלה כחטאותיכם. - וחטאתיך לא אזור - רוצה לומר מחקתים היטב, לבל ישאר רשם כלל, ולא יזכרוה [ע"פ רש"י]: (כו) - הנפסטה יחד - אחז דרך משל מהאדם לחבירו לומר הזכיר אותי מה גמול יש לך עלי. - נשפטה יחד - נדבר דברינו לראות הדין עם מי. - ספר אתה - רוצה לומר ספר אתה תחלה - למען תצדק - כי צדיק הראשון וברבו. וכאומר אף אם אתה תספר בתחלה, לא תהיה צדיק נגדי [ע"פ רד"ק]: (כז) - אביך הראשון חטא - אדם הראשון חטא בי באכלו מעץ הדעת, ועם כי היה יציר כפי, וכל שכן אתם שגולדתם מאיש ואשה המלאים עון. - ומליציך - אף המליצים שאתה סומך עליהם להמליץ טוב בצדך והם

מעניין חיים - מוסר, עיונים

¹⁷¹ תהלתי יספרו. באותה שעה שהן נאספין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ושומעין אגדה מפי חכם אני מתעלה מעולמי ואומר למלאכי השרת באו וראו עם זו שיצרתי לי בעולמי כמה הן משבחין אותי באותו השעה הן מלבישין אותו הוד והדר. לכך נאמר ברב עם הדרת מלך (מדרש משלי יד) ועיין עוד אותיות דרבי עקיבא אות פ'.

¹⁷² ולא אותי קראת יעקב, זה הקורא קריאת שמע וקורץ בעיניו לחבירו (יומא יט). 'כי יגעת בי ישראל'. כל היום עובד ואינו עיף, בא להתפלל ועיף (איכה רבה פתיחא י ע"ש עוד, ובנוסח אחר באסתר רבה ג ד).

(כח) וְאַחֲלֵל שְׂרֵי קֹדֶשׁ וְאַתָּנָה לַחֲרֵם יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל לַגִּדּוּפִים :

פרק מד (א) וְעַתָּה שְׁמַע יַעֲקֹב עַבְדִּי וְיִשְׂרָאֵל בְּחַרְתִּי בּוֹ : (ב) כֹּה אָמַר יְהוָה עֲשֶׂךָ וְיִצְרָךָ מִבְּטֶן יַעֲזֹרְךָ אֵל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל בְּחַרְתִּי בּוֹ : (ג) כִּי אֶצֶק מִים עַל צִמָּא וְנוֹזְלִים עַל יִבְשָׁה אֶצֶק רוּחִי עַל זֶרַעַךָ וּבִרְכָתִי עַל צֹאצְאֶיךָ : (ד) וְצִמְחוּ בִּבְיִן חֲצִיר פַּעֲרָבִים עַל יִבְלֵי מַיִם : (ה) זֶה

הַכְּשָׁרִים שֶׁבְּדוֹר, הֵנָּה גַם הֵמָּה - פֶּשַׁעוּ בִּי - [ע"פ רד"ק]: (כח) - וְאַחֲלֵל שְׂרֵי קֹדֶשׁ - בַּעֲבוּר עוֹנוֹתֶיכֶם אֲחֻלֵּל, אֵף הַשָּׂרִים הַקְּדוּשִׁים שֶׁבָּכֶם. - וְאַתָּנָה לַחֲרֵם יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל לַגִּדּוּפִים - אֲתָנָה אֲתֶכֶם לַחֲרֵם וְשִׁמְמוֹן, וְלִגְדוּף מִפִּי הָאוֹיֵב [ע"פ רד"ק]:

באר החיים - עֲנִין הַפֶּרֶשָׁה (פרק מד א-ה):

כָּאן מְדַבֵּר עַל הַשְׁפַּעַת רוּחַ ה' בְּעֵתִיד, שֶׁתְּחוּל עַבוּר צְדִיקֵי יִשְׂרָאֵל, וְאֵגֵב הַצְדִּיקִים יִשְׁפִּיעַ גַּם עַל הַקִּטְנִים הַקְּרוֹיִים צֹאצְאִים, עַד שֶׁיַּעֲלֶה מַעְלָה מַעְלָה. מִשָּׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְמִטֶּר הַיּוֹרֵד עַבוּר מְקוֹם אֶחָד, אֵף כִּיּוֹן שֶׁכָּבֵר יוֹרֵד, כָּבֵר יוֹרֵד מִטֶּר רַב עַל כָּל הַמְּקוֹמוֹת וְכֻלָּם זֻכִּים בַּעֲבוּר אוֹתוֹ שֶׁהִיָּה מְגִיעַ לוֹ (מִלְבִּי"ם). בְּתֵנָּה דְּבִי אֵלֶיהוּ רַבָּה פִּי"ח מְבַאֵר כַּעֲשֵׂן זֶה בְּבִאּוֹר פֶּרֶשָׁה זוֹ).

לִפִּי זֶה אֵל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב, אֵינוֹ מְדַבֵּר עַל הַמּוֹרָא מִן הָאוֹיֵב הַגִּשְׁמִי, אֲלָא מִן הַיֹּצֵר הָאוֹרֵב הַרוּחָנִי, וּמִן הַעֲדֵר הַעֲבוּדָה הַקְּרֹאנִי מַצְדָּנוּ. בְּתַחֲלַת פֶּרֶק מִג' אָמַר אֵל תִּירָא עַל הָאוֹיֵב הַגִּשְׁמִי, וְכָאן עַל הַרוּחָנִי. וְהוּא הַמִּשְׁלֹךְ לְנִבְיָאָה הַקּוֹדֶמֶת.

פֶּרֶק מֵד (א) - וְעַתָּה^{יט} שְׁמַע יַעֲקֹב עַבְדִּי - רוּצָה לֹמַר וְעַתָּה שְׁמַע אֶת הַטּוֹבָה הַמֵּיַעֲדָת לְבּוֹא - וְיִשְׂרָאֵל בְּחַרְתִּי בּוֹ - [ע"פ רד"ק]: (ב) - כֹּה אָמַר ה' עֲשֶׂךָ, וְיִצְרָךָ מִבְּטֶן יַעֲזֹרְךָ^{יט} - אֲשֶׁר עָשָׂה אוֹתָךְ וְיִצֵּר אוֹתָךְ, וּמַעַת צֹאֲתָךְ מִבְּטֶן יַעֲזֹר לָךְ. - וְיִשְׂרָאֵל - כֹּן קְרוִיִם יִשְׂרָאֵל (בַּעֲבוּר) שֶׁהֵם הָעַם הַיִּשְׂרָאֵלִי. - בְּחַרְתִּי בּוֹ - [ע"פ רד"ק]: (ג) - כִּי אֶצֶק מִים עַל צִמָּא - כְּמוֹ שֶׁאֵנִי יוֹצֵק מִים עַל אֶרֶץ צִמָּאָה - וְנוֹזְלִים עַל יִבְשָׁה, אֶצֶק רוּחִי עַל זֶרַעַךְ - רְצוֹנִי הַטּוֹב עַל זֶרַעַךְ. - וּבִרְכָתִי עַל צֹאצְאֶיךָ - כִּפֹּל הַדָּבָר בְּמִילִים

מַעֲיִין חַיִּים - מוֹסֵר, עֵינִים

^{יט} וְעַתָּה שְׁמַע, אֵין 'וְעַתָּה' אֵלָּא תְּשׁוּבָה, כְּדֹכְתִּיב וְעַתָּה מַה ה' שׁוֹאֵל מִמֶּנּוּ כִּי אִם לִירָאָה (תַּנְחוּמָא בִּשְׁלַח טו). ה' קוֹרָא אֶל עַמּוֹ וְחַפֵּץ שִׁישׁוּבוֹ וְיִהְיוּ צְדִיקִים.

^{יט} וְיִצְרָךְ מִבְּטֶן יַעֲזֹר. יֵשׁ לְשִׁים לֵב לִכְךָ, שֶׁבְּתַחֲלִית פֶּרֶק מִג' אָמַר לְשׁוֹן 'מוֹשִׁיעֶךָ', וְכָאן 'יַעֲזֹרְךָ'. וְהֵנָּה לִפִּי מִשְׁמַעוֹת הַתִּיבָה 'יִשׁוּעָה' הוּא לֵלָא הַשְׁתַּתְּפוֹת הַנַּעֲזֹר, 'עֲזָרָה' הוּא עִם הַנַּעֲזֹר. נִמְצָא שֶׁבְּנִבְיָאָה הַשְּׁנִיָּה, הַהִבְטָחָה מוֹעֲטַת מִהֲרָאוֹנָה, וְהֵלָּא בְּדֶרֶךְ כָּל מוֹסִיף וְהוֹלֵךְ וְלֹא פוֹחַת וְהוֹלֵךְ. וְעוֹד לְכַאוֹרָה יֵשׁ כָּאן פֶּרֶשָׁה כְּפוּלָה, אַחֵר שֶׁכָּבֵר הַכֹּל נִאֲמַר בְּנִבְיָאָה שֶׁבִּפְרָק מִג'.

הַתְּשׁוּבָה לְכָל אֵלוֹ בְּרוּרָה. בְּתַחֲלִית פֶּרֶק מִג' דִּיבֵּר עַל הַיִּשׁוּעָה הַגִּשְׁמִית, כָּאן מְדַבֵּר עַל הַעֲזֵר הַרוּחָנִי. הַעֲזָרָה בְּרוּחָנִית מוֹתִינִית תְּמִיד, בְּהַשְׁתַּדְּלוֹת הַנַּעֲזֹר, כְּמֵאמַר חֲכָמִים, פִּתְחוּ לִי פֶתַח כְּחוּדוֹ שֶׁל מַחֲס, וְאֵנִי אֶפְתַּח לָכֶם פֶּתַח כְּפִתְחוֹ שֶׁל אוֹלָם לִכֵּן לֹא הוֹבַטְחָה יִשׁוּעָה, שֶׁהִיא סִיוַע מִמְרוֹם לֵלָא סִיוַע הַנַּעֲזֹר, רַק בִּישׁוּעָה הַגִּשְׁמִית.

יֹאמַר לִיהוָה אֲנִי וְזֶה יִקְרָא בְּשֵׁם יַעֲקֹב וְזֶה יִכְתֹּב יְדוֹ לִיהוָה וּבְשֵׁם יִשְׂרָאֵל יִכְנֶה :

(ו) כֹּה אָמַר יְהוָה מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וְגִאֲלוֹ יְהוָה צְבָאוֹת אֲנִי רֹאשׁוֹן וְאֲנִי אַחֲרוֹן וּמִבְּלָעַדִּי אֵין אֱלֹהִים : (ז) וּמִי כְמוֹנִי יִקְרָא וְיִגִּידָהּ וְיַעֲרֹכָהּ לִי מִשׁוּמִי עִם עוֹלָם וְאַתִּיּוֹת וְאֲשֶׁר תִּבְאֲנָה יִגִּידוּ לָמוֹ : (ח) אֵל תִּפְחָדּוּ וְאֵל תִּרְהוּ הֵלֹא מִאֲזַ הַשְּׁמַעְתִּיךָ וְהַגְדַּתִּי וְאַתָּם עַדִּי הִיֵּשׁ אֱלֹהִים מִבְּלָעַדִּי וְאֵין

שׁוֹנוֹת. כִּי הֶרְצוֹן (שְׁלִי) הוּא הַבְּרָכָה (וְהַיִּשׁוּעָה) [ע"פ אָבֹן עֲזָרָא] (אָבֹל בְּתַרְגּוּם וַרְדִּ"ק וְאִבְרָהָמָא אָמְרוּ רוּחִי הוּא רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, נְבוֹאָה^{יט}): (ד) - וְצִמְחוּ בִּבְיִן חֲצִיר - יִצְמְחוּ וְיִרְבּוּ כְּאֵלוֹ הָיוּ נְתוּנִים בֵּין הַחֲצִיר וְדוֹמָה לָהּ. - פַּעֲרָבִים עַל יִבְלֵי מַיִם - (פַּעֲרָבִי) נִחַל הַשְּׁתוּלִים עַל פְּלָגֵי מַיִם, הַצּוֹמְחִים וְגִדְלִים מִהֵר [דְּבָרֵי עֲצָמוֹ]: (ה) - זֶה יֹאמַר לְה' אֲנִי - הַצְדִּיקִים שֶׁבָּהֶם יֹאמְרוּ, אֲנִי מִעוֹלָם לְה' לְהֵאמִין בּוֹ. - וְזֶה יִקְרָא בְּשֵׁם יַעֲקֹב - אֵלוֹ הַקִּטְנִים בְּנֵי רְשָׁעִים, לֹא יִהְיוּ נוֹטִים אַחֵר דַּעַת אֲבִיהֶם הַרְשָׁעִים, אֲלָא יִקְרָאוּ אֶת עֲצָמָם בְּשֵׁם יַעֲקֹב, לְהִיּוֹת צְדִיקִים כְּמוֹהוּ. - וְזֶה יִכְתֹּב יְדוֹ לְה' - אֵלוֹ בְּעֲלֵי תְשׁוּבָה שֶׁיִּחְיִבוּ אֶת עֲצָמָם לְשׁוֹב לְה' כְּמוֹ הַמִּתְחַיֵּב אֶת עֲצָמוֹ בְּכֹתֵב יְדוֹ. - וּבְשֵׁם יִשְׂרָאֵל יִכְנֶה - וּבָהֶם יִהְיֶה מִי אֲשֶׁר יִכְנֶה עֲצָמוֹ בְּשֵׁם יִשְׂרָאֵל, אֵלוֹ הַגִּרִּים מִבְּבָלְיָים (מַעֲמֵי הָעוֹלָם) אֲשֶׁר יִתּוֹסְפוּ עֲלֵיהֶם [ע"פ רש"י]:

באר החיים - עֲנִין הַפֶּרֶשָׁה (פרק מד ו-כ):

אֲמוּנָה בְּמִצִּיאוֹת ה' וְקִדְמוּתוֹ. לַעֲג עַל גִּדְּל הַטְּפָשׁוֹת שֶׁל עוֹבְדֵי פְסִילִים.

(ו) - כֹּה אָמַר ה' מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וְגִאֲלוֹ ה' צְבָאוֹת אֲנִי רֹאשׁוֹן - רוּצָה לֹמַר קֹדֶם בְּרִיאַת הָעוֹלָם. - וְאֲנִי אַחֲרוֹן - לְאַחֵר שֶׁתְּכַלֶּה הָעוֹלָם - וּמִבְּלָעַדִּי אֵין אֱלֹהִים - [ע"פ רד"ק]: (ז) - וּמִי כְמוֹנִי יִקְרָא - וּמִי הוּא אֲשֶׁר יִקְרָא לֹמַר שֶׁהוּא כְּמוֹנִי, - וְיִגִּידָהּ וְיַעֲרֹכָהּ לִי מִשׁוּמִי עִם עוֹלָם - וְיִגִּיד וְיַעֲרֹךְ לִפְנֵי, הַדְּבָרִים הַנֶּעֱשִׂים מִעַת שׁוּמִי עִם עוֹלָם, וְהֵם כָּל הַבְּרִיּוֹת. - וְאַתִּיּוֹת, וְאֲשֶׁר תִּבְאֲנָה - הַדְּבָרִים הַבָּאִים בְּזִמְן קָרוֹב, וְהַדְּבָרִים אֲשֶׁר תִּבְאֲנָה לְזִמְן רְחוֹק - יִגִּידוּ לָמוֹ - (יִגִּידוּ) לָהֶם. רוּצָה לֹמַר בַּעֲבוּר עֲצָמָם לְהַצְדִּיק דְּבָרֵיהֶם. וְחִזּוֹר לְתַחֲלַת הַמִּקְרָא לֹמַר מִי הוּא (מִכָּל הַפְּסִילִים) אֲשֶׁר יִגִּיד כְּאֵלָּה [ע"פ רד"ק]: (ח) - אֵל תִּפְחָדּוּ וְאֵל תִּרְהוּ - מֵאֱלֹהִים אַחֲרָיִם. - הֵלֹא מִאֲזַ - בְּמַעֲמַד הַר סִינִי - הַשְּׁמַעְתִּיךָ וְהַגְדַּתִּי, וְאַתָּם עַדִּי - וְאַמְרָתִי שֶׁאֵין אֵלָּה מִבְּלָעַדִּי, וְאַתָּם עַדִּי בְּדָבָר זֶה, כִּי פִתַּח אֲזַ שְׁבַעָה רְקִיעִים, וְהִרְאָה לָהֶם שֶׁאֵין עוֹד אַחֵר. כֹּן אֲרִז'ל. - הִיֵּשׁ אֱלֹהִים מִבְּלָעַדִּי - וְכִי יֵשׁ אֱלֹהִים מִבְּלָעַדִּי. - וְאֵין צוּר בַּל יִדְעָתִי - אֵין חֹק בְּעוֹלָם אֲשֶׁר לֹא יִדְעָתִי אֲנִי. וְכֹאמַר הֵלֹא אֲנִי הוּא הַנּוֹתֵן כֹּחַ לְכָל הַחֲזָקִים וּמִכָּלֶם יִדְעָתִי [ע"פ

מַעֲיִין חַיִּים - מוֹסֵר, עֵינִים

^{יט} אֲצוּק רוּחִי עַל זֶרַעַךְ. זֶה נְבוּאָה (מִדְּרַשׁ תַּחֲלִילִים קִיא').

לָאֲדָם לִבְעַר וַיִּקַּח מֵהֶם וַיִּחַם אֹף יִשְׁיֵק וְאָפָה לָחֶם אֹף יַפְעַל אֵל וַיִּשְׁתַּחֲוֶה עָשָׂהוּ פֶסֶל וַיִּסְגֹּד לָמוֹ: (טז) חָצִיו שָׂרָף בָּמוֹ אֵשׁ עַל חָצִיו בָּשָׂר יֹאכֵל יִצְלָה צָלִי וַיִּשְׁבַּע אֹף יָחֹם וַיֹּאמֶר הָאֵחָ חֲמוּתִי רְאִיתִי אֹר: (יז) וַשְּׁאֲרִיתוֹ לֹאֵל עָשָׂה לִפְסָלוֹ וַיִּסְגֹּד לוֹ וַיִּשְׁתַּחֲוֶה וַיִּתְפַּלֵּל אֵלָיו וַיֹּאמֶר הַצִּילֵנִי כִּי אֵלִי אָתָּה: (יח) לֹא יָדָעוּ וְלֹא יָבִינוּ כִּי טַח מִרְאוּת עֵינֵיהֶם מִהַשְׁכִּיל לִבָּתֵּם: (יט) וְלֹא יָשִׁיב אֵל לָבוֹ וְלֹא דַעַת וְלֹא תְבוּנָה לֹאֲמַר חָצִיו שָׂרָפְתִּי בָמוֹ אֵשׁ וְאֹף אָפִיתִי עַל גִּחְלִיו לָחֶם אֲצַלָּה בָּשָׂר וְאֹכֵל וַיִּתְּרוּ לְתוֹעֵבָה אֲעָשֶׂה לְבוֹל עֵץ אֲסַגֹּד: (כ) רָעָה אָפָר לֵב הוֹתֵל הִטָּהוּ וְלֹא יִצִּיל אֶת נַפְשׁוֹ וְלֹא יֹאמֶר הֲלוֹא שָׁקַר בִּימִינִי:

כַּמְנַהֲגוֹ נוֹהֵג וְעִתִּידִיו הֵן לִתֵּן אֶת הַדִּין וְכִמּוֹ שְׁאֲמָרוֹ חֲז"ל (עֲבוּדָה זָרָה נִד' ב') הָרִי שְׁגֹל סָאָה שֶׁל חֲסִים וְהִלָּף וְזָרַעַה בְּקֶרֶקַע, דִּין הוּא שְׁלֵא תִצָּמַח, אֵלֶּא עוֹלָם כַּמְנַהֲגוֹ נוֹהֵג, וְשׁוֹטִים שֶׁקִּלְקְלוּ עֲתִידִים לִתֵּן אֶת הַדִּין. [ע"פ רד"ק: (טו)] - וְהִיָּה לָאֲדָם לִבְעַר - מֵאוּתוֹ הַעֵץ עֲצָמוֹ יִהְיֶה מִקְצָתוֹ לְצָרְכֵי אָדָם לִבְעַר בּוֹ אֶת הָאֵשׁ. - וַיִּקַּח מֵהֶם וַיִּחַם - (מִהֲנוּתָר) מִהַעֲצִים הָהֵם יִקַּח מֵהֶם לְהַבְעִיר אֵשׁ לְהַתְחַמֵּם בּוֹ, - אֹף יִשְׁיֵק וְאָפָה לָחֶם - וְאֹף מֵהֶם יִסִּיק הַתְּנוּרָה וַיֹּאפֶה לָחֶם, - אֹף יַפְעַל אֵל וַיִּשְׁתַּחֲוֶה - וְאֹף מֵהֶם יִקַּח וַיַּפְעַל בּוֹ אֵל וַיִּשְׁתַּחֲוֶה אֵלָיו [ע"פ רש"י]. - עָשָׂהוּ פֶסֶל - כִּפּל הַדְּבָר בְּמִילִים שׁוֹנִים. - וַיִּסְגֹּד לָמוֹ - לִפְסָלִים, וְעַם כִּי (עַד עַכְשָׁיו) לֹא זָכַר אֵלָּא אֶחָד (שֶׁהָרִי דִּבֶּר בְּלִשׁוֹן יְחִיד), הִנֵּה רַבִּים הֵם [ע"פ רד"ק: (טז)] - חָצִיו שָׂרָף בָּמוֹ אֵשׁ - רוּצָה לומר מִקְצָתוֹ שָׂרָף בְּתוֹךְ הָאֵשׁ, - עַל חָצִיו בָּשָׂר יֹאכֵל יִצְלָה צָלִי וַיִּשְׁבַּע - עַל יְדֵי מִקְצָתוֹ אֹכֵל בָּשָׂר, כִּי יִצְלָה בּוֹ צָלִי וַיֹּאכֵל וַיִּשְׁבַּע, - אֹף יָחֹם וַיֹּאמֶר הָאֵחָ, חֲמוּתִי רְאִיתִי אֹר - וְאֹף יִחַם בְּשָׂרוֹ וַיִּשְׁמַח, וַיֹּאמֶר, הָאֵחָ, הִנֵּה חֲמוּתִי אֶת עֲצָמִי [ע"פ תַּרְגוּם], אֹף נִהְיִיתִי לְהִיּוֹת יוֹשֵׁב בְּאוֹר הָאֵשׁ (וּמֵאִיר לוֹ אֶת הַחֹשֶׁךְ) [דְּבָרֵי עֲצָמוֹ: (יז)] - וַשְּׁאֲרִיתוֹ לֹאֵל עָשָׂה - הַנִּשְׁאָר מִהַעֵץ יַעֲשֶׂהוּ אֵל, וְחֻזֹּר וּמִפְרָשׁ יַעֲשֶׂהוּ - לִפְסָלוֹ. יִסְגֹּד לוֹ - יִשְׁתַּחֲוֶה לוֹ - וַיִּשְׁתַּחֲוֶה וַיִּתְפַּלֵּל אֵלָיו וַיֹּאמֶר הַצִּילֵנִי כִּי אֵלִי אָתָּה - [ע"פ רד"ק: (יח)] - לֹא יָדָעוּ וְלֹא יָבִינוּ - אֵין בָּהֶם לֹא דַעַת וְלֹא בִינָה. - כִּי טַח מִרְאוּת עֵינֵיהֶם - הִצָּר הָרַע הַמַּסִּית טַח עֵינֵיהֶם מִלְּרְאוּת, - מִהַשְׁכִּיל לִבָּתֵּם - וְלִבּוֹתָם (אֲטָם) מִלְּהַשְׁכִּיל [ע"פ רד"ק: (יט)] - וְלֹא יָשִׁיב - אֵינוֹ נוֹתֵן - אֵל לָבוֹ - לִבְחֹן בְּדָבָר - וְלֹא דַעַת וְלֹא תְבוּנָה לֹאֲמַר - וְאֵין בּוֹ לֹא דַעַת וְלֹא תְבוּנָה לְחֹשֶׁב - חָצִיו שָׂרָפְתִּי בָמוֹ אֵשׁ - הֵלֵא מִקְצָתוֹ שָׂרָפְתִּי בְּתוֹךְ הָאֵשׁ - וְאֹף אָפִיתִי עַל גִּחְלִיו לָחֶם - אָמַר לָחֶם עַל שֵׁם סוּפוֹ כִּי אַחֵר שֶׁנֶּאֱפָה נִעְשָׂה לָחֶם, וְכֵן וְטַחְנִי קִמַּח (לְקַמֵּן מו). - אֲצַלָּה - כִּמּוֹ וְאֲצַלָּה - בָּשָׂר וְאֹכֵל, וַיִּתְּרוּ לְתוֹעֵבָה אֲעָשֶׂה - וְאִיֵּה אֲעָשֶׂה הַנּוֹתֵר לִפְסָל הַמִּתְעַב בְּעֵינֵי ה' - לְבוֹל עֵץ אֲסַגֹּד - וְאִיֵּה אֲשִׁתְּחֶה לְעֵנֶף עֵץ [ע"פ רד"ק: (כ)] - רָעָה אָפָר לֵב הוֹתֵל הִטָּהוּ - רוּצָה לומר לָבוֹ מִהֲתַחֵל וּמִלְעִיג בּוֹ, הַסִּיתוֹ שֶׁיִּקְבֹּל לְרוּעָה וּמִנְהִיג אֶת הַדְּבָר אֲשֶׁר חֲשׂוֹב אֵל הָאָפָר כְּשִׁיִּשְׂרָפוּהוּ. - וְלֹא יִצִּיל אֶת נַפְשׁוֹ - אֹף הָאֵמָן הַעוֹשֶׂה הַפֶּסֶל לֹא יִצִּיל נַפֶּשׁ עֲצָמוֹ, - וְלֹא יֹאמֶר הֲלוֹא שָׁקַר בִּימִינִי - מִהַשְׁעִשִּׁיתִי בִּימִינִי הוּא שָׁקַר, וְאֵין בּוֹ תוֹעֵלָת כִּי מַעֲשֶׂה יְדִי הוּא [ע"פ רש"י]:

צוּר בַּל יִדְעָתִי: (ט) יִצְרִי פֶסֶל כָּלָם תִּהְיוּ וְחֲמוּדֵיהֶם בַּל יוֹעִילוּ וְעַדִּיהֶם הִמָּה בַּל יִרְאוּ וּבַל יִדְעוּ לְמַעַן יִבְשׁוּ: (י) מִי יִצַּר אֵל וּפֶסֶל נִסְךְ לְבִלְתִּי הוֹעִיל: (יא) הֵן כָּל חֲבָרָיו יִבְשׁוּ וְחֲרָשִׁים הִמָּה מֵאֲדָם יִתְקַבְּצוּ כָּלָם יַעֲמָדוּ וַיִּפְחָדוּ יִבְשׁוּ יָחַד: (יב) חֲרָשׁ בְּרִזָּל מַעֲצָד וּפְעַל בִּפְתָּחם וּבִמְקַבּוֹת יִצְרָהוּ וַיַּפְעִלָהוּ בְּזָרוּעַ כַּחוֹ גַּם רָעַב וְאֵין כַּח לֹא שָׁתָה מַיִם וַיִּיעֵף: (יג) חֲרָשׁ עֲצִים נָטָה קוֹ וַתֹּאחֲרָהוּ בְּשָׂרָד יַעֲשֶׂהוּ בִּמְקַצְעוֹת וּבִמְחוּגָה וַתֹּאחֲרָהוּ וַיַּעֲשֶׂהוּ כְּתִבְנִית אִישׁ כְּתִפְאֶרֶת אָדָם לְשִׁבְתָּהּ בֵּית: (יד) לִכְרֶת לוֹ אֲרָזִים וַיִּקַּח תְּרִזָּה וְאֵלּוֹן וַיֹּאמֶץ לוֹ בַּעֲצֵי יַעַר נָטַע אֲרֶן וְגִשְׁם יִגְדֵּל: (טו) וְהִיָּה

רש"י: (ט) - יִצְרִי פֶסֶל - הָאֲמָנִים הַעוֹשִׂים הַפֶּסֶל - כָּלָם תִּהְיוּ - כִּי מַעֲשִׂיהֶם תִּהְיוּ. - וְחֲמוּדֵיהֶם בַּל יוֹעִילוּ - הַפְּסִילִים שֶׁהִמָּה חֲמוּדִים לָהֶם הִנֵּה אֵין בָּהֶם תוֹעֵלָת. - וְעַדִּיהֶם הִמָּה בַּל יִרְאוּ וּבַל יִדְעוּ - הַפְּסִילִים הֵם עֲדִים בַּעֲצָמָם שְׁלֵא יוֹעִילוּ, כִּי לֹא יִרְאוּ וְלֹא יִדְעוּ מֵאוּמָה, וְאִיֵּה אִם כֵּן יוֹעִילוּ לְאַחֲרִים. - לְמַעַן יִבְשׁוּ - הַעֲדוּת הִיא תוֹעִיל לְמַעַן יִבְשׁוּ הַחֲמוּדִים אוֹתָם [ע"פ רש"י: (י)] - מִי יִצַּר אֵל וּפֶסֶל נִסְךְ לְבִלְתִּי הוֹעִיל - מִי עָשָׂה שְׁטוּת כְּזֹאת לַעֲשׂוֹת אֵל, וְלִצְקַת פֶּסֶל לְבִלְתִּי תוֹעֵלָת [ע"פ רש"י: (יא)] - הֵן כָּל חֲבָרָיו יִבְשׁוּ - הַמִּתְחַבְּרִים אֵלָיו לְעַבְדוֹ. - וְחֲרָשִׁים הִמָּה מֵאֲדָם - הָאֲמָנִים הַעוֹשִׂים אוֹתוֹ, הֵלֵא הֵם מִבְּנֵי אָדָם, וְאִיֵּה אָפָשׁ שֶׁיַּעֲשֶׂהוּ אֵל. - יִתְקַבְּצוּ כָּלָם יַעֲמָדוּ, יִפְחָדוּ יִבְשׁוּ יָחַד - הָאֲמָנִים עִם עוֹבְדֵי הַפֶּסֶל יִתְקַבְּצוּ יָחַד, וַיַּעֲמָדוּ לְהַשְׁכִּיל וּלְבַחֵן בְּדָבָר. וְכָלָם יָחַד יִפְחָדוּ מֵה', וַיִּבְשׁוּ בִּמְעַשְׂיהֶם [ע"פ רש"י ורד"ק: (יב)] - חֲרָשׁ בְּרִזָּל מַעֲצָד וּפְעַל בִּפְתָּחם - עֵתָה יִסְפֹּר מַעֲשֶׂה הַפֶּסֶל וְאֹמַר הָאֵמָן שֶׁל בְּרִזָּל יַעֲשֶׂה מַעֲצָד, וּפְעַל אוֹתוֹ עַל יְדֵי גִחְלִים - וּבִמְקַבּוֹת יִצְרָהוּ - יַעֲשֶׂהוּ וּמַחֲדָשׁוּ. - וַיַּפְעִלָהוּ בְּזָרוּעַ כַּחוֹ - בְּזָרוּעַ, כַּחוֹ. וּבִי"ת שֶׁל בְּזָרוּעַ מִשְׁמָשֶׁת בְּמִקּוֹם שְׁתֵּים (גַּם בַּעֲבוּר תַּבַּת כַּחוֹ), וְרוּצָה לומר כָּכָל אֵמָץ כַּחוֹ. - גַּם רָעַב וְאֵין כַּח לֹא שָׁתָה מַיִם וַיִּיעֵף - אֹף כְּשִׁירָעַב לֹא יַעֲזֹב מִלְּאֲכָתוֹ עַד שְׁלֵא נִשְׂאָר בּוֹ כֹחַ, וְכִשְׁיִצָּמָא לֹא שָׁתָה מַיִם עַד שֶׁנִּעְשָׂה עֵנֶף וַיִּגַּע. וְכָל זֶה מֵרַב חֲשָׁקוֹ בְּהַמְלָאָה הִיא [ע"פ רד"ק: (יג)] - חֲרָשׁ עֲצִים נָטָה קוֹ - וְכִשְׁנִשְׁלֵם מִלְּאֲכָת הַמַּעֲצָד, אִזְ אֵמָן הַעֲצִים יִנְטָה קוֹ הַמִּדָּה עַל הַקּוֹנֶה, לְהַתְכוֹ בִּמְעַצֵּד לִפִּי הָרְאוּי. - יִתְאָרְהוּ בְּשָׂרָד - אַחֲרֵי זֶה יִסְמוּ תֹאֵר הַפֶּסֶל, בַּצָּבַע הַשָּׂרָד. - יַעֲשֶׂהוּ בִּמְקַצְעוֹת - וְעַל פִּי הַמַּסְמָן, יַעֲשֶׂהוּ בִּמְקַצְעוֹת. וְהוּא כְּלִי מְכִלִי הַנֶּגְרִים. - וּבִמְחוּגָה יִתְאָרְהוּ - וּבִמְחוּגָה מִסְבָּב בּוֹ צִיּוּרִים עֲגָלִים לִפְתוֹת. - וַיַּעֲשֶׂהוּ כְּתִבְנִית אִישׁ כְּתִפְאֶרֶת אָדָם - רוּצָה לומר שֶׁצּוּרָתוֹ מִפְאֶרֶה מִשְׂאָר בְּעֵלֵי חַיִּים. - לְשִׁבְתָּהּ בֵּית - רוּצָה לומר כָּל עֲצָמוֹ לֹא נִעְשָׂה הָאֵל (רַק) לְשִׁבְתָּהּ בְּבֵית, כִּי מִמְּקוֹמוֹ לֹא יִמִּישׁ [ע"פ רד"ק: (יד)] - לִכְרֶת לוֹ אֲרָזִים - לְמַעַלָּה סִפֵּר מַעֲשֶׂה הַפֶּסֶל מִעֵץ חֲצוּב, וְעֵתָה אָמַר עוֹד יֵשׁ מִי אֲשֶׁר יִטְרִיחַ לְבֹא בַּיָּעַר וְלִכְרֶת לוֹ אֲרָזִים לַעֲשׂוֹת מִמֶּנּוּ הַפֶּסֶל. - וַיִּקַּח תְּרִזָּה וְאֵלּוֹן - יֵשׁ מִי שִׁיִּקַּח תְּרִזָּה וְאֵלּוֹן, כִּי הַעֲצִים הֵהֱמָה פִּים בְּיוֹתֵר. - וַיֹּאמֶץ לוֹ בַּעֲצֵי יַעַר - וְעַל שְׁאֵינִם חֲזָקִים כְּאֵרוֹ, מִחֲזֹק אוֹתָם בְּמִסְמָרֵי עֲצֵי הַיַּעַר [ע"פ אלשיך]. - נָטַע אֲרֶן - רוּצָה לומר, וַיֵּשׁ מִי אֲשֶׁר יִטְרַח עוֹד יוֹתֵר שְׁנוֹטֵעַ מִתְחִילָה נְטִיעָה שֶׁל אֲרֶן הַטוֹב לְמִלְּאָכָה, וּמִמֵּתִין עַד שֶׁיִּגְדֵּל וְיִהְיֶה רְאוּי לִפְסָל. - וְגִשְׁם יִגְדֵּל - כְּאוֹמֵר עִם שְׁכֻנָּת הַנוֹטֵעַ הוּא לַעֲשׂוֹת מִמֶּנּוּ פֶסֶל, עַל כָּל זֶה מִגְדֵּלוֹ הַגִּשְׁם בְּשִׁלְיחוֹת הַמְּקוֹם, כִּי עוֹלָם

(כא) זָכַר אֱלֹה יַעֲקֹב וַיִּשְׂרָאֵל כִּי עֲבָדִי אֶתָּה יִצְרָתִיךָ עֲבָד לִי אֶתָּה יִשְׂרָאֵל
לא תִנְשְׁנִי: (כב) מַחֲתִי כָעֵב פִּשְׁעֶיךָ וְכַעֲנָן חֲטָאוֹתֶיךָ שׁוֹבָה אֵלַי כִּי
גֹאֲלִתִּיךָ: (כג) רָנוּ שָׁמַיִם כִּי עָשָׂה יְהוָה הֲרִיעוּ תַּחְתִּיּוֹת אֶרֶץ פָּצְחוּ הָרִים
רָנָה יַעַר וְכָל עֵץ בּוֹ כִּי גָאֵל יְהוָה יַעֲקֹב וּבִישְׂרָאֵל יִתְפָּאֵר:

(כד) כֹּה אָמַר יְהוָה גֹּאֲלֶךָ וַיִּצְרָךְ מִבְּטָן אֲנֹכִי יְהוָה עָשָׂה כָּל נֹטָה שָׁמַיִם

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מד כא-כג):

קורא לנו לזכר תמיד את אמונת ה'. וקורא לשוב אל ה', כי כדאי הדבר שהרי הגאולה מיכנה ותהיה
מיד עם התשובה. הבריאה כלה מצפה למעמד זה, ואף כבוד שמים יתפאר בה (ראה הערה, באור
אחר בפסוק שובה אלי כי גאלתיך).

(כא) - זָכַר אֱלֹה יַעֲקֹב וַיִּשְׂרָאֵל - אם אמות העולם לא יבינו את זאת, אתה יעקב זכר אלה הדברים
ולא תתפתה אחריהם, - כִּי עֲבָדִי אֶתָּה - ולא עבד האליל. - יִצְרָתִיךָ עֲבָד לִי - בראתיך להיות לי
לעבד - אֶתָּה, יִשְׂרָאֵל לא תִנְשְׁנִי - ולכן אתה ישראל לא תשכחנו [ע"פ רד"ק]: (כב) - מַחֲתִי כָעֵב
פִּשְׁעֶיךָ - מעולם מחיתי פשעיך כִּי עָבַד הָהָה הַנִּמְחָה בַּמִּיִּם^{רמב}. - וְכַעֲנָן חֲטָאוֹתֶיךָ - כפל הדבר במילים
שונים. - שׁוֹבָה אֵלַי כִּי גֹאֲלִתִּיךָ - לכן שוב אלי כי אני הוא הגואל אותך [ע"פ רד"ק]: (כג) - רָנוּ
שָׁמַיִם - הוא דרך משל, ורוצה לומר שמחה גדולה תהיה בעולם. - כִּי עָשָׂה ה' - רוצה לומר עשה מה
שעליו לעשות ולקיים. והוא גאלת ישראל. - הֲרִיעוּ תַּחְתִּיּוֹת אֶרֶץ - היא הנקדה האמצעית מכדור
הארצי. יער מקום עמידת האילנות. - פָּצְחוּ הָרִים רָנָה, יַעַר וְכָל עֵץ בּוֹ, כִּי גָאֵל ה' יַעֲקֹב וּבִישְׂרָאֵל
יִתְפָּאֵר - על ידי גאלת ישראל יתפאר בפי כל [ע"פ רד"ק]:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מד כד-כז):

אמונה שה' משנה את הטבע, כי גם כאשר לפי המזל יהיה כף ה' עושה אחרת, ומשנה את הטבע
לפי בקשת הצדיקים. וכן יהיה העתיד שכורש יגבר על ככל החזקה ממנו. וגם לב כורש ביד ה',
להטות לבו לחפץ בבנין ירושלים. (מלבי"ם).

(כד) - כֹּה אָמַר ה' גֹּאֲלֶךָ וַיִּצְרָךְ מִבְּטָן - מעת צאתך מבטן אמך יצרתיה לי לעם. - אֲנֹכִי ה' עָשָׂה כָּל
- כָּל דָּבָר הַנַּעֲשֶׂה. - נֹטָה שָׁמַיִם לְבָדִי - ואין מי יעזר לי. - רַקַּע הָאֶרֶץ מֵאֲתִי - פרישת הארץ הוא

מעין חיים - מוסר, עיונים

^{רמב} נאמר זכר אלה יעקב. ונאמר מחיתי כעב פשעיך וכענן חטאתיך. מה עבים נמחים על ידי הרוח, כך עוונותיהם של
ישראל נמחים בעולם הזה, ואין להם תקומה לעולם הבא, שנאמר מחיצי כעב פשעיך. ומה תלמוד לומר כי גאלתיך,
גאלתיך מספר מיתה ונתתיך בספר חיים לכך נאמר כי גאלתיך. ומה אחריו רנו שמים כי עשה ה'. (תנא דבי אליהו
רבה פ"א).

לְבָדִי רַקַּע הָאֶרֶץ מִי אֲתִי וְאֶרֶץ מֵאֲתִי: (כה) מִפֶּר אֲתוֹת בָּדִים וְקִסְמִים
יְהוֹלֵל מְשִׁיב חַכְמִים אַחֲזֹר וְדַעְתָּם יִסְכֵּל: (כו) מִקִּים דָּבָר עֲבָדוֹ וַעֲצַת
מִלְאָכָיו יִשְׁלִים הָאֹמֵר לִירוּשָׁלַיִם. ם תּוֹשֵׁב וּלְעָרֵי יְהוּדָה תִּבְנֶינָה וְחֲרֻבוֹתֶיהָ
אֲקוּמָם: (כז) הָאֹמֵר לְצוּלָה חֲרָבִי וְנִהְרַתִּיךָ אוֹבִישׁ: (כח) הָאֹמֵר לְכוֹרֶשׁ
רָעִי וְכָל חֲפָצֵי יִשְׁלֵם וְלֹאֹמֵר לִירוּשָׁלַיִם. ם תִּבְנֶינָה וְהִיכֹל תִּנְסֵד:

מאתי, רוצה לומר ממני [ע"פ רד"ק]: (כה) - מִפֶּר אֲתוֹת בָּדִים - מבטל האותות של חוץ הכוכבים ולא
יהיה כן. - וְקִסְמִים יְהוֹלֵל - משטה דעת הקוסמים ולא יועילו בפעלותיהם [ע"פ רד"ק]. - מְשִׁיב
חַכְמִים אַחֲזֹר וְדַעְתָּם יִסְכֵּל - לפי שדרך החכמים להתחכם בכל פעם יותר, אמר שהמקום משיב
החכמים לאחור, רוצה לומר שמתטפשים ומתאבדים מן החכמה ונעשים סכלים [דברי עצמו]: (כו) -
מִקִּים דָּבָר עֲבָדוֹ - זה ישעיהו. - וַעֲצַת מִלְאָכָיו יִשְׁלִים - המה יתר הנביאים^{רמב}. - הָאֹמֵר לִירוּשָׁלַיִם
תּוֹשֵׁב - אשר כל אחד מהם נבא ואמר בעבור ירושלים שתהיה מישבת מאנשים. - וּלְעָרֵי יְהוּדָה
תִּבְנֶינָה וְחֲרֻבוֹתֶיהָ אֲקוּמָם - ובעבור ערי יהודה אמר שתהיינה בנויות אחר מפלת ככל [ע"פ רד"ק]:
(כז) - הָאֹמֵר לְצוּלָה חֲרָבִי - אשר כל אחד מהנביאים אמר על ככל העומדת במצולה, שתהיה מקום
חורב, רצה לומר שכל אכלוסיה יאבדו. ולפי שיושבת במצולה המשיל (את) אבדן אנשיה ליבשת
המים. - וְנִהְרַתִּיךָ אוֹבִישׁ - כפל הדבר במילים שונות [ע"פ רד"ק]: (כח) - הָאֹמֵר לְכוֹרֶשׁ - אשר כל
אחד אמר בעבור כורש שהוא יהיה - רָעִי, וְכָל חֲפָצֵי יִשְׁלֵם - לרעות צאני והם ישראל, והוא ישלים
חפצי לאבד את ככל, ולשלח את ישראל מן הגולה. - וְלֹאֹמֵר לִירוּשָׁלַיִם תִּבְנֶינָה, וְהִיכֹל תִּנְסֵד - לצוות
בעבור ירושלים לבנות אותה, ואת ההיכל יצנה ליסדה (כי בימיו לא נבנה כי אם היסוד ונשלם בימי
דריוש כמו שנאמר בחגי) [ע"פ רד"ק]:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מה א-ז):

נבא כיצד יצנח כורש את ככל.

עוד דבר על אמונת האחדות, כנגד הכפירה של עם פרס, שהיא ההשקפה האוילית שלהם שיש שני
אלהות, מי שכרא את האור וטובות העולם, לא ברא את החשך ואת רעות העולם. והנה ה' מטיב
לעמו ומעניש את ככל שניהם גם יחד. (מלבי"ם).

מעין חיים - מוסר, עיונים

^{רמב} מקים דבר עבדו. הצדיקים אומרים להקב"ה מה תעשה, אומר לו קום, והוא קם, שנאמר (במדבר י לה) קומה ה'.
שוב, והוא שבו, שנאמר (שם י לו) שובה ה'. אומרים לו אל תישן, שנאמר (תהלים מד כד) עורה למה תישן, והוא
מתעורר, שנאמר (שם עח סה) ויקץ כישן ה'. אומר לו אל דמי, והוא שומע, שנאמר מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו
ישלים (מדרש תהילים מזמור פג).

במדרש זה מפורש שתפלת צדיקים בכוחה לקרב את הגאולה.

פרק מה (א) פה אמר יהוה למשיחו לכוֹרֶשׁ אֲשֶׁר הִחַזְקָתִי בִּימִינוֹ לְרַד לִפְנֵי גוֹיִם וּמִתְּנִי מַלְכִּים אֶפְתַּח לִפְתָּח לִפְנֵי דִלְתִּים וְשַׁעֲרִים לֹא יִסְגְּרוּ: (ב) אֲנִי לִפְנֵיךְ אֵלֶיךָ וְהַדּוּרִים אֲנִישׁר אֶקְרִי אֶלְיָשׁר דִּלְתוֹת נַחוּשָׁה אֲשַׁבֵּר וּבְרִיחִי בְרוּזֹל אֲגַדֵּעַ: (ג) וְנָתַתִּי לְךָ אוֹצְרוֹת חֹשֶׁךְ וּמִטְמָנִי מִסְתָּרִים

פרק מה (א) - פה אמר ה' למשיחו לכוֹרֶשׁ - על משיחו, על כורש. רוצה לומר על כורש (שה') הגדיל והמשיל אותו. - אֲשֶׁר הִחַזְקָתִי בִּימִינוֹ - הוא ענין מליצה, ורוצה לומר נתתי הכח בידו. - לְרַד לִפְנֵי גוֹיִם - לשטח אמות העולם לפניו, להיות לו למדרג הרגל. - וּמִתְּנִי מַלְכִּים אֶפְתַּח - רוצה לומר אתיש כח המלכים הנלחמים עמו. ולפי שמי שהוא חגור במתניו הוא מזרז וחסק, לכן אמר כאילו אפתח האזור ויותש כחם. - לִפְתַּח לִפְנֵי דִלְתִּים - דלתי שערי בבל. - וְשַׁעֲרִים לֹא יִסְגְּרוּ - יבוא בם כחפצו כאלו אינה סגורים [ע"פ רש"י ורד"ק]: (ב) - אֲנִי לִפְנֵיךְ אֵלֶיךָ - תצליח במלחמה כאלו אלך לפניך להלחם בעבורך. - וְהַדּוּרִים אֲנִישׁר - דרכים המעקמים, אעשה ישירים ושונים [ע"פ רד"ק]. רוצה לומר לא תפשל בדרך מהלכך. - דִּלְתוֹת נַחוּשָׁה אֲשַׁבֵּר וּבְרִיחִי בְרוּזֹל אֲגַדֵּעַ - הוא ענין מליצה לומר, לא יתחזקו במבצר העיר: (ג) - וְנָתַתִּי לְךָ - אמסר בידך אוצרות בבל^{רמג}. - אוֹצְרוֹת חֹשֶׁךְ - דרך האוצר להטמן במקום חשך. - וּמִטְמָנִי מִסְתָּרִים - דברים הטמונים במקום סתר. וכפל הדבר במילים שונים. - לְמַעַן תִּדַּע כִּי אֲנִי ה' - אעשה לך כל זה למען תדע כי אני ה' עושה זאת ולא בכח ידך כי

יהיה חוץ מן הטבע. - הַקּוֹרָא בְּשֵׁמִי אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל - אשר קורא בשם כורש עד לא נולדת (לפני שנולדת), הוא אלהי ישראל, וממנו בא הדבר [ע"פ רש"י]: (ד) - לְמַעַן עֲבָדִי יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל בְּחִירִי - כל זה אעשה בעבור ישראל להוציאם מבבל. - וְאֶקְרָא לְךָ בְּשֵׁמִי, אֲכַנֶּה - פעם קראתי עליך בשם כורש, ופעם סתם שמו עם כי ידבר עליו, והרי הוא כאלו מזכירו בשם הכנוי. - וְלֹא יִדְעֲתָנִי - רוצה לומר ולא בזכותך, כי עדין לא נוצרת ולא מצאת זכות, אם כן אין זה כי אם למען עבדי יעקב [ע"פ רד"ק ואכן עזרא]: (ה) - אֲנִי ה' וְאִין עוֹד, וּזְלָתִי אֵין אֱלֹהִים - כפל הדבר במילים שונות. - אֲאֶזְרְךָ וְלֹא יִדְעֲתָנִי - נתתי לך חזק, וצדין לא ידעת אותי, כי צדין לא נולדת [ע"פ רד"ק]: (ו) - לְמַעַן יִדְעוּ מִמְּנוֹרַת שְׁמִי, וּמִמַּעֲרֹכָה כִּי אֶפֶס בְּלָעַדִּי - אני את זה הודעתי מראש, למען ידעו כלם אשר אין אלהי מבליעדי למחות ביד. לא כבשר ודם שמסתיר עצמו ונאניו מפרסם את מה שמתכוון לעשות בעתיד) מפחד המוחה (שמו יבטל אחר את מה שמתכוון לעשות) [ע"פ אברבנאל]: (ז) - יוֹצֵר אוֹר וּבוֹרָא חֹשֶׁךְ - רוצה לומר אני הוא העושה דבר והפכו, אני יוצר אור לישראל, ואני בורא חשך לבבל - עוֹשֶׂה שָׁלוֹם וּבוֹרָא רָע אֲנִי ה' עוֹשֶׂה כָּל אֵלֶּה - אני עושה שלום לישראל, ואני בורא רע לבבל שהוא הפוך השלום. והוא כפל ענין במילים שונות [ע"פ רד"ק]:

לְמַעַן תִּדַּע כִּי אֲנִי יְהוָה הַקּוֹרָא בְּשֵׁמִי אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: (ד) לְמַעַן עֲבָדִי יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל בְּחִירִי וְאֶקְרָא לְךָ בְּשֵׁמִי אֲכַנֶּה וְלֹא יִדְעֲתָנִי: (ה) אֲנִי יְהוָה וְאִין עוֹד זְלָתִי אֵין אֱלֹהִים אֲאֶזְרְךָ וְלֹא יִדְעֲתָנִי: (ו) לְמַעַן יִדְעוּ מִמְּנוֹרַת שְׁמִי וּמִמַּעֲרֹכָה כִּי אֶפֶס בְּלָעַדִּי אֲנִי יְהוָה וְאִין עוֹד: (ז) יוֹצֵר אוֹר וּבוֹרָא חֹשֶׁךְ עוֹשֶׂה שָׁלוֹם וּבוֹרָא רָע אֲנִי יְהוָה עוֹשֶׂה כָּל אֵלֶּה:

(ח) הֲרַעִיפוּ שָׁמַיִם מִמַּעַל וּשְׁחַקִּים יִזְלוּ צָדֵק תִּפְתַּח אֶרֶץ וַיִּפְרוּ יִשְׁע וּצְדָקָה תִּצְמִיחַ יַחַד אֲנִי יְהוָה בְּרִאשִׁיתִי:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מה ח. ט. י. יא-יג):

ד' פרשיות אלו, מסדר הכתובים - כתב אברבנאל - שמדברים על הצלחתו של כורש, שהרי לפני פסוקים אלו ובסופם מדבר על כורש.

הרעיפו שמים, יזלו צדק, מתאר את סיוע אלוקי הנתן לכורש (אכן עזרא, ורד"ק. וראיה לדבר, שגם הצלחת כורש נקרא בשם צדק, להלן פסוק יג).

תמיהה רבה נשאלת על הנבואה הקודמת, מדוע ראוי כורש להיות משוח במשיחת המלכות הגדולה, לכבש את בבל האדירה. אם ישראל ראויים לגאולה מבבל, שינצחו בעצמם את בבל, מדוע יזכה בה עם נכרי.

ועל זה משיב, הרי רב את יצרו, כי אין הנבואה בר וכות עם בוראו, ולהבין את מעשיו. הרי אמר לאב מה תוליד. אין תינוק ידוע מה שהוריו יודעים, שיוכל להתוכח עמהם.

וממשיך מנבא על הצלחת כורש, ועל שישלח את בני ישראל לארצם (וראה בהערה, שיש כאן תשובה עמקה, על שאלת הנביא).

(ח) - הֲרַעִיפוּ שָׁמַיִם מִמַּעַל - רוצה לומר יבוא לישראל הרבה צדקה וישועה, כאלו יזלו (ישועות) מן השמים ממעל. - תִּפְתַּח אֶרֶץ וַיִּפְרוּ יִשְׁע - וכאלו פתחה הארץ פיה והגדילה פרי הישע. - וּצְדָקָה תִּצְמִיחַ יַחַד - עם הישע תצמיח גם הצדקה. - אֲנִי ה' בְּרִאשִׁיתִי - ומאז הכנתי להם הישע והצדקה [ע"פ רד"ק]:

(ט) - הוֹי רַב אֵת יִצְרוֹ^{רמג} - אמר זה על בלשאצר מלך בבל, הרי עליו, הרב עם היוצר. וזהו במה שהיה מתנשא נגד האל, והשתמש בכלי בית המקדש. - תִּרְשָׁ אֵת תִּרְשֵׁי אֲדָמָה - הלא הוא יחשב

מענין חיים - מוסר, עיונים

^{רמג} תפתח ארץ ויפרו ישע. פסוק זה נדרש על תחיית המתים (תרגום), ועל ירידת הגשמים (בבלי תענית ז. ירושלמי ברכות ט ב, ותענית א ג, בראשית רבה פי"ג יג). ואולי ענין מים עליונים המוזכר במדרש הנ"ל, אין הכוונה לגשמים אלא לישועות).

^{רמג} הוי רב את יוצרו. ראה בהקדמה לפסוק ח'. והנה יש דרך ב' בביאור פרשיות אלו.

מענין חיים - מוסר, עיונים

^{רמג} ונתתי לך אוצרות חושך, ומטמוני מסתרים. מה היו האוצרות אמרו חכמים ז"ל נבוכדנצר טמן אוצרותיו תחת נהר פרת שלא יתכבד בו אחר. ויום שעמד כורש וגור שיבנה בית המקדש גילה לו אותן הקב"ה (מדרש רבה אסתר פי"ב א').

(ט) הוי רב את יצרו חרש את חרשי אדמה היאמר חמר ליצרו מה תעשה ופעלך אין ידים לו:

(י) הוי אמר לאב מה תוליד ולאשה מה תחילין:

(יא) פה אמר יהנה קדוש ישראל ויוצרו האתיות שאלוני על בני ועל

כחרס עם שאר חרסי האדמה, ודומה להם. כי ככלי יוצר ינפץ במהרה, כמו שנאמר בה בליקיא קטיל בלאשצר מלכא כשדאָה (דניאל ה). - **היאמר חמר ליצרו מה תעשה** - וכי מהראוי שיאמר החמר להיוצר מה תעשה, הלא אין ממש במעשיו. רוצה לומר הלא הוא בידי חמר ביד היוצר ואיך יתנשא למולי. - **ופעלך אין ידים לו** - נדמה הוא כאלו לא עשאוהו ידים [ע"פ רד"ק]:

(י) - **הוי אמר לאב מה תוליד** - חור והמשילו לכן האומר לאב, למה הלדת תולדות - **ולאשה מה תחילין** - ולאם יאמר למה היה לה חבלי לידה, וכאומר הלא ידעתם כי יבוא יומם, וימותו, ולמה ילדתם לבהלה. וכן יחשב בלאשצר לומר אם כלי בית המקדש ישוּבו לירושלים, למה הגלה בבלה וה' לא עזרם [ע"פ אברבנאל בסוף פרושו הראשון, והאברבנאל מוסיף ואומר, ואפשר לפרש מה תוליד מה טרחת לגדלני. אם בסוף אתה משפילני]:

(יא) - **פה אמר ה' קדוש ישראל ויוצרו האתיות שאלוני** - אמר נגד אמות העולם, שאלו לי העתידות לבוא על ישראל, ואגידה לכם. - **על בני** - בעבור ישראל שהם בני - **ועל פעל ידי תצוני** - תצוו בעבורו להנביאים שיאמרו לכם בשמי מה יהיה בסופם [ע"פ רד"ק]: (יב) - **אנכי עשיתי ארץ ואדם עליה בראתי, אני ידי נטו שמים** - רוצה לומר הלא הכל שלי, ובידי לעשות כחפצי באין מחה, ולזה שאלו ואגידה לכם. - **וכל צבאם צייתי** - אני צייתי שיהיו נבראים ומידי בא להם הממשלה בארץ:

מענין חיים – מוסר, עיונים

חז"ל (מובא ברש"י) דרשוהו על חבקוק שהיה עשרות שנים אחר ישעיה, שהתרגם כנגד גדלות נבוכדנצר. אבל לכאורה דרש הוא, כי קשה ליישוב בפשט הפסוק, על ההמשך, על פועל ידי תצוני. אני העירותהו בצדק. משמע שמשיב לתרץ מדוע כורש מצליח. כלומר בא לבאר מדוע טוב לישראל, ולא מדוע רע להם. דרך ג'. הרב אברבנאל מביא מדברי העמים, שלא היה ראוי כורש למלוך, כי הושלך למדבר בבזיון, אלא מלך רק ברוב סייעתא דשמיא, היינו הרעיפו שמם. וזקנו מלך פרס בזה את אביו, ואת אמו של כורש, וחפץ שלא יהיה קיים. וזהו הוי, רב את יוצרו, נגד סבו של כורש שרצה להרוג את כורש. הוי אומר לאב, הוא על שביוה את אביו ואמו של כורש.

ובענייני אינו מובן מה צריך ישעיה לנבא על כך, גם אינו מיושב בלשון. ונראה כמו שנתבאר בהקדמה.

^{יט} הרעיפו שמם. יתכן (את אשר הראוני הנני כותב, וליודעים פתרונים) שכפל הלשונות מתפרש כך. כנגד אביי"ע. על הראשון אמר (פסוק י) אב המוליד. כנגד השני אמר, הריון האם. ונגד השלישי אמר, (פסוק ט) פעלך אין ידים לו. ונגד הרביעי אמר, מה תעשה. ולפיכך הביא ב' משלים בפרשיות נפרדות, כי אצל המשל, אין את כל הדי בדבר אחד, שיחיה משל אחד לכל הדי בשלמות.

והנמשל בסדר הנחת הבורא. נגד הראשון (פסוק יב) נוטה שמם. נגד השני, אדם עליה בראתי, כי אדם הוא הנשמה. ויעליה, הוא ארץ הקודש וכדכתיב לעיל, 'נותן נשמה לעם עליה'. ועל הג' אמר, 'וכל צבאם צייתי', הם המלאכים. ונגד עשיה, עשיתי ארץ.

פעל ידי תצוני: (יב) אנכי עשיתי ארץ ואדם עליה בראתי אני ידי נטו שמים וכל צבאם צייתי: (יג) אנכי העירותהו בצדק וכל דרכיו אישר הוא יבנה עירי וגלותי ישלח לא במחיר ולא בשחד אמר יהנה צבאות:

(יד) פה אמר יהנה יגיע מצרים וסחר כוש וסבאים אנשי מדה עליך

(יג) - **אנכי העירותהו** - על כורש האמור בתחלת הענין יאמר שהוא העיר לבבי לבוא על בבל, ולהתחריבה. והערה היה - **בצדק** - כי ראוייה היא לאבדון. - **וכל דרכיו אישר** - רוצה לומר לא יפשל בהליכתו כאלו ילך בדרך ישר ושוה. - **הוא יבנה עירי** - רוצה לומר הוא יתן כסף וזהב לבנותה. - **וגלותי ישלח** - ישראל שהגליתים לבבל ישלחם הוא לארצם. - **לא במחיר ולא בשחד** - לא יתן לו מי מחירם ולא יקבל ממי שחד בעבורם - **אמר ה' צבאות** - [ע"פ רד"ק]:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מה יד-יז):

סופה של פרשה זו בודאי מדבר על העתיד לבא. רק אז תתקיים הנבואה האמורה, שתהיה הישועה תשועת עולמים, לעולמי עד (וכן הוא במדרש תהלים פל"א ופע"א. ועוד שהפסוק 'אליה ישתחוו', לא נראה שהתקיים בימי כורש, שהרי אמרו חז"ל (מנחות צח) שבימי בית שני, משעבדים היו לפרסים).

תחלתה של הפרשה, יש אומרים שהוא על ימי כורש (האבן עזרא, והרב אברבנאל). ויש לפרש את הסבה שנסמכה לגאולה העתידה, כי אילו היו ראויים, היתה הגאולה השלימה על ידי עזרא הסופר בתחלת בית שני (מנחות מה בשיטה מקבצת אות ד').

ויש אומרים שמדבר על מפלת סנחריב (רש"י בשם סדר עולם, ורד"ק^מ).

(יד) - **פה אמר ה'** - כאומר הנה השמעתיה הטובה שיבוא ממפלת בבל, ועתה אודיעך הטובה שיבא ממפלת סנחריב בימי חזקיה. - **יגיע מצרים וסחר כוש וסבאים אנשי מדה** - כי כששבו סנחריב מעל תרהקה מלך כוש לבוא לירושלים למלחמה, הביא עמו חמדת כל האוצרות ששלל מכוש, וממצרים, ומסבא, שהלכו לעזר לכוש, ומאנשיהם הביא עמו אסורים בשלשלאות (כי עוד לא הספיק להגיע אל

מענין חיים – מוסר, עיונים

ואולי בכל זה מרומז תשובה לשאלה, מדוע הסיוע האלוקי המיוחד להפלת בבל, כמו שניבא (בפסוק ט) יולו צדקה, הגיע לכורש, ולא לבני ישראל שהם עצמם ינצחו את בבל. התשובה כי עיקר כח ישראל למעלה, הוא בהיותם בארץ הקודש, ובני ישראל לא היו בארצם. לפיכך כורש שהיה במקומו זכה, כי שם שרו חזק.

ואולי מטעם זה נאמר על מלחמת גוג שתהיה כאשר יהיו ישראל בארצם, כמבואר יחזקאל (לח ח). והוא כי באותו מלחמה, בני ישראל ינצחו, לכן מהטעם האמור צריך שיהיו בארצם,

^{יט} יגיע מצרים וסחר כוש עליך יעברו. השיטה שמדובר בסנחריב, לכאורה אינה מיושבת כל כך, שהרי פרקים אלו כולם, מדברים אחרי מפלת סנחריב, כמבואר בדברי הרמב"ן (ספר הגאולה). ועיין גם ברש"י פרק מ"ח ג'. ורד"ק בכל הפרקים לדעיל.

אמנם יתכן א' שהוא מאמר עבר בלשון עתיד. והכוונה להתבונן בנס שכבר אירע. או שהוא באמת רק בדרך הדרש.

יַעֲבְרוּ וְלֹךְ יִהְיוּ אַחֲרֶיךָ יִלְכוּ בְּזִקִּים יַעֲבְרוּ וְאַלֶיךָ יִשְׁתַּחֲווּ אֲלֶיךָ יִתְפַּלְלוּ
אֵךְ בְּךָ אֵל וְאִין עוֹד אֶפֶס אֱלֹהִים: (טו) אֲכֹן אַתָּה אֵל מִסְתַּתֵּר אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעַ: (טז) בּוֹשׁוּ וְגַם נִכְלְמוּ כָּל־מִי יַחֲדוּ הִלְכוּ בִּכְלָמָה חֲרָשִׁי
צִירִים: (יז) יִשְׂרָאֵל נוֹשַׁע בִּיהֲוָה תְּשׁוּעַת עוֹלָמִים לֹא תִבָּשׁוּ וְלֹא תִכְלְמוּ

אֲרָצוֹ, וְהָיָה בְּדַרְכּוֹ מִהַמְלַחְמוֹת הִלְלוּ. וְכִשְׁנַפֵּל סִנְחָרִיב סָבִיב יְרוּשָׁלַיִם בְּזוּז חֲזָקִיהוּ וְעִמּוֹ (אֵת) חֲמַדֹּת
כָּל הָאוֹצְרוֹת, וּפְטָרוּ אֶת הָאֲסִירִים מִמַּאֲסָרָם. וְלִזָּה אָמַר, הַעֲשֵׂר שֶׁל מִצְרַיִם וְהַסְחֹרוֹת שֶׁל כּוֹשׁ וּסְבָא
גְבוּהֵי הַקּוֹמָה, - עֲלֶיךָ יַעֲבְרוּ וְלֹךְ יִהְיוּ - יַעֲבְרוּ דֶּרֶךְ עֲלֶיךָ, וְיִשְׁאַרוּ לָךְ. - אַחֲרֶיךָ יִלְכוּ בְּזִקִּים יַעֲבְרוּ
- רוּצָה לומר אוֹתָם שֶׁעָבְרוּ עֲלֶיךָ אֲסִירִים בְּזִקִּים יִלְכוּ אַחֲרֶיךָ, כִּי יִהְיוּ סָרִים אֵל מִשְׁמַעְתָּךְ. - וְאַלֶיךָ
יִשְׁתַּחֲווּ - לַהֲתִירָם מִמַּאֲסָרָם. - אֲלֶיךָ יִתְפַּלְלוּ - רוּצָה לומר יִשְׁאַלוּ וְיִבְקֹשׁוּ עַל הַהֲתֵרָה. - אֵךְ בְּךָ אֵל
וְאִין עוֹד אֶפֶס אֱלֹהִים - וְיֹאמְרוּ עִתָּה רָאִינוּ שְׂאֵף בְּיִשְׂרָאֵל יֵשׁ אֵל הָאֲמִתִּי, וְאִין עוֹד זֹולַת הָאֱלֹהִים
אֲשֶׁר בְּיִשְׂרָאֵל [ע"פ רש"י: (טו)] - אֲכֹן אַתָּה אֵל מִסְתַּתֵּר - בְּאֲמִת שְׂאֵתָה הָאֵל הַמִּסְתַּתֵּר וְאִינוּ נִרְאָה,
(וּבְאֲמִת אֵתָה) הוּא - אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעַ - (הַמּוֹשִׁיעַ אוֹתָם) [ע"פ רד"ק: (טז)] - בּוֹשׁוּ וְגַם נִכְלְמוּ
כָּל־מִי - אִזּוּ יִבּוֹשׁוּ כָּל־מִי בְּרָאוּתָם שְׂאִין מִמֶּשׁ בְּאֱלֹהֵיהֶם כִּי לֹא הָיוּ לָהֶם לְמוֹשִׁיעַ, כְּאֲשֶׁר הוֹשִׁיעַ הַמְּקוֹם
לְיִשְׂרָאֵל. - יַחֲדוּ הִלְכוּ בִּכְלָמָה חֲרָשִׁי צִירִים - הָאֲמִנִים הַעוֹשִׂים צִיּוּרֵי הַפְּסִילִים יִלְכוּ לָהֶם בִּכְלָמָה, כִּי
יִרְאוּ שְׂאִין מִמֶּשׁ בְּמַעֲשֵׂיהֶם [ע"פ רש"י: (יז)] - יִשְׂרָאֵל נוֹשַׁע בְּה' תְּשׁוּעַת עוֹלָמִים - אֲכֹל יִשְׂרָאֵל
יִהְיֶה נוֹשַׁע בְּעֶזֶר ה', תְּשׁוּעָה הַמִּתְקַנֶּמֶת לְעוֹלָם, - לֹא תִבָּשׁוּ וְלֹא תִכְלְמוּ - וְלֹכֵן לֹא תִבּוֹשׁוּ כְּמוֹ
שִׁיבּוֹשׁוּ עוֹבְדֵי הַפְּסִילִים. - עַד עוֹלָמִי עַד^{יט} - כָּל יְמֵי עוֹלָם [ע"פ רד"ק]:

באר החיים - עֲנִין הַפְּרָשָׁה (פרק מה יח-מו ב):

מוֹכִיחַ אֵת קִיּוֹם הַגְּאֻלָּה הַשְּׁלִימָה, מִכֶּף שְׁמִטַּת הַבְּרִיאָה הַיָּא שְׁלֵמוֹת הַמִּין הַגָּנוּשִׁי.

א' הֵלֵא בְּרִיאַת הָעוֹלָם יֵשׁ לָהּ מִטְּרָה, כִּי כִלָּה לְמַעַן קִיּוֹם מִיּוֹ הָאָדָם, וְכֵן זֶה וְדָא כְּדִי שִׂיאֲמִין הָאָדָם
בְּה' הַמְּהִירָה אֵת כָּל.

ב' גַּם מִמַּעַד הַר סִינִי שֶׁהָיָה בְּאֶפֶן גְּלוּי וּמִפְּרָסֶם לְשָׂאֵר הָעַמִּים, מִטְּרָתוֹ בָּזָה שְׁבִסוּף גַּם כָּל־מִי כִּירוֹ
שֶׁה' דוֹבֵר צֶדֶק, בְּדֶרֶכִי תוֹרָתוֹ הַצְּדִיקִים, וְהַמּוֹעִילִים לְהוֹלִיךְ בָּהֶם לְקַבֵּל יְשׁוּעָה ה', וְעַל זֶה סִים 'אִין
מִבְּלַעֲדֵי צִדִּיק וּמוֹשִׁיעַ. וְכָאן הוּא מוֹדִיעַ.

ג' בִּי נִשְׁבַּעְתִּי, לְקַבֵּל בְּצִדְקָה אֵת כָּל הַבָּא מִהָעַמִּים (שׁוֹחֵר טוֹב פ"ק) 'כִּי אֲנִי קֵל' לְכָל יַחֲדֵי הַחֲפִיץ.
מִשְׁמַע קֶצֶת שֶׁשְׁבוּעָה כּוֹלֶלֶת שְׁבִהֲכֶרַח בִּסּוּף יִכִּירוּ מִכָּל הָעַמִּים בְּמַלְכוּת ה'.

מענין חיים - מוֹסֵר, עֵינִים

^{יט} עוֹלָמִי עַד. לְלַמֵּד שִׁיעוּמִד עֵינֵי הַגְּאֻלָּה עַד כָּל יְמֵי הָעוֹלָם. וְהוּא שֹׁמֵר עוֹלָמִי עַד, מִה שֶׁלֹּא אָמַר כֵּן בְּשׁוּם מְקוֹם,
לֵאמֹר אֲצַלְנוּ אֶת חוֹזֵק הַיְשׁוּעָה בְּחֹזֶק שְׁבִלְשׁוֹן, לְדַחוֹת אֶת דְּבָרֵי הָאוֹמֵר שִׁישׁ לָהּ (לִימִים הַטּוֹבִים שְׁלֹאחֵר הַגְּאֻלָּה) קֶץ
וּתְכִלִּית. עכ"ל (אֲמוֹנוֹת וּדְעוֹת לְרַבִּינוּ סַעֲדִיָּה גֶאֻוֹן ח נ).

עַד עוֹלָמִי עַד:

(יח) כִּי כֹה אָמַר יְהוָה בּוֹרֵא הַשָּׁמַיִם הוּא הָאֱלֹהִים יִצֵּר הָאָרֶץ וַעֲשֵׂה
הוּא כּוֹנֵנָהּ לֹא תִהְיֶה בְּרָאָה לְשִׁבְתָּ יִצְרָה אֲנִי יְהוָה וְאִין עוֹד: (יט) לֹא
בְּסִתֵּר דִּבְרָתִי בְּמִקּוֹם אֶרֶץ חֲשֵׁךְ לֹא אֲמַרְתִּי לְזָרַע יַעֲקֹב תִּהְיֶה בְּקִשּׁוֹנִי אֲנִי
יְהוָה דִּבֵּר צֶדֶק מִגִּיד מִיִּשְׁרָיִם: (כ) הִקְבֵּצוּ וְכֹאֲו הַתְּנַגְּשׁוּ יַחֲדוּ פְּלִיטֵי
הַגּוֹיִם לֹא יָדְעוּ הַנּוֹשָׂאִים אֵת עֵץ פֶּסֶל־וּמִתְפַּלְלִים אֵל אֵל לֹא יוֹשִׁיעַ:
(כא) הִגִּידוּ וְהִגִּישׁוּ אֵף יִנְעֲצוּ יַחֲדוּ מִי הַשָּׁמַיִם זֹאת מִקְדָּם מֵאֵז הַגִּידָה

ד' אִזּוּ בְּגֻאֲלָה הַשְּׁלִימָה, יִתְהַלְלוּ יִשְׂרָאֵל בְּה', שֶׁהוּא עַד לָנוּ יוֹתֵר מִלְּאַחֲרִים.

ה' 'כִּרְע בִּל' הַכֵּל יִרְאוּ בְּאֶפְסוּתָם שֶׁל פְּסִילֵי בְּכָל הַכְּבָדִים (ע"פ אַבְרָבָנְאֵל^{יט}).

(יח) - כִּי כֹה אָמַר ה', בּוֹרֵא הַשָּׁמַיִם הוּא הָאֱלֹהִים - (הוּא הַמְּנַהִיג וְהַשּׁוֹלֵט בְּעוֹלָם) כְּאוֹמֵר אֲכֹל אִין
כַּח מַה בְּצִבָּא הַשָּׁמַיִם הַנִּבְרָאִים. - יִצֵּר הָאָרֶץ וַעֲשֵׂה, הוּא כּוֹנֵנָהּ - מִי שִׂיָּצֵר אֵת הָאָרֶץ וְתִקְנָהּ לְהִיּוֹת
מְגוֹלָה מִן הַמַּיִם, הוּא הַכֵּין כָּל אֲשֶׁר בָּהּ, וְאִין דְּבַר בִּיד צָבָא הַשָּׁמַיִם. - לֹא תִהְיֶה בְּרָאָה לְשִׁבְתָּ יִצְרָה -
כְּשֶׁבְרָאָה אֵת הָאָרֶץ לֹא בְּרָאָה לְהִיּוֹת תִּהְיֶה, כִּי אִם לְשִׁבְתָּ בָּהּ בְּנֵי אָדָם, אִם כֵּן בּוֹדָאִי הַכֵּין בָּהּ כָּל
הַצֶּרֶף (וְאִין בָּהּ מִחְסוֹר שֶׁנִּצְטָרֶף לְבִקְשָׁהּ מִצָּבָא הַשָּׁמַיִם). - אֲנִי ה' - הַבּוֹרֵא אֵת אֱלֹהֵי. - וְאִין עוֹד - מִי
עֲמִידִי כְּמוֹנִי [ע"פ רד"ק: (יט)] - לֹא בְּסִתֵּר דִּבְרָתִי בְּמִקּוֹם אֶרֶץ חֲשֵׁךְ - כְּשֶׁדִּבְרָתִי דְּבָרִי עַל הַר סִינִי,
הֵלֵא לֹא בְּסִתֵּר דִּבְרָתִי וְלֹא בְּמִקּוֹם אֶרֶץ חֲשֵׁךְ, כִּי הִדְבֵּר הָיָה מִפְּרָסֶם בְּכָל הָעוֹלָם, וְאִם כֵּן הָיָה לָהֶם
לְהַאֲמוֹת בְּיָמִים הָאֵלֶּה לְדַעַת שֶׁאֲנִי ה' וְאִין עוֹד. - לֹא אֲמַרְתִּי לְזָרַע יַעֲקֹב תִּהְיֶה בְּקִשּׁוֹנִי - כְּשֶׁאֲמַרְתִּי
לָהֶם הַמִּצּוֹת לֹא אֲמַרְתִּי לָהֶם לַעֲשׂוֹתָם עַל תִּהְיֶה וּבְחֻנָּם, כִּי אִם לְקַבֵּל עֲלֵיהֶם שְׂכָר הַרְבֵּה, וְאִם כֵּן הָיָה
לָהֶם לְהַאֲמוֹת בְּיָמִים הָאֵלֶּה לְקַבֵּל גַּם הֵמָּה, וְלְקַבֵּל שְׂכָר וְלֹא לַעֲבֹד לְאִילִילִים לְלֹא יוֹעִיל. - אֲנִי ה'
דִּבֵּר צֶדֶק מִגִּיד מִיִּשְׁרָיִם - בְּתַחֲלָה אֲמַרְתִּי הַצֶּדֶק שֶׁתַּעֲשֶׂה בְּשִׂכָּר הַמִּצּוֹת, וְאַחֲרַי כֶּף הַגְּדִלִי מִיִּשְׁרָיִם,
הֵם חֲקוֹתִי וְתוֹרָתִי. שֶׁקֶדֶם מִתֵּן תוֹרָה נֶאֱמַר לָהֶם וַעֲשֵׂה אִם שְׁמוֹעַ וְכוּ' וְהִיָּיתָם לִי סִגְלָה וְכוּ' (שְׁמוֹת
יט) (כְּלוֹמֵר ה' הַקֹּדֶם לְהַבְטִיחַ שְׂכָר עַל קִיּוֹם הַמִּצּוֹת, וְאַחֲרַי כֶּף נִתֵּן אֵת הַמִּצּוֹת) [ע"פ רש"י: (כ)] -
הִקְבֵּצוּ וְכֹאֲו הַתְּנַגְּשׁוּ יַחֲדוּ פְּלִיטֵי הַגּוֹיִם - הַפְּחוּתִים שֶׁבְּאֲמוֹת הָעוֹלָם עוֹבְדֵי הָאֱלִילִי, הִקְבֵּצוּ בּוֹאֵא אֱלִי,
הַתְּנַגְּשׁוּ כָּל־מִי יַחֲדֵי לְהַתְּלַחֵם עֲמָדִי. - לֹא יָדְעוּ הַנּוֹשָׂאִים אֵת עֵץ פֶּסֶל־וּמִתְפַּלְלִים אֵל אֵל לֹא יוֹשִׁיעַ -
אֲכֹל הַנּוֹשָׂאִים אֵת עֵץ פֶּסֶל־אֲשֶׁר לֹא יָמִישׁ מִמְּקוֹמוֹ, הַמִּתְפַּלְלִים אֵל אֲשֶׁר לֹא יוֹכֵל לְהוֹשִׁיעַ, לֹא

מענין חיים - מוֹסֵר, עֵינִים

^{יט} הַחֵלֶק הָאַחֲרוֹן, הַתְּקִיִּים עוֹד לִפְנֵי יְמֵי כּוֹרֶשׁ. וְכֵן הָיָה מַעֲשֵׂה בִימֵי נְבוּכַדְנֶצַּר הַפִּילָה רוּחַ אֵת הַחֵלֶם הַגָּדוֹל וְהַנוֹדֵעַ
שַׁעֲשֵׂה נְבוּכַדְנֶצַּר שֶׁמִּסּוּפֵר עָלָיו בְּדִנְיָאֵל ג' (שִׁיר רַבָּה פ"ו עַל פְּסוּק אֲמַרְתִּי אַעֲלֶה בְּתִמְרָה) וְנִהְפֵךְ עַל פְּנֵיו לַעֲנִי כָּל
(סְנַהֲדָרִין צב). כִּיּוֹן שֶׁרָאוּ אוֹמוֹת הָעוֹלָם כֵּךְ, שִׁבְרוּ צִלְמֵיהֶם, וַעֲשׂוּ מֵהֶם זִגִּים וּפְעֻמּוֹנִים וְתִלּוּ אוֹתָם בְּכִלְבֵּיהֶם
וְחַמּוּרֵיהֶם, לְקִיּוֹם הָיוּ עֲצֵבֵיהֶם לְחַיָּה. וְאִזּוּ הַתְּקִיִּים, בְּה' יִצְדָּקוּ וְיִתְהַלְלוּ, כְּדֹכְתִּיב (דְּנִיָּאֵל ג' ח) 'עֲנֵה נְבוּכַדְנֶצַּר, בְּרִיךְ
אֱלֹהֶיךָ דִּי שְׂדַרְךְ, דִּי אֲתַרְחִיצוּ עֲלוּחִי. וּמִנִּי שִׁים טַעַם דִּי כָּל אוֹמָה וְלִשׁוֹן דִּי יֹאמַר שְׁלוּ עַל אֱלֹהֶיךָ דִּי שְׂדַרְךְ' וְכוּ'.
אֲמַנִם הַחֵלֶק שֶׁבְּנוֹבָאָה הַמִּתִּיחַס לְגֻאֲלָה הַעֲתִידָהּ, הַגְּאֻלָּה הַשְּׁלִימָה, עֲדִיין לֹא הַתְּקִיִּים.

בשבי הלקה :

(ג) שָׁמְעוּ אֵלַי בֵּית יַעֲקֹב וְכָל שְׂאֵרֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל הַעֲמִסִּים מִנִּי בֶטֶן הַנְּשָׂאִים מִנִּי רֶחֶם: (ד) וְעַד זִקְנָה אֲנִי הוּא וְעַד שִׁיבָה אֲנִי אֶסְבֵּל אֲנִי עֲשִׂיתִי וְאֲנִי אֲשָׂא וְאֲנִי אֶסְבֵּל וְאֲמַלֵּט:

(ה) לְמִי תִדְמִינִי וְתִשְׁוֶוּ וְתִמְשְׁלוּנִי וְנִדְמָה: (ו) הַזְּלִים זָהָב מִפִּיס וְכֶסֶף

בשבי הלקה - הם עצמם הלכו בשבי. וכאומר, ואיך אם כן יוכלו להציל את העובדים להם [ע"פ רד"ק]:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מו ג ד):

לַעֲמַת הַנְּבוּאָה הַקּוֹדֶמֶת, שֶׁם לַעַג עַל הַגּוֹיִים שֶׁהֵם נוֹשְׂאִים אֶת פִּסְלָם. הֵרִי בְּנִבּוּאָה זוֹ נִבָּא שְׂבָעִם יִשְׂרָאֵל הוּא בְּדִיּוּק בְּהֶפֶךְ, הַקִּבְּ"ה נוֹשָׁאנוּ תָּמִיד.

(ג) - **שָׁמְעוּ אֵלַי בֵּית יַעֲקֹב וְכָל שְׂאֵרֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל** - כִּי עֲשֵׂרֶת הַשְּׁבָטִים כָּבֵר גָּלוּ וְהָיוּ רוֹבְבִים. **הַעֲמִסִּים מִנִּי בֶטֶן** - הַטְּעוּנִים עָלַי מֵאֵת צִאתָם מִבֶּטֶן, וְלִפִּי שֶׁאִמְרָה לְמַעַל שֶׁהַעֲצָבִים יִהְיוּ עֲמוּסִים עַל הַבְּהֵמוֹת, לָזֶה אָחֻז בַּמִּשְׁלָה מֵהָאִמּוֹן הַנוֹשֵׂא אֶת הַיּוֹנֵק, שֶׁהוּא נוֹשֵׂא וְאִינוּ נוֹשֵׂא. וְרוֹצֵה לֹאמַר שֶׁהוּא מַעֲוֵלָם בְּעִזְרָתָם. - **הַנְּשָׂאִים מִנִּי רֶחֶם** - כִּפֹּל הַדָּבָר בְּמִלִּים שׁוֹנוֹת [ע"פ רש"י ורד"ק]: (ד) - **וְעַד זִקְנָה אֲנִי הוּא** - כְּמוֹ שֶׁנִּשְׁאָתִי אוֹתָם מֵעַתָּה צִאתָם מִבֶּטֶן, כֵּן אֲשָׂא אוֹתָם עַד הַזִּקְנָה. - **וְעַד שִׁיבָה אֲנִי אֶסְבֵּל** - וְעַד יָמִי הַשִּׁיבָה אֶסְבֵּל אוֹתָם עַל שְׂכָמִי. רוֹצֵה לֹאמַר כְּמוֹ שֶׁהֵייתִי בְּעִזְרָתָם מֵאִז, כֵּן אֶהְיֶה עַד עוֹלָם. - **אֲנִי עֲשִׂיתִי וְאֲנִי אֲשָׂא, וְאֲנִי אֶסְבֵּל וְאֲמַלֵּט** - לֹא כִּהְפִסִּילִים אֲשֶׁר הָאֲמִנִּים עֲשָׂאוּם, וְאִף הֵמָּה נוֹשְׂאִים אוֹתָם וְסוֹבְלִים מִשָּׂאָם, וְכִבּוּא הָאוֹיֵב לֹא יָכֹלוּ לְמַלֵּט אֶת עַצְמָם. כִּי אֲנִי עֲשִׂיתִי אֶת יִשְׂרָאֵל, וְאֲנִי אֲשָׂא אוֹתָם, וְאֶסְבֵּל מִשָּׂאָם. רוֹצֵה לֹאמַר אֶהְיֶה בְּעִזְרָתָם וְאֲמַלֵּטֵם מִן הָאוֹיֵב בְּבוֹאוֹ [ע"פ רש"י]:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מו ה ז):

מה מוסיף כאן, הלא כבר לעג על הפסילים בתחלת הפרק?

אלא לומר, שלא זו בלבד שאין הפסל נושא את אחרים, עוד הוא שפל יותר, שעל עובדיו לישא אותו ולסובלו, אם בהוצאת ממונו, ואם בנשיאתו ממקום למקום.

(ה) - **לְמִי תִדְמִינִי וְתִשְׁוֶוּ** - אֵל מִי תִדְמוּ אוֹתִי וְתִאֲמְרוּ שֶׁאֲנִי שׁוֹה לוֹ. - **וְתִמְשְׁלוּנִי וְנִדְמָה** - אֵל מִי תִמְשְׁלוּ אוֹתִי, וְנִהְיֶה דוֹמִים אֲנִי וְהוּא [ע"פ רש"י]: (ו) - **הַזְּלִים זָהָב מִפִּיס** - אֵתָּה הַעֲבֹדִי עֲבֹדָה זָרָה,

מעניין חיים - מוסר, עיונים

י' העמוסים מני בטן, אף כשחטאו (במדבר רבה ט לג). 'ואני אסבול ואמלט', זו מחילת עוונות (תרגום, שוחר טוב פרק לב. שמות רבה יתרו פכ"ט ז).

הלוא אני יהנה ואין עוד אלהים מפלעדי אל צדיק ומושיע אין זולתי: (כב) פָּנוּ אֵלַי וְהִנָּשְׁעוּ כָּל אִפְסֵי אֶרֶץ כִּי אֲנִי אֵל וְאִין עוֹד: (כג) כִּי נִשְׁבַּעְתִּי וַיָּצֵא מִפִּי צִדְקָה דָּבָר וְלֹא יָשׁוּב כִּי לִי תִכְרַע כָּל פֶּה תִשָּׁבַע כָּל לָשׁוֹן: (כד) אַךְ בִּיהִנֵּה לִי אָמַר צִדְקוֹת וְעָזוּ עַדִּיו יָבֹאוּ וַיִּבְשׁוּ כָּל הַנְּחָרִים בּוֹ: (כה) בִּיהִנֵּה יִצְדָּקוּ וַיִּתְהַלְּלוּ כָּל זֶרַע יִשְׂרָאֵל: פֶּרֶק מו (א) כָּרַע בָּל קָרַס נָבו הָיוּ עֲצִיבֵיהֶם לַחֲיָה וְלִבְהֶמָּה נִשְׁאֲתֵיכֶם עֲמוּסוֹת מִשָּׂא לַעֲיִפָּה: (ב) קָרַסוּ כָּרְעוּ יַחֲדוּ לֹא יָכֹלוּ מַלֵּט מִשָּׂא וְנִפְשָׁם

ישימו לב לדעת ולהבין מעשיהם [ע"פ רד"ק]: (כא) - **הַגִּידוּ וְהַגִּישׁוּ** - רוֹצֵה לֹאמַר אִם יֵשׁ עִמָּכֶם טַעֲנָה, הַגִּידוּ אִתָּם אוֹ הַגִּישׁוּ אֶת חַכְמֵיהֶם שִׂיאֲמְרוּ הֵם, וְ- **אִף יִנָּעֲצוּ יַחֲדוּ** - לְהַשְׁכִּיל לְמַצֵּא מַעֲנֶה. - **מִי הַשְׁמִיעַ זֹאת מִקֶּדֶם** - מִי מִהַפְסִילִים הַשְׁמִיעַ הַשְׁמוּעָה הַזֹּאת קֶדֶם בּוֹאָה. וְהוּא (חֲזוֹן) מַפְלֵת כָּבֵל וְאֲשׁוּר. - **מֵאִז הַגִּידָה** - מוֹסֵב עַל מַלְת מִי, לֹאמַר מִי הַגִּידָה מֵאִז עַד לֹא בָּא. וְכָפֵל הַדָּבָר בְּמִלִּים שׁוֹנִים. - **הַלּוֹא אֲנִי ה'** - הוּא הַמַּגִּיד דָּבָר מֵאִז. - **וְאִין עוֹד אֱלֹהִים מִבְּלַעֲדִי** - זולתי אין עוד אלהים לדעת הַנוֹלָדוֹת. - **אֵל צִדִּיק וְמוֹשִׁיעַ אִין וְזולתי** - לֹא יֵשׁ זולתי אֵל צִדִּיק וְמוֹשִׁיעַ [ע"פ רד"ק]: (כב) - **פָּנוּ אֵלַי וְהִנָּשְׁעוּ כָּל אִפְסֵי אֶרֶץ** - אִתָּם אֲמוֹת הָעוֹלָם הַיּוֹשְׁבִים בַּקְּצוֹת הָאֶרֶץ, פָּנוּ אֵלַי לְהֵאֱמִין בִּי, וְאִז תִּהְיוּ נוֹשָׁעִים. - **כִּי אֲנִי אֵל** - וְהַכֹּל בְּיָדִי - **וְאִין עוֹד** - זולתי [ע"פ רש"י]: (כג) - **כִּי נִשְׁבַּעְתִּי, וַיָּצֵא מִפִּי צִדְקָה, דָּבָר וְלֹא יָשׁוּב** - הֵרִינִי נִשְׁבַּע בִּי, כֹּאֲשֶׁר יָצָא מִפִּי דָּבָר צִדְקָה וְאִמְתָּה. דָּבָר, מוֹסֵב עַל יָצֵא מִפִּי, לֹאמַר יָצָא מִפִּי דָּבָר וְלֹא יָשׁוּב הַדָּבָר הַהוּא. רָצָה לֹאמַר לֹא אֶחָזֹר בִּי. וְהוּא כָּפֵל עֲנִין בְּמִלִּים שׁוֹנוֹת. - **כִּי לִי תִכְרַע כָּל בָּרָךְ** - וְהוּא הַדָּבָר הַיּוֹצֵא, אֲשֶׁר בְּיָמִים הָעַתִּידִים יִכְרַעוּ כָּל הַבָּרָכִים לִי, וְלֹא לַעֲבֹדָה זָרָה, כִּי כָּלֶם יִקְבְּלוּ עַל מַלְכוּתִי עֲלֵיהֶם. - **תִּשָּׁבַע כָּל לָשׁוֹן** - מוֹסֵב עַל מַלְת לִי, לֹאמַר, לִי תִשָּׁבַע כָּל לָשׁוֹן. לְקַבֵּל אוֹתִי לְאֱלֹהִי וְלְהֵאֱמִין בִּי [ע"פ רד"ק]. לִפִּי רש"י הוּא הַבְּטָחָה שֶׁה' יִקְבֵּל אֶת כָּל מִי שִׁירָצָה לַעֲבֹדוֹ: (כד) - **אִף בַּה'** - זֶהוּ מֵאֲמַר הַנְּבִיא שֶׁאִמְרָה אִף שֶׁכָּל הַעֲכוּ"ם יֵאֱמִינוּ בַּה' אִף הֵרִינִי נִשְׁבַּע בַּה' - **לִי אָמַר צִדְקוֹת וְעָזוּ** - אֲשֶׁר לִי, לְיִשְׂרָאֵל, לְבַד הַבְּטִיתִי, וְאָמַר צִדְקוֹת וְעָזוּ. רוֹצֵה לֹאמַר הַצִּדְקוֹת וְהָעָזוּ שֶׁהָיוּ לְיִשְׂרָאֵל יִהְיוּ מִתְּדוֹת, וְלֹא יִהְיוּ בְּעֶרְךָ אֶחָד עִם שֶׁל אֲמוֹת הָעוֹלָם. - **עַדִּיו יָבֹאוּ** - כָּל אֶחָד מֵאֲמוֹת הָעוֹלָם יָבֹאוּ לְיִשְׂרָאֵל לְהִיּוֹת סֹר לְמִשְׁמַעְתּוֹ, - **וַיִּבְשׁוּ כָּל הַנְּחָרִים בּוֹ** - וְכָל הַכּוֹעֲסִים בּוֹ לְשַׁעֲבֵר, יִבּוֹשׁוּ אִז [ע"פ רש"י]: (כה) - **כִּהֵּן יִצְדָּקוּ** - בְּהִבְטָחַת מִשְׁעָן ה' יִמְצְאוּ יִשְׂרָאֵל צִדְקָה - וַיִּתְהַלְּלוּ כָּל זֶרַע יִשְׂרָאֵל - מִפִּי כָּלֶם, עַל שֶׁהִשְׁפִּילוּ לְדַעַת מַעֲוֵלָם שֶׁה' הוּא הָאֱלֹהִים וְדָבְקוּ בּוֹ [ע"פ רש"י ורד"ק]: פֶּרֶק מו (א) - עֵתָה שָׁב לַחֲזֹק עַל הַפְּסִילִים, וְאָמַר כִּשְׁנִלְכָּדָה בָּבֶל. - **כָּרַע בָּל** - עַל בָּרְכִיו וְנָפֵל לְאֶרֶץ וְלֹא הִצִּיל אֶת עַצְמוֹ. - **קָרַס נָבו** - כִּפְף קוֹמָתוֹ לְהִיּוֹת מוֹטָה לְאֶרֶץ. - **הָיוּ עֲצִיבֵיהֶם לַחֲיָה וְלִבְהֶמָּה** - הַטְּעִינוּ אֶת הָעֲצָבִים (הַפְּסִילִים) עַל הַחֲיִית וְעַל הַבְּהֵמוֹת הַהוֹלִיכִם בְּגוֹלָה. - **נִשְׁאֲתֵיכֶם עֲמוּסוֹת מִשָּׂא לַעֲיִפָּה** - הַבְּהֵמוֹת הַנוֹשְׂאוֹת אִתְּכֶם הֵמָּה עֲמוּסוֹת יוֹתֵר מִדִּי, וְהֵנֶכֶם מִשָּׂא כְּבֵד עַל הַבְּהֵמָה הָעֵיִפָּה [ע"פ רד"ק]: (ב) - **קָרַסוּ כָּרְעוּ יַחֲדוּ** - כָּל הָעֲצָבִים (הַפְּסִילִים) יַחֲדָה כִּפְפוּ קוֹמָתָם, וְכָרְעוּ עַל בָּרְכֵיהֶם. - **לֹא יָכֹלוּ מַלֵּט מִשָּׂא** - וְלֹא יָכֹלוּ לְמַלֵּט אֶת עַצְמָם מִן הַמִּשָּׂא לְכָל לְשִׁאתָם בְּגוֹלָה. וְ- **וְנִפְשָׁם**

בַּקָּנָה יִשְׁקְלוּ יִשְׁכְּרוּ צוֹרֶף וַיַּעֲשֶׂהוּ אֵל יִסְגְּדוּ אֶף יִשְׁתַּחֲווּ: (ז) יִשְׁאַהוּ עַל כְּתָף יִסְבְּלוּהוּ וַיַּנִּיחֵהוּ תַּחְתּוֹ וַיַּעֲמֵד מִמְּקוֹמוֹ לֹא יָמִישׁ אֶף יִצְעַק אֵלָיו וְלֹא יַעֲנֶה מִצָּרְתּוֹ לֹא יוֹשִׁיעֵנּוּ:

(ח) זָכְרוּ זֹאת וְהִתְאַשְׁשׁוּ הַשִּׁיבּו פּוֹשְׁעִים עַל לֵב: (ט) זָכְרוּ רֵאשֻׁנוֹת מַעֲוָלָם כִּי אָנֹכִי אֵל וְאֵין עוֹד אֱלֹהִים וְאֶפֶס כְּמוֹנִי: (י) מִגִּיד מְרֵאשִׁית

הַשּׁוֹפְכִים זֶהָב מִן הַכִּסִּי - וְכִסֶּף בַּקָּנָה יִשְׁקְלוּ - שׁוֹקְלִים כִּסֶּף בַּקָּנָה הַמֵּאֲזִנִּים - יִשְׁכְּרוּ צוֹרֶף וַיַּעֲשֶׂהוּ אֵל - וְשׁוֹכְרִים צוֹרֶף וְעוֹשִׂים אֵל - יִסְגְּדוּ אֶף יִשְׁתַּחֲווּ אֵלָיו [ע"פ רש"י]: (ז) - יִשְׁאַהוּ עַל כְּתָף יִסְבְּלוּהוּ - כָּל אֶחָד נוֹשֵׂא הָאֵל וְסוֹבֵל מִשָּׂאוֹ עַל כְּתָפוֹ. - וַיַּנִּיחֵהוּ תַּחְתּוֹ וַיַּעֲמֵד מִמְּקוֹמוֹ לֹא יָמִישׁ - וְאֵם מְנִיחוֹ בְּמִקְוֹמוֹ יַעֲמֵד שָׁם וְלֹא יִסֵּר מִמְּקוֹמוֹ. - אֶף יִצְעַק אֵלָיו וְלֹא יַעֲנֶה מִצָּרְתּוֹ לֹא יוֹשִׁיעֵנּוּ - אֶף אִם הוּא צוֹעֵק אֵלָיו בְּקוֹל גָּדוֹל לֹא יַעֲנֶה וְלֹא יוֹשִׁיעֵנּוּ מִצָּרְתּוֹ. וְכֹאמֶר הִישׁ סִכְלוֹת גָּדוֹל מִזֶּה, לְהַאֲמִין בְּדָבָר שֶׁאֵין בוֹ מִמֶּשׁ [ע"פ רד"ק]:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מו ח - יא):

קרא ממזרח עיט (בפסוק יא), הוא כורש הבא מן המזרח (מפרשים). ואומר בנבואה זו שבנצחון כורש את בבל, יהיה גם דבר טבעי שאפשר לחשוב מראש שיכול לקרות לפי מהלכי הטבע הקיימים בתחלה, וגם דבר שאינו טבעי (כן מבאר המלבי"ם את פסוקי הפרשה עיי"ש).

(ח) - זָכְרוּ זֹאת - אותו דבר התהו שיש בפסילים. - וְהִתְאַשְׁשׁוּ - התחזקו לקנות לב. - הַשִּׁיבּו פּוֹשְׁעִים עַל לֵב - אתם הפושעים בי, תנו לב על הדבר [ע"פ רש"י]: (ט) - זָכְרוּ רֵאשֻׁנוֹת מַעֲוָלָם - תנו לב לזכר הנפלאות הראשונות שעשיתי מימות עולם - כִּי אָנֹכִי אֵל וְאֵין עוֹד אֱלֹהִים וְאֶפֶס כְּמוֹנִי - [ע"פ רש"י]: (י) - מִגִּיד מְרֵאשִׁית אַחֲרִית - אני מגיד אחרית הדבר מראשיתו. - וּמִקְדָּם אֲשֶׁר לֹא נַעֲשׂוּ - ומלפנים אגיד דברים (ואמרת דברים) אשר לא נעשו עדיו, אף ראשית הדברים [ע"פ אלשיך]. - אִמְרַ עֲצָתִי תִקּוּם - אומר אני עצתי שתתקום, כי אין ביד מי לבטלה. - וְכָל חֲפָצִי אֲעֲשֶׂה - כפל הדבר במלים שונות [ע"פ רד"ק]: (יא) - קְרָא מִמְּזָרְח עֵיט - אני הוא קורא את העיט לבא ממזרח, רוצה לומר אעיר לב כורש היושב במזרחת של בבל, ומהרה קל יבוא כעוף הפורח. - מֵאֲרָץ מֶרְחָק אִישׁ עֲצָתִי - הוא כורש שיעשה מה שיעצתי על בבל^ר, וכפל הדבר במלים שונות. - אֶף דִּבְרָתִי אֶף אֲבִיאָנָה - הדבר הזה דברתי טרם בואה. - יִצְרָתִי אֶף אֲעֲשֶׂנָה - את הפרעניות הזאת על בבל [ע"פ רד"ק]:

מעין חיים - מוסר, עיונים

^ר נראה לפי זה שמה שאמר 'קורא ממזרח עיט', הכוונה על בואו לילחם בבבל, כי זה הוא דבר טבעי, ומשול כביאת העוף הטורף. והפסוק 'מארץ מרחק איש עצתי'. הוא מה שיהיה בלבו לבנות בית המקדש, כי היא עצת ה'. נראה שזה הענין הבלתי טבעי, המכוון בנבואה זו (ויש עוד בחינה של בלתי טבעי בנצחון כורש, ויבואר בנבואות שאחרי כן).

אַחֲרִית וּמִקְדָּם אֲשֶׁר לֹא נַעֲשׂוּ אִמְרַ עֲצָתִי תִקּוּם וְכָל חֲפָצִי אֲעֲשֶׂה: (יא) קְרָא מִמְּזָרְח עֵיט מֵאֲרָץ מֶרְחָק אִישׁ עֲצָתוֹ אֶף דִּבְרָתִי אֶף אֲבִיאָנָה יִצְרָתִי אֶף אֲעֲשֶׂנָה:

(יב) שְׁמַעוּ אֵלֵי אֲבִירֵי לֵב הָרְחוֹקִים מִצְדָּקָה: (יג) קִרְבָּתִי צִדְקָתִי לֹא תִרְחַק וּתְשׁוּעָתִי לֹא תֵאָחֵר וְנִתְתִּי בְּצִיּוֹן תְּשׁוּעָה לְיִשְׂרָאֵל תִּפְאָרְתִּי:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מו יב - יג):

אבירי לב - אומרים חז"ל - הם הצדיקים (בברכות יז). וכן מוכח מגוף הפסוק שהרי נותן להם גמול טוב, כי קרובה ישועתי [ואילו אבירי לב היה הפונה רשעים, היה מסים עליהם בענש, ולא בשכר טוב]. אלא שאם כן צריך להבין מהו הרחוקים מצדקה, וכי צדיקים אינם עושים צדקה.

יש כמה דרכים בדבר, א' רש"י מפרש לא שאינם עושים צדקה, אלא שהתרחקה להם הגאולה, שהיא צדקת ה'. ב' בגמרא (שם) אמרו שכל העולם נזונים בתוסד וצדקה, אבל צדיקים אלו אבירי הלב, גם לפי מדת הדיון מגיע להם הטובה, ואין צריכים לצדקה ורחמים. ג' עוד נאמר בגמרא (שם) בבאור הרחוקים מצדקה, שהם אותם צדיקים שאינם נהניו בעולם זה מצדקתם, ודי להם בקב חרובים, זאת בזמן שכל העולם נזונים בעולם הזה בזכותם.

בירושלמי (בברכות) מובאים שיטות הנ"ל ומסים שם, שבזכות צדיקים הללו באים לעולם ישועות ונחמות. מדבריהם אנו למדים, שפשט הנבואה הוא, שבזכות צדיקים אלו, תבא הישועה והגאולה (שהוא הענין המדבר בפרשיות אלו).

יש מפרשים שאבירי לב, הם רשעי האמות, והכונה אל הבבלים (רד"ק ומצודות. וראה בברכות יז' שם נראה שכן הוא דעת האמורא רב יהודה^ר).

(יב) - שְׁמַעוּ אֵלֵי אֲבִירֵי לֵב - הם אנשי בבל שהם אבירי לבב ואכזרים על ישראל - הָרְחוֹקִים מִצְדָּקָה - ורחוקים המה מעשות להם צדקה וחסד [ע"פ רד"ק]: (יג) - קִרְבָּתִי צִדְקָתִי לֹא תִרְחַק - הנה אני קרבותי צדקתי לישראל, ולא תרחק מהם. - וּתְשׁוּעָתִי לֹא תֵאָחֵר - קרבותי תשועתי ולא תאחר לבוא. - וְנִתְתִּי בְּצִיּוֹן תְּשׁוּעָה, לְיִשְׂרָאֵל תִּפְאָרְתִּי - רוצה לומר התשועה אתן לישראל, ובזאת יהיה תפארת לי) שהם עם תפארת, כמו שנאמר ובישראל יתפאר (לעיל מד) [ע"פ רד"ק]:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מו א - ג^ר):

מעין חיים - מוסר, עיונים

^ר על היש מפרשים (שאף המצודות ביניהם) יש להעיר, שאם כך היה ראוי שינבא איזה כעס או עונש על מה שרחוקים מצדקה, והרי לא נאמר כאן כי אם טובת ישראל.

פרק מז (א) רדי ושבי על עפר בתולת בת בבל שבי לארץ אין
כסא בת פשדים פי לא תוסיפי יקראו לך רפה בענגה: (ב) קחי רחים
וטחני קמח גלי צמתך חשפי שכל גלי שוק עברי נהרות: (ג) תגל

נבא ב' דברים שיהיו בפרענות בבל. א' השפלה גדולה. ב' טחני קמח, כלומר ענויים. וכלהלן.

– בסוף הספר מובא לשון הרמב"ן ז"ל, בבאור פרענות בבל -

פרק מז (א) - רדי ושבי על עפר - אבל אתה בבל רדי מן הכסא, ושבי על העפר. - בתולת בת בבל
- קראת בתולה לפי שלא נכבשה עדין משום אמה, לבוא לרשות אחר, כמו הבתולה שלא נבעלה.
ולא באה לרשות הבעל. וכן בתולת בת צידון (לעיל כג). - שבי לארץ אין כסא בת פשדים - לא
יהיה עוד לך כסא מלוכה. - פי לא תוסיפי - ש- יקראו לך רפה בענגה - רוצה לומר, לא תהיה בעלת
התענוגים כמאז [ע"פ רד"ק]: (ב) - קחי רחים - קדרה השבויים שעושים מלאכה כבדה. - וטחני קמח -
אמר קמח על שם סופו. וכן אפיתי על גחליו לחם (לעיל מד). - גלי צמתך - דרך הנשים המכבדות
לכסות פניהם במסכה דק (תול). ולזה אמר כשתלכי גולה תגלי המסכה שהוא מעל פניה,
קדרה השפחות הבזויות. - חשפי שכל - גלי הרגל בלכתך בדרך, כי דרך האשה לכסות הרגל, ולא
כן כשתלך בדרך. - גלי שוק עברי נהרות - כאשר תעבר הנהרות תגלי גם השוק, ולפי שהזכיר את
בבל בלשון נמקה, אמר ענין בזיון הנקבות [ע"פ רד"ק]: (ג) - תגל צרומך - כלם יסתכלו בגלוי
צרומך^י. - גם תראה חרפתך - רצה לומר צרומך, פי גלוי הצרורה לחרפה תחשב. - נקם אקח -
לנקם נקמת ישראל. - ולא אפגע אדם - לא אקבל פגיעת אדם לבל עשות בהם נקם [ע"פ רד"ק]:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מז ד - ז):

קצפתי על עמי, ואתנם בידך. צריך באור הלא זה סבה להצדיק את בבל על שעשו את רצון ה', אם
מדבר בחטאם, מה מזכיר 'ואתנם בידך'.

אלא כונת הנבואה להשיב על שאלה אחרת, מדוע תענש בבל, הלא עשו כמצות הנביא, שהרי לפני
החרבן נבא ירמיה בדברים מפרשים שיבא נבוכדנצר, מדוע איפה נענש נבוכדנצר הלא את מצוות ה'
עשה.

ועל כך משיב הנביא, א' 'הכבדת עליך מאד'. עינית את עם ישראל יותר מדי, ולכן את ראוי לענש,
האמור בנבואה הקודמת של 'טחני קמח'. שהוא ענויים יתרים, מדה כנגד מדה. והתשובה השניה

מעניין חיים - מוסר, עיונים

^י לפי הרשימה המיוחסת להעתק מני"ד של הגר"א, אין תחילת פרשה בפסוק א', והוא תמוה מאד. וגם פסוק ה' אינו תחילת
פרשה ברשימה זו. נראה שהסופר טעה בעמוד זה.

^י תגל ערותך. מדה כנגד מדה, על שנאמר (איכה א ח) כל רואיה הזילוח, כי ראו ערותה (שיר השירים רבה פ"ג על פסוק
על משכב).

ערוכתך גם תראה חרפתך נקם אקח ולא אפגע אדם:

(ד) גאלנו יהנה צבאות שמו קדוש ישראל: (ה) שבי דומם ובאי בחשך
בת פשדים פי לא תוסיפי יקראו לך גברת ממלכות: (ו) קצפתי על עמי
חללתי נחלתי ואתנם בידך לא שמת להם רחמים על זקן הכבדת עלך
מאד: (ז) ותאמרי לעולם אהיה גברת עד לא שמת אלה על לבך לא
זכרת אחריתה:

מחלקת לשנים, ותבאר בפרשה הבאה (כל זה מתבאר ברמב"ן על התורה בראשית טו' יד'. מובא
בשלמות בסוף הספר).

(ד) - גאלנו, ה' צבאות שמו - מוסב על המקראות שלפניו, לומר כל אלה יעשה גאלנו, אשר שמו
ה' צבאות - קדוש ישראל - [ע"פ רש"י]: (ה) - שבי דומם ובאי בחשך בת פשדים - שבי משתק
כאבל ובאי בחשך להטמן. - פי לא תוסיפי - ש- יקראו לך גברת ממלכות - מושלת על הממלכות
[ע"פ רד"ק]: (ו) - קצפתי - כאשר קצפתי - על עמי חללתי נחלתי, ואתנם בידך - ומסרתים בידך -
לא שמת להם רחמים - לא רחמת עליהם, ואף - על זקן הכבדת עליך מאד -, מאד הכבדת העל: (ז) -
ותאמרי לעולם אהיה גברת - חשבת לומר עד עולם אהיה מושלת על כלם. - עד לא שמת אלה על
לבך - עד שבבעבור המחשבה ההיא לא שמת אלה הדברים על לבך, לחשב (שאם תרשיעני) גם לך
יקרה כמקרה. - לא זכרת אחריתה - אחרית וסוף מעשה הרשעה, ותשלום גמולה [ע"פ רש"י]:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מז ח - ט):

בכדי להבין את הענין ראוי להתבונן שישנם כפלות דברים בפרשה, והיותר נפר הוא פסוק 'אני
ואפסי עוד', אשר הוא כפול פעמים ממש.

התשובה שבאמת הנבואה הזו כוללת שני דברים, א' גאותה של בבל, אשר מגמתה בכבישת העולם
היה להגדיל כבודה, ובטוחה היתה בהצלחתה, עד שהרגישה בלבה 'לא אשב אלמנה ולא אדע
שכול'. ב' אמונתה בפסילים, בכשפים, ידיעת הוכרי שמים, ושאר חכמות, וכוונת בהשגחת ה'. שני
גאוות הם אשר מחמת כל אחד מהנה, אמרה בבל, אני ואפסי עוד.

נגד שני אלו נבא עליה שני דברים שיהיו לה בעת בא ענשה. א' יבואו אליה שני רעות יחד, דבר
זה גורם הכנעה רבה. וכפי שנבא בתחלת הפרק, שבבל תשפל מאד. ב' הרעה שתבא עליה, תבא
בלא שתדע אותה מלפני כן על ידי חכמותיה. ובזאת תראה ותבין היטיב כי ה' משגיח בארץ, ואין
החכמות מועילים (כל זה מבאר בדברי הרב אברבנאל). ואכן בלילה שנפלה בבל, עשה מלך בבל
משתה, בלא שום פחד, ונצח ונכבש באפן פתאום, כמבאר בספר דניאל (פרק ה').

שמים החזים בפוכבים מודעים לחדשים מאשר יבאו עליך: (יד) הנה היו קקש אש שרפתם לא יצילו את נפשם מיד להבה אין גחלת לחמם אור לשבת נגדו: (טו) פן היו לך אשר יגעת סחרך מנעורך איש לעברו תעו אין מושיעך:

בַּעַת חֲדוּשׁ הַלְבָּנָה [ע"פ רש"י]: (יד) - הנה היו קקש אש שרפתם - כל החוזים היו קקש, והאש שרף אותם, - לא יצילו את נפשם מיד להבה - ולא יוכלו להציל את עצמם מיד להבה. רוצה לומר החוזים לא יכלו להציל אף את עצמם מיד האויב. - אין גחלת לחמם - רוצה לומר אין שארית להם, קקש הנה שאחר הדליקה לא נשאר מהם (אפילו) גחלת להתחמם בה. - אור לשבת נגדו - מלת אין משמשת בשמים, לומר, אין אור לשבת נגדו. רצה לומר לא נשאר להב לשבת נגדו, להנות מאורו [ע"פ רש"י]: (טו) - פן היו לך - רוצה לומר קקש הנה, פן היו לך החכמים - אשר יגעת - (ועליהם) לאספם אליה וללמדם. - סחרך מנעוריך - החכמים האלה אשר מעת נעוריך היו סחרך, כי נתת להם כסף במחיר חכמתם. - איש לעברו תעו - הנה עתה בבוא הצרה כלם תעו בשכלם, כל אחד מהם לעבר אחר, ו- אין - מי מהם - מושיעך - כי נסרחת חכמתם, ולא מצאו הצלה ועזר [ע"פ כלי פז]:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מח א - ב):

פרשה זו נראית סתומה. לכאורה פותח בגנותם של ישראל, במה שאמר לא באמת ולא בצדקה. אין מסים בשבחם, כי מעיר הקדש נקראו?

רש"י מבאר שהכונה להודיע, שלא היו ראויים לינצל מסנחריב בימי חזקיהו, ולא נצלו אלא בעבור המקדש (יעניין לעיל פרק לו' לה' וגנודי על העיר הזאת להושיעה למעני ולמען דוד עבדי). והמצודות כתב כן, על הגאולה מכלל, שהיא אינה בזכותם (תראה להלן במצודות על פסוק יא'. אלא שזה אינו כל כך מתאים עם הנבואה הקודמת בסוף פרק מו"ט).

מעניין חיים - מוסר, עיונים

לא כל אמינות סדרה מתגלית בזה, על כן לא ישיגו החוזים בכוכבים אלא קצת מהעניינים העתידים ולא בשלמות, וכל שכן שכבר יש ביטול לתולדותם, כמו שביארתי. ועל זה אמרו ז"ל "מאשר" יבואו עליך - "ולא כל אשר" (מדרש רבה בראשית פ"ה ב). (דרך הי חלק שני פרק ז).

וי' לולי המפרשים ז"ל, יתכן שביאור הפרשה הוא כך, בפרשה זו אין מדובר בחטאים גדולים, אלא בחסרון שלמות במדת האמת, ובלפנים משורת הדין. ואומר כך, אתם שאביכם הוא יעקב ע"ה שנאמר בו (סוף מיכה) תתן אמת ליעקב. ואביכם הוא יהודה ע"ה שהודה על האמת, דווקא עליכם, לפי מעלת יחוסכם, יש תביעה לשלמות יותר במדת האמת והצדקה.

ועוד שאתם קרואים בני העיר ירושלים הקדושה, ואתם הבוטחים בה'. והרי כבוד שמים הוא במעלת עמו (זה המכוון בשם צבקות), לפיכך דווקא מפני שבחכם ומעלתכם, אתם מחוייבים ונתבעים להתעלות יותר באמת וצדקה.

ובזה הוא מבאר טעם לגלות בבל בחורבן בית המקדש, והצרות שהיו אז (אף לצדיקים. עליהם דיבר גם בנבואה שבסוף פרק מו').

(ח) ועתה שמעי זאת עדינה היושבת לבטח האמרה בלבבה אני ואפסי עוד לא אשב אלמנה ולא אדע שכול: (ט) ותבאנה לך שתי אלה רגע ביום אחד שכול ואלמן פתמם באו עליך ברב כשפיך בעצמת חבריך מאד: (י) ותבטחי ברעתך אמרת אין ראני חכמתך ודעתך היא שובבתך ותאמרי בלבך אני ואפסי עוד: (יא) ובא עליך רעה לא תדעי שחרה ותפל עליך הנה לא תוכלי פפרה ותבא עליך פתאם שואה לא תדעי: (יב) עמדי נא בחבריך וברב כשפיך באשר יגעת מנעוריך אולי תוכלי הועיל אולי תערוצי: (יג) נלאית ברב עצתך יעמדו נא ויושיעך הברו

(ח) - ועתה שמעי זאת - הדבר אשר דברתי. - עדינה - את בבל המפנקת. - היושבת לבטח, האמרה בלבבה אני ואפסי עוד - רוצה לומר אני הגברת, ואין עוד זולתי. - לא אשב אלמנה ולא אדע שכול - רוצה לומר, לא יהרג המלך ולא יגלה העם. כי במות המלך תחשב המדינה לאלמנה. ובהגלות עמה, תחשב שכולה מבנים [ע"פ רד"ק]: (ט) - ותבאנה לך שתי אלה רגע - האלמנות והשכול תבאנה ברגע אחת, כי מיד כשנהרג בלשאצר נלכדה העיר וגלו אנשיה. - ביום אחד שכול ואלמן - יפרש בזה מה הם השמים (שאמר בתחלת הפסוק). - פתמם באו עליך - כדרך השלמתם באו עליך מבלי מחסור. - ברב - עם רב - כשפיך - רוצה לומר אף שאת מרבה בכשופים לא נצלת מידם. - בעצמת חבריך מאד - עם חזקת חבריך (הרמב"ם הלכות עבודה זרה פרק ט' מבאר ענין חברי, אשר חזקו מאד, וכפל הדבר במלות שונות [ע"פ רש"י]: (י) - ותבטחי ברעתך - כל בטחוניך היה בפשפים שהוא רע בעיני ה'. - אמרת אין ראני - כי מעשה הפשפים נעשה בלש וסתר, וכאומר כי אין נראה גם לפני ה'). - חכמתך ודעתך היא שובבתך - מה שהיית חכם ובעל דעה, זהו עשה אותך שובב ומורד. - ותאמרי בלבך אני ואפסי עוד - אני מצאתי חכמה ואין עוד זולתי [ע"פ רד"ק]: (יא) - ובא עליך - לכן תבא עליך - רעה, לא תדעי שחרה - אל מי לדרוש עליה להעבירה ממך - ותפל עליך הנה לא תוכלי פפרה - ותפל עליך שבר, אשר לא תוכלי לקנחה ולהעבירה ממך [ע"פ רש"י]. - ותבא עליך פתאם שואה, לא תדעי - טרם בואה להיות נשמר ממנה: (יב) - עמדי נא - עתה התחזק בחבריך וברב כשפיך, באשר יגעת מנעוריך - רוצה לומר הואיל ויגעת באלה מעת נעוריך, התחזק עתה בהם. - אולי תוכלי הועיל - להנצל בהם מכף אויביך - אולי תערוצי - תוכלי להתחזק בהם [ע"פ רש"י] ואמר (זאת) בדרך לעצ וזהו: (יג) - נלאית ברב עצתך - מאד נתיגעת בהרבות בעלי עצות, וכאומר הנה כל הטרח היה בחנם. - יעמדו נא - עתה יעמדו - ויושיעך - הצופים אל השמים, - הברי שמים, החזים בפוכבים מודעים לחדשים - הרואים בפוכבים המודיעים לעת חדוש הלבנה בתולדתה, מה מהדברים - מאשר יבאו עליך^{רנ}. - כי פן דרך חזוי כוכבים יודעים, מה מהעמידות

מעניין חיים - מוסר, עיונים

^{רנ} יג ואמנם משפט ההשפעה הזאת של הכוכבים, גם הם מוגבלים כפי מה שגזרה החכמה העליונה היותו נאות. וקצת מדרכיה נודעים לפי סדרי המבטים (ענין בזה בספר דרך עץ חיים נדפס סוף ספר מסילת ישרים), והוא מה שמשיגים הוברי השמים. אכן

פרק מח (א) שָׁמְעוּ זֹאת בֵּית יַעֲקֹב הַנִּקְרָאִים בְּשֵׁם יִשְׂרָאֵל וּמִמִּי יְהוּדָה יֵצְאוּ הַנִּשְׁפָּעִים בְּשֵׁם יְהוָה וּבִאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יִזְכִּירוּ לֹא בִאֲמַת וְלֹא בִצְדָקָה: (ב) כִּי מַעִיר הַקֹּדֶשׁ נִקְרָאוּ וְעַל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל נִסְמְכוּ יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ:

(ג) הֲרֵאשֹׁנוֹת מֵאֲזַי הִגְדַּתִּי וּמִפִּי יֵצְאוּ וְאֲשַׁמִּיעֵם פֶּתָאִם עֲשִׂיתִי וַתִּבְאֲנָה:

פרק מח (א) - שָׁמְעוּ זֹאת בֵּית יַעֲקֹב - אֵל יְהוּדָה וּבְנֵימִין יְדַבֵּר. - הַנִּקְרָאִים בְּשֵׁם יִשְׂרָאֵל - זֶהוּ בְנֵימִין הַנִּקְרָא בְּשֵׁם סַתֵּם שְׁבִטֵי יִשְׂרָאֵל. - וּמִמִּי יְהוּדָה יֵצְאוּ - זֶהוּ שְׁבִט יְהוּדָה אֲשֶׁר יֵצְאוּ מִזֶּרַע יְהוּדָה,

הַדּוֹמָה אֶל הַמִּי. וְדִגְמָתוֹ, בְּמִקְהֵלוֹת בְּרִכּוֹ ה' מִמְּקוֹר יִשְׂרָאֵל (תְּהִלִּים סח). - הַנִּשְׁפָּעִים בְּשֵׁם ה' - הַרְגִּילִים לְהִשָּׁבַע בַּה' וְלֹא יֵאמְרוּ דְּבָרֵיהֶם, וְלֹא יִצְדִּיקוּ מֵאֲמָרֵיהֶם (וְעִנִּין הַשְּׁבוּעָה הוּא, כְּשֵׁם שֶׁה' אֵמַת כֹּף דָּבָר זֶה אֵמַת, וְאִם אוֹתוֹ הַדָּבָר אֵינוֹ אֵמַת, הֵנָּה מְבִיִּים אוֹתוֹ, יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ). וְכֵן נֶאֱמַר וְאִם חִי ה' יֵאמְרוּ, לְכֹן לִשְׁקֹר יִשָּׁבַעוּ (יִרְמְיָה ה). - וּבִאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יִזְכִּירוּ לֹא בִאֲמַת וְלֹא בִצְדָקָה - לִשְׁבַע בּוֹ. וְכַפֵּל הַדָּבָר בְּמִלִּים שׁוֹנוֹת. וּכְאוֹמֵר עַל פִּי מַעֲשִׂיהֶם, אֵלֶּה לֹא הָיוּ כְּדֹאִיִּים לְהִיּוֹת נִגְאָלִים מִכָּבֵּל [ע"פ רש"י]: (ב) - אֲבָל (וּמִדּוּעַ כָּכָל זֹאת יִגְאָלוּ מִכָּבֵּל) - כִּי מַעִיר הַקֹּדֶשׁ נִקְרָאוּ - מִחֲמַת שֶׁהֵם נִקְרָאִים אֲנָשִׁי יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ - וְעַל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל נִסְמְכוּ, ה' צְבָאוֹת שְׁמוֹ - וּבַעֲבוּר שִׁסְמְכוֹ עַל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, שִׁשְׁמוֹ ה' צְבָאוֹת. בַּעֲבוּר שְׁתֵּי אֱלֹהֵי יִגְאָלוּ, שְׁלֹא יִחוּלֵּל שְׁמוֹ, בְּאֲמָרָם (הַגּוֹיִיִּים) הֲלֹא הֵמָּה מַעֲרִירוּ וּבִטְחוּ בּוֹ, וּמִדּוּעַ לֹא גָאֻלָּם. (וְשִׁמָּא יֵאמְרוּ הַגּוֹיִיִּים כִּי) אֵין זֶה כִּי אִם מִקְצֵר יָד [בְּאִזְרוֹ הַפְּסוּק הוּא ע"פ רש"י. אֵלֶּה שְׁלֹרֶשׁ הַפֶּרֶשָׁה עוֹסֶקֶת בְּגִאּוּלַת עִבְרָא, עַל מַה שֶׁמִּלְכוּת יְהוּדָה נִצְלוּ מִסַּנְחִרִיב. וְאִילוּ לִפִּי הַמִּצְוֹת מְדַבֵּר עַל גְּאֻלַת עַתִּיד שֶׁל בֵּית שְׁנִי. וְאֵין כּוֹנֵן הַמִּצְוֹת, עַל הַעֲתִיד לְבֹא, שֶׁהָרִי בְּגִאּוּלַת הַעֲתִידָה כָּל הַשְּׁבִטִים יִגְאָלוּ, וְהָרִי כָּאֵן הַזִּכִּיר רַק אֵת יְהוּדָה וּבְנֵימִין]:

באר החיים - עִנִּין הַפֶּרֶשָׁה (פרק מח ג - יא):

הָאֲמוּנָה שֶׁה' הוּא הַעוֹשֶׂה אֵת כָּל אֲשֶׁר מִתְּחַדֵּשׁ וְקוֹרֶה בְּאֶרֶץ, וּמִשְׁגִּית בְּתַמִּידוֹת (לֹא שֶׁעֲשֶׂה אֵת הַטִּבַּע, וּמַעֲתָה זֶה עוֹבֵד לְבַד).

וְאֵמָּה כּוֹז שֶׁאֵינָה לּוֹמֶדֶת אֲמוּנָה הִתְהַרְוֶה רְאוּיָה לִיכָרַת. אֵלֶּה בְּרַחֲמֵי מִזְכְּכֵנוּ בְּכוֹר עֲנִי, כְּדִי שִׁיְהִיָּה רְאוּיִים לְהִיּוֹת בְּנִי. וְלִמְעַן כְּבוֹדוֹ יַעֲשִׂינוּ רְאוּיִים אֵלָיו.

(ג) - הֲרֵאשֹׁנוֹת - זֶהוּ מִפְּלַת סַנְחִרִיב. - מֵאֲזַי הִגְדַּתִּי - מִכְּבָּר, טֶרֶם בּוֹאָה הַגְּדֵתִים. - וּמִפִּי יֵצְאוּ וְאֲשַׁמִּיעֵם - הַדָּבָרִים הֵם יֵצְאוּ מִפִּי, וְהַשְּׁמִיעִי לְכָלֵּכֶם. וְכַפֵּל הַדָּבָר בְּמִלּוֹת שׁוֹנוֹת. - פֶּתָאִם עֲשִׂיתִי - בְּסַנְחִרִיב עֲשִׂיתִי פֶתָאִם מֵהַ שְׁגוֹרָתִי עָלָיו, כִּי בְלִילָה אַחַת נָפְלוּ פְּגָרִים מֵתִים. - וַתִּבְאֲנָה - כָּפֵל הַדָּבָר

מעין חיים - מוֹסֵר, עֵינִים

נִיתָן לְצִיּוֹן אֵת דְּבָרֵי הַגְּמָרָא (בבא מציעא ל') - לֹא חֲרַבָּה יְרוּשָׁלַיִם אֵלֶּה עַל שֶׁהַעֲמִידוֹ בַּה דִּין תּוֹרָה, וְלֹא הִלְכוּ לִפְנֵים מִשׁוֹרֶת הַדִּין - כְּמִקּוֹר לַעֲנִין זֶה.

(ד) מִדַּעַתִּי כִּי קָשָׁה אֶתָּה וְגִיד בְּרִזֵּל עֶרְפֶּךָ וּמִצְחֶךָ נְחוּשָׁה: (ה) וְאֶגִּיד לְךָ מֵאֲזַי בְּטֶרֶם תָּבוֹא הַשְּׁמִיעֶתִיךָ פֶּן תֵּאמַר עֲצָבִי עָשָׂם וּפִסְלִי וְנִסְכִּי צָוִם: (ו) שְׁמַעַת חֲזָה כָּלָה וְאַתָּם הֲלוֹא תִגִּידוּ הַשְּׁמִיעֶתִיךָ חֲדָשׁוֹת מַעֲתָה וּנְצִירוֹת וְלֹא יִדַּעְתֶּם: (ז) עֲתָה נִבְרָאוּ וְלֹא מֵאֲזַי וְלִפְנֵי יוֹם וְלֹא שְׁמַעְתֶּם פֶּן תֵּאמַר הִנֵּה יִדַּעְתִּין: (ח) גַּם לֹא שְׁמַעְתָּ גַּם לֹא יִדַּעְתָּ גַּם מֵאֲזַי לֹא פִתַּחְהָ אֲזַנְךָ כִּי יִדַּעְתִּי בְּגוֹד תִּבְגּוֹד וּפִשְׁעַ מִבְּטָן קָרָא לְךָ: (ט) לְמַעַן שְׁמִי אֶאֱרִיךְ אִפִּי וְתִהְיֶה לִּי אֲחֻטָּם לְךָ לְבִלְתִּי הַכְרִיתֶךָ: (י) הִנֵּה צִרְפָּתִיךָ וְלֹא

בְּמִלִּים שׁוֹנוֹת [ע"פ רד"ק]: (ד) - מִדַּעַתִּי כִּי קָשָׁה אֶתָּה - מִחֲמַת שֶׁיִּדַּעְתִּי שְׁאֲתָם קָשָׁה לִּב - וְגִיד בְּרִזֵּל עֶרְפֶּךָ - עֶרְפֶּךָ הוּא כְּגִיד בְּרִזֵּל מִבְּלֵי פְּרָקִים, וְלֹא גִיד בָּשָׂר. רוּצָה לֹאמֵר לֹא פָּנִית פְּנִיָּה אֵלַי, כְּאִלוּ עֶרְפֶּךָ מִגִּיד בְּרִזֵּל, שְׂאִי אֲפֶשֶׁר לְהַחְזִיר הַפָּנִים. - וּמִצְחֶךָ נְחוּשָׁה - כֵּן יֵאמַר עַל מִי שֶׁהוּא מַעֲזִי בְּיֹתֵר, שֶׁהוּא מְרִים מִצְחוֹ וּמִחְזָקוֹ כְּנְחוּשָׁה, וְכֵן נֶאֱמַר חֲזָקוֹ פָּנִיהֶם מִסָּלַע (יִרְמְיָה ה) [ע"פ רד"ק]: (ה) - וְאֶגִּיד לְךָ מֵאֲזַי - בַּעֲבוּר כָּל אֵלֶּה הַגְּדֵתִי לְךָ מִפְּלַת סַנְחִרִיב מֵאֲזַי - בְּטֶרֶם תָּבוֹא הַשְּׁמִיעֶתִיךָ - וְהַשְּׁמִיעֶתִיךָ טֶרֶם בּוֹאָה, כִּי - פֶּן תֵּאמַר עֲצָבִי עָשָׂם - בְּבוֹאָהּ, (וְתֵאמַר) הַעֲבוּדָה וְרָה עֲשֶׂה הַדָּבָרִים הָאֵלֶּה, וְלֹא ה' פָּעַל זֹאת, לְכֹן הַקְּדַמְתִּי לְהַשְׁמִיעֶךָ. - פִּסְלִי וְנִסְכִּי צָוִם - צִוָּה אֵת הַדָּבָרִים הַהֵמָּה. וְכַפֵּל הַדָּבָר בְּמִלִּים שׁוֹנוֹת: (ו) - שְׁמַעַת חֲזָה כָּלָה - מִפִּי הַנְּבִיאִים שְׁמַעַת מֵהַ שְׁגוֹרָתִי עַל סַנְחִרִיב, וְעֵתָה רָאָה הַכֹּל כִּי כֵּן בָּאָה. - וְאַתָּם הֲלוֹא תִגִּידוּ - אֲשֶׁר לֹא נָפַל דָּבָר. - הַשְּׁמִיעֶתִיךָ חֲדָשׁוֹת מַעֲתָה - (מַעֲכָשׁוּ) אֲשַׁמִּיעַ אוֹתָהּ חֲדָשׁוֹת, וְהוּא מִפְּלַת כָּבֵל. - וּנְצִירוֹת - שְׁמוֹרוֹת עֲמָדִי, וְאַתָּם - לֹא יִדַּעְתֶּם - אוֹתָם [כְּדִרְךָ הַרד"ק בְּפִסְקוֹ טז. וְרָאָה גַּם בְּרִש"י פִּסְקוֹ ג' בְּבִאּוֹר 'רֵאשִׁינוֹת'. וְמָה שֶׁאֲמַר שֶׁחֲדָשׁוֹת הוּא עַל כָּבֵל. גַּם בְּרַמְבַּ"ן בְּסִפְּרֵי הַגְּאֻלָּה כְּתִב שֶׁכָּל פְּרָקִים אֵלוֹ הַנְּבִיאִים מְנַבֵּא עַל גְּאֻלַת בְּנֵי בֵּית שְׁנִי]: (ז) - עֲתָה נִבְרָאוּ - כִּי בַעֲת שִׁיִּצְאוּ הַדָּבָרִים מִפִּי ה' הִיא עַת בְּרֵאשֶׁת. - וְלֹא מֵאֲזַי, וְלִפְנֵי יוֹם - וְלֹא מִכְּבָּר, וְלֹא אֲפִלוּ לִפְנֵי יוֹם הַזֶּה, - וְלֹא שְׁמַעְתֶּם - הַדָּבָרִים הָאֵלֶּה עַד הֵנָּה. - פֶּן תֵּאמַר - שְׁמָא תֵּאמַר - הִנֵּה יִדַּעְתִּין - וְכְאוֹמֵר זֶה לֹא הָיָה כִּי עֲתָה נִבְרָאוּ, וְאֵיךְ אִם כֵּן תִּדַּע [ע"פ רד"ק]: (ח) - גַּם לֹא שְׁמַעְתָּ - רוּצָה לֹאמֵר, כִּי הִנֵּה רוּצָה שֶׁאֵנִי לְבַד מִגִּיד דָּבָר טֶרֶם הִיּוֹתָה, עַם כָּל זֶה - גַּם לֹא שְׁמַעְתָּ - אֲמָרִי לְקַבֵּל אוֹתָם, - גַּם לֹא יִדַּעְתָּ - אוֹתָם כִּי הִסְרָתָם מִלִּפְנֵי. - גַּם מֵאֲזַי - רוּצָה לֹאמֵר לֹא עֲתָה תִחַלֵּת בְּהִגִּידָהּ, כִּי גַּם מֵאֲזַי מִזְמַן רַב, - לֹא פִתַּחְהָ אֲזַנְךָ - לֹא פִתַּחְתָּ אֲזַנְךָ לְשִׁמְעַת אֲמָרִי. - כִּי יִדַּעְתִּי בְּגוֹד תִּבְגּוֹד - יוֹדַע אֲנִי שֶׁכָּל דּוֹר וָדוֹר אֶתָּה בּוֹגֵד בִּי. - וּפִשְׁעַ מִבְּטָן קָרָא לְךָ - וְלֹךְ יִקְרָא פּוֹשַׁע מִבְּטָן, כִּי מַעַת יֵצְאָת מִבְּטָן, רוּצָה לֹאמֵר, מַעַת שֶׁבְּחִרְתָּהּ לִי לָעַם, אֶתָּה פּוֹשַׁע בִּי [ע"פ רד"ק]: (ט) - לְמַעַן שְׁמִי אֶאֱרִיךְ אִפִּי - שְׁלֹא יִחוּלֵּל בְּעַמִּים, לְזֶה אֲנִי מֵאֲרִיךְ לְךָ אִפִּי. - וְתִהְיֶה לִּי אֲחֻטָּם לְךָ - מֵלֵת לְמַעַן מִשְׁמֶשֶׁת בְּשִׁתִּים, לֹאמֵר, לְמַעַן תִּהְיֶה לִּי (אֲחֻטָּם לְךָ). רוּצָה לֹאמֵר, לְמַעַן יִהְיֶה לִּי לְתִהְלָה, לְזֶה אֲאֲרִיךְ חֲטָמִי לְךָ. וְהוּא דִּגְמַת אֲאֲרִיךְ אִפִּי, כִּי הָאֵף וְהַחֲטָם הוּא אֶחָד. וְהוּא עִנִּין מְלִיצָה, כִּי הַפֶּסַע כְּאִלוּ יוֹצֵא מִן הָאֵף, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר עֲלֶה עֲשֹׁן בָּאֵפוֹ (תְּהִלִּים יח), וּבְהֵאֲרִיךְ הָאֵף יִתְמַהֲמַה הַפֶּסַע לְצִאֵת וְלַעֲשׂוֹת רֶשֶׁם, וְאֲמַר בְּלִשׁוֹן הַנּוֹפֵל

בְּכֶסֶף בְּחֶרֶתֶיךָ בְּכוֹר עֲנִי: (יא) לְמַעַנִי לְמַעַנִי אֶעֱשֶׂה כִּי אֵיךְ יִחַל וּכְבוֹדִי לְאַחֵר לֹא אֶתֵּן:

בְּאֶדָם לְהִסְבִּיר אֶת הָאָזָן. - **לְבִלְתִּי הִכְרִיתִךָ** - אֶת זֶה אֶעֱשֶׂה, לְמַעַן לֹא אֶכְרַתְךָ, כִּפִּי הִגְמֹול כְּאִשֶּׁר יֵצֵא הַקֶּצֶף [ע"פ רש"י]: (י) - **הִנֵּה צָרְפְּתִיךָ** - לְהִסָּר וּלְמָרָק סִיג הָעֹזֶן. - **וְלֹא בְּכֶסֶף** - לֹא כְּמִצְרָף כֶּסֶף,

שְׂמִתִּיכִים בּוֹ הַכֶּסֶף בְּאוֹר לְשִׁרוֹף הַסִּיג. - **בְּחֶרֶתִיךָ בְּכוֹר עֲנִי** - בְּחֶרֶתִּי לָךְ לְשׁוּם אוֹתָךְ בְּכוֹר עֲנִי, תְּמִירָת כּוֹר כֶּסֶף הַנֶּתוּן עַל הָאֵשׁ. רוֹצֵה לּוֹמֵר, אֶמְרָק סִיג עֲנִיךָ בְּקִשִּׁי עֲנִי הַשֶּׁעֶבֶד, וְלֹא בְּאֵשׁ הַגִּיהֶנֶם. וּלְפִי שְׁאָחוֹ בְּמִשְׁלַח מִצְרָף כֶּסֶף, אֶמֶר כּוֹר עֲנִי וְאוֹתוֹ דִּבֵּר שְׁאָר עֲנִינִים, יְסוּרֵי חֲלָאִים, אוֹ שְׂבִי, אוֹ שְׂכֹל בָּנִים, וְעוֹד) [ע"פ רד"ק. לרד"ק פְּשׁוּטוֹ שֶׁל הָאֵשׁ הוּא כְּלִיּוֹן בְּעוֹלָם זֶה. וּמִדְרָשׁוֹ גִּיהֶנֶם. וּלְרִשִּׁי פְּשׁוּטוֹ עַל גִּיהֶנֶם^{י"ז}]: (יא) - **לְמַעַנִי לְמַעַנִי אֶעֱשֶׂה כִּי אֵיךְ יִחַל** - הַתְּשׁוּעָה שְׁאֶעֱשֶׂה לָכֶם לֹא בְּצִדְקַתְכֶם וְאֶעֱשֶׂה אוֹתָהּ, כִּי אִם לְמַעַן שְׂמִי כִּי אֵיךְ יִחַל לְבִין אֲמוֹת הָעוֹלָם, שִׂיאֵמְרוּ מִבְּלִי יִכְלַת ה' וְכו'. וְכַפֵּל מִלַּת לְמַעַנִי, לּוֹמֵר שֶׁבְּעֶבְרִית זֶה לְבָד, וְלֹא בְּהֶעֱטָרְפוֹת עֲמֹ עוֹד דִּבֵּר [על פִּי גְמָרָא סְנֵהֲדְרִין צַח]. - **וּכְבוֹדִי לְאַחֵר לֹא אֶתֵּן** - מִה שְׂרָאוֹי לְכַבֵּד אוֹתִי, לֹא אֶעֱזֹב לְאֵל אַחֵר, לְבַל יֵאמְרוּ יָד אֱלֹהֵיהֶם רָמָה [ע"פ רש"י ורד"ק^{י"ח}]:

באר החיים - עֲנִינִן הַפְּרָשָׁה (פרק מח יב - טז):

אֲמוֹנָה שֶׁה' הִיָּה הָיָה וְיִהְיֶה. ה' בּוֹרָא הָעוֹלָם. וּמִמִּילָא בּוֹדָאִי שֶׁהוּא יָכֹל לַעֲשׂוֹת, וְעוֹשֶׂה, וּמַחֲדֵשׁ דְּבָרִים נֶגְדַּת הַטָּבַע.

מעין חיים - מוֹסֵר, עֵינִים

^{י"ז} צרפתיך ולא בכסף. רש"י מפרש שהכוונה צרפתיך, ולא באש. כי את הכסף צורפים באש. וכעין זה נאמר בזכריה (יג ט) והבאתי את השלישית באש וצרפתים כצרוף את הכסף.

אבל המהרש"א (חגיגה ט) מקשה אם כן היה לו לומר ככסף, בכ"ף ולא בכסף. לכן מפרש המהרש"א, שהקב"ה ינסה אותנו בנסיון העוני, ולא בנסיון הכסף היינו נסיון העושר. וכ"כ האלשיך פרשת בהר (ויקרא כה לו). שה' אומר כן כי בדווקא עשיתי לך נסיון העוני, ולא נסיון העושר, כי את נסיון העוני יותר קרוב שתעמוד בו.

^{י"ח} כאשר נתבונן בנבואה זו, נמצא שיש כאן מאמר החוזר על עצמו. והוא, שה' אומר מראש את אשר יארע אחר כך, ולמרות זאת העם אינם רואים ואינם מבינים שדבר זה הוא הוכחה שה' עשה את המאורע.

אך באמת גם כאשר אומר עתידות מראש עדיין אין זה הוכחה גמורה שה' עושה זאת. הלא יתכן אדם שמשער מה יהיה בעתיד וסברתו נכונה ומתקיימת (כמו שנאמר על אחיתופל בשמואל ב פט"ו כג' כאשר ישאל איש בדבר האלוהים כן כל עצת אחיתופל). לפיכך בפרשה זו מוכיח משלושה מיני עתידות, שאינם ניתנים לצפונות.

א' (פסוק ג') פתאום עשיתי. שינוי מצב עתיד, נעשה בדרך כלל בהדרגה. אבל שאובי חזק, הופך ומפסיד פתאום, דבר כזה אינו צפוי. ב' (פסוק ה') בטרם תבוא השמעתיד. לפני שבא האויב. כגון שניבא את צורת מפלת נבוכדנצר, עוד לפני שמלך נבוכדנצר על העולם. דבר כזה אינו ניתן לשער, שהרי המצב שישלוט מאד בעולם עוד איננו, והרי ורק על פי הבנת המצב, בזמן השלטון ניתן לשער את נפילתו. ג' (פסוק ו' ז') חדשות מעתה. עתה נבראו. דברים שאינם בדרך הטבע בוודאי שהם אינם צפויים (כעין המלבי"ם).

והנה כל שלושת מיני עתידות אלו, התקיימו כאשר כבש כורש את בבל הגדולה. א' שהיה פתאום, כנ"ל סוף פרק מז. ב' ישעיה עומד ומנבא על נפילת בבל, עוד לפני שמלכה בבל על העולם. הרי ישעיה נפטר בימי מנשה. ואילו נבוכדנצר מלך בבל כבש את בבל בירת אשור, רק בימי יכניה נינו של מנשה, כמבואר בגמרא (ערכין יב' בשם סדר עולם פרק כב'). ג' בבל היתה חזקה מאד, ולא היה טבעי שכורש ינצח אותה, וכנבואות הבאות.

(יב) שְׁמַע אֲלֵי יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל מִקְרָאִי אָנִי הוּא אָנִי רִאשׁוֹן אָף אָנִי אַחֲרוֹן: (יג) אָף יָדִי יִסְדָּה אֶרֶץ וַיְמִינִי טַפְחָה שָׁמַיִם קִרָּא אָנִי אֲלֵיהֶם יַעֲמָדוּ יַחֲדוּ: (יד) הִקְבְּצוּ כָלְכֶם וּשְׁמַעוּ מִי בְּהֶם הִגִּיד אֶת אֱלֹהֵי יְהוָה אֲהַבּוּ יַעֲשֶׂה חֲפָצוֹ בְּכָבֵל וְזָרְעוּ כְּשָׂדִים: (טו) אָנִי אָנִי דִּבְרַתִּי אָף קִרָּאֲתִיו הִבִּיאֲתִיו וְהִצְלִית דְּרָכּוֹ: (טז) קִרְבּוּ אֲלֵי שְׁמַעוּ זֹאת לֹא מִרָאשׁ בִּסְתֵּר דִּבְרַתִּי מַעַת הָיִוְתָה שֵׁם אָנִי וְעַתָּה אֲדַנִּי יְהוָה שְׁלַחֲנִי וְרוּחוֹ:

נִצְחוֹן כּוֹרֵשׁ אֵינוֹ בְּדֶרֶךְ הַטָּבַע, לְפִי כַחוֹ שֶׁל כּוֹרֵשׁ, כִּי בְּכָל אֲדִירָה וְחֻזְקָה הִיָּתָה [אֵינוֹ כְּלַעִיל פֶּרֶק מו' י' כְּמוֹ שֶׁבִּאֲרָנוּ שֵׁם, שֶׁמֶדְבַּר מִבְּחִינָה אַחֲרָת], אֱלֹא ה' הוּא שֶׁיְּהַצְלִית דְּרָכּוֹ.

(יב) - **שְׁמַע אֲלֵי יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל מִקְרָאִי** - כִּי אֲבִיו קָרָא לוֹ יַעֲקֹב וְה' קָרָאוֹ יִשְׂרָאֵל [ע"פ רש"י]. - **אָנִי הוּא** - אָנִי הָאֵל לְבָדִי וְאֶפֶס זִוְלָתִי. - **אָנִי רִאשׁוֹן** - קִדְּם בְּרִיאַת הָעוֹלָם - **אָף אָנִי אַחֲרוֹן** - אַחֵר שֶׁתְּכַלֶּה הָעוֹלָם: (יג) - **אָף יָדִי יִסְדָּה אֶרֶץ וַיְמִינִי טַפְחָה שָׁמַיִם** - רוֹצֵה לּוֹמֵר, בְּעוֹד תִּכֵּן יְמִינִי בְּטַפְחָה (בְּכַף הַיָּד) אֶת הַשָּׁמַיִם, אֲזִי אָף יָדִי הַשְּׁנִיָּה יִסְדָּה הָאֶרֶץ. כִּי בִבַּת אַחַת נִבְרָאוּ. - **קִרָּא אָנִי אֲלֵיהֶם** - בְּזֶה יִפְרֹשׁ אֶמְרִיו לּוֹמֵר וּלְסַפֵּר כִּיצַד עָשָׂה אוֹתָם, לֹא נַעֲשִׂיו בְּמַעֲשֶׂה (כִּי ה' אֵינוֹ גּוֹף, וְלֹא נֶאֱמַר יָד אֱלֹא בְּמִשְׁלַל), כִּי אִם קִרָּאֲתִי אָנִי אֲלֵיהֶם בְּמֶאֱמַר פִּי, אֲשֶׁר - **יַעֲמָדוּ יַחֲדוּ** - כְּאֶחָד [גְּמָרָא חֲגִיגָה יב. כְּלִי פִּז]: (יד) - **הִקְבְּצוּ כָלְכֶם** - הָאֶסְפוּ - **וּשְׁמַעוּ** - אֶמְרִי, - **מִי בְּהֶם הִגִּיד אֶת אֱלֹהֵי** - מִי בְּכָל עוֹבְדֵי הַפֶּסֶל יוֹכֵל לְהִגִּיד אֶת הָאֱמוּנָה לְמִטָּה. - **ה' אֲהַבּוּ** - שֶׁה' אוֹהֵב לְזֶה שֶׁ- **יַעֲשֶׂה חֲפָצוֹ בְּכָבֵל** -, וְזֶהוּ כּוֹרֵשׁ. - **וְזָרְעוּ** - וְחֻזֵּק זָרְעוֹ יַעֲשֶׂה ב- **כְּשָׂדִים** - [ע"פ רש"י]: (טו) - **אָנִי אָנִי דִּבְרַתִּי** - (בְּכַפְּלוֹת מִלַּת אָנִי) רוֹצֵה לּוֹמֵר אָנִי לְבַד דִּבְרַתִּי, שֶׁכֵּן יַעֲשֶׂה [כְּהִמְשִׁיךְ לְפִסּוּק קִדְּם]. - **אָף קִרָּאֲתִיו** - רוֹצֵה לּוֹמֵר אָנִי הַעֲרַתִּי לְבֹו לְזֹאת. - **הִבִּיאֲתִיו** - לְבָבֵל - **וְהִצְלִית דְּרָכּוֹ** - [עֵין אֶלְשִׁיף שֶׁכֹּנֶנֶת כְּלָלוֹת הַפְּרָשָׁה הִיא, כְּשֶׁם שֶׁדִּבֶּר ה', הַדְּבֹוֹר עֲצָמוֹ הוּא בְּרָא וְהַעֲמִיד אֶת הַשָּׁמַיִם. כֵּן דִּבֶּר ה' לִישְׁעָיָה עַל כּוֹרֵשׁ, הַדְּבֹוֹר עֲצָמוֹ אֵינוֹ רַק גְּלוֹי עֲתִידוֹת, אֱלֹא הַדְּבֹוֹר שֶׁל ה' עֲצָמוֹ, הוּא הַפּוֹעֵל אֶת הָעֲרַת לְבֹו שֶׁל כּוֹרֵשׁ, וּפּוֹעֵל אֶת הַבָּאָתוֹ, וְהִצְלַחְתּוֹ]: (טז) - **קִרְבּוּ אֲלֵי שְׁמַעוּ זֹאת** - הָאֱמוּנָה לְמִטָּה. - **לֹא מִרָאשׁ בִּסְתֵּר דִּבְרַתִּי** - רוֹצֵה לּוֹמֵר מִפְּלֶת הַגְּזֵרָה הַהִיא, הִיָּתִי שֵׁם לְקַבֵּל הַנְּבִאוּת, וְנִתְפַּרְסְמָה עַל יָדִי. - **וְעַתָּה אֲדַנִּי אֱלֹהִים שְׁלַחֲנִי, וְרוּחוֹ** - הִנֵּה עַתָּה שְׁלַחֲנִי ה' וּמְלָאָכוֹ. רוֹצֵה לּוֹמֵר עַל יָדִי מְלָאָכוֹ בָּאָה עָלֵי הַנְּבִאוּת, לְהַשְׁמִיעַ עוֹד תְּחִשּׁוֹת, וְהִיא מִפְּלֶת בְּכָל [ע"פ רד"ק]:

באר החיים - עֲנִינִן הַפְּרָשָׁה (פרק מח יז - יט):

וְהִי כְנֻהָ שְׁלֹמֶה. וְלֹא יִשְׁמַד שְׁמוֹ מִלְּפָנָי. בָּא לּוֹמֵר שְׁאֵם הָיוּ שְׁלֵמִים בְּמַעֲשֵׂיהֶם, הָיוּ זֹכִים מִיָּד בִּימֵי עֲזָרָא לְגֵאֲלָה הַשְּׁלִימָה (כֵּן מְבֹאֵר בַּמִּלְבִּי"ם, שְׁכּוֹתָב, שֶׁמֶדְבַּר בְּשִׁלּוֹם נִצָּח).

(יז) כה אמר יהוה גאלך קדוש ישראל אני יהוה אלהיך מלמדך להועיל מדריךך בדרך תלך: (יח) לוא הקשבת למצותי ויהי כנהר שלומך וצדקתך בגלי הים: (יט) ויהי כחול זרעך וצאצאי מעיך במעוהו לא יכרת ולא ישמד שמו מלפני:

(כ) צאו מבבל ברחו מפשדים בקול רנה הגידו השמיעו זאת הוציאוה

(יז) - כה אמר ה' גאלך קדוש ישראל, אני ה' אלקיך מלמדך להועיל - אני הוא המלמד אותך להיות לך לתועלת [ע"פ רד"ק]. - מדריךך בדרך תלך - המנחה אותך בדרך, אשר תלך (בה): (יח) - לוא הקשבת - אם הקשבת - למצותי, ויהי כנהר שלומך - היה אז נמשך שלומך כמי הנהר ושאינו נפסק, - וצדקתך בגלי הים - והייתי עושה עמך צדקות מרבות וגדולות בגלי הים [הוא הפוך מהרד"ק שמפרש שלום מרבה כנהר, ושלום תמיד בלתי נפסק בגלי ים]: (יט) - ויהי כחול זרעך, וצאצאי מעיך - כפל הדבר במלים שונות. - כמעוהו - כצאצאי מעי הים, ועל הדגים יאמר בדרך השאלה, כאלו הים ילד (ואתם) [ע"פ רש"י]. - לא יכרת ולא ישמד שמו מלפני - רוצה לומר, אף על פי שלא הקשבת למצותי (או לא תקשיב בעתיד), עם כל זה, לא יכרת שם זרעך מכל וכל [ע"פ רד"ק]:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מח כ - כב):

אמרו גאל ה' את יעקב, מים מצור הזיל למו. משמע שפשיהה הגאולה יודו על דברים אלו, והנה רק כשביציאת מצרים התקנים שיצא מים מצור, הוא בארה של מרים. אבל בימי הגאולה של בית שני בימי כורש לא התקנים דבר כזה, שיצאו מים מהאבן. ואם הכונה על העתיד לבא איה בא לכאן, הלא כאן עוסק בנבואות על גאלת בנין בית שני.

אלא גם כאן כמו הנבואה הקודמת, היתה הנבואה ראויה להתקנים בהם בימי בית שני בימי עזרא, אילו היו ראויים לגאולה השלימה. ועתה שלא היו ראויים לתקנים לעתיד לבא. וכמו שהבאנו בסוף הספר, מדברי הרמב"ן.

(כ) - צאו מבבל - כי אמר לך צאו מבבל. - ברחו - (אין הכונה בריחה מפרח, אלא יציאה בנריות) מהרו ללכת - מפשדים. בקול רנה הגידו - אמרו זאת הבשורה. - השמיעו זאת, הוציאוה עד קצה הארץ - הוציאו קול הבשורה להיות נשמע עד קצה הארץ. - אמרו גאל ה' עבדו יעקב - את עבדו יעקב [ע"פ רד"ק]: (כא) - ולא צמאו בחרבות הולכים - לא יצמאו בדרך, עם כי (למרות) יוליך אותם במקומות חרבות ושוממות - מים מצור הזיל למו - כי ישיף להם מים מן הצור, וימצאו לרוות צמאונם. - ויבקע צור ויזבו מים - כפל הדבר במלים שונות ולא זכו בימי בית שני שיתקנים פסוק זה, ויתקנים סמוך אל הגאולה השלימה [ע"פ רד"ק]: (כב) - אין שלום אמר ה' לרשעים - זאת הטובה

עד קצה הארץ אמרו גאל יהוה עבדו יעקב: (כא) ולא צמאו בחרבות הולכים מים מצור הזיל למו ויבקע צור ויזבו מים: (כב) אין שלום אמר יהוה לרשעים:

פרק מט (א) שמעו אלים אלי והקשיבו לאמים מרחוק יהוה מבטן קראני ממעי אמי הזכיר שמי: (ב) וישם פי כחרב חדה בצל ידו החביאני וישימני לחץ ברור באשפתו הסתירני: (ג) ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר: (ד) ואני אמרתי לריק יגעתי לתהו והביל

תהיה לישראל, אבל להבבליים הרשעים, אין שלום אמר ה' עליהם. וכאומר ויהוה ישלח כורש את ישראל מהגולה, וישמיד את הבבליים כי בן גזירת המקום [ע"פ רש"י]:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מט א - ד):

הנביא מדבר על יעודו של עצמו. ואומר כי סבור היה שקיום יעודו ותפארתו תהיה בשובם של בני ישראל בתשובה. ואם כן יגונו רב, שהרי לא הצליח בתפקידו.

פרק מט (א) - שמעו אלים אלי - יושבי אים הים. - והקשיבו לאמים מרחוק - היושבים מרחוק. - ה' מבטן קראני - מעת היותי בבטן אמי, קרא שמי ישעיה לרמו שאנבא ישועות. - ממעי אמי הזכיר שמי - כפל הדבר במלים שונות [ע"פ רש"י]: (ב) - וישם פי כחרב חדה - להוכיח את הרשעים ולנבאות צליהו פרעניות. - בצל ידו החביאני - לבל יוכלו להרע לי. - וישימני לחץ ברור - להוכיח, ולנבאות פרעניות, וכפל הדבר במלים שונות. - באשפתו - (בנרתק החצים) - הסתירני - רוצה לומר היה לי למחסה מן הרשעים, ולפי שהמשיל (את) עצמו לחץ, אמר לשון הנופל בחצים [ע"פ רש"י]: (ג) - ויאמר לי עבדי אתה - מזמן אתה (ושעיהו הנביא) לשליחותי כעבד לאדון [ע"פ רד"ק]. - ישראל אשר בך אתפאר - הרי אתה לפני ככל המון ישראל, אשר אתפאר בך כמו בכלם ושקול אתה לפני ככל ישראל [ע"פ אבן עזרא]: (ד) - אני אמרתי לריק יגעתי - כשהייתי מוכיחם ולא הטו און, חשבתי מתחלה אשר יגעתי לריק, כי הואיל ולא הועלתי אם כן לא אקבל שכר. - לתהו והביל כחי כליתי - כפל הדבר במלים שונות. - אכן משפטי את ה' - אבל באמת משפט גמולי הוא עם ה', ושלם ישלם הואיל ועשיתי את שלי. - ופעלתי את אלהי - שכר פעלתי הוא עם אלהי (ושמור אצלו) וכפל הדבר במלות שונות [ע"פ רש"י]:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מט ה - ו):

ה' משיב לישעיהו הנביא א' כיון שמצדו עשה את ההשפדלות, זה תפקידו, ובכך עשה עבודת ה', גם אם לא חזרו בתשובה. ב' יש לו תפקיד נוסף, להתנבא על הגאולה העתידה (עין מלבי"ם).

פחי כליתי אכן משפטי את יהוה ופעלתי את אלהי :

(ה) ועתה אמר יהוה יוצרי מבטן לעבד לו לשובב יעקב אליו וישראל לא יקרי לו\ יאסף ואפכד בעיני יהוה ואלהי היה עזי: (ו) ויאמר נקל מהיותך לי עבד להקים את שבטי יעקב ונצירי ישראל להשיב ונתתיך לאור גוים להיות ישועתי עד קצה הארץ:

(ה) - ועתה אמר ה' יצרי מבטן לעבד לו לשובב יעקב אליו וישראל לו יאסף - רוצה לומר ה' אשר מבטן יצר אותי, להיות לו לעבד ללכת בשליחותו (הוא) אמר לי עתה, להשיב אליו את יעקב בתשובה, - ואפכד בעיני ה' - ובעבור זה אהיה נכבד בעיני ה', - ואלהי היה עזי - ואף היה חזקי לכל יוכלו הרשעים להרע לי. וכאומר כאשר חשב באחרונה, כן אמר לי ה' שאף אם לא אועיל, אהיה נכבד בעיני, וכן היה לי למעוץ ולחזק [ע"פ רד"ק]: (ו) - ויאמר ה' נקל מהיותך לי עבד - אמר לי מתנה קלה היא בעיני, ממה שתהיה לי עבד בדבר זה לבד, - להקים את שבטי יעקב - להיות עומדים באמונתם, - ונצירי ישראל להשיב - ולהשיב אלי בתשובה את ישראל, המקפים בהסתת פתני היצר הרע, כעיר נצורה המקפת בגיסות. אלא עוד מתנה גדולה אוסיף לה [ע"פ רש"י] - ונתתיך לאור גוים, להיות ישועתי עד קצה הארץ - כי אתן אותך מתנבא, ומבשר על הגאולה העתידה, להיות אז תשועתי מקצה הארץ עד קצהו, כי כלם יהיו נושעים בתשועת ה' [ע"פ רד"ק]:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מט ז):

בני ישראל, שהם עתה בזויים אצל האומות, עתידים הם שהמלכים יקומו לפניהם (רש"י כאן ומפרשים). ואולי הוא גמול על אותו בזיון (ראה הערה).

(ז) - כה אמר ה' גאל ישראל קדושו לבזה נפש - על ישראל. - למתעב גוי - על מי (כלומר אין הפונה כאן על אמה מסימת, אלא כל גוי ואמה, מתעבים אותו). - לעבד משלים - על מי שהוא עבד ישר ותמים למושלים. - מלכים יראו וקמו - בעת הגאולה כשיראו (אותו) מלכי העמים יקומו, וכאשר יראוהו ה- שרים וישתחוו, למען ה' - רוצה לומר לא למענכם יעשו הכבוד הזה, כי אם למען ה' - אשר נאמן - בהבטחתו שהבטיח להיות עמכם, וכמו שנאמר (זכריה ח) יחזיקו עשרה אנשים וכו' לאמר נלכה עמכם כי שמענו אלהים עמכם. למען - קדש ישראל ויבחרך - אשר בחר בך, וכפל הדבר במלים שונות [ע"פ רד"ק]¹⁰¹:

מעין חיים - מוסר, עיונים

¹⁰¹ דעת ר' אליעזר (סנהדרין צו' ב') שאין ישראל נגאלין לעתיד לבא אלא בתשובה. דעת ר' יהושע שנגאלין גם ללא תשובה. רבי יהושע מבאיר לראיה את פרשה זו. רש"י כותב שם, שרבי יהושע מפרש: לבזה נפש, אותן הבזויין ומתועבין בעבירות, אף על פי כן יגאלו, ומלכים יראו וקמו, עכ"ל רש"י.

אבל המהרש"א שם מפרש שגם ר' יהושע מפרש כפשוטו, שהבזויים עתה אצל האומות, יהיו מכובדים. ועוד שגם מודה לרבי אליעזר שישראל נגאלים רק בתשובה. אלא שר' אליעזר סובר שצריך תשובה הבאה מעצמם. ור' יהושע

(ז) כה אמר יהוה גאל ישראל קדושו לבזה נפש למתעב גוי לעבד משלים מלכים יראו וקמו שרים וישתחוו למען יהוה אשר נאמן קדש ישראל ויבחרך:

(ח) כה אמר יהוה בעת רצון עניתיך וביום ישועה עזרתיך ואצרך ואתנך לברית עם להקים ארץ להנחיל נחלות שממות: (ט) לאמר לאסורים צאו לאשר בחשך הגלו על דרכים ירעו ובכל שפיים מרעיתם: (י) לא ירעבו ולא יצמאו ולא יכם שרב ושמש פי מרחמם

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מט ח - יג):

מנבא על קבוץ גליות שיהיה בעת רצון. חז"ל (??) פרשו שכתוב כאן את המקומות שבהם גלו עשרת השבטים ובני משה.

מהו ה'עת רצון' שעליו נאמר שבו יעננו ה' על דבר הגאולה.

א' רש"י פרש בתפלה, כלומר בעבור התפלה נגאל. (מקור דבריו בגמ' ברכות ח').

ב' אמר ר' יוסי עת מזמנת לטובה (סנהדרין צו'). מפרש המהרש"א, יש בטבע זמן המסגל יותר, זמן מזל טוב. כלומר אמנם שיף שיקדם הגאולה בזכיות, אף גם כף, יהיה בזמן שהטבע מתאים, עת שלפי הטבע הוא זמן מזל טוב ומסגל לטובה.

ג' הרב אברבנאל פרש את כונת הפרשה בהפך, לומר שיש יום ו'עת' שאז יבא בכל אפן, והוא הקץ האחרון, ויעזו מלבי"ם (כאמור שני הפרושים הראשונים מקורם בגמרא).

(ח) - כה אמר ה' בעת רצון עניתיך - בעת שתעשה רצוני אענה לה בזעקתך, בעבור הצרה הבאה. - וביום ישועה עזרתיך - וביום שאתה צריך ישועה שאתה בצרה אעזר לה, וכפל הדבר במלים שונות. - ואצרך - בכל דור אשמרך מן הפליה - ואתנך לברית עם - להיות עם בריתי, להיות בריתי עמך עד עולם. - להקים ארץ - להקים על תלה את הארץ המיוחדת היא ארץ ישראל - להנחיל נחלות שממות - ולהנחיל לה את הנחלות שהיו שוממות בזמן הגולה [ע"פ רש"י]: (ט) - לאמר - מוסב על ואצרך שבמקרא שלפני לומר, אצרך מן הפליה עד יבוא העת לאמר - לאסורים - בגולה - צאו - משם. - לאשר בחשך - למי שהסתיר עצמו בחשך מפתח האויב, - הגלו - היו מגלים ונראים לאור היום. - על דרכים ירעו, ובכל שפיים מרעיתם - עם כי אין המרעה מצוים בדרךים ובגבה ההרים ובכל זאת ירבה שם הצמחים למרעה, ורצה לומר, עם כי ישובו דרך המדבר, לא יחסרו דבר [ע"פ רד"ק]: (י) - לא ירעבו ולא יצמאו - בזה יפרש המקרא שלפניו. - ולא יכם שרב ושמש - לא יכאיבם

מעין חיים - מוסר, עיונים

סובר שאפשר גם בתשובה כזו שהקב"ה מכריחם על ידי צרות. וזה מה שמביא לראיה מפרשה זו, שעל ידי שיהיו בזויים ומשועבדים למלכים, על ידי זה יגאלו, כלומר על ידי זה ישובו בתשובה.

יִנְהַגְם וְעַל מְבוּעֵי מַיִם יִנְהַלֵּם: (יא) וְשִׁמְתִּי כָּל הָרִי לְדֶרֶךְ וּמִסְלַתִּי יִרְמֹן: (יב) הִנֵּה אֵלֶּה מִרְחוֹק יָבֹאוּ וְהִנֵּה אֵלֶּה מִצָּפוֹן וּמִיָּם וְאֵלֶּה מֵאֲרָץ סִינִים: (יג) רָנוּ שָׁמַיִם וְגִילִי אֶרֶץ יִפְצְחוּ וְיִפְצְחוּ הָרִים רִנָּה כִּי נָחַם יְהוָה עִמּוֹ וַעֲנִיּוֹ יִרְחַם:

(יד) וְתֹאמַר צִיּוֹן עֲזָבֵנִי יְהוָה וְאֲדֹנָי שְׂכָחֵנִי: (טו) הִתְשַׁפַּח אִשָּׁה עוֹלָה מִרְחַם בֶּן בִּטְנָה גַם אֵלֶּה תִשְׁפַּחְנָה וְאֲנֹכִי לֹא אֶשְׁכַּחֲךָ: (טז) הֵן עַל פְּסִים חִלַּתִּיךָ חוֹמַתִּיךָ נִגְדִּי תָמִיד: (יז) מִהָרִי בָנִיךָ מִהָרְסִיךָ וּמִחֲרִבֶיךָ מִמֶּנֶּה יֵצֵאוּ: (יח) שְׂאִי סָבִיב עֵינֶיךָ וּרְאִי כָּלֵם נִקְבְּצוּ בְּאוֹ לֶךְ חֵי אֲנִי נֹאֵם יְהוָה

חַמִּימוֹת הָאֵוִיר וְחַם הַשֶּׁמֶשׁ. - **כִּי מִרְחַמִּם** - ה' מִרְחַם עֲלֵיהֶם מְעוֹלָם הוּא - **יִנְהַגְם, וְעַל מְבוּעֵי מַיִם יִנְהַלֵּם** - ויִנְהַלֵּם בְּמִקּוֹם מְבוּעֵי מַיִם וְיִרְוֶה צְמָאוֹנָם [ע"פ רד"ק]: (יא) - **וְשִׁמְתִּי כָּל הָרִי לְדֶרֶךְ** - רוֹצֶה לומר לְדֶרֶךְ כְּבוֹשָׁה (וְשִׁרְבִים מֵהַלְכִים בָּהּ) [ע"פ רש"י]. - **וּמִסְלַתִּי יִרְמֹן** - הַמִּסְלֹת שְׂאוֹלֶיךָ אוֹתָם בָּהֶם, וְרִימוֹ (אֵת) מִקּוֹמוֹת הַעֲמֻקִּים שֶׁבָּהֶם, לְמַעַן יִהְיֶה שׁוֹה וְיִשָּׁר וְנוֹחַ לְלַכֵּת בָּהֶם [ע"פ רד"ק]: (יב) - **הִנֵּה אֵלֶּה מִרְחוֹק יָבֹאוּ** - מִקְצֵת הַבָּאִים לָאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל יָבֹאוּ מִמִּקּוֹם רְחוֹק, וְהִיא פֶּתַח הַמִּזְרָח. לְפִי שְׂאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מְשׁוּכָה מִקּוֹ הַשָּׁוֶה וְלִמְעַרְב לָזֶה קָרָא פֶּתַח הַמִּזְרָח רְחוֹק. - **אֵלֶּה מִצָּפוֹן וּמִיָּם** - מִפֶּתַח הַמְּעַרְב. - **וְאֵלֶּה מֵאֲרָץ סִינִים** - הוּא פֶּתַח הַדְּרוֹם, כֵּן תִּרְגֵּם יוֹנָתָן [ע"פ רד"ק]: (יג) - **רָנוּ שָׁמַיִם וְגִילִי אֶרֶץ וּפִצְחוּ הָרִים רִנָּה** - הוּא עֲנִין מְלִיצָה, וְרוֹצֶה לומר הִרְבָּה שִׁמְחָה יִהְיֶה בְּעוֹלָם - **כִּי נָחַם ה' עִמּוֹ וַעֲנִיּוֹ יִרְחַם** - [ע"פ רד"ק]:

באר החיים - עֲנִין הַפְּרָשָׁה (פֶּרֶק מט יד - כא):

מִתְחִיל לְדַבֵּר עַל הַטַּעֲנָה שֶׁמָּא ה' שִׁכַּחְנוּ, וּמִסִּים בְּעוֹד פְּרָטִים מִהֶקְבֹּץ גָּלוּת.

כְּשֶׁנִּתְבַּוְּנָה נִמְצָא, שֶׁבִּפְרָשָׁה זוֹ, הִנֵּבִיא מִנְבֵּא, כֹּאֲלוֹ ה' מְדַבֵּר עִם עִיר צִיּוֹן. לְפִיכָךְ כֹּאֲשֶׁר מִנְבֵּא עַל קְבוּצַת גָּלוּת, אֵינוֹ כְּמוֹ בְּנִבְיָא הַקּוֹדֶמֶת שֶׁם דִּבֶּר אֶל הָאָמָה, כִּי כָּאֵן כְּשֶׁמְדַבֵּר עִם הָעִיר הַקְּדוּשָׁה. מְדַבֵּר עַל קְבוּצַת גָּלוּת מִבְּחִינַת מַעֲלַת צִיּוֹן, כְּלוּמָר אֶל יִירוּשָׁלַיִם מְדַבֵּר וְאוֹמֵר שֶׁתִּתְקַשֵּׁט וְתִתְפָּאֵר בְּכִנְיָהּ.

(יד) - **וְתֹאמַר צִיּוֹן עֲזָבֵנִי ה' וְאֲדֹנָי שְׂכָחֵנִי** - הִנֵּה צִיּוֹן תִּחְשַׁב לומר, ה' עֲזָב אוֹתִי, וְשָׁכַח בִּי [ע"פ רש"י]: (טו) - **הִתְשַׁפַּח אִשָּׁה עוֹלָה** - אִשָּׁה עוֹלָה - וְתִינּוֹק שֶׁלָּהּ, וְכִי תִקְשֶׁה לָבֶה - מ' - **לִ-רַחֵם בֶּן בִּטְנָה, גַּם אֵלֶּה תִשְׁפַּחְנָה** - אִף אִם יִתְכַּן בְּשׁוּם פֶּעַם שֶׁתִּשְׁפַּחְנָה גַּם אֵלֶּה, אוֹלָם - וְאֲנֹכִי לֹא אֶשְׁכַּחֲךָ - [ע"פ רש"י]: (טז) - **הֵן עַל פְּסִים חִלַּתִּיךָ** - זְכוּר אֲתָה לִפְנֵי, כֹּאֲלוֹ חִקְקִיתִיךָ עַל כִּפִּי [ע"פ רש"י]. - **חוֹמַתִּיךָ נִגְדִּי תָמִיד** - לְזִכֵּר בָּהֶם לְכוֹנְנָם: (יז) - **מִהָרִי בָנִיךָ** - יוֹתֵר מִהָרָה שֶׁכָּחוּ בְּנֵי צִיּוֹן אֶת אֶרְצָם, מִשְׁאֲשָׁכַח אֲנִי. - **מִהָרְסִיךָ וּמִחֲרִיבִיךָ מִמֶּנֶּה יֵצֵאוּ** - הַמִּהָרְסִים וְהַמִּחְרִיבִים אוֹתָךְ

כִּי כָּלֵם כְּעַדִּי תִלְבְּשִׁי וְתִקְשְׁרִים כִּפְלָה: (יט) כִּי חֲרַבְתִּיךָ וְשִׁמְמַתִּיךָ וְאֲרָץ הִרְסַתִּיךָ כִּי עֲתָה תִצְרִי מִיּוֹשֵׁב וְרִחֲקוּ מִבְּלָעֶיךָ: (כ) עוֹד יֹאמְרוּ בְּאֲזִנֶיךָ בְּנֵי שְׂפִלְיֶיךָ צֹר לִי הַמִּקּוֹם גִּשָּׁה לִי וְאִשְׁכָּה: (כא) וְאִמְרַתְּ בְּלִבְּךָ מִי יִלְד לִי אֵת אֵלֶּה וְאֲנִי שְׂכוּלָה וְגִלְמוּדָה גְּלָה וְסוּרָה וְאֵלֶּה מִי גִדֵּל הֵן אֲנִי נִשְׁאֲרַתִּי לְבִדִּי אֵלֶּה אֵיפָה הֵם:

(כב) כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוָה הִנֵּה אֶשָּׂא אֶל גּוֹיִם יָדִי וְאֶל עַמִּים אֲרִים נָסִי

יֵצֵאוּ מִמֶּנּוּ. רוֹצֶה לומר הַרְשָׁעִים שֶׁבִּקְרִיבָה הֵם סִבְבוּ הִתְרִיסָה וְהִתְרַבְּנוּ, וְלֹא מֵאֲתִי יֵצֵאָה הַרְעָה [ע"פ רד"ק]: (יח) - **שְׂאִי סָבִיב עֵינֶיךָ וּרְאִי** - כֹּאֲלוֹ לְצִיּוֹן יֹאמֵר, רְאֵי אִיךָ - **כָּלֵם נִקְבְּצוּ בְּאוֹ לֶךְ** - כָּל בְּנֵיךָ נִקְבְּצוּ בְּאוֹ אֲלֵיךָ. - **חֵי אֲנִי נֹאֵם ה' כִּי כָּלֵם כְּעַדִּי תִלְבְּשִׁי** - תִּתְפָּאֵר בָּהֶם כְּמִלְבוּשׁ שֶׁל קְשׁוּט. - וְתִקְשְׁרִים כִּפְלָה - תִּקְשֹׁר אוֹתָם בְּצוּאָרְךָ לְנוֹי קְשׁוּרֵי כְּלָה, וְהֵם חוּטֵי הַמָּשִׁי שֶׁקּוֹשֶׁרֶת בָּהֶם שְׁעָרָה [ע"פ רד"ק]: (יט) - **כִּי חֲרַבְתִּיךָ** - רוֹצֶה לומר כִּי דֹאֲגַת חֲרַבּוֹתֶיךָ, - **וְשִׁמְמַתִּיךָ וְאֲרָץ הִרְסַתִּיךָ** - לֹא תִדְאָגִי עוֹד - **כִּי עֲתָה תִצְרִי מִיּוֹשֵׁב** - יִהְיֶה כָּלֵם מְיֻשְׁבוֹת עַד שֶׁתִּהְיֶה צָרָה וְדַחֲקָה מְרִב יוֹשְׁבֵיהָ. - **וְרִחֲקוּ מִבְּלָעֶיךָ** - הַמִּשְׁחִיתִים אוֹתָךְ יִהְיוּ מִרְחָקִים בְּקִצָּה הָאֶרֶץ וְלֹא יָבֹאוּ בְּגִבְלֶךָ [ע"פ רד"ק]: (כ) - **עוֹד יֹאמְרוּ בְּאֲזִנֶיךָ בְּנֵי שְׂפִלְיֶיךָ** - רוֹצֶה לומר (אֵת צִיּוֹן) בְּאֲזִנֶיךָ תִשְׁמְעִי, אֲשֶׁר יֹאמְרוּ הַבְּנִים אֲשֶׁר הֵייתָ שְׂכוּלָה מֵהֶם. - **צֹר לִי הַמִּקּוֹם גִּשָּׁה לִי וְאִשְׁכָּה** - מְרִב מְרִבִּית הָעֵם. הָאֲחֵד יֹאמֵר לְחִבְרֹו גִשָּׁה הִלָּאָה בְּעֻבּוּרִי, שְׂאוּכַל לְשָׁכַת גַּם אֲנִי [ע"פ רש"י]: (כא) - **מִי יִלְד** - רוֹצֶה לומר מִהִיכָן בְּאוֹ עִם רֵב כְּזֶה. - **וְאֲנִי שְׂכוּלָה וְגִלְמוּדָה** - הִלָּא זֶה יָמִים רַבִּים הֵייתִי שְׂכוּלָה מֵהֶם וּיְחִידִית. - **גְּלָה וְסוּרָה** - הִלָּא בְּנֵי גִלּוֹ וְסוּרָה מִמֶּנִּי. - **וְאֵלֶּה מִי גִדֵּל, הֵן אֲנִי נִשְׁאֲרַתִּי לְבִדִּי, אֵלֶּה אֵיפָה הֵם** - אֵלֶּה הַבָּאִים, מֵאִיזָה מְקוֹם בְּאוֹ [ע"פ רד"ק]:

באר החיים - עֲנִין הַפְּרָשָׁה (פֶּרֶק מט כ"ב - כג):

מְשִׁיב עַל שְׂאֵלַת צִיּוֹן בְּסוֹף הַנִּבְיָאָה הַקּוֹדֶמֶת, הַשְּׂאֵלָה 'מֵאִיפָה הֵם'. מִנְבֵּא וְאוֹמֵר שֶׁמִּלְכֵּי הָאֻמוֹת יָבִיאוּ אֶת בְּנֵי צִיּוֹן.

(כב) - **כֹּה אָמַר אֲדֹנָי אֱלֹהִים הִנֵּה אֶשָּׂא אֶל גּוֹיִם יָדִי** - לְרַמּוֹ לָהֶם לְהִבִּיא אֶת יִשְׂרָאֵל, רוֹצֶה לומר אֲעִיר לָבֶם עַל זֹאת. - **וְאֶל עַמִּים אֲרִים נָסִי** - אֲרוּמָם נָס (דְּגִל). וְגַם הוּא עֲנִין רָמַז (לְעַמִּים). וְכַפֵּל הַדָּבָר בְּמִלִּים שׁוֹנִים. - **וְהִבִּיאוּ בְּנֵיךָ בְּחָצוֹן, וּבְנִתִיךָ עַל כֶּתֶף תִּשְׁאֲנָה** - רוֹצֶה לומר, יָבִיאוּם בְּכַבּוֹד רֵב

מַעֲיִין חַיִּים - מוֹסֵר, עֵינִינִים

י' לְפִי נוֹסַח פְּרָשִׁיּוֹת הַמִּיוֹחַס לְבֵן אֲשֶׁר הִתְפַּסֵּק כֹּאֵן פִּתּוּחַ. וַיֵּשׁ לְהַעִיר הִלָּא הַמִּשְׁדָּח הוּא. אִמְנֵם לְבִיאוֹר הַאֲבִרְנָאֵל כֹּאֵן הַדְּבָר מִיּוֹשֵׁב יַעֲוִיין בְּדִבְרֵיו.

והביאו בניה בְּחֶזֶן וּבְנִתֶיךָ עַל כְּתָף תַּנְשְׂאָנָה: (כג) וְהָיוּ מְלָכִים אִמְנִיךָ וְשְׂרוּתֵיהֶם מִיְּנִיקֶתְךָ אִפְיִים אֶרֶץ יִשְׁתַּחֲוֶה לָךְ וַעֲפָר רַגְלֶיךָ יִלְחֲכוּ וַיִּדְעַתָּ כִּי אֲנִי יְהוָה אֲשֶׁר לֹא יִבְשׁוּ קִוִּי:

(כד) הִיָּקַח מִגְבוּר מְלָקוֹחַ וְאִם שְׂבִי צָדִיק יִמְלֹט: (כה) כִּי כֹה אָמַר יְהוָה גַּם שְׂבִי גְבוּר יִקַּח וּמְלָקוֹחַ עָרִיץ יִמְלֹט וְאֵת יְרִיבֶךָ אֲנֹכִי אָרִיב וְאֵת בְּנִיךָ אֲנֹכִי אוֹשִׁיעַ: (כו) וְהֶאֱכַלְתִּי אֶת מוֹנִיךָ אֶת בְּשָׂרָם וּכְעָסִים דָּמָם יִשְׁפְּרוּן

[ע"פ רש"י]: (כג) - וְהָיוּ מְלָכִים^א אִמְנִיךָ, וְשְׂרוּתֵיהֶם מִיְּנִיקֶתְךָ, אִפְיִים אֶרֶץ יִשְׁתַּחֲוֶה לָךְ, וַעֲפָר רַגְלֶיךָ יִלְחֲכוּ. וַיִּדְעַתָּ כִּי אֲנִי ה' - אִזּוּ תִדַּע שְׂאֵנִי ה' וְהִכַּלְתָּ בְּיָדִי. - אֲשֶׁר לֹא יִבְשׁוּ קִוִּי - כִּי הַמִּקְנֶה לְדָבָר וְאִינוּ בָּא, תִּחְשַׁב לוֹ לְבוֹשָׁה [ע"פ רד"ק]:

באר החיים - עֲנִין הַפֶּרֶשָׁה (פרק מט כד - כו):

הַגּוֹיִים גְּבוּרִים בַּגּוֹפִם מִיִּשְׂרָאֵל, וְנִבְּא שָׁאף עַל פִּי כֹן נִנְצַל מִיָּדָם, כִּי אֲנֹכִי אָרִיב, אֲנֹכִי אוֹשִׁיעַ, אֲנִי ה' מוֹשִׁיעַךָ [וְלֹא שֶׁה' יִתֵּן לָנוּ כַח שְׁנֵהֶיָה גְבוּרִים מֵהֶם אֲלֵא אִף שֶׁהֵם יִהְיוּ גְבוּרִים מֵאַתְּנֹה, ה' יוֹשִׁיעֵנוּ מִיָּדָם].

(כד) - הִיָּקַח מִגְבוּר מְלָקוֹחַ - רָצָה לוֹמַר, כִּסְבוּרִים אֲתֶם לוֹמַר (וְלִשְׂאֵל), וְכִי אֲפֹשֶׁר לְקַחַת מִיָּד עֲשׂוֹ הַגְּבוּר אֶת הַמְּלָקוֹחַ שֶׁשָּׁלַל. - וְאִם שְׂבִי צָדִיק יִמְלֹט - וְכִי אֲפֹשֶׁר לְהַמְלִיט מִיָּדוֹ אֶת הַשְּׂבִי, שֶׁשָּׂבָה אֶת יַעֲקֹב הַצָּדִיק [ע"פ רש"י]: (כה) - כִּי כֹה אָמַר ה' גַּם שְׂבִי גְבוּר יִקַּח וּמְלָקוֹחַ עָרִיץ יִמְלֹט - רָצָה לוֹמַר אֲבָל לֹא כֹן הוּא, כִּי כֹה אָמַר ה', שֶׁגַּם זֶה אֲפֹשֶׁר לְקַחַת הַשְּׂבִי מִיָּד עֲשׂוֹ הַגְּבוּר, וְלְהַמְלִיט הַמְּלָקוֹחַ מִיָּד הָעָרִיץ. - וְאֵת יְרִיבֶךָ אֲנֹכִי אָרִיב - עִם הַמְּרִיבִים בָּךְ אָרִיב אֲנִי [ע"פ רש"י]: (כו) - וְהֶאֱכַלְתִּי אֶת מוֹנֶיךָ - לַחֲיוֹת הָרְאוּיוֹת לְאֲכֹל בָּשָׂר, אֲאָכִיל (וְלֵהֶם) אֶת הַמִּקְנֵתִירִים אוֹתָךְ בְּאוֹנָתָ דְּבָרִים. - אֶת בְּשָׂרָם - לְתוֹסֶפֶת בְּאוֹר אָמַר שִׂיאָכִיל אֶת בְּשָׂרָם. - וּכְעָסִים דָּמָם יִשְׁפְּרוּן - הַעוֹפּוֹת הָרְאוּיוֹת לְשִׁתּוֹת דָּם, יִשְׁכְּרוּ מִדָּמָם, כְּדֶרֶךְ הַשּׁוֹתָה עֲסִים. וְהוּא עֲנִין מְלִיצָה. - וַיִּדְעוּ כָּל בְּשָׂרִים^ב כִּי אֲנִי ה' - אִזּוּ יִבְיִנוּ הַכֹּל

מַעֲיִין חַיִּים - מוֹסֵר, עֵינּוּיִם

^א וְהָיוּ מְלָכִים אוֹמְנִיךָ וְשְׂרוּתֵיהֶם מִיְּנִיקֶתְךָ אִפְיִים אֶרֶץ יִשְׁתַּחֲוֶה. מִשְׁמַע שֶׁגַּם הַמְּלָכִים יִשְׁתַּחֲוּ. וְקִשָּׁה מַלְעִיל פְּסוּק ז', הֲלֹא שֶׁם נֹאמַר, 'מְלָכִים יִרְאוּ וְקִמּוּ שָׂרִים וִישְׁתַּחֲוּוּ' מִשְׁמַע שֶׁהַמְּלָכִים לֹא יִשְׁתַּחֲוּ, וְכִמוּ שֶׁאִמְרוּ חוֹז"ל מְפֹרָשׁוֹת בַּגִּמְרָא תַעֲנִית יָד, שֶׁרַק הַשָּׂרִים יִשְׁתַּחֲוּ.

וְנִרְאָה שֶׁלְעִיל מְדַבֵּר עַל הַפְּחוּתִים שְׁבִיִּשְׂרָאֵל עַל כֹּאֲלוֹ שִׁזְכִּייתָם לְגֹאוּלָּה הוּא בּוֹכּוֹת שֶׁהִתְבּוּ עַל קִידוּשׁ הַשֵּׁם (רִאֵה עוֹד בַּהֲעֵרָה שֶׁם). שִׁכְרָם רַב, שִׁיחִיה לַחַם כְּבוֹד כְּמוֹ מְלָכִים אֲךָ לֹא יוֹתֵר מִמְּלָכִים. אֲבָל כֹּאן מְדַבֵּר עַל בְּנֵי צִיּוֹן, בְּנֵי צִיּוֹן הֵם הַצָּדִיקִים אוֹתָם שִׁמְקוּיִם לִישׁוּעָה, כְּמוֹ שֶׁאֲחַז"ל (כְּתוּבוֹת עַה') וְכִמוּ שֶׁמְפֹרָשׁ כֹּאן 'אֲשֶׁר לֹא יִבּוֹשׁוּ קוּי' הָרִי שֶׁמְדַבֵּר עַל הַמְּקוּיִם, אוֹתָם הַזּוֹכִים לְגֹאוּלָּה בּוֹכּוֹת תּוֹקֵף אִמוּנָתָם, הֵם מַעֲוִלִים מִהַקְּבוצָה הָרִאשׁוֹנָה. לְפִיכֵךְ עֲבוּר מַעֲלָתָם, גַּם הַמְּלָכִים יִשְׁתַּחֲוּוּ אֱלֹהִים. כִּי דִרְגַת הַצָּדִיקִים יִהְיֶה כְּמִלְכִים, מִטַּעַם מִלֵּךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים, וְיִהְיוּ לְמַעֲלָה לְמַעֲלָה מִמְּלָכֵי אֶרֶץ.

^ב וַיִּדְעוּ כָּל בָּשָׂר כִּי אֲנִי ה' מוֹשִׁיעֶךָ. כֹּאן אוֹמַר יָדְעוּ כָּל בָּשָׂר, וְאִילוּ בִּנְבוּאָה הַקּוֹדֶמֶת אִמְרָ וַיִּדְעַתָּ כִּי אֲנִי ה', לֹא כֹל בָּשָׂר.

וַיִּדְעוּ כָּל בָּשָׂר כִּי אֲנִי יְהוָה מוֹשִׁיעֶךָ וְגֹאֲלֶךָ אֲבִיר יַעֲקֹב:

פרק נ (א) כֹּה אָמַר יְהוָה אִי זֶה סֵפֶר כְּרִיתוֹת אִמְכֶם אֲשֶׁר שְׁלַחְתִּיהָ אוֹ מִי מְנוּשִׁי אֲשֶׁר מְכַרְתִּי אֶתְכֶם לוֹ הֵן בַּעֲזוֹנְתֵיכֶם נִמְכַּרְתֶּם

אֲשֶׁר ה' עוֹשֶׂה כָּל אֱלֹהִים, וְלֹא בָּא בְּמִקְרָה. - וְגֹאֲלֶךָ אֲבִיר יַעֲקֹב - כָּפַל הַדָּבָר בְּמִלִּים שׁוֹנוֹת [ע"פ רש"י. מֵה שֶׁכָּתַב רִשְׁ"י שֶׁמְדַבֵּר עַל הַבְּכָלִיִּים קָצַת קָשָׁה, הֲלֹא אֶת פְּסוּק כֹּד' פָּרַשׁ בְּעַצְמוֹ עַל הָאֲדוֹמִיִּים, דִּהְיִינוּ בְּעֵתִיד לְבָא, וְהֲלֹא נִרְאָה הַכֹּל הַמְּשׁוּךְ אַחֲדִי]:

באר החיים - עֲנִין הַפֶּרֶשָׁה (פרק נ א - ג):

בַּפֶּרֶךְ נ' יִשְׁנֶם שְׁלֹשָׁה פְּרָשִׁיּוֹת, וְנִרְאִים הַדְּבָרִים שֶׁכֻּלָּם עוֹסְקִים בְּדָבָר אֶחָד. וְהוּא טַעֲנַת ה' אֵל עֲמוֹ 'מְדוּעַ בָּאתִי וְאִין אִישׁ'. הֲלוֹא ה' מוֹכֵן לְגוֹאֲלָם. וְה' שׁוֹלַח אֶת עַבְדּוֹ הַנְּבִיאִים, לְקַרֵּא לְיִשְׂרָאֵל, וּמוֹדִיעַ אֶת רְצוֹנוֹ.

הִנֵּה בַּפֶּרֶשָׁה רִאשׁוֹנָה, נֹאמַר מְפָרֵשׁ (בַּפְּסוּק ב') 'מְדוּעַ בָּאתִי וְאִין אִישׁ'. בַּפֶּרֶשָׁה הַשְּׁנִיָּה (פְּסוּק ד') טוֹעֵן ה' נִתָּן לִי לְשׁוֹן לְמוֹדִים. לְדַבֵּר הִיטִיב אֶת רְצוֹן ה'. וְגַם בַּפֶּרֶשָׁה שְׁלִישִׁית, אוֹמַר (פְּסוּק ט') מִי בָכֶם שִׁמְעַתְּ בְּקוֹל עַבְדּוֹ. הָרִי לְפָנֵינוּ שֶׁכָּל הַפְּרָשִׁיּוֹת הֵלְלוּ עוֹסְקוֹת בְּקִרְיָאָה לְשִׁמְעַתְּ לְדַבֵּר ה', אֲשֶׁר בִּיד עַבְדּוֹ הַנְּבִיאִים. וּבְכָל פְּרָשָׁה נִבְאָר מֵה הִתִּיחַד בָּהּ.

בַּפֶּרֶשָׁה הָרִאשׁוֹנָה, נִבָּא עַל טַעֲנַת ה' לְעֲמוֹ, מְדוּעַ אֵינָם שְׂבִים אֵלָיו, אַחֵר שֶׁהוּא מוֹכֵן וּמִזְמֵן לְגֹאֲלָם מִגְלוּתָם [דְּבָר זֶה הָיָה נִוָּגַע גַּם בִּימֵי הַנְּבִיאִים יִשְׁעִיָּה אִף שֶׁטָּרַם חֶרֶב הַבֵּית, אִף הָלֹא י' שְׂבִיטִים הָיוּ כָּבֵד בְּגָלוּת].

נִבָּא כְּנֶגֶד הַיָּאוֹשׁ, מִצַּד הַמַּחְשָׁבָה שֶׁה' מֵאֵס בְּנוֹ לְצִמִּיתוּת, וּכְנֶגֶד הַמַּחְשָׁבָה כִּי ה' יָכֹל לְהוֹשִׁיעֵנוּ רַק בַּעַת רְצוֹן, כְּשֶׁהַמְּזַל מֵתָאִים לְטוֹבָה (רִאֵה לְעִיל מֵט ח).

פֶּרֶךְ נ (א) - כֹּה אָמַר ה' אִי זֶה סֵפֶר כְּרִיתוֹת אִמְכֶם אֲשֶׁר שְׁלַחְתִּיהָ - כְּאוֹמַר אִם אִמְנֶם (וְאִמַּת כִּי) נִתְּתִי לָהּ גִּט כְּרִיתוֹת, כְּמוֹ שֶׁנֹּאמַר וְאֵתָּן אֶת סֵפֶר כְּרִיתֶיהָ וְכו' (יִרְמְיָה ג). אֲבָל אִיזֶה זֶה הַסֵּפֶר אֲשֶׁר שְׁלַחְתִּיהָ בָּהּ, רָצָה לוֹמַר (כִּי־צִד נִסַּח הַסֵּפֶר, הִבָּה) נִרְאָה בָּהּ מִפְּנֵי מֵה שְׁלַחְתִּיהָ, הֲלֹא הִיתָה בַּעֲבוּר הַפֶּשַׁע, כְּמוֹ שֶׁנֹּאמַר שֵׁם (וּבִסְפָּר הַשִּׁילּוּחִין, וְכֵן הוּא בַּפְּסוּקִים בִּירְמְיָה שֵׁם), וְאִם כֵּן כִּשְׁתָּשׁוּבוֹ נַעֲקַר הַכְּרִיתוֹת (כִּי הוּא בְּתַנְאִי, כָּל זִמֵּן שֶׁאַתֶּם חוֹטְאִים). - אוֹ מִי מְנוּשִׁי אֲשֶׁר מְכַרְתִּי אֶתְכֶם לוֹ - מִי הֵלֹךְ לִי דָבָר מֵה, עַד שֶׁמְכַרְתִּי אֶתְכֶם לוֹ בַּפֶּרְעוֹן הַחֹב (וְהַגְלוּת לֹא הָיָה לְטוֹבוֹת הַגּוֹיִים הַמְּגֻלִּים, כִּי לֹא הָיָה מַגִּיעַ לָהֶם). - הֵן בַּעֲזוֹנְתֵיכֶם נִמְכַּרְתֶּם - וְאִם כֵּן כִּשְׁתָּעֲשׂוּ תִשׁוּבָה תִּהְיוּ נִפְדִּין. - וּבִפְשָׁעֵיכֶם שְׁלַחְתִּיהָ אִמְכֶם - בַּעֲבוּר הַפֶּשַׁעִים נִשְׁלַחְתִּיהָ הַכְּנַסְיָה שֶׁלְכֶם (וּכְנַסְתָּ יִשְׂרָאֵל), וְאִם כֵּן בְּתִשׁוּבָה יִהְיֶה נַעֲקַר הַשִּׁילּוּחִין [ע"פ אַבְרָהָמָא. בִּירְמְיָה ג' נֹאמַר וְאֵתָּן אֶת סֵפֶר כְּרִיתֶיהָ. לְכֹן אִין הַפְּרוּשׁ כֹּאן שֶׁלֹּא הָיָה

מַעֲיִין חַיִּים - מוֹסֵר, עֵינּוּיִם

הַפֶּרֶשׁ הוּא פְּשוּט, בַּפֶּרֶשָׁה הַקּוֹדֶמֶת נִיבָּא עַל גְּמוּל כְּבוֹד מִיּוֹחַד, הָבָא כְּשֶׁכֵּךְ רַק לְמַחֲכִים לִישׁוּעַת ה'. וְזֹאת לֹא יָדוּעַ לְכָל בָּשָׂר, כִּי מִנִּין לָהֶם כִּי אֲנוּ קוּיִנוּ לוֹ, הֲלֹא דָבָר זֶה תְּלוּי בְּלִב. אֲבָל כֹּאן נִיבָּא עַל הִישׁוּעָה מְשׁוּבְנוּ, וְהִנִּקְמָה בְּשׁוֹנָאנוּ, צִרוֹת אֵלּוּ שֶׁהֵם עֲשׂוּ לָנוּ, הֵמָּה דְּבָרִים גְּלוּיִים לְכָל הָעַמִּים, לְפִיכֵךְ אִמְרָ, שִׁירָאוּ כָּל בָּשָׂר שֶׁה' מוֹשִׁיעֵנוּ.

וּבְפִשְׁעֵיכֶם שְׁלַחַה אִמְכֶם: (ב) מְדוּעַ בָּאתִי וְאֵין אִישׁ קָרָאתִי וְאֵין עוֹנָה הַקָּצוֹר קָצְרָה יְדֵי מַפְדּוֹת וְאִם אֵין בִּי כַח לְהַצִּיל הֵן בְּגַעַרְתִּי אַחֲרֵיכֶם וְאִם אֲשִׁים נְהָרוֹת מְדַבֵּר תִּבְאֵשׁ דְּגַתָם מֵאֵין מַיִם וְתָמַת בְּצִמָּא: (ג) אֲלִפִּישׁ שָׁמַיִם קִדְרוֹת וְשָׁק אֲשִׁים כְּסוּתָם:

(ד) אֲדַנִּי יְהוָה נָתַן לִי לְשׁוֹן לְמוֹדִים לְדַעַת לַעוֹת אֶת יַעֲפָ דְבָר יַעֲיִר בְּפִקָּר בְּפִקָּר יַעֲיִר לִי אֶזֶן לְשִׁמְעַ פְּלִמוּדִים: (ה) אֲדַנִּי יְהוָה פָּתַח לִי אֶזֶן

גט כלל, אלא הכונה לשאל מה נסח הגט. אבל דעת הרד"ק ואכן עזרא, שבאמת נתן גט כריתות לעשרת השבטים כאמור בירמיה, ורק על יהודה אומר שלא נתן להם שלוחים מעולם: (ב) - **מדוע באתי** - אני באתי להתקרב אליכם - **ואין איש** - פונה אלי. - **קראתי ואין עונה** - שתבואו אלי ואין מי משיב לי. - **הקצור קצרה ידי מפדות ואם אין בי כח להציל** - רוצה לומר ומדוע אתם נמנעים מתפלה אמיתית, כי אתם חושבים שלא תועיל כל כך. היתכן? וכי אין בי תועלת, וכי קצרה ידי מלפדות אתכם ומהגלות, או שמא אתם חושבים שאני משנה את מנהגי הטבע. - **הן בגעערי אחריב ים אשמים נהרות מדבר** - כשאני גוער בים נעשה חורב ויבש, והנהרות נעשות יבשות כמקום מדבר. רוצה לומר אחריב העמים עובדי עבודה זרה הנמשלים למים רבים. - **תבאש דגתם מאין מים ותמת בצמא** - קבוצת הדגים תבאש מחסרון המים, כי תמות בצמא, ותבאש. ורצה לומר אנשי העמים עובדי כוכבים ומזלות יאבדו. ולפי שהמשילם לנהרות אמר לשון הנפול ביבש הנהרות [ע"פ רד"ק]: (ג) - **אלפיש שמים קדרות ושק אשים כסותם** - כפל הדבר במלים שונות:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק נ ד - ט):

בפרשה זו מוסיף על הטענה (שבפסוק ב') מדוע באתי. ואומר טענה כללית, הלא דברי הנביא מבארים המה אשר בהם באו במפרש, דברי ה' וקריאתו אל עמו. ומתאר את רצון ה' בכך שינבא, ואת הקשויים שהיו לנביא ומרב רצון ה' בנבואות, ה' עזר לו, כדי שיוכל להנבאות.

(ד) - **אדני אלהים נתן לי לשון למודיים**¹⁰ - ישעיה הוא אומר ה' שלחני לנבאות, ונתן לי לשון צח הראוי ללמד. - **לדעת לעות את יעף דבר** - להשיג ללמד לפי העת והזמן את התאב לשמע דבר ה' כאדם העיף התאב למים. - **יעיר בבקר בבקר** - ומתאר את התמדת הנבואות ורבויות, המראה את רב רצון ה' בהם) ככל בקר היה מעורר אותי ללכת לנבאות [ע"פ רש"י]. - **יעיר לי און לשמע פלמודים** - היה מעורר אותי לשמע הנבואה, כדרך הרב המעורר אותי התלמידים, לשמע אמריו [ע"פ אכן עזרא]: (ה) - **אדני ה' פתח לי און** - לשמע דבריו שאמר את מי אשלח (לעיל ו), - **ואנכי לא מריתי** -

¹⁰ מעיין חיים - מוסר, עיונים

¹¹ לשון לימודים. יש ללמוד מכאן שיש ענין וצורך, שעל הרב להתאים את דבריו, להבנת דורו, ולמהלך מחשבתם.

וְאִנְכִי לֹא מְרִיתִי אַחֲזֹר לֹא נְסוּגָתִי: (ו) גְּוִי נָתַתִּי לְמַפִּים וּלְחִנִּי לְמַרְטִים פָּנִי לֹא הִסְתַּרְתִּי מִפְּלִמוֹת וְרַק: (ז) וְאֲדַנִּי יְהוָה יַעֲזֹר לִי עַל כֵּן לֹא נִכְלַמְתִּי עַל כֵּן שָׁמַתִּי פָנִי בַּחֲלָמִישׁ וְאָדַע כִּי לֹא אָבוּשׁ: (ח) קְרוֹב מַצְדִּיקִי מִי יָרִיב אֹתִי נַעֲמָדָה יַחַד מִי בַעַל מִשְׁפָּטִי יִגַּשׁ אֵלַי: (ט) הֵן אֲדַנִּי יְהוָה יַעֲזֹר לִי מִי הוּא יִרְשִׁיעֵנִי הֵן כָּלָם בְּבִגְד יִכְלוּ עַשׂ יֹאכְלָם:

(י) מִי בָכֶם יֵרָא יְהוָה שְׁמַע בְּקוֹל עַבְדּוֹ אֲשֶׁר הֵלַךְ חֲשָׁכִים וְאֵין נֹגֵה לוֹ יִבְטַח בְּשֵׁם יְהוָה וְיִשְׁעוֹ בְּאַלְהֵיו: (יא) הֵן כָּלְכֶם קִדְחִי אֵשׁ מֵאֲזִירִי זִיקוֹת

לא סרבתי מללכת. - **אחזר לא נסוגתי** - לא חזרתי לאחור למאן בדבר. והוא כפול במלים שונות [ע"פ רש"י]: (ו) - **גוי נתתי למפים** - מסרתי גופי למכים רצה לומר לא מנעתי ללכת מחשש פן יכונני. - **ולחני למורטים** - מסרתי לחני למורטים שערותם. - **פני לא הסתרתי מפלמות ורק** - רוצה לומר לא מנעתי ללכת, מחשש פן יכלימוני וירוקו בפני [ע"פ אכן עזרא]: (ז) - **ואדני אלהים יעזור לי על פן לא נכלמתי** - רצה לומר (לפי דרגת אנשים מבני הדור) קרוב היה הדבר שיכלימו אותי, אבל ה' עזר לי ולמנוע מהם את הרצון לביישני, לכן לא נכלמתי. - **על פן שמתי פני** - רוצה לומר על כי ראיתי שה' עזר לי לזה שמתי פני - **בחלמיש** - לדבר קשות (ולא פחד) - **ואדע כי לא אבוש** - שלא אבוא לידי בוש, על פן שמתי פני בחלמיש [ע"פ כלי פז]: (ח) - **קרוב מצדיקי** - ה' המצדיק אותי בדין, הוא קרוב אלי, לכן - **מי יריב אתי** - (יבוא) הרוצה לריב עמדי (בטענות מדוע אני מטיל בעם פחד (פניקה בלע"ז), או שאר טענות) - **נעמדה יחד** - אני והוא. כאומר הנה בודאי לא יוכל לי. - **מי בעל משפטי** - מי הרוצה לבוא עמי במשפט - **יגש אלי** - והוא כפול במלים שונות [ע"פ רש"י]: (ט) - **הן אדני אלהים יעזור לי**, **מי הוא ירשיעני** - באמת ה' יעזור לי, ומי הוא אם כן אשר יוכל להרשיע ולחייב אותי. - **הן כלם בבגד יכלו** - באמת כל העומדים עלי (ומפקפקים בנבואתי) ירקבו בבגד הנרקב. - **עש יאכלם** - לפי שהמשילם לבגד, אמר לשון הנפול בבגד [ע"פ רד"ק]:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק נ י - יא):

מבאר מהו הדרשה של 'מדוע באתי ואין איש', ואומר, כי לא די ביראת שמים, אלא נדרש יראה כזו שאינו מפחד מזולתו, מרב השענו על ה' גם במצב קשה, ואינו פונה אלא אל ה' ועליו הוא נשען. ואילו למעשה כאשר יש לאדם חשך, אם הוא חש שהוא עשוק מחבירו, והוא עושה מחלוקת (במדרש רבה קהלת ג' יב' מדבר שמדבר בבצלי מחלוקת, בצלי לשון הרע, מריבות), הרי בכך הוא מגלה כי אינו בוטח בה'. ובזה הוא מכעיס את הקב"ה.

(י) - **מי בכם ירא ה' שמע בקול עבדו** - אשר הוא ירא מה', ושומע בקול עבדו הנביא. - **אשר הלך חשכים ואין נגה לו** - אפלו הלך בחשכת הצרות, ועדיין לא מצא הארה ותשועה. - **יבטח בשם ה'** - שתבא לו התשועה. - **וישען באלהיו** - כפל הדבר במלים שונים: (יא) - **הן כלכם קדחי אש** - אבל

לְכוּ בָּאוּר אֲשֶׁכֶם וּבְזִיקוֹת בְּעֶרְתֶּם מִיָּדֵי הָיְתָה זֹאת לָכֶם לְמַעַצְבָּה תִּשְׁכְּבוּן:

בַּאֲמַת כְּמַעַט כָּלְכֶם מִבְּעִירִים אֶת חֶמֶת ה'. - מֵאֲזִרֵי זָקוֹת - מאזרים את המקום בניצוצי אש. והיא היא (כמו תחלת הפסוק), וכפל הענין במלים שונות. - לְכוּ בָּאוּר אֲשֶׁכֶם - רוצה לומר לפי המעשה כן יהיה הגמול [ע"פ רש"י]. - וּבְזִיקוֹת בְּעֶרְתֶּם - כפל הדבר במלים שונות. - מִיָּדֵי הָיְתָה זֹאת לָכֶם - לא במקרה היתה כי אם מִיָּדֵי בָּאָה בְּגִזְרָה, לָמַעַן - לְמַעַצְבָּה תִּשְׁכְּבוּן - תמותו בעצבון, כי לא תסור העצבון עד כי תמותו [ע"פ אבן עזרא¹⁰¹]:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק נא א - ג):

בשלישת הפרשיות הבאות, נבא על נצחיות ועל הנדאות של שלשה יעודים העתידיים: א' יעוד גאלת הארץ. ב' יעוד מלכות ה' בעולם. ג' יעוד גאלת ישראל.

ומביא הוכחות לשלישת הענינים. בפרשה זו הראשונה, מביא ראיה מקינים ורע לאבות, אל גאלת הארץ.

ב' מביא ראיה מן קיום השמים, להבטחת שלטון התורה ומלכות ה'.

ג' משנה את חלישות עמידת שאר אמות, לעצמת תוקף עמידת אמתנוריה.

ובפרשה הרביעית (פסוק ט') אמר שלשה פעמים תבת 'עורי' נגד שלשת הבטחות הללו (הרב אבן עבאל).

בפרשה זו אומר, כי ארץ ישראל הבטחה לנו, בהבטחה שהבטיח ה' לאברהם יצחק יעקב. ואומר הנה אברהם ושרה הבטחו בורע, ואף שבתחלה היו צור, ובור, כלומר לא היו יכולים ללדת בדרך הטבע

מעניין חיים - מוסר, עיונים

¹⁰¹ לכו באור אשכם, עונש הגיהנם ענינו שהחטא עצמו הוא עונשו, (נפש החיים שער א' פרק יב' שם מבאר הענין. וראה גם במדרש רבה קהלת פ"ג יב').

ואולי לפי זה המשך הפסוק, מידי היתה זאת לכם, למעצבה תשכבון. הוא דבר נוסף. כי בנוסף לעונש הנובע מפגם החטא כגון חטא המחלוקת, אשר זה עושים לעצמם כמו שאמר אור אשכם. עוד יש עונש על המרידה בה', וחוסר בטחונו בה'. והנה מאת ה' ואינו עצם הפגם של החטא.

¹⁰² הנה כאשר נתבונן שלושה הנבואות צורתם דומה. תחילת שלושת הפרשיות היא, שמעו אלי. ממשיך להתבונן ולראות איזה דבר באברהם אבינו ע"ה או בשמים, ומכך לומד על וודאות הגאולה.

וכשנתבונן עוד נמצא ששינויי הלשון שישנם בין הנבואות, מתאימים מאד כל אחד לענינו. בראשון מדבר על גאולת ארץ ישראל. הנה דבר זה הבטחה היא לנו, שהבטיח הקב"ה את הארץ לאברהם ליצחק וליעקב, כמבואר בפרשיות חומש בראשית. לכן קרא אותם 'מבקשי ה'. כי כדי להיות ראויים שיתקיים בנו ההבטחה, אין צורך לגדולות, די שלא נסטה לגמרי (כהמומרים ח"ו). אלא נהיה מבקשי ה', וכבר אנו ראויים, שהרי סיבת הזכות אינה זכויותנו, אלא היא זכות אבותנו. רק שיש תנאי שלא נהיה ח"ו הולכים בדרך אחרת מהם.

הנבואה השניה. על מלכות ה' בעולם. עליה אמר 'הקשיבו עמי ולאומי'. כי דבר זה של מלכות ה' מובטח ועומד מעצם בריאת העולם. ועצם מה שאנו עם ה' ולאומי, שאנו עם הנבחר, מאז נעשה ונשמע, די בכך בכדי שההבטחה הזו תתקיים בנו. והוא גם ללא זכויותנו.

ובשלישית. שמדבר על הטובות שיגיעו לבני ישראל לעתיד לבא. לזה אין די במבקשי ה'. כי זה יהיה בזכותנו בזכות שאנו מקיימים את התורה, לפיכך אמר שמעו אלי 'יודעי צדק, עם תורתי בלבם'.

פרק נא (א) שִׁמְעוּ אֵלַי רִדְפִי צֹדֵק מִבְּקָשִׁי יִהְיֶה הַבֵּיטוֹ אֶל צוּר חֲצִבְתָּם וְאֶל מַקְבַּת בּוֹר גִּנְרָתָם: (ב) הַבֵּיטוֹ אֶל אַבְרָהָם אַבְיָכֶם וְאֶל שָׂרָה תַּחֲוֹלְלָכֶם כִּי אֶחָד קָרָאתִי וְאַבְרָהָם וְאַרְבֶּהוּ: (ג) כִּי נָחָם יִהְיֶה צִיּוֹן נָחָם כָּל חֲרִבְתֶּיהָ וַיֵּשֶׁם מִדְבָּרָה כַּעֲדָן וְעֶרְבָתָהּ כִּגְן יִהְיֶה שָׁשׁוֹן וְשִׁמְחָה יִמְצָא בָּהּ תוֹדָה וְקוֹל זִמְרָה:

(ד) הַקְשִׁיבוּ אֵלַי עַמִּי וְלֹאֻמִּי אֵלַי הֶאֱזִינוּ כִּי תוֹרָה מֵאֲתִי תֵצֵא וּמִשְׁפָּטִי

(גמרא יבמות סב') בכל זאת ואברהם בורע לרב. כן אף ההבטחה השניה של האבות, שהיא הבטחת הארץ, תתקיים למרות שהיום ציון תרבה כמדבר וערבה. אין זה סבה להתנאש, כי וודאי שבסוף יתקיים בה ההבטחה, שישמנה ה' כעדן וגן ה'.

פרק נא (א) - שִׁמְעוּ אֵלַי רִדְפִי צֹדֵק מִבְּקָשִׁי ה' - המחזירים לעשות צדק (הטובים). - הַבֵּיטוֹ אֶל צוּר חֲצִבְתָּם - אל הסלע אשר חצבתם ממנו. - וְאֶל מַקְבַּת בּוֹר גִּנְרָתָם - אל נקב הבור אשר יצאתם מנקרה [ע"פ רד"ק]: (ב) - הַבֵּיטוֹ אֶל אַבְרָהָם אַבְיָכֶם - בזה יפרש המקרא שלפניו, ורוצה לומר

אברהם הוא הצור אשר נחצבתם ממנו, והביטו בו לראות מה נעשה עמו. - וְאֶל שָׂרָה תַּחֲוֹלְלָכֶם - רוצה לומר שרה היא נקב הבור וגו' כי היא ילדה אתכם. - כִּי אֶחָד קָרָאתִי - עם כי היה יחידי בארץ כנען, ולא היה מי שם ממשפחתו להחזיק בידו, עם כל זה אני קראתי, וגדלתי. - וְאַבְרָהָם וְאַרְבֶּהוּ - וברכתי אותו ואברהם את זרעו. וכאומר כמו שעשיתי עם אברהם אעשה עמכם, עם שאתם יחידים בין אמות העולם, ואין מי יחזיק בידכם [ע"פ רש"י]: (ג) - כִּי נָחָם ה' צִיּוֹן - המקום נחם את ציון, כי תשוב ותכונן כמאז, ואמר בלשון עבר כדרך הנבואה בהרבה מן המקומות, כי הדבר ברור כאלו כבר נעשתה. - נָחָם כָּל חֲרִבְתֶּיהָ - כל המקומות החרבות. - וַיֵּשֶׁם מִדְבָּרָה כַּעֲדָן וְעֶרְבָתָהּ כִּגְן ה', ששון ושמחה ימצא בה, תודה - קול הודאה על הנסים ועל הנפלאות - וְקוֹל זִמְרָה - [ע"פ רד"ק]:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק נא ד - ו):

מלכות ה' בעולם הוא כאשר יקבלו הכל את מלכותו וינהגו בדרךכי ומשפטי התורה כאשר יהיה משפט ה' לאור עמים. ומביא הוכחה לנצחיות הבטחת שלטון התורה, מנצחיות קיום השמים. הלא השמים והתורה שניהם בראי מאמר ה' המה, והתורה הלא נקבדה היא הרבה יותר מהשמים. עד שגם אם השמים יבלו, לא יחת ולא יחלש לעולם, אותו היעוד של שלטון התורה בעולם.

(ד) - הַקְשִׁיבוּ אֵלַי עַמִּי, וְלֹאֻמִּי אֵלַי הֶאֱזִינוּ - כפל הדבר במלים שונות. - כִּי תוֹרָה מֵאֲתִי תֵצֵא - אשר מאתי תצא תורה וכמו שנאמר כי מציון תצא תורה (לעיל ב) כי מלף המשיח יורה את בני האדם ללכת בדרך ה'. - וּמִשְׁפָּטִי לְאֹר עַמִּים - ומשפט משיחי יצא להאיר עיני העמים, בדברי

לאור עמים ארגיע: (ה) קרוב צדקי יצא ישעי וזרעי עמים ישפטו אלי איים יקוו ואל זרעי ייחלון: (ו) שאו לשמים עיניכם והביטו אל הארץ מתחת פי שמים פעשן נמלחו והארץ כבגד תכלה וישביה כמו כן ימותון וישועתי לעולם תהיה וצדקתי לא תחת:

(ז) שמעו אלי ידעי צדק עם תורתי בלבם אל תיראו חרפת אנוש ומגדפתם אל תחתו: (ח) כי כבגד יאכלם עש וכצמר יאכלם סס וצדקתי לעולם תהיה וישועתי לדור דורים:

ריבותם. כמו שנאמר (לעיל פרק ב' ד'). ושפט בין הגוים וגו' (וכן בפרק יא' פסוק ד'). - **ארגיע** - בזה אמצא מרגוע והשקט לכל אמה ואמה, כי לא תוסיף להלחם זו בזו כמו שנאמר (לעיל פרק ב' ד') לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה [ע"פ רד"ק]: (ה) - **קרוב צדקי** - הצדק שיבא להם קרוב הוא לבא וכאלו כבר - **יצא ישעי, וזרעי עמים ישפטו** - במשפט הראוי להם. - אלי איים יקוו - יושבי האיים יקוו אלי לשום בטחונם בי. - **ואל זרעי ייחלון** - כפל הדבר במלים שונות [ע"פ רד"ק]: (ו) - **שאו לשמים עיניכם** - הסתכלו כלפי השמים, וראו שרים של צבאות הפשדים, כמה הם חזקים ורב ממשלתם - **והביטו אל הארץ מתחת** - והביטו אל שלטוני הפשדים אשר מתחת, כמה הם משפעים בטובה הרבה על ידי שריהם של מעלה. - **כי שמים פעשן נמלחו**¹⁰¹ - רצה לומר עם כל זה, ישחתו שרי מעלה פעשן הפלה והולד לו. - **והארץ כבגד תכלה, וישביה** - שאר העם. - **כמו כן ימותון, וישועתי** - לישראל - **לעולם תהיה** - ולא תשחת. - **וצדקתי לא תחת** - הצדקה שאעשה לישראל לא תשבר ותתקין לעולם [ע"פ רש"י]:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק נא ז ח):

הגוים מתרפים אותנו ומגדפים אותנו. יתכן חלילה שבמשך הזמן יגרם לנו חרפתם וגדופם לרפיון וקשי לעמד כאמת ישראל, שאינה אמה אלא בתורתה, ויראים אנו אוילי לא נהיה ראויים להבטחות של גאלות ישראל. לזה השיב כי אדרבה הגוים שאמתם מסדת על דברים חיצוניים, המה יבלו גם על ידי דבר מועט, כבגד תכלה מתולעים ועירים. ואנו לעממתם שתורת האלוקים בלבנו היא מקימת אותנו לנצח, ולא נחת לדורי דורים, עד שנהיה ראויים לישועת ה', אשר לעולם תהיה.

(ז) - **שמעו אלי ידעי צדק** - הנותנים לב לדעת צדקה. - **עם תורתי בלבם, אל תיראו חרפת אנוש** - מחרפת האמות שמתרפים על אחור הגאלה. - **ומגדפתם אל תחתו** - כפל הדבר במלים שונות [ע"פ

(ט) עורי עורי לבשי עז זרוע יהנה עורי כימי קדם דורות עולמים הלוא את היא המחצבת רהב מחוללת תנין: (י) הלוא את היא המחרכת ים מי תהום רבה השמה מעמקי ים דרך לעבר גאולים: (יא) ופדויי יהנה ישובון וכאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם ששון ושמחה ישיגון נסו יגון ואנחה:

רד"ק: (ח) - **כי כבגד יאכלם עש** - העש יאכל את אותם האמות המרעים לישראל, כאשר יאכל את הבגד, רצה לומר העמים המרעים יאכלו כבגד הנאכל מהעש. ולפי שהמשלים לבגד אמר יאכלם עש, כמו לשון הנזל כבגד. - **וכצמר יאכלם סס** - כפל הדבר במלים שונות. - **וצדקתי לעולם תהיה** - הצדקה שאעשה לישראל תתקין לעולם. - **וישועתי לדור דורים** - כפל הדבר במלים שונות [ע"פ רד"ק]:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק נא ט-יא): תפלת הנביא לגאלה השלימה.

(ט) -הנביא התפלל ואמר [ע"פ רש"י] - **עורי עורי לבשי עז זרוע ה'** - וחזור ומפרש - **עורי כ-ב-** **ימי קדם דורות עולמים** - רוצה לומר הראה כח זרועך, כמו (שהראית) בימי קדם ומימות עולם. - **הלוא את היא המחצבת רהב** - אשר חצבת את מצרים כחוצב באבנים, רוצה לומר שהכה בס מכה רבה. - **מחוללת תנין** - אשר הרעידה (וזעזעה) את פרעה (המכונה תנין) [ע"פ רד"ק]: (י) - **הלוא את היא המחרכת ים** - אשר עשה את הים לחרכה. - **מי תהום רבה** - המתרכת מי תהום רבה וגדולה. וכפל הדבר במלים שונות. - **השמה מעמקי ים** - אשר שמה עמק הים להיות בה - **דרך לעבר גאולים** - שיעברו בו ישראל אשר גאלת ממצרים [ע"פ רד"ק]: (יא) - **ופדויי ה' ישובון** - זהו גמר תפלתו והתפלל שיתקנם במהרה אותה הבטחה, והוא שאמר הן ידעתי אשר ישראל שפדה ה' מן האמות ישובון לארצם - **וכאו ציון ברנה** - ויבואו לציון ברנה - **ושמחת עולם על ראשם** - ועל ראשם תהיה השמחה עד עולם, כי לא יגלו עוד [ע"פ אברבנאל]. - **ששון ושמחה ישיגון** - כאלו הששון והשמחה רודפת אחריהם וישיגון אותם. - **נסו יגון ואנחה** - יניסו ויכרחו מהם [ע"פ אלשיך¹⁰²]:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק נא יב-טז):

תשובת ה' על תפלת הנביא, ומדבר על נחמת ישראל.

מעין חיים - מוסר, עיונים

¹⁰¹ ופדויי ה' ישובון. פסוק זה כולו כבר נאמר בפרק לה', וצריך להבין מדוע נכפל. ויש לומר, שבפרק לה הוא הבטחה, וכאן הוא תפלת הנביא (הרב אברבנאל). ותשובה אחרת ראה בדברי הרמב"ן ז"ל המובאים בסוף הספר.

מעין חיים - מוסר, עיונים

¹⁰² כעשן נמלחו. היום נודע כי יש שמים, הנקרא שכבת האווז, ובאמת היא נפגמת ומתבלה עם העשן. עיין ברמב"ם הלכות יסודי התורה פרק ג' הלכה י', שמעל הרוח שבעולם (אוויר) יש דבר העשוי אש (ובכך מובן ענין המשל, כמובן שהנמשל הוא על שרי מעלה).

(יב) אֲנֹכִי אֲנֹכִי הוּא מְנַחֲמֶכֶם מִי אֶת וַתִּירָאִי מֵאֲנוּשׁ יָמוּת וּמִבֶּן אָדָם חָצִיר יָנֹתָן : (יג) וַתִּשְׁפַח יְהוָה עֲשָׁךְ נוֹטָה שָׁמַיִם וְלִסְד אֶרֶץ וַתַּפְחֵד תָּמִיד כָּל הַיּוֹם מִפְּנֵי חֲמַת הַמַּצִּיק כֹּאֲשֶׁר כּוֹנֵן לַהֲשָׁחִית וְאִיהָ חֲמַת הַמַּצִּיק : (יד) מִהֵר צַעֲה לַהֲפַתָּה וְלֹא יָמוּת לִשְׁחַת וְלֹא יִחָסֵר לַחֲמוֹ : (טו) וְאֲנֹכִי

פִּרְשָׁה זוֹ צְרִיכָה בְּאוּר. הִלֵּא הַנְּבִיא פוֹתַח בְּנַחֲמָה, וּמְסִים בְּנַחֲמָה, אִם כֵּן מִה שִׁיף בֵּין נַחֲמוֹת אֱלֹה, הַטְעָנָה 'וַתִּשְׁפַּח ה' עֲשִׁיר', מִה עֲנִינוּ לְנַחֲמָה.

כַּנְרָאָה שְׁזִכּוֹת הַגְּאֻלָּה הוּא בּוֹכּוֹת הַבְּטָחוֹן וְהַאֲמוּנָה בַּה'. וְהַנְּבִיאָה בָּאָה בַּטְעָנָה לְיִשְׂרָאֵל, לָמָּה גּוֹרְמִים אִתָּם אַחֲרֵי הַנַּחֲמָה, לָמָּה שְׂכַחַת שֶׁה' הוּא נוֹטָה שָׁמַיִם וְלִסְד אֶרֶץ. כְּלוּמָר אֵילּוּ זְכַרְתָּ, כִּבְר הָיִיתִי שֶׁם בְּפִיךָ נְטִיעַת שָׁמַיִם. הָיִינוּ בּוֹכּוֹת לְמוֹדֶךָ אֶת הַתּוֹרָה 'בְּפִיךָ', כִּבְר הָיִיתָ כְּדֹאִי לִיסוֹד שָׁמַיִם, לַהֲבִיא אֶת הַגְּאֻלָּה.

מַעֲתָה מוֹכֵן הַיִּטִּיב, מִה הַתְּשׁוּבָה שֶׁיֵּשׁ כָּאֵן עַל בִּקְשַׁת הַנְּבִיא. הָרִי רָאִינוּ בַּפִּרְשָׁה הַקּוֹדֶמֶת הַנְּבִיא בִּקְשָׁה לְקָרֵב אֶת הַגְּאֻלָּה. עַל כֵּךְ מְשִׁיב לוֹ ה', כִּי אֲכֹן בּוֹכּוֹת תּוֹרַתְכֶם 'בְּפִיךָ' כִּבְר הָיִיתֶם רְאוּיִים לִיגָאֵל, אוֹלָם הִיָּה חֲסֵרוֹן 'לָמָּה שְׂכַחַת' בְּדִרְגָּת ה'אֲמוּנָה וְהַבְּטָחוֹן'.

הַדְּבָרִים מֵתֵאִימִים מֵאֵד לִימֵי חֲזָקִיהוּ, שֶׁאֲכֹן הַתּוֹרָה רַבָּה מֵאֵד בְּעַם. מֵאִידֶךָ מְצִינוּ טְעָנָה מְסִימָת עַל בְּטָחוֹן, חֲזָקִיהוּ סֵתֵם מִי גִיחוֹן הַעֲלִיוֹן, קֶצֶץ דִּלְתוֹת הַיֵּכָל (קֶלֶף אֶת זֶהב הַדִּלְתוֹת, וְלֹא הוֹדוּ לוֹ. וּפִרְשִׁי (פְּסָחִים נוֹי) שֶׁהִיָּה לוֹ לְבִטָּח בַּהֲקָבִ"ה יוֹתֵר)

(יב) - אֲנֹכִי אֲנֹכִי הוּא מְנַחֲמֶכֶם - כָּאֱלֹהֵי הַמְּקוֹם מְשִׁיב לֹמֵר אֲנֹכִי הוּא הַמְּנַחֵם אֶתְכֶם, וְהֵם אִם כֵּן תִּנְחֹמִין שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם מִמֶּשׁ (וְהָיִיתָ וְאֲנִי הוּא הַמְּנַחֵם). - מִי אֶת וַתִּירָאִי מֵאֲנוּשׁ יָמוּת - רוּצָה לֹמֵר בַּת צִדִּיקִים כְּמוֹתְךָ, (וּבְעֶצְמָךְ) מִלֵּאָה זְכוּיֹת, לָמָּה תִּירָאִי מֵאֲנוּשׁ אֲשֶׁר סוֹפּוֹ לְמוֹת. - וּמִבֶּן אָדָם חָצִיר יָנֹתָן - אֲשֶׁר הוּא נִתָּן בְּעוֹלָם כְּחָצִיר הַזֶּה אֲשֶׁר יִמּוּל וְיָבֵשׁ. וְהוּא כִּפֹּל עֲנִיָּן בְּמִלִּים שׁוֹנוֹת [ע"פ רש"י]: (יג) - וַתִּשְׁפַּח ה' עֲשָׁךְ - שְׂכַחַת לַהֲשָׁעַן עַל ה' הַמְּגַדֵּל וְהַמְּרוֹמֵם אוֹתָךְ, וְהַכֹּל שֶׁלּוֹ כִּי הוּא - נוֹטָה שָׁמַיִם וְלִסְד אֶרֶץ, וַתַּפְחֵד תָּמִיד כָּל הַיּוֹם מִפְּנֵי חֲמַת הַמַּצִּיק כֹּאֲשֶׁר כּוֹנֵן לַהֲשָׁחִית - (וַתַּפְחֵד) - כָּכָל עַת תַּפְחֵד מִפְּנֵי חֲמַת הָאוֹיֵב הַמַּצִּיק, כֹּאֲשֶׁר הִכִּין מַחֲשָׁבוֹת לַהֲשָׁחִית. - וְאִיהָ חֲמַת הַמַּצִּיק - רָצָה לֹמֵר הִלֵּא מִחֵר בָּא וְאִינֵנוּ, כִּי יָמוּת לִשְׁחַת. וְאִם כֵּן לָמָּה שְׂכַחַת לַהֲשָׁעַן עַל הַמְּקוֹם, וַתַּפְחֵד מִמֶּנּוּ [ע"פ רש"י]: (יד) - מִהֵר צַעֲה - (וּצוּעָה, זֶה שְׁבוּי הַמּוֹכֵל מִמְּקוֹם לְמִקוֹם, וְאוֹמֵר) הַנוּעַ וְטִלְטוּל הַגְּלָה (הַנוּעַ וּמִטְלִטֵל בְּגִלּוֹתוֹ, נִגְרָר אַחֲרֵי שׁוֹבָיו כִּשֶׁהוּא קָשׁוּר אֲלֵיהֶם בְּאֻזִּים), מִהֵר - לַהֲפַתָּה - (מֵאֲזִיקוֹ) וְיִלְךָ לוֹ (לְהַפְשִׁי). וְאָמַר בְּלִשׁוֹן שֶׁאֵלָה מִן הַחֲבוּשׁ בַּמֶּאֱסָר, וְרָצָה לֹמֵר לֹא יִהְיֶה עוֹד מִטְלִטֵל בְּגִלָּה. - וְלֹא יָמוּת לִשְׁחַת - אִף עוֹד בְּגִלָּה לֹא יָמוּת לְהִיֹּת נִשְׁחַת מִכָּל וְכָל, - וְלֹא יִחָסֵר לַחֲמוֹ - אִף לֹא יִחָסֵר לוֹ דִּי לַחֲמוֹ וְסָפִיקוּ [ע"פ רש"י]. הַרְדֵּק פּוֹתֵב שֶׁהוּא הַבְּטָחָה עַל הַכָּלֵל וְלֹא עַל הַיְּחִיד. וְאוֹלֵי הַנְּבִיא אוֹמֵר מִה יִהְיֶה, כֹּאֲשֶׁר יִבְטָחוּ בַּה': (טו) - וְאֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ - רוּצָה לֹמֵר, וְלָמָּה לֹא תִשָּׁעַן עָלַי, הֲלוֹא אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ, וְהַכֹּל בְּיָדִי - רִגְעַת הַיָּם, וְיִהְיֶה גִלְיוֹ - פַּעַם בּוֹקֵעַ מִי הַיָּם לְבַל יִלָּךְ בְּמַהֲלָכוֹ (וְיִהְיֶה אֲפָשֵׁר לַעֲבֹר בּוֹ), וּפַעַם יִצְוֶה שִׁירְמוֹ הַגְּלִים וְיִהְיֶה בְּקוֹל גְּדוֹל (וְאִי אֲפָשֵׁר לַחֲצוֹת אוֹתוֹ). - ה' צָבָאוֹת שְׁמוֹ - (בְּכַחוֹ

יְהוָה אֱלֹהֶיךָ רִגְעַת הַיָּם וְיִהְיֶה גִלְיוֹ יְהוָה צָבָאוֹת שְׁמוֹ : (טז) וְאֲשִׁים דְּבָרֵי בְּפִיךָ וּבְצֵל יָדֵי כְּסִיתֶיךָ לְנִטְע שָׁמַיִם וְלִיסְד אֶרֶץ וְלֹאמֹר לְצִיּוֹן עַמִּי אֶתָּה :

לַעֲשׂוֹת כֵּךְ) לְפִי שֶׁהוּא מוֹשֵׁל בְּצָבָאוֹת מַעֲלָה וּמִטָּה [ע"פ רש"י]: (טז) - וְאֲשִׁים דְּבָרֵי בְּפִיךָ - דְּבָרֵי הַתּוֹרָה שְׁמָתִי בְּפִיךָ לְדַבֵּר בָּם [תַּנְחוּמָא יְתֵרוֹ יד'. וְשֶׁם פִּרְשַׁת רָאָה א']. - וּבְצֵל יָדֵי כְּסִיתֶיךָ - מַעֲוֹלָם הַגִּנְתִּי עָלֶיךָ מִן הָאוֹיֵב בּוֹכּוֹת הַתּוֹרָה (גַּם בִּימֵי הַגְּלוּת, יָדוּ נְטוּיָה עָלֵינוּ. תְּגִיגָה ה'). - לְנִטְע שָׁמַיִם - וְעַד שְׁבָאֲחֵרִית הַיָּמִים יִזְכּוּ) שִׁיְהִיו נְטוּעִים עַל אֲדָמָתָם, עִם יִשְׂרָאֵל. אֲשֶׁר עָלִיהֶם נֶאֱמַר כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם, כְּמוֹ שְׂכַתוֹב הַבֵּט נָא הַשְׁמִימָה וְסִפֵּר הַכּוֹכָבִים וְכו'. כֹּה יִהְיֶה וְרָעָה (בְּרֵאשִׁית ט"ו) [ע"פ רש"י]. - וְלִיסְד אֶרֶץ - שִׁיְהִיו מְסֻדָּים (וּבְנֵינִים, וְלֹא גוֹלִים וְנִגְדִים), אֱלֹהֵי (בְּנֵי יִשְׂרָאֵל) הַנִּמְשָׁלִים גַּם לַעֲפֹר הָאֶרֶץ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וְשְׁמָתִי אֶת וְרָעָה כַּעֲפֹר הָאֶרֶץ (בְּרֵאשִׁית יג). - וְלֹאמֹר לְצִיּוֹן עַמִּי אֶתָּה - כָּל אַמּוֹת הָעוֹלָם יֵאמְרוּ עַל בְּנֵי צִיּוֹן שֶׁהִמָּה עַמִּי כִּי יִהְיֶה נִרְאָה בָּהֶם שְׁפַע טוֹבָה מְרַבָּה [וְרוֹשְׁלָמִי תַעֲנִית פ"ד ה"ב]:

באר החיים - עֲנִינוּ הַפִּרְשָׁה (פֶּרֶק נֹא יז - כֹּא. כֵּב - כֵּג. נֹב א - ב):

נִרְאָה כִּי שְׁלֹשֶׁת הַפִּרְשִׁיּוֹת שֶׁלִּפְנֵינוּ הֵמָּה מְלִיצָה אַחַת נִשְׁבָּחָה וּמְלֵאֵת רִגְשׁ, בַּה מִתָּאֵר בְּמִשְׁלָה אֶת עֲמָק עֲמָקָה שֶׁל הַגְּלוּת, וְהַהֲפָךְ הַגְּדוֹל שִׁיְהִיָּה בְּגִאֻלָּה (לְפִי הַמַּצּוּדוֹת מִתְחִיל הַעֲנִינוּ בְּנִבְיָאָה הַקּוֹדֶמֶת, בּו מִתָּאֲרַת כְּשׁוֹכְכַת מַעֲלָפָת, וְה' בְּצֵל יָדוֹ כִּסָּה אוֹתָהּ לְהַגֵּן עָלֶיהָ, וְשֶׁם דְּבָרוֹ בְּפִיָּה, כְּמוֹ שְׁמִבְיָאִים מִים בְּפִי הַמַּעֲלָף לְעוֹרָרוֹ, וּמִכָּאֵן וְאֵילָךְ מִמְּשִׁיר וּמַעֲוֹרֵר בְּרַחֲמֵיו אֶת כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל הַמַּעֲוֹלָפָת).

א' קְרִיאַת ה' לְצִיּוֹן, הַתְּעוֹרָרִי. הַתְּעוֹרָרִי, הוּא מְבַנֵּן הַתְּפַעֵל, כְּלוּמָר קוֹרָא לָהּ לְצִיּוֹן שֶׁתְּעוֹרֵר בְּכַחוֹת עֲצָמָה. אוֹלָם ה' רוֹאֶה כִּי הִנֵּה אֵינָה יְכוּלָה לְהַתְּעוֹרֵר, יַעַן הִיא שׁוֹכְכַת שְׁתוּיָה וּשְׁכוּרָה בְּכּוֹסוֹת שֶׁל רַעַל אוֹ כּוֹס הַמְּטַשְּׁטֵשׁ, וּבְנִיָּה עֲלֶפּוֹ עֲמָקוֹת שְׂכָבוֹ לֹא יוֹכְלוּ קוֹם (מַלְבִּי"ם).

ב' וַיֹּאמֶר ה' אֲנִי אֶקַּח מִמֶּךָ אוֹתָם כּוֹסוֹת וְאֶתְנֵם לְמַעֲנֶיךָ.

ג' עוֹרֵי עוֹרֵי. עוֹרֵי, אֵינוּ מִלְשׁוֹן הַתְּפַעֵל, אֲלֵא הַכּוֹנֵן שֶׁה' מַעֲזִיר אוֹתָהּ, כִּי אַחֵר שְׂבָכָל זֹאת לֹא יִכְלָה בַּעֲצָמָה, בֹּא ה' בְּרַחֲמָיו, וְהוּא מַעֲזִיר אֶת צִיּוֹן. וְאֵן תִּלְבַּשׁ עֵז, כְּלוּמָר תִּקְבֵּל כַּח פְּנִימִי. וְאַחֵר כֵּן תִּלְבַּשׁ בְּגָדֵי תַפְאֲרָתָהּ. [לְבִישַׁת בְּגָדִים מִפְּאָרִים דּוֹרְשִׁים נְקִיּוֹת יְתֵרָה, וְאֵילּוּ הַעֲרָל וְהַטְּמֵא מְשׁוּלִים כְּתָתָם וְלִכְלוּף. לָכֵן לְבִישַׁת בְּגָדֵי הַפָּאָר, שִׁיף עִם הַהֲבָטָה שֶׁלֹּא יְבוֹאוּ בְּצִיּוֹן עֲרָל וְטֵמֵא. וְכֵן אָמַר לְעִיל (מֵט יח) שֶׁבְּנִיָּה הֵם עֲדִיָּה וְקְשׁוּטִיָּה]. לְבִישַׁת הַבְּגָדִים הִיָּה בַּעֲדָה בְּשִׂכְיָהּ בַּעֲפֹר הַקָּבֵר. וְאַחֵר כֵּךְ מְקִימָה מַעֲפָר, וּמוֹשִׁיבָה עַל כֶּסֶּא.

כָּאֵן מְסִתִּים הַתּוֹרָה הַנִּמְלֵךְ. כָּל פִּרְשִׁיּוֹת אֵלּוּ מִפְּרָק נֹא יב' הֵם הַמְּשִׁיף שֶׁל תְּשׁוּבַת ה', עַל בִּקְשַׁת הַנְּבִיא לְפָנָי כֵּן, הַבְּקָשָׁה הִיָּתָה עַל הַגְּאֻלָּה הַשְּׁלִימָה. וְה' הַשִּׁיב לוֹ בְּחֻזֹן הַגְּאֻלָּה. רָאָה בַּהֲקָדְמָה לְפָסוּק יב'.

(יז) התעוררי התעוררי קומי ירושלם. ם אשר שתית מיד יהוה את כוס חמתו את קבעת כוס התרעלה שתית מצית: (יח) אין מנהל לה מפל בנים ילדה ואין מחזיק בידה מפל בנים גדלה: (יט) שתים הנה קראתיך מי יגיד לך השד והשבר והרעב והחרב מי אנהמך: (כ) בנך עלפו שכבו בראש כל חוצות כתוא מכמר המלאים חמת יהוה גערת אלהיך: (כא) לכן שמעי נא זאת עניה ושכרת ולא מיון:

(כב) כה אמר אדניך יהוה ואלהיך יריב עמו הנה לקחתי מידך את כוס

(יז) - התעוררי התעוררי קומי ירושלם - והו מאמר הנביא בבשורה הקיצי מתרדמת הצער וקומי. - אשר שתית מיד ה' את כוס חמתו - אשר עד הנה שתית כוס החמה הבא מה/ ונתמרק אם כן העון. - את קבעת - (את) השמרים הקבועים בתחתית - כוס התרעלה - , כבר - שתית - ו- מצית - את הכל ולא נשאר מאומה. רוצה לומר כל הרעות הכתובות כבר באו עליך ולא תוסיף לבוא עוד [ע"פ רד"ק]: (יח) - אין מנהל לה מפל בנים ילדה - עודה בגלה לא היה בה מנהיג מי מאנשיה. - ואין מחזיק בידה מפל בנים גדלה - לא היה מי להחזיק בידה שלא תפל לארץ, כי מפלם אפס הכח והממשלה [ע"פ רד"ק]: (יט) - שתים הנה קראתיך מי יגיד לך - צרה כפולה קרה לך, ומי הוא אשר יגיד בראש עליך לנתמך, כי כלם קמו עליך. - השד והשבר - עכשו יפרש מה הם השתים ואמר שהם השד והשבר. - והרעב והחרב - הוא פרוש על השד והשבר, כי השבר הוא הרעב, וכן נאמר בשברי לכם מטה לחם (ויקרא כ"ו). והשד, הוא שדידת גיסות הבאים בחרב במלחמה. - מי אנהמך - תחסר הבי"ת והוא כמו במי אנהמך, רוצה לומר את מי אביא לראיה ולדגמא לומר שגם לו קרה כמקרה, שיהיה לך לתנחומיו. כי כן דרך בני אדם להתנחם בזה (שארע כמו כן לפלוגי) וכאומר, הנה באמת לא קרה למי כמקרה [ע"פ אבן עזרא]: (כ) - בנך עלפו - מחסרון לחם ומים. - שכבו בראש כל חוצות - מתי רעב וחרב, שכבו בחוצות ואין קובר להם. - כתוא מכמר - רוצה לומר נשאר שוכב במקום שהומת כשור הבר, הנלכד ברשת שהוא שם, במקום שנלכד, ואי אפשר לו לזוז ממקומו - המלאים חמת ה' גערת אלהיך - [ע"פ אבן עזרא]: (כא) - לכן שמעי נא זאת עניה - הואיל וקבלת גמול עונה, שמעי עתה זאת. - ושכרת ולא מיון - מבבלת כשפור לא משתית יין, כי אם מצרה ויגון [ע"פ רש"י]:

(כב) - כה אמר אדניך ה' ואלהיך יריב עמו - אשר יריב עמו לקחת נקמתם מיד המריעים להם. - הנה לקחתי מידך את כוס התרעלה - רצה לומר, עוד לא יהיו הצרות פקדות אצלך. - את קבעת - השמרים הקבועים בתחתית הכוס. והוא כפל ענין במלים שונות - כוס חמתי, לא תוסיפי לשתותה עוד - [ע"פ רש"י]: (כג) - ושתיתך ביד מוגיך - את הכוס התרעלה ההיא אשים ביד האמות הממסים אותך במכאוב וצרות [ראה ספר השרשים לרבינו יונה א' גאנח שרש יגה, שכותב שיתכן שמוגיך

התרעלה את קבעת כוס חמתי לא תוסיפי לשתותה עוד: (כג) ושתיתך ביד מוגיך אשר אמרו לנפשך שחי ונעברה ותשימי כארץ גוה וכחיון לעברים:

פרק נב (א) עורי עורי לבשי עונך ציון לבשי בגדי תפארתך ירושלם. ם עיר הקדש פי לא יוסיף יבא כך עוד ערל וטמא: (ב) התנערי מעפר קומי שבי ירושלם. ם התפתחו והתפתחו/ מוסרי צנאריך שביה בת ציון:

האמור כאן, הוא משרש המסה, הם ושתו הכוס ההוא. רצה לומר הם יקבלו הפרעניות. - אשר אמרו לנפשך שחי ונעברה - כפוף עצמה להשתטח בארץ, ונעבר עליה. - ותשימי כארץ גוה - עשית גופך כארץ להיות מדרס להם, כי סבלת עולם. - וכחיון לעברים - ושמט גופך כחוצות העיר, להיות מדרס הרגל לעוברים ושבים. והוא כפל ענין במלים שונות [ע"פ רש"י ואבן עזרא]:

פרק נב (א) - עוריי עורי לבשי עונך ציון - את ציון הקיצי מעתה מתרדמת הצער, ולבשי העז שהיה לך מאז. - לבשי בגדי תפארתך ירושלם - את ירושלים עיר הקדש לבשי בגדי תפארתך ותהיי שמחה. - כי לא יוסיף יבא כך עוד^{יט} - לא יוסיף לבוא עוד בקרבך, למשל בך, - ערל וטמא - הם האמות העובדי עבודה זרה [בספר כלי פז, מצין כאן את הפסוק עז והדר לבושה, ותשחק ליום אחרון. הרי שקשר זאת עם השמחה, ובהמצודות]: (ב) - התנערי מעפר - התרוקני מעפר הארץ אשר ישבת בם, בעבור האכל והצער. - קומי שבי ירושלם - את ירושלים קומי מהארץ, ושבי על הכסא. - התפתחי מוסרי צנאריך שביה בת ציון - את בת ציון השבויה בבבל, התירי מעל צנאריך קשורי רצועות העל [ע"פ רש"י]:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק נב ג, ד - ו):

לכאורה שלשה פרשיות אלו מדברים על אותו ענין, שהרי בכל אחד מהם מדבר על כך שחנם נמכרתם. בראשונה נאמר 'כה אמר ה' חנם'. ובשניה, 'אשור באפס עשוק'. וגם בשלישית, 'כי לוקח עמי חנם. מה אפוא המיוחד בכל פרשה^י.

מעין חיים – מוסר, עיונים

^{יט} עורי. יתכן שאמר לשון עורי, נגד תפילת הנביא שהיה בלשון עורי (נא ט).

^{יט} כי לא יבא בך עוד ערל. מבואר כאן שלא יהיה גלות נוספת אחר הגאולה העתידה. וכן בפרק נא כב. (הקדמת אברנאל לישעיה). וראה להלן נד ט.

^י במשנה (מגילה כד) הובאו שלושת פסוקים אלו כדוגמא לגי פרשיות בני פסוק אחד. אמנם לפי המסור בידנו רק שני פסוקים הראשונים הם פרשה לעצמם.

(ג) **כִּי כֹה אָמַר יְהוָה חֲנָם נִמְכָּרְתָּם וְלֹא בְכֶסֶף תִּגָּאֲלוּ:**

(ד) **כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנָי ה' מִצְרַיִם יָרַד עַמִּי בְּרֹאשָׁנָה לְגוֹר שָׁם וְאֲשׁוּר בְּאָפֶס עֲשָׂקוֹ: (ה) וְעַתָּה מִי אֲמַהּ לִי פֹה נָאִים יְהוָה כִּי לָקַח עַמִּי חֲנָם מִשְׁלֹוֹ\} יְהִילִילוּ נָאִים יְהוָה וְתִמְיֵד כָּל הַיּוֹם שְׁמִי מִנְּאֶץ: (ו) לָכֵן יִדַּע עַמִּי שְׁמִי לָכֵן בַּיּוֹם הַהוּא כִּי אָנֹכִי הוּא הַמְדַּבֵּר הַגָּנִי:**

ונראה שיש שלושה סיבות במה שיש אדם עבד לאדם אחר. א' עבד שנמכר, הקונה - הלא הוא האדון - נתן דמים בעדו, או ששילם לעבד עצמו או למוכר העבד, באופן זה כספו של האדון זיכה אותו בעבד. ב' שבוי מלחמה, כאשר אומה אחת פשעה בחבירתה, או מאיימת על שלומה, באים אלו ונלחמים בראשונים להכניעם. כאשר אדם דורש שלומו של השבוי וחפץ לשחררו, עליו לפצות את אדונו, שבאופן זה הוא ה'אומה' שהשביה היה לתועלת בטחונה. ג' עונש. פעמים ויש למלך, לאדון או לשבאי סיבה לחנך את העבד לצערו ולענשו, ומשלחו אל ארץ גזרה.

נגד זאת נאמרו פסוקים אלו א' חנם נמכרתם, האומות לא שילמו עליכם. ב' באתם למצרים כאורחים, לא הייתם להם כאומה המאיימת. פרעה מעצמו אמר 'פן נוסף גם הוא על שונאנו', ללא כל סיבה, וכן היה עם אשור, כי מלכי ישראל שמלכו אז על עשרת השבטים לא איימו עליו. ג' ועתה מה לי פה נאם ה', עד הנה היה סיבה להעניש את ישראל, אבל מ'עתה' הוא זמן הגאולה, כבר אין לי עוד טעם בזה. ובהיפך הגויים מנאצים את ה', עד שיש על ידי כפירתם השפעה רעה על בני ישראל, ותועיל הגאולה לבני ישראל עצמם ש'ידע עמי שמי'.

(ג) - **כִּי כֹה אָמַר ה' חֲנָם נִמְכָּרְתָּם -** מה ש'נמכרתם' ב'יד האמות הנה לא לקחתיה מהם מחיר, לשאפדה אתכם בכסף - **וְלֹא בְכֶסֶף תִּגָּאֲלוּ -** ולכן תגאלו ולא בכסף [ע"פ אבן עזרא]:

(ד) - **כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנָי ה' מִצְרַיִם יָרַד עַמִּי בְּרֹאשָׁנָה לְגוֹר שָׁם -** רצה לומר מה שעבדו למצרים, עם כי היה זמן רב, הנה לא על חנם היתה. כי מתחלה ירדו [בני יעקב] לגור בארצם בימי הרעב [והמצרים] כלכלו אותם. - **וְאֲשׁוּר -** יאמר על סנחריב ונבוכדנצר כי גם הוא מלך באשור. - **בְּאָפֶס עֲשָׂקוֹ -** רצה לומר עם כי היה בלא דבר, הנה לא נשתעבדו ב'ידו זמן רב, אלא כעשק את מי ומניחו והולך לו ועקר כונתו להזיק לשני [ע"פ רש"י]: (ה) - **וְעַתָּה מִי אֲמַהּ לִי פֹה נָאִים ה' כִּי לָקַח עַמִּי חֲנָם -** מה לי להשהות את בני פה זה זמן רב, הלא מתחילה נלקח עמי להם על חנם, כי מעולם לא גמלו להם טובה. - **מִשְׁלֹוֹ יְהִילִילוּ נָאִים ה' -** המושלים בו יתפארו בהצלחתם ויאמרו ידיהם רמה. - **וְתִמְיֵד כָּל הַיּוֹם -** הוא כפול לתוספת באור. - **שְׁמִי מִנְּאֶץ -** שמי מחולל ומבנה בעיניהם [ע"פ רש"י]: (ו) - **לָכֵן יִדַּע עַמִּי שְׁמִי -** כשיגאלו יפירו שמי לדעת כי נאה לי שמי, המורה שאני אדון ושלטי. - **לָכֵן בַּיּוֹם הַהוּא -** רוצה לומר לכן ידע ביום ההוא - **כִּי אָנֹכִי הוּא הַמְדַּבֵּר -** והמבטיח להביא הגאולה ו- **הַגָּנִי -** קימתי הבטחתי [ע"פ רש"י]:

(ז) **מִה נָאוּוּ עַל הַהָרִים רַגְלֵי מִבְּשָׁר מְשֻׁמֵּיעַ שְׁלוֹם מִבְּשָׁר טוֹב מְשֻׁמֵּיעַ יְשׁוּעָה אָמַר לְצִיּוֹן מֶלֶךְ אֱלֹהֶיךָ: (ח) קוֹל צִפִּיךָ נִשְׁאֹו קוֹל יַחֲדוֹ יִרְנְנוּ כִּי עֵין בְּעֵין יֵרָאוּ בְּשׁוֹב יְהוָה צִיּוֹן: (ט) פָּצְחוּ רִנְנוּ יַחֲדוֹ חֲרָבוֹת יְרוּשָׁלַם. כִּי נַחֵם יְהוָה עִמּוֹ גָּאֵל יְרוּשָׁלַם. ס: (י) חֲשַׁף יְהוָה אֶת זְרוּעַ קִדְשׁוֹ לְעֵינֵי כָל הַגּוֹיִם וְרָאוּ כָל אִפְסֵי אָרֶץ אֶת יְשׁוּעַת אֱלֹהֵינוּ:**

באר החיים - ענין הפרשה (פרק נב ז - י):

מתאר במלצתו את שמחת ירושלים במקלט פני המלך ה' בשלשה שלבים. תחלה יבא **על ההרים רגלי מבשר** לבשרה על מלך ה' [זה משיח שבא מן ההרים, שבמלכותו מלך ה' (תנחומא תולדות יד)]. בשנית. הגואל מתקרב יותר וכבר יראה בירושלים בעצמה, אבל לא כל איש ירושלים יראה, כי רק **הצופים יראו**. [כי ראית עין בעין, תהיה רק לנביאים אלו שפבר חזו את הגאולה לפני כן (ילקוט שמעוני)]. ובשלישית, קרבה הגאולה ובאה אל תוף העיר, אל חרבות ירושלים, בשיבת הגולים הבאים לבנות את הבתים החרבות.

(ז) - **מִה נָאוּוּ עַל הַהָרִים רַגְלֵי מִבְּשָׁר -** מה מאד נאים רגלי המבשר העולה על ההרים להשמיע הקול למרחוק ו- **מְשֻׁמֵּיעַ שְׁלוֹם מִבְּשָׁר טוֹב מְשֻׁמֵּיעַ יְשׁוּעָה -** כפל הדבר פעמים ושלש במלים שונות לפי מרבית השלום והישועה. - **אָמַר לְצִיּוֹן -** המבשר יאמר לציין הנה - **מֶלֶךְ אֱלֹהֶיךָ -** (ותמיד ה' אלהינו הוא מלך העולם לא רק בעתיד, אלא) רוצה לומר הראה מלכותו וממשלתו לכל העולם [ע"פ רד"ק]^ט: (ח) - **קוֹל צִפִּיךָ -** קול של הצופים העומדים על המגדלים לראות ולבשר מי בא לעיר, וחזר ומפרש מה יהיה הקול ואמר - **נִשְׁאֹו קוֹלֵי יַחֲדוֹ יִרְנְנוּ -** כלם יחדו ישאו קול, וירננו בשמחה. - **כִּי עֵין בְּעֵין יֵרָאוּ -** (אין הפונה בעין ממש, אלא) רוצה לומר ראיה וודאית ונאמנה (היינו מתוף נסיו ופעולותיו יפירו בו בודאות גדולה כמו ראיה). וכן (הפונה בפסוק) אשר עין בעין נראה אתה ה' (במדבר יד). - **בְּשׁוֹב ה' צִיּוֹן -** כאשר שב ה' אל ציון להשרות שם שכנתו כמאז [ע"פ רד"ק]: (ט) - **פָּצְחוּ רִנְנוּ יַחֲדוֹ חֲרָבוֹת יְרוּשָׁלַם -** הבתים החרבות אשר בירושלים, פתחו פה להרים קול שמחה,

מעניין חיים - מוסר, עיונים

^ט **אומר לציין מלך אלוהיך**. יש כאן תמיחה, ציון בכל מקום הוא כינוי לירושלים, ואינה כינוי לעם ה'. בירושלמי (תענית פ"ד ח"ב. מגילה פ"ג ח"ו) עמד על כך רבי חנינא בר פפא, ואמר חזרנו על כל המקרא ולא מצאנו שנקראו ישראל, ציון, אלא זה. המהרש"א (סנהדרין צ"ט ב') עומד מעצמו על הערה זו, ואומר, שהמכוון כאן בשם ציון, הוא לאותם תלמידים המצויינים בהלכה. וכתב שם שמכך למד האמורא לוי (בגמרא בבלי סנהדרין שם) מפסוק זה, שכל העוסק בתורה לשמה מקרב את הגאולה. כך מבאר המהרש"א. מאמר לוי הנ"ל, בא שם, כהמשך לדרשות הקשורים עם הפרק הקודם. על הפסוק **וְאִשִּׁים דְּבָרֵי בִּפְיוֹ נִטְוֶה שְׁמִים וְלִישׁוֹת אֶרֶץ**. דרשו חז"ל בגמרא שם, כל העוסק בתורה לשמה בונה פלטרין של מעלה ושל מטה. ועל הפסוק **וּבְצֵל יְדֵי כְסִיתֶיךָ**. דרשו שהלומד תורה מגין על כל העולם כולו (סנהדרין צ"ט). ^ט **אנו מצויים מדברי קבלה לספוד על חורבן המקדש וגלות שכינה שנאמר (תהילים קלז) אם אשכחך ירושלים. וירם קולו שנאמר קול צופך נשאו קול (ספר חרדים פרק לח' מצוה ט).**

(יג) הנה ישפיל עבדי ירום ונשא וגבה מאד: (יד) כאשר שממו עליך רבים כן משחת מאיש מראהו ותארו מבני אדם: (טו) כן יזה גוים רבים עליו יקפצו מלכים פיהם כי אשר לא ספר להם ראו ואשר לא שמעו התבוננו: פרק נג (א) מי האמין לשמענתו וזרוע יהנה על מי

עקר פונת הנבואה, על ישראל היא (רש"י אבן עזרא, רד"ק, אברבנאל, מצודות. מלבי"ם). או שהיא על הכלל, או שהיא על צדיקים יחידים מבניהם (אבן עזרא. דרך זה מבאר בגמרא ברכות ה'. וכן כתב הרמב"ן אחר ספר הנזירות, שזה הדרך העקרית. אלא שישב את המאמר לפי השיטה שהולך על משיח).

הנבואה מפרשת טעמים על מה שפלל בני ישראל, וכל יחיד מהם, ראויים בצדק לגדלה העצומה שתהיה להם. בכבוד, בהצלחת החיים בזרע, בעשר ושלטון.

בתחלה מתאר שישאל ירמו, והגויים יתפלאו מאד על כך, מרב שהם רגילים לבזותנו על רב יסורנו. עד שיגיעו לפרש שיסורי ישראל היה בעוון האמות. ומוסיף לתאר איך שאנו מסורים למיתה, בלא להתלונן. ומסים (בפסוקים י' יא') שבעבור היסורים שקבלנו ובכל זאת נשארונו באמונתנו, נזכה לאריכות ימים, זרע והצלחה. ובעבור מסירתנו למות (פסוק יב) על קדוש שם ה' יזכו לעשר ושלטון על כל העמים.

- בסוף הספר מובא לשון הרמב"ן ז"ל, בבאור פרשה זו פסוק בפסוק -

(יג) - הנה ישפיל עבדי ישראל, וקראם כלם בלשון יחיד כדרך המקרא במקומות רבות. - ירום - יהיה רם - ונשא וגבה מאד - וכפל הדבר במלים שונות. לפי מרבית הגדולה והממשלה [ע"פ רד"ק]: (יד) - כאשר שממו עליך רבים - כפי שעור מרבית התמהון אשר תמהו רבים על שפלותם, באמנם - כן משחת מאיש מראהו - הן אמת נשחת מראהו ממראה איש - ותארו מבני אדם - ותארו משנה מתאר בן אדם, רוצה לומר, אין בו לא ממשלה ולא גבורה ולא אמצות הלב [ע"פ רש"י]: (טו) - כן יזה גוים רבים - כמרבית השעור הזה בעצמו, ימשל ויגבר ידו ויאמץ לבבו להזות ולטפס דמי עמים רבים עובדי כוכבים ומזלות. - עליו יקפצו מלכים פיהם - על הדבר הזה יסגרו מלכי אמות העולם את פיהם לכלי דבר מאומה, מרב התמהון. - כי אשר לא ספר להם ראו - רוצה לומר, בעיניהם ראו (את) הגדולה והממשלה (של בני ישראל, שיהיה) עוד יותר ממה שסופר להם, כי הוסיף על השמועה. - ואשר לא שמעו - כפל הדבר במלים שונות. - התבוננו - הסתכלו בהקנת אמתת הדבר, כפי מה שהיא [ע"פ רש"י]: פרק נג (א) - מי האמין לשמענתו - אז

מעניין חיים - מוסר, עיונים

רש"י **ישכיל עבדי**. חז"ל דרשוהו על מלך המשיח. (תנחומא תולדות יד, רות רבה ה, שוחר טוב ב' ועוד). יש מהמפרשים שכתבו שצ"ע להולמו בדרך הפשט, ליישוב בכל הפסוקים. וגם התרגום לא פירש על משיח אלא את הפסוקים הראשונים, אבל את כל המשך ביאר על צדיקי ישראל, ואחרים כתבו שכולו מדבר בעם ישראל. אמנם הרמב"ן ז"ל כתב מאמר ליישב את כל סדר הפרשה על מלך המשיח. ושם מיישב איך יתכן שמצד אחד נאמר שמת ונקבר, ומצד שני יאריך ימים מובא בסוף הספר.

(יא) סורו סורו צאו משם טמא אל תגעו צאו מתוכה הברו נשאי כלי יהנה: (יב) פי לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכון פי הלך לפניכם יהנה ומאספכם אלהי ישראל:

ורננו יחדו. והוא ענין מליצה (פי דומם אינו יכול לדבר). - כי נחם ה' - את - צמו - כמה שהביא להם הטובה. - גאל ירושלם - מיד אמות העולם המושלים בה [ראה מלבי"ם מ"כה ג' ג', ובמחברת מנחם שרש פצח, שהם מפרשים פצח, פתיחת פה]: (י) - חשף ה' את זרוע קדשו לעיני כל הגוים - גלה זרועו להכות בהם, ואחז במשל, מגבור המגלה זרועו להלחם מול האויב. - וראו כל אפסי ארץ - כל היושבים בקצות הארץ - את ישועת אלהינו - [ע"פ אבן עזרא]:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק נב יא יב).

התקדשות מן הרעים הטמאים.

(יא) - סורו סורו צאו משם - הכפל לומר כי במהירות רב סורו מארץ העמים, וצאו משם. - טמא אל תגעו, צאו מתוכה" - (הבדלו מאמות העולם, וצאו) מתוך כל עיר שאתם בה. - הברו, נושאי כלי ה' - הנקו מכל טמאה, אתם הנושאים כלי ה'. רצה לומר כלי זין שלכם יהיו כלי ה', שהם התורה והמצות, לא חרב ולא חנית [ע"פ אבן עזרא. ונראה כי לעמת פסוק ז' שאמר 'מלך' אלו קוד, ממשך לתאר את תלמידי החכמים, כנושאי כלי זין של המלך]: (יב) - פי לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכון - אלא לא תצאו בחפזון ובהלה, רוצה לומר עם כי אמרתי שתסורו משם במהירות, מכל מקום לא תצאו בהלה כאדם המפחד. ולא תלכון במנוסה ורדיפה כאדם הבורח [ע"פ רד"ק]. - פי הלך לפניכם ה', ומאספכם אלהי ישראל - כי ה' הוא ההולך לפניכם, והוא המאסף ללכת אחריכם, ואם כן תהיו בטוחים ביותר [ע"פ רש"י]^{רע}:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק נב יג- נג יב):

מעניין חיים - מוסר, עיונים

רש"י **צאו מתוכה**. רש"י אבן עזרא, רד"ק, רמב"ן בספר הגאולה פירשוהו על יציאה מאדום. וכך מפרש בחז"ל (מדרש רבה שמות פט"ו יז).

רש"י יש להבין מה השייכות בין הטהרה, שנאמרה בפרשה זו, לבין העדר החפזון.

והנה על יציאת מצרים נאמר (דברים טו) **כי בחפזון יצאת מארץ מצרים**, התועלת בחפזון היה כנראה לנוס מפני מורא מצרים שהיה בלבם, כי הלא גם אחרי יציאת מצרים, נשארה מצרים אומה שאיננה תחת שלטון בני ישראל. אבל במלך מלך המשיח כל האומות ישתעבדו לו. עובדא זו, מחד היא מעלה לעם מפני שאין ממי לברוח, מאידך, המנוסה ממצרים פעלה ניתוק מהנכרים. מה שאינו כן לעתיד, כאשר לא נמחר לנוס מפני רודפים, עלולים אנו חלילה לישאר מושפעים מהם.

מפני כן בעבור שלא יהיה חפזון ומנוסה, לכך באה הנבואה לזרז אותנו בשלושה לשונות, א' **סורו סורו** מדרך הגויים. ב' **צאו צאו** ממקומם, כלומר לא להתקרב להיות שכנים להם. ג' **אל תגעו, הברו**. כלומר להתנתק אף מהשפעה קלה מהם. ושלוש מיני הלשונות האלו באו פעמיים, לתוקף הזירוז, שאף שלא יהיה סיבה חיצונית לזירוז, בכל זאת עלינו להזדרז, בשביל שלא נלמד ממעשיהם. מובן כי פרשה זו נוגעת אל ימינו למעשה. אולי מכאן מקורו של הגאון מהרי"ל דסקין זצ"ל במאמרו הנודע, כי מי שיאשר בימות המשיח הם רק אותם שהיבדלו מהאומות ודרכיהם לחלוטין (אולי מקורו בצפניה א ת, ופקדתי על כל הלושבים מלבוש נכרי).

נגלתה: (ב) ויעל פיוֹנֶק לְפָנָיו וְכִשְׁרָשׁ מֶאֱרֶץ צִיָּה לא תאר לו ולא הדר ונראהו ולא מראה ונחמדהו: (ג) נבזה וחדל אישים איש מכאבות וידוע חלי וכמסתר פנים ממנו נבזה ולא חשבנהו: (ד) אכן חלינו הוא נשא ומכאבינו סבלם ואנחנו חשבנהו נגוע מפה אלהים ומענה: (ה)

(וכאשר כבר תתחיל הגאלה, ותשמע גדלוּתה למרחוק) יאמרו בגוים, עד הנה (עדין) לא ראינו הדבר בעינינו, מי מכלנו האמין אל השמועה אשר שמענו, ממרבית הגדולה והממשלה הבאה לישראל. - ורוע ה' חזק כח ורוע ה' - על מי נגלתה - בעבור מי נגלתה מימות עולם, לכשנאמין שגלה ורוע עזו בעבור ישראל (ע"פ אכן עזרא. אבל לרש"י גויים אלו ראו את הגאלה, ולא רק בשמיעה): (ב) - ויעל פיוֹנֶק לְפָנָיו - לפני שבא לו הגדולה ההוא, עלה כענף היוצא מן האילן, שאין לו יניקה מן הקרקע אלא מן האילן. רצה לומר לא היה לו השפעה אחרת (וכן קיום עצמי, כי אם נשען על אחרים, על האמות). - וכשרש מארץ ציה - רוצה לומר מעט ההשפעה שהיה לו מעצמו, כלה ואבד במעט זמן, כשרש היוצא מארץ ציה ושממה, מבלי לחלוּת מים, שחיש מהר ימולל ויבש. - לא תאר לו ולא הדר - רוצה לומר ההשפעה לא היתה שלימה ומהדרת, כשרש היוצא מארץ ציה, שאין לו לא תאר ולא הדר. - ונראהו ולא מראה, ונחמדהו - וכאשר הסתכלנו בו לא מצאנו בו מראה מפאר, שנחמדהו על ידו (ע"פ רש"י). רוצה לומר לא מצאנו בו לא גבורה ולא אמצות הלב, לחמדו בעבורה. ולזה הינו מתעבים אותו: (ג) - נבזה וחדל אישים - על כי היה נבזה בעיני כל, והיה חדל מאנשים (בדוד מאנשים), כי לא היה מי מאמות העולם מתחבר עמו לגדל שפלותו. והיה - איש מְכַאבוֹת, וידוע חלי - ומחזק לכל כבעל חליים, ולא הינו יכולים לראות בפניו, כאלו הסתיר פניו ממנו לבד לאותו. רוצה לומר שהיה בכל עת מענה בגלות ובסורין ובשפלות, עד שהיינו ממאסים להסתכל בפניו. - וכמסתר פנים ממנו, נבזה ולא חשבנהו - רוצה לומר לכן היה נבזה בעינינו, ולא היינו מחשיבים אותו. כי אמרנו יד ה' עשתה זאת כי מאס בו (ע"פ רד"ק): (ד) - אכן חלינו הוא נשא ומכאבינו סבלם - אכל באמת לא מאס בו ה', כי כל חלי וכל מכאוב אשר סבל, הכל בא מפאת עצמינו, מה שהיינו מחליאים ומכאיבים אותו ברע בחירתנו^{יט}. - ואנחנו חשבנהו - אבל אנחנו טעינו

מעייני חיים - מוסר, עיונים

^{יט} איש מכאבות. הנוצרים טענו שלא יתכן כלל שהכוונה בתיבות אלו לכלל ישראל, כי אין 'איש' אלא יחיד. לפיכך אמרו מה שאמרו. אבל האמת כי יממיעוט בקיאותם בכתיב הקודש קרה להם זה (ההנחה שבקושיא, שאין הציבור קרואים 'איש', בורות היא), הלא תראה ואיש ישראל התפקדו 'יוצא איש ישראל', ויתחזק העם איש ישראל. וכו' וכו' (לשון הרב אברבנאל ז"ל).

^{יט} אכן חלינו הוא נשא. הרד"ק והאברבנאל נתקשו איך ולמה יענש אדם עבור חטאי חבריו.

משיבים על כך הרד"ק והמצודות, שהגויים יאמרו כן, היות ובני ישראל טובים ואנחנו הרעים בהכרח התיסר עבורנו, אבל האמת אינו כמחשבתם, אלא מהטעם האמור בפסוק י.

וקשה הלא בסוף הפרשה שם נאמר והוא חטא רבים נשא. ושם הוא בשם ה' לא בשם הנכרים, מבואר שכן הוא האמת. וראה מה שנדחקו שם.

הרב אברבנאל ואחריו הגאון מלבי"ם השיבו שכאשר האמות אמרו חלינו נשא, אין הכוונה חולי המגיע לנו הלך לאומות, אלא חולי שאנחנו יצרנו, שאנו החלינו ועיינו את ישראל. וגם הוא דוחק.

אך האמת כי רש"י (יא) הוכיח ממקרא (במדבר יח) מפורש אתה ובניך תשאו את עון. שהרשע ניצל בזכות יסורי הצדיק, וכן ביאר מהרש"א (ברכות ה) את פרשה זו, וכן מפורש בגמרא ב"מ פה' בשני יסורי דרבי אלעזר בן רשב"י לא מת אדם ללא זמנו.

ומעתה צריך ליישב את קושיית הרד"ק למה באמת יענש הצדיק עבור אדם זר.

והוא מחלל מפשענו מדכא מעונותינו מוסר שלומנו עליו ובחברתו נרפא לנו: (ו) כלנו כצאן תעינו איש לדרך פנינו ויהיה הפגיע בו את עון כלנו: (ז) נגש והוא נענה ולא יפתח פיו פשה לטבח יוכל וכרחל לפני גזיזה נאלמה ולא יפתח פיו: (ח) מעצר וממשפט לקח ואת דורו

וחשבנו אותו ל- נגוע מפה - מ- אלהים - כי מאס בו, (וחשבנו כי) על ידו הוא - ומענה - ביסורים (ע"פ רש"י): (ה) - והוא מחלל מפשענו - האמת שהוא מה, אבל לא באה בעבור מאסו בו ברע מעללי, אף בעבור פשעינו נתמלא חלחלה, להיות פשעי כל אמות העולם מתכפרים בהיסורין הבאים עלינו. - מדכא מעונותינו - כפל הדבר במלים שונות. - מוסר שלומנו עליו - היסורין הראויים לבוא עלינו למרק העון להתמיד שלומנו, הנה באו עליו. - ובחברתו - עם החבורה (המכה) שבא עליו - נרפא לנו - נגעי העון כי בזה נתכפרו, והלכו להם. והוא כפל ענין במלים שונות (ע"פ רד"ק): (ו) - כלנו כצאן תעינו - רוצה לומר כי בן היה בידינו עון רב, כי כלנו תעינו מדרך האמת והישר בדרך הצאן, כשאחת מהן תועה מדרך כלן נמשכות אחריה ותועות עמה. ורוצה לומר ולפי שאבותינו תעו מדרך האמת, לזה נמשכנו גם אנחנו אחריהם. - איש לדרך פנינו - רוצה לומר והלואי היינו כהצאן הזה שרחילא בתר רחילא אזלא (וכבשה אחר כבשה מהלכת) בדרך המטעה, אבל אנחנו (האמות) לא פו היינו, אלא כל אחד פנה לדרך, (וכל אחד בדרך לעצמו) לא ראי זה כראי זה, וכלם מקלקלים, ואם כן יש בידינו עון רב. - וה' הפגיע בו - המקום הפגיע בו (יסר ופגע בו בעם ישראל) - את עון כלנו - עם העון של כלנו. רוצה לומר העון שלנו, הוא המכה בו, ומיסרו בגזירת המקום (ע"פ רד"ק) ומפסוק ד' עד כאן, אמר שבעה לשונות על כך, שייסורנו מועיל לעוון האמות. וממשיך על מסירת נפשנו למיתה, בלא להרהר ולהתלונן על מצעה ה': (ז) - נגש והוא נענה - בעבור זה היה נלחץ לקחת עשרו, או היה הוא נענה בענויי הגוף אם דל הוא ואין ידו משגת. - ולא יפתח פיו - להתלונן ולהתרעם על הדבר, כי פחד פן יוסיפו סרה. - פשה לטבח יוכל - והיה כשה המוכא אל הטבח, - וכרחל - העומדת - לפני גזיזה - לפני הגזוז צמרה, שהרחל היא - נאלמה - ולא תצעק בקולה, - ו - השה - לא יפתח פיו - וכן (הוא בבני ישראל. יש כאן שני משלים, והם על יסורי הגוף והממון. כלומר) לא התלונן המענה (בענויי הגוף, והוא) הנמשל לשה המוקל לטבח. ולא התרעם המנוגש (שגזזלים ממנו, והוא) הנמשל לרחל הגזוזה (ע"פ אברבנאל): (ח) - מעצר וממשפט לקח - במקום המאסר שהיה שם עצור וכלוא, ומקום המשפט שהיה נדון שם, הנה נלקח לנגשו או לענותו, ולא

מעייני חיים - מוסר, עיונים

התשובה כתובה בפרשה עצמה, כמבואר ברש"י פסוק י. סיבת יסורי הצדיק היה חפץ ה' לנסותו אם ישים אשם נפשו אם לא יתרעם להתלונן על ה', אלא יאות לקבל יסוריו באהבה לומר שהוא לכפרת עונו (ראה ספר איוב, במיוחד בשיטת המלבי"ם שם, בביאור מסקנת ספר איוב). ואמנם יש סיבה ליסורים עבור הצדיק עצמו, היינו הבחינה והנסיון כאמור, אבל מאחר ובה הזמן הצדיק סובל, מועילים יסורי הצדיק לפעול שלא יהיה יסורים. וזו אינה כפרה גמורה להם, אלא דחיית הדין (דייק את לשון הגמ' בב"מ שם). כי כעת דיו למדת הדין, ביסורי הצדיק.

מי ישוחח פי נגזר מארץ חיים מפשע עמי נגע למו: (ט) ויתן את רשעים קברו ואת עשיר במתיו על לא חמס עשה ולא מרמה בפיו: (י) ניהנה חפץ דפאו החלי אם תשים אשם נפשו יראה זרע יאריך ימים וחפץ יהנה בידו יצלה: (יא) מעמל נפשו יראה ישבע בדעתו יצדיק צדיק עבדי לרבים ועונתם הוא יסבל: (יב) לכן אחלק לו ברבים ואת

פטרונם בלא כלום. - ואת דורו מי ישוחח - מי יוכל לספר כל התלאות, אשר עברו עליו בכל ימי דורו. - פי נגזר מארץ החיים - כי סוף הדבר היה אשר נכרת מארץ חיים כי התלאות היו סבה לקרב מיתתו. - מפשע עמי נגע למו - כן יאמר כל אחד (מהאמות) הנה לא באה עליהם הנגע בעוונם, כי באה מפשע עמי. או עמי פשעו בהם לעונותם ברע בחירתם, או הם היו מנוגעים לכפר פשעי עמי [דברי עצמו]: (ט) - ויתן את רשעים קברו - מסר עצמו להקבר עם הרשעים ודומה להם, בענין רע ובבזיון. רוצה לומר לא רצה לעבר על דת להנצל מזה. - ואת עשיר במתיו - מוסב על מלת ויתן, לומר שמסר עצמו להסכים עם דעת העשיר המושל, בכל מיני מיתות שגזר עליו, למען יעמד באמונתו [ע"פ רש"י]. - על לא חמס עשה - רוצה לומר ובחנם גזר עליו המיתה, לא על החמס שעשה, - ולא מרמה בפיו - ולא על המרמה שבפיו, כי לא עשה החמס ולא דבר מרמה ובצליקה בא [ע"פ רד"ק]: (י) - וה' חפץ דפאו החלי - זהו מאמר הנביא, כמשיב על דברי האמות שיהיו כמסתפקים, אם הצרות הבאות על ישראל היו מרע בחירתם ולא בגזרת המקום, או באו מיד ה' לכפר על עון אמות העולם. ואמר להם (הנביא) לא כן הוא, אבל ה' חפץ לדכאו, וגזרת המקום נעשתה, והוא החלי אותו^{רש}. - אם תשים אשם נפשו - רוצה לומר, אולם לא באו לכפר עון האמות, כי אם לנסותו להטיבו באחריתו, וכאלו (ה') אומר, אראה אם נפשו תשים את עצמה, אשם, לומר שבדין בא מה שבא, כי חטא ואשם, ולא יהרהר אחרי [ע"פ רש"י]. אז יהיה גמולו שכל ימי חייו - יראה זרע - בעיניו, ו- יאריך ימים - ועם כל זה לא ימות מי בחייו. - וחפץ ה' בידו יצלה - והנה הצליח חפץ ה' כי עמד בנסיון, ולא הרהר אחר מדת הדין: (יא) - מעמל נפשו יראה ישבע - כי מעמל נפשו אשר ראה (אלו היסורים שבאו עליו) היה שבע ונהנה ממנה. - בדעתו יצדיק צדיק - כי בדעתו יחשב להצדיק את ה' הצדיק, לומר שבא למרק אשם העון למען לא יקפח שכר מעשה הטוב. - עבדי לרבים - רצה לומר לא היה עבד של האמות הרבות לשמע בקולם, בדבר האמונה, כי היה עבדי אל מול העמים הרבים, ולא שמע אליהם, - ועונתם הוא יסבל - ויט שכמו לסבל מה שעוין בו, ליסרו

מענין חיים - מוסר, עיונים

^{רש} החלי. משמע חולי וכי"ר רש"י וכנ"ל. וקשה הרי לפי סדר תיאורו, הרי כבר אוחז אחרי המיתה ותקבורה, (לדבריו בחקדמה בביאור הנושא, הרי מויה' חפץ' הוא הסבר של התוצאה מייסורו, וחוזר לתחילה. ומיושב). ועוד קשה הלא תוך כדי דיבור מדבר על ברכה לצדיק. ואין נכתבה ברכת יראה זרע, ברצף עם החולי. תשובה א'. לאברבנאל וצ"ל יש צד לבאר תיבת החלי, לשון ההחלמה דהיינו בריאות. וכאן מתחיל לדבר על סוף הצדיק שהוא טוב. אולם האברבנאל דוחה את הפי' הזה, כי אם כן שורשו 'חלים' וחסר המ'. תשובה ב'. המלבי"ם מפרש החלי לשון חילוי ופיוס, ויחל. כלומר חפץ ה' לפייס אותו מדיכאו, גם אם אתה האויב הנכרי תרצה להאשימו ולכלותו, לא יועיל לך, כי הצדיק יראה זרע וכי'.

עצומים יחלק שכל תחת אשר הערה למות נפשו ואת פשעים נמנה והוא חטא רבים נשא ולפשעים יפגיע:

פרק נד (א) רני עקרה לא ילדה פצחי רנה וצחלי לא חלה פי רבים בני שוממה מבני בעולה אמר יהוה: (ב) הרהיבי מקום אהלך ויריעות

ולהכאיבו בעבור זה [ע"פ אברבנאל]: (יב) - לכן אחלק לו ברבים - הואיל ועמד בנסיון (של מסירות נפש על קיום התורה), אתן לו חלק בנחלת העמים הרבים. - ואת עצומים - את העמים החזקים - יחלק - לעצמו להיות לו ל- שכל. תחת אשר הערה למות נפשו - בגמול אשר שפה נפשו והפקירה למיתה. - ואת פשעים נמנה - בפי האמות היה מנוי בכלל הפושעים והכופרים וכדי בזיון וקצף. - והוא חטא רבים נשא - והוא נטה שכמו לסבל מה שחטאו בו עמים רבים ליסרו ולהכאיבו. - ולפשעים יפגיע - אל העמים הפושעים בו היה מפגיע, ומתחנן, ועיניו תלויות אליהם כעיני עבדים אל יד אדונייהם. ולכן (בעבור הארבעה, מסירת נפש. בזיון. יסורים. והיותו נזקק להתחנן לרשעים) שורת הדין שבמקום מרבית ההכנעה, ימשל הוא בהם בעת הגאולה [ע"פ אברבנאל]:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק נד א-ח):

כדי להבין את הענין, נשוב אל פרשיות הקודמות, בכדי שידע היכן הנביא עומד בסדר החזיונות.

כבר מפרק נא (פסוק יז) מתאר את ירושלים כאשה ואת עמה כבניה. בפרק נב' (א) מתאר את מצב ציון שלובשת את בגד תפארתה, אשר בכף תטהר מידי טמאים (שהם כמלכלכים את הבגדים), ואחר כך (נב ז) תאר את ההכנה, קבלת פני מלכות ה', וסיים פצחו ורננו חרבות ירושלים. שהוא השמחה שתהיה בתחלת ביאת בני הגולה. (משם ואילך מפרק נב יא, עד כאן, דבר על העם עצמם). מכאן עד סוף הפרק חוזר לדבר על ירושלים. ובפרשה זו מתאר את התמקלות ירושלים בבניה, וזה המשפך אחר שדבר על תחלת ביאת הגולים. ובסוף הפרק חזר את בנינה של ירושלים ברב פאר.

בפרשה זו אומר שהבאים מהגלות יהיו רבים מאד. ואומר שגאולה זו תהיה לנצח, שלא יגלו עוד פעם.

פרק נד (א) - רני עקרה - את ירושלים אשר היית כעקרה ש- לא ילדה - על פי אנשים פלו ממנה ואינם, הנה עתה בזמן הגאולה רני ושמחי. - פצחי - פתחי פה להרים קול - רנה, וצחלי - והשמיעי קול גדול, את ירושלים, אשר היית כאשה אשר - לא חלה - ללדת. וכפל הדבר במלים שונות. - פי רבים - כי עתה יתרבו - בני - ירושלים שהיתה - שוממה מבני בעולה - מבני אדם שהיתה מושבת ברבת עם - אמר ה' -^{רש}: (ב) - הרהיבי מקום אהלך - להחזיק את כל בניך המרבים. - ויריעות

מענין חיים - מוסר, עיונים

^{רש} כי רבים בני שוממה מבני. רש"י פי' אדם, והוא פלא שירבו הגולים כל כך, הלא מדובר מיד בתחילת בואם לארץ, ואם כן בסוף גלות כבר יהיו מרובים כל כך וזה פלא. אמנם בחז"ל (מדרש רבה שיר השירים ד ד ו על הפסוק כחוט השני) פירשו בני בעולה, ימי בנין הבית, שוממה, ימי חורבנה. כלומר, צדיקים העמידה לי בחורבנה יותר הרבה מבנינה.

משכנותיך יטו אל תחשכי האריכי מיתרין ויתדתיך חזקי: (ג) פי ימין ושמאל תפריצי וזרעך גוים יירש וערים נשמות יושיבו: (ד) אל תיראי פי לא תבושי ואל תכלמי פי לא תחפירי פי בשת עלומיך תשפחי ותרפת אלמנותיך לא תזכרי עוד: (ה) פי בעליך עשיך יהיה צבאות שמו וגאלך קדוש ישראל אלהי כל הארץ יקרא: (ו) פי כאשה עזובה ועציבת רוח קראך יהיה ואשת נעורים פי תמאס אמר אלהיך: (ז) ברגע

משכנותיך יטו - יהיו נוטים לארץ ולרחב ו- **אל תחשכי**²⁷ - מלהטותם. - **האריכי מיתרין** - התכלים התלויים בשפולי האהל לקשרם ביתדות האריכי אותם שיהא נוח לקשרם היטב. - **ויתדתיך** - היתדות התקועות בארץ - **חזקי** - למען לא יזוזו ממקומם. והוא ענין מליצה לומר שתתרחב ירושלים מכמות שהיתה, ועד עולם תעמד ולא תחרב עוד [ע"פ אברבנאל]: (ג) - **פי ימין ושמאל תפריצי** - מתחזק [ע"פ רש"י] על העמים היושבים מימין ומשמאלה. - **וזרעך גוים יירש, וערים נשמות יושיבו** - הערים השוממות יתישבו בכני אדם, כי יפרו וירבו: (ד) - **אל תיראי** - אל תפחדי שיהיה צאתך מגלות זה, כצאתך משאר הגליות שמצאוך בארצך צרות רבות ורעות, - **פי לא תבושי** - עוד לעולם, להיות משעבדת ונכנעת אל האמות. - **ואל תכלמי** - להרים ראש ולהראות גדולה, בחושבך פן תגלה שוב. - **פי לא תחפירי** - כי היה מבטחת שלא תחפירי עוד ללכת גלה. - **פי בשת עלומיך תשפחי** - כי הבושת שהיה לך בימי נעוריך, כאשר היית גלה ומטלטלת, הבושת הזאת תשפחי, כי לא יקרה לך עוד כזאת להזכר על ידה הראשונות [ע"פ רד"ק]. - **ותרפת אלמנותיך** - תחפפה שהיה לך מאז שהיית מבלי מלך כאלמנה, מבלי בעל. תחפפה ההיא - **לא תזכרי עוד** - כי לא תהיה עוד מבלי מלך, להזכיר על ידו את הראשונות [ע"פ אבן עזרא]²⁸: (ה) - **פי בעליך עשיך ה' צבאות שמו** - כי אדונו המגדל והמרומם אותך, הנה שמו [נקרא] ה' צבאות, על פי הוא מושל בצבאות מעלה ומטה. ואם פן מי יעמד כנגדו לבטל מעשיו. - **וגאלך** - הלא גאלך - **קדוש ישראל, אלהי כל הארץ יקרא** - אשר יקרא אלהי כל הארץ, וידו בכל משלה. וכפל הדבר במלים שונות [ע"פ רד"ק]: (ו) - **פי כאשה עזובה ועציבת רוח, קראך ה'** רצה לומר ה' קראך לשוב אליו כדרך האשה העזובה מבעלה והיא עצובת רוח שבעלה קורא אותה לשוב אליו. - **ואשת נעורים פי תמאס** - כמו אשת נעורים אם תמאס בעיני בעלה, הנה לא תתמיד המאוס, כי ישוב ירחם. פן - **אמר אלהיך** - לרחם עליך [ע"פ רד"ק]: (ז) - **ברגע קטן עזובתיך** - העזובון שעזובתיך לא היה רק רגע קטן, מול הקבוצ שצאקבצך פי - **וברחמי**

מעניין חיים - מוסר, עיונים

²⁷ **אל תחשוכי**. משמע שאין קצבה למדת ירושלים. והנה יעניין יחזקאל (מד ל) זכריה (יד ז) בהם נראה כי יש גבול. אבל מאידך בזכריה עצמו (בפרק ב' ח') נראה שאין לה גבול. ומכך נראה רק המחשבה ראשונה היה שיהיה גבול, אך לבסוף נקבע כי תגדל עוד ועוד ואין קצבה מסויימת (עניין בבא בתרא עה' ומהרש"א, וכן עניין היטיב במדרש רבה שיר השירים ז ד ג).

²⁸ **כי לא תחפירי**, הנביא מאריך לבאר שלא תהיה יותר בושת. המצודות מפרש שהכוונה בזה, שלא יהיה שוב שילוחים וגלות, כי אם כן יהיה, הרי שבעתיד תהיה בושה, כי המתפאר בגדולה, ואחר כך יורד מגדולתו, בושה גדולה הוא. אך המלבי"ם מפרש שהבושה שאפשר שיהיה היא בושה מוזכרן השפלות שהיה להם בעבר, והסיבה שלא תהיה בושה, הוא כי העבר ישכח, מרוב הטובה הגדולה, ובזה מאריך במשל האשה.

קטן עזובתיך וברחמים גדלים אקבצך: (ח) בשפך קצף הסתתתי פני רגע ממך ובחסד עולם רחמתיך אמר גאלך יהיה: (ט) פי מי נח זאת לי אשר נשפעת מיעבר מי נח עוד על הארץ פן נשפעת ממצף עליך ומגער בך: (י) פי ההרים ימושו והגבעות תמוטינה וחסדי מאתך לא ימושו וברית שלומי לא תמוט אמר מרחמך יהיה:

גדלים אקבצך - ברחמים יהיה, ותתמיד לארץ ימים [ע"פ רד"ק]: (ח) - **בשפך קצף** - במעט קצף - **הסתתתי פני רגע ממך ובחסד עולם רחמתיך אמר גאלך ה'** - רק רגע, רוצה לומר אל מול החסד תחשב רק לרגע, כי בחסד עולם ארחמך [ע"פ רש"י]:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק נד ט י):

כבר נבא ישעיה לעיל, שאחרי הגאולה השלמה לא תהיה גלות נוספת, באומרו (נא כב) **פוס חמתי לא תוסיפי לשותותה עוד**. וכן (נב א) **לא יוסיף יבא בך ערל**. וגם בנבואה הקודמת אמר בחסד עולם. מה שמתחדש בפרשה זו הוא שה' מבטיח דבר זה **בשבוצה**, ובברית, ברית שלום.

(ט) - **פי מי נח זאת לי** - הקצף כף הוא לי (והיה אצלי נמנע), כמו מי המבול שהיה בימי נח, - **אשר נשפעת מיעבר מי נח עוד על הארץ** - שלא יהיה עוד מי המבול. - **פן נשפעת ממצף עליך ומגער בך** - (ומאחרי הגאולה ואילך) [ע"פ רד"ק]: (י) - **פי ההרים ימושו והגבעות תמוטינה** - לפעמים יקרה אשר ההרים עם רב חזקם, יסורו ויעתקו ממקומם על ידי רעש, וכן הגבעות יונטו לנפל בארץ. - **וחסדי מאתך לא ימושו, וברית שלומי** - אבל חסדי הוא דבר המתקנים, ולא יסור מאתך, והבטחת ברית שלומי - לא תמוט, אמר מרחמך ה' - וכפל הדבר במלים שונות [ע"פ רד"ק]:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק נד יא - יז):

עניה סוערה. ציון אינה מתנחמת בכיאת בנייה לבד, לבה סוער בקרבה צדיו, על שעדין לא נבנתה (מלבי"ם). ועודנה עניה. על פן מנבא עתה על בנינה בעשר עצום ונפלא. ועל שה' יכולנה (ענין מלבי"ם על תבת תיכונני) ויקמה, לבל תוכל לפל עוד על ידי שום משחית²⁹.

בנבואה זו השלים את קבוצת הנבואות הנאמרות אל ציון היא ירושלים. להלן החל מפרק נט מפסוק כ עד סוף סב' שב' לנבא אל ציון.

מעניין חיים - מוסר, עיונים

²⁹ **עניה סוערה**. לפי האמור מבואר שקיבוץ גלויות יוקדם לבנין הבית.

לחבל: (יז) כל כלי יוצר עליך לא יצלח וכל לשון תקום אתך למשפט
תרשיעי זאת נחלת עבדי יהוה וצדקתם מאתי יהוה:

פרק נה (א) הוי כל צמא לכו למים ואשר אין לו כסף לכו שברו
ואכלו ולכו שברו בלוא כסף ובלוא מחיר יין וחלב: (ב) למה תשקלו
כסף בלוא לחם ויגיעכם בלוא לשבעה שמעו שמוע אלי ואכלו טוב
ותתענג בדשן נפשכם: (ג) הטו אזנכם ולכו אלי שמעו ותחי נפשכם

(יז) - כל כלי יוצר עליך - כל כלי זין אשר יחדוהו בשבילה, להלחם בה [ע"פ רש"י]. - לא יצלח -
את בעליו לא יצלח, כי לא יזיק לה. - וכל לשון - כל איש לשון מדבר גדולות אשר - תקום אתך
למשפט - להתוכח עמו. - תרשיעי - את תרשיעי אותו במשפט, ויצא מחיב ותשארי זכאית. רוצה
לומר לא יזיקו לך לא במעשה ולא בדבור. - זאת נחלת עבדי ה' - הברכה הזאת היא לנחלה לעבדי
ה', - וצדקתם מאתי - זאת היא הצדקה אשר תבוא להם מאתי. - נאם ה' - [ע"פ רד"ק]:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק נה א - ה):

נבואות הבאות מכאן ואילך מדברות על הגאולה השלמה. ומדבר על אישים שונים, להודיע מי ומי
יהיו כלולים בטובות אותה גאולה, ומה עליהם לעשות כדי שתמהר הגאולה לבא.

בפרשה זו הנביא קורא אל הגויים לקבל את התורה המשולה ללחם, מים, יין, ולחלב וללמדה.
וליקבל בכלל האמה אשר תחת מלכות משיח בן דוד, כי הוא יהיה מורה ומלמד לגוים (על פי רד"ק.
סיום הפרשה מוכיח על תחלתה שמדבר אל הגויים).

פרק נה (א) - הוי כל צמא לכו למים - וקריאה לאמות העולם לעתיד לבא כל מי שהוא צמא מחסרון
המים לכו אל המים לריות הצמאון. - ואשר אין לו כסף - רוצה לומר, אף אם אין לו כסף לקנות
המים ויכול להשיגו, כי בחנם ימצא. כלומר התאב לדבר ה' ילך אל הנביא לשמע דבר ה' מבלי
מתן כסף. - לכו שברו ואכלו - לכו קנו דבר מאכל ואכלו, ועל דברי התורה יאמר. וחזור ומפרש -
לכו שברו בלוא כסף ובלוא מחיר - בזולת מתן מחיר קנו - יין וחלב - רוצה לומר, כל עניני חכמת
התורה תוכלו ללמד בזולת מחיר [ע"פ אבן עזרא ורד"ק]: (ב) למה תשקלו כסף - מה לכם בזה
שתשקלו כסף בחנם - בלא - מאכל - לחם - רוצה לומר למה תרבו לתת מחיר בעבור למוד חכמות
נכריות, שאין בהם תועלת. - ויגיעכם בלוא לשבעה - למה תתנו הון הבאה ביגיעה בעבור דבר
שאין משיב, ועל החכמות הנכריות יאמר. וכפל הדבר במלים שונות. - שמעו שמוע אלי - ללמד
חכמת התורה. - ואכלו טוב - כן יקרא חכמת התורה, כמו שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורתא אל
תעזבו (משלי ד). - ותתענג בדשן נפשכם - זהו תענוג הנשמה בעולם הבא [ע"פ אבן עזרא]: (ג) -
הטו אזנכם - לשמע אמרי. - ולכו אלי - לכו ממקומכם לבא אלי ללמד תורתא. - שמעו - שמעו אלי
ותוכו לעמד בתורה בימי המשיח. - ואקרטה - אז אכרית - לכם, ברית - אהבה להיות מתקיימת עד -

(יא) ענינה סערה לא נחמה הנה אנכי מרביץ בפונך אבניך ויסדתיך
בספירים: (יב) ושמתי כדכד שמשתיך ושעריך לאבני אקדח וכל גבולך
לאבני חפץ: (יג) וכל פניך למודי יהוה ורב שלום פניך: (יד) בצדקה
תכונני רחמי מעשק כי לא תיראי וממחיתה פי לא תקרב אליך: (טו) הן
גור יגור אפס מאותי מי גר אתך עליך יפול: (טז) הן והנה אנכי
בראתי חרש נפח באש פחם ומוציא כלי למעשהו ואנכי בראתי משחית

(יא) - ענינה סערה לא נחמה - על ירושלים יאמר שהיא כענינה, מרעדת כמרוח סערה, ואין מי
לנחמה. - הנה אנכי מרביץ בפונך אבניך - אבני הרצפה ארביץ ואשכים בפונך, כי ישפך מתחת רצפת
האבנים (פונך) במקום החול. כי כן הדרך לשפך חול תחת אבני הרצפה להשכיב בהם האבנים. -
ויסדתיך בספירים - אשים היסודות באבני ספיר (שידוע שמרב חזקם אינן נבקעות מגרון) [ע"פ
אלשיך]: (יב) - ושמתי כדכד שמשתיך - מחיצות החלונות שהשמש זורחת דרך בהם, אשימם מאבן
כדכד הבהיר ביותר. - ושעריך - מזוזות השערים והפכו להיות - לאבני אקדח - המאירים ביותר. -
וכל גבולך - אבני רצפה (של שטחי) כל גבוליה, והפכו להיות - אבני חפץ - רוצה לומר אבני יקר
שהאדם חפץ ורוצה בהם, ולא כשאר אבנים המשלכים בחוצות [ע"פ רד"ק]. אף לא נמצא מי שמפרש
שגבול הוא אבני רצפה. בפסיקתא ענינה סערה (מובא בילקוט שמעוני), נראה שהם אבני גדר
הגבול. וענין המשפ הילקוט¹⁹²: (יג) - וכל פניך למודי ה' - רוצה לומר ישפילו בחכמה, כאלו יהיו
תלמידי המקום ברור הוא. - ורב שלום פניך - השלום של פניך יהיה הרבה מאד [ע"פ אבן עזרא].
ויתכן שהפונה שבזכות התורה ירבה שלומה: (יד) - בצדקה תכונני - בעבור הצדקה שתעשי תהיה
נכונה בכל טובה¹⁹³. - רחמי מעשק כי לא תיראי - תהיה מרחקת מן העושקים, (עד) אשר לא תראי
מהם כלל וכלל. - וממחיתה פי לא תקרב אליך - ותהיה מרחקת ממחיתה, כי לא תוכל להתקרב אליה,
ותהיה אם כן מרחקת ממנה [ע"פ רד"ק]: (טו) - הן גור יגור אפס מאותי - באמת יחת ויפחד, מי
שהוא נעדר ונפרד, ומרחק ממני (מהרעות שאעשה לו). - מי גר אתך - מי שהיה לו תגר ומריבה
עמו [ע"פ רש"י] - עליך יפול - הוא יפל אליך לשכן עמו להיות סר למשמעתה [ע"פ אבן עזרא]:
(טז) - הנה אנכי בראתי חרש, נפח באש פחם - מנשב באש הנאחז בגחלים כבויים, להבעירם יפה. -
ומוציא כלי למעשהו - על ידי הפחמים מוציא כלי הראוי לעשות עמו הדבר, אשר עשאוהו בעבורו.
- ואנכי בראתי משחית לחבל - (אנכי בראתי האיש היוצר, ואנכי) בראתי איש משחית לקלקל את
הכלי ההוא. ורוצה לומר אני המגרה בה את האויב, ואני המשלימו עמו ומתיש כחו [ע"פ רש"י]:

¹⁹² מעיין חיים - מוסר, עיונים

¹⁹³ ושמתי כדכד שמשתיך. חז"ל שללו בתוקף את הסוברים כי נבואה זו משל היא, אלא יהיה כפשוטו (סנהדרין ק', ב"ב עה'),
ועוד, מובא בילקוט שמעוני.

¹⁹⁴ בצדקה תכונני. גאולת ישראל יהיה בזכות הצדקה, רחמי מעושק וכו' (חפץ חיים בשפת תמים פ"ג בהגה). לחלו פרק נו'
מאריך הנביא בענין זה.

וְאֶכְרַתָּה לָכֶם בְּרִית עוֹלָם חֲסֵדֵי דָוִד הַנֶּאֱמָנִים: (ד) הֵן עַד לְאוֹמִים נִתְּתִיו נֶגִיד וּמִצְוָה לְאֻמִּים: (ה) הֵן גּוֹי לֹא תִדְעֶה תִקְרָא וְגוֹי לֹא יִדְעוּךָ אֲלִיךָ יִרְוּצוּ לְמַעַן יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ וְלִקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל כִּי פֶאֶרְךָ:

(ו) דִּרְשׁוּ יִהְיֶה בְּהַמְצָאוֹ קִרְאָהוּ בְּהִיּוּתוֹ קְרוֹב: (ז) יַעֲזֹב רָשָׁע דִּרְכּוֹ וְאִישׁ אֲוֶן מִחֲשַׁבְתּוֹ וַיֵּשֶׁב אֶל יְהוָה וִירַחֲמֵהוּ וְאֵל אֱלֹהֵינוּ כִּי יִרְבֶּה

עוֹלָם. חֲסֵדֵי דָוִד הַנֶּאֱמָנִים - כחֲסֵדֵי רוּצָה לומר, יִהְיֶה כְּמוֹ הַחֲסִידִים הַקְּנִימִים אֲשֶׁר הִבְטַחְתִּי לְדָוִד שְׁלֹא תִפְסַק הַמְּלוּכָה מִזִּרְעוֹ [ע"פ אֲבֹן עֶזְרָא]: (ד) - הֵן עַד לְאֻמִּים נִתְּתִיו - בְּאֻמַּת נִתְּתִי אֶת דָּוִד, לִהְיוֹת לְעַד וְלִקְרָאָה מוֹל אֲמוֹת הָעוֹלָם, רוּצָה לומר מִמְּשַׁלַּת הַמְּלוּכָה אֲשֶׁר תִּתְּמִיד בִּזְרַעוֹ, יִקְחוּ רִאֲיָה שְׂדֵבֶר ה' יָקוּם לְעוֹלָם. - נֶגִיד וּמִצְוָה לְאֻמִּים - הַמְּשִׁיחַ הַבָּא מִזִּרְעוֹ, יִהְיֶה נֶגִיד (מְנַהֵג אוֹ מוֹשֵׁל), וְיִהְיֶה מִצְוָה אֶל אֲמוֹת הָעוֹלָם אֶת הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ [ע"פ אֲבֹן עֶזְרָא]: (ה) - הֵן גּוֹי לֹא תִדְעֶה תִקְרָא - רוּצָה לומר כְּמוֹ שֶׁתִּתְּקַנֵּם הַחֲסִיד שֶׁהִבְטַחְתִּי לְדָוִד כֹּן תִּתְּקַנֵּם הַחֲסִיד שֶׁהִבְטַחְתִּי לָהּ, כִּי בְּאֻמַּת (גַּם) גּוֹי אֲשֶׁר לֹא תִדְעֶה מִזִּרְעוֹ, תִּקְרָא אֲלֵיהָ לְשֵׁם אוֹתָהּ. - וְגוֹי לֹא יִדְעוּךָ - אֲשֶׁר הֵם לֹא יִדְעוּךָ מִזִּרְעוֹ. - אֲלֵיהָ יִרְוּצוּ - לִהְיוֹת סְרִים לְמַשְׁמַעְתָּהּ. - לְמַעַן ה' אֱלֹהֶיךָ - רוּצָה לומר לֹא לְמַעַן כֹּחַ זִרְעוֹךָ, כִּי אִם לְמַעַן ה' הַשׁוֹכֵן בְּקִרְבְּךָ. - וְלִקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל כִּי פֶאֶרְךָ - לְמַעַן קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר נָתַן לָךְ פֶּאֶר לְהַשְׁרֹת שְׂכִינְתוֹ בְּקִרְבְּךָ. וְכִפֹּל הַדָּבָר בְּמִלִּים שׁוֹנוֹת [ע"פ רד"ק]:

באר החיים - עֲנִינֵן הַפְּרָשָׁה (פֶּרֶק נה ו - יג):

קוֹרָא אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַשְּׁקוּעִים בְּעִוְנוֹת שֶׁקָּשָׁה לְצַאת מִהֶרְגָלָם, וְחוֹשְׁבִים שְׂאִינִם יְכוּלִים לְחֹזֵר וּלְהַתְעַלּוֹת לִהְיוֹת רְאוּיִים לִישׁוּעַת הַגָּאֻלָּה, מִנְּבִא, וְאוֹמֵר, וּמִבְּאֵי מְשָׁלִים לְהוֹדִיעַ שְׂאִין זֶה כֶּה, כִּי הַקִּבְ"ה מְסִיעַ בְּעַד הַחוּטָא לְשׁוֹב. וְהַגָּאֻלָּה בֹּא תְּבֹא.

(ו) - דִּרְשׁוּ ה' בְּהַמְצָאוֹ - בְּעוֹד הוּא מְצוּי בָכֶם, עַד לֹא תִגְלוּ מֵאַרְצְכֶם וְעַדִּין הַשְׂכִּינָה שׁוֹרָה עִמָּכֶם [ע"פ אברבנאל בְּדֶרֶךְ הַשְּׁנִי^ה]. - קִרְאָהוּ בְּהִיּוּתוֹ קְרוֹב - כִּפֹּל הַדָּבָר בְּמִלִּים שׁוֹנוֹת: (ז) - יַעֲזֹב רָשָׁע

מַעֲיִין חִיִּים - מוֹסֵר, עֵינִינִים

^ה דִּרְשׁוּ ה' בְּהַמְצָאוֹ. הַמְצָאוֹת מִבָּאֵר, שׁוֹבוּ בְּתוֹבָה בְּעוֹד הַבַּיִת בְּבִנְיַן טֶרֶם שֶׁתִּגְלוּ, כְּדִי שְׁלֹא תִלְכוּ בְּגִלּוֹת. אֵךְ הוּא קִשָּׁה שֶׁהָיָה סוּיָם הַפְּרָשָׁה כִּי בְּשִׁמְחָה תִּצָּא, מִשְׁמַעַם לְכַאוּרָה וְכֵן מִפְּרֵשׁ הַמְצָאוֹת בַּעֲצָמוֹ, שֶׁהוּא עַל יְצִיאָה מִן הַגִּלּוֹת, וְאִיךְ שִׁידַע עִם תַּחֲלִית הַפְּרָשָׁה, שֶׁהִיא עַל טֶרֶם הַגִּלּוֹת. הַאֲבִרְבָּנָאֵל מְשִׁיב עַל כֹּךְ שֶׁבְּתַחֲלִית מְדַבֵּר עַל גָּאֻלָּה בְּאוֹפֵן שִׁיקוּרָב לִפְנֵי הַקֶּךְ, וְאַחֵר כֹּךְ עַל זְמַן קֶץ הָאַחֲרוֹן שֶׁאֵין יָבָא בְּוֹדָאִי, גַּם אִם יִהְיוּ רַעִים כְּסִרְפָּה, וְעֵינִין שֵׁם אֲבֵל עֵדִינִין קִשָּׁה אִיךְ הַסּוּף דְּבִק עִם הַתַּחֲלִית בְּלִשׁוֹנוֹת כִּי כֹאשֶׁר, וְהָיָה לְדַבְּרֵי הֵם ב' אֹפְנִים שׁוֹנִים. לִכֵּן נִרְאָה שֶׁעִיקַר הַפְּרָשָׁה, הוּא עַל עֵצֶם סִיוֵעַ הָאֱלוֹקִי לְשִׁינֵי הַדְּרָכִים וְקִבְלָתוֹ בְּתוֹבָה, וְהַדְּבָר נִגּוּעַ שִׁיחֵיו רְאוּיִים לְגָאֻלָּה. וְהַמְדוּבֵר בְּכָל הַפְּרָשָׁה עַל מִי שֶׁהוּא כָּבֵד בְּגִלּוֹת.

וְכֵן שֶׁאֵמֵר בְּהַמְצָאוֹ (אֵי אִפְשֶׁר לומר בְּעוֹד הַבַּיִת בְּנוֹי, אִם מְדַבֵּר עַל יְמֵי הַחֲרוּבִין) הוּא 'פֶּרֶט' בְּפֶרֶשָׁה, לְהוֹדִיעַ אֶת הַזְמַן הַמְּסוּלָּג לַעֲנִין הַפְּרָשָׁה. וְעִיקַר הַפֶּשֶׁט בְּזִמְנֵי שֶׁל 'הַמְצָאוֹ', הוּא כְּפִירוֹשׁ חֲכָמִים וְכֵמוֹ שֶׁמִּבָּאֵר זֹאת הַרְמְבִי"ם (הַלְכוֹת תְּשׁוּבָה פֶּרֶק ב' הַלְכוֹת ו') א, עַל פִּי שֶׁתְּשׁוּבָה וְהַצָּעָה יִפָּה לְעוֹלָם [בְּכָל עֵת], בְּעִשְׂרֵת הַיָּמִים שֶׁבִּין רֵאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּיּוּרִים הִיא יִפָּה בְּיוֹתֵר וּמִתְקַבֵּל הִיא מִיד שֶׁאֵמֵר דִּרְשׁוּ ה' בְּהַמְצָאוֹ, (וְכֵן מִכּוֹרֵחַ הַהִמְמָרָה יִבְמוֹת מוֹט' שׁוּה עִיקַר הַפֶּשֶׁט. כִּי הָיָה בָּא לִישֵׁב תְּמִיחָה קִשָּׁה עַל הַנְּבִיא, שֶׁקָּשָׁה עַל הַנְּבִיא שֶׁדַּבְּרוּ אֵלָיו, דִּרְשׁוּ ה' בְּהַמְצָאוֹ, סוֹתֵר פְּסוּק בְּתוֹרָה, שֶׁאֵמֵר בִּה שֶׁה' שׁוֹמֵעַ 'בְּכָל קְרָאוֹ אֲלֵי, וְאִם הַפֶּשֶׁט בְּפִסּוּק בְּהַמְצָאוֹ הוּא אַחֵר, וְעָלָיו לֹא קִשָּׁה, וְכֵן שֶׁבְּהַמְצָאוֹ הוּא עַל יְמֵי תְּשׁוּבָה זֶה רֶק דִּרְשׁ, עַל מִי רַעֲשָׁה הַסּוּיָא).

לְסָלוֹחַ: (ח) כִּי לֹא מִחֲשַׁבּוֹתֵי מִחֲשַׁבּוֹתֵיכֶם וְלֹא דִרְכֵיכֶם דִּרְכֵי נֶאֱמָ יִהְיֶה: (ט) כִּי גָבְהוּ שָׁמַיִם מֵאַרְץ כֹּן גָּבְהוּ דִּרְכֵי מִדְּרָכֵיכֶם וּמִחֲשַׁבְתִּי מִמִּחֲשַׁבְתֵּיכֶם: (י) כִּי פֶאֶשֶׁר יִרְדַּ הַגֶּשֶׁם וְהַשֶּׁלֶג מִן הַשָּׁמַיִם וְשִׁמָּה לֹא יָשׁוּב כִּי אִם הִרְוָה אֶת הָאָרֶץ וְהוֹלִידָה וְהַצְמִיחָה וְנָתַן זֶרַע לְזֶרַע וְלֶחֶם לְאֹכֵל: (יא) כֹּן יִהְיֶה דְּבָרִי אֲשֶׁר יֵצֵא מִפִּי לֹא יָשׁוּב אֲלֵי רִיקָם כִּי אִם עֲשֵׂה אֶת אֲשֶׁר חִפְצָתִי וְהַצְלִיחַ אֲשֶׁר שָׁלַחְתִּיו: (יב) כִּי בְּשִׁמְחָה תִצָּאוּ וּבְשָׁלוֹם תּוֹכְלוּן הֶהָרִים וְהַגְּבָעוֹת יִפְצְחוּ לִפְנֵיכֶם רִנָּה וְכָל עַצִּי הַשָּׂדֶה

דִּרְכּוֹ - דֶּרֶךְ הַרְשָׁע. - וְאִישׁ אֲוֶן מִחֲשַׁבְתּוֹ - יַעֲזֹב מִחֲשַׁבּוֹתָיו. - וַיֵּשֶׁב אֶל ה' וִירַחֲמֵהוּ - יַעֲשֵׂה תְּשׁוּבָה אֶל ה' וִירַחֲמֵהוּ עָלָיו. - וְאֵל אֱלֹהֵינוּ - יָשׁוּב אֶל אֱלֹהֵינוּ, וְיֵשׁ תִּקְוָה - כִּי יִרְבֶּה לְסָלוֹחַ ^ה - כִּי לֹא מִחֲשַׁבּוֹתֵי מִחֲשַׁבּוֹתֵיכֶם - כִּי אִין מִחֲשַׁבּוֹתֵי מִחֲשַׁבּוֹתֵיכֶם, כִּי אֲתֵם חוֹשְׁבִים שְׁלֹא יוֹעִיל לָכֶם הַתְּשׁוּבָה וְלִבְכִּי לֹא כֹן יִחְשַׁב. - וְלֹא דִרְכֵיכֶם דִּרְכֵי - דֶּרֶךְ בְּשֶׁר וְדָם לְעִנּוּשׁ אֶת הַמּוֹרֵד בּוֹ, וְאִין מוֹעִיל תְּשׁוּבָה וּפְיוּס. אֲכָל דִּרְכֵי לֹא כֹן הוּא - נֶאֱמָ ה' [ע"פ רש"י]: (ט) - כִּי גָבְהוּ שָׁמַיִם מֵאַרְץ - כִּי עֶרְךָ גְּבַהּוֹת הַשָּׁמַיִם מִן הָאָרֶץ - כֹּן דִּרְכֵי גָבְהוּ בְּהַבְדִּל רַב מִדְּרָכֵיכֶם, כִּי דֶּרֶךְ בְּשֶׁר וְדָם שְׁלֹא יִמְחֹל כָּלִל וְכָלִל, (וְאִילוֹ) דִּרְכֵי (הִיא) לְמַחֵל מִכָּל וְכָל. - וּמִחֲשַׁבּוֹתֵי מִחֲשַׁבּוֹתֵיכֶם - אֲתֵם חוֹשְׁבִים שְׂאִין תְּשׁוּבָה מוֹעִיל כָּל עֶקֶר, אֲכָל מִחֲשַׁבְתִּי שְׁמוֹעִיל הִרְבֵּה מֵאֵד [ע"פ אברבנאל]: (י) - כִּי פֶאֶשֶׁר יִרְדַּ הַגֶּשֶׁם וְהַשֶּׁלֶג מִן הַשָּׁמַיִם - רוּצָה לומר כְּמוֹ הַגֶּשֶׁם וְהַשֶּׁלֶג הַיּוֹרֵד מִן הַשָּׁמַיִם - וְשִׁמָּה לֹא יָשׁוּב - אֲשֶׁר לֹא יָשׁוּב אֶל הַשָּׁמַיִם עַל יְדֵי חֵם הַשֶּׁמֶשׁ הַשּׁוֹאֵב הַרְטִיבּוֹת, - כִּי אִם הִרְוָה אֶת הָאָרֶץ - בְּתַחֲלִית מִרְוֵה הָאֲדָמָה, וְאַחֲרֵי זֶה תְּשׁוּבָה לְמַעַלָּה בְּחֵם הַשֶּׁמֶשׁ. - וְהוֹלִידָה - הוּא הוֹצֵאת הַצִּמְחָה מִהַגְּרָעִין בְּעֵמֶק הָאָרֶץ. - וְהַצְמִיחָה - הוּא הוֹצֵאת הַצִּמְחָה מִמַּעַל לָאָרֶץ. - וְנָתַן זֶרַע לְזֶרַע - הַגֶּשֶׁם הוּא סִבָּה לְגִדּוֹל תְּבוּאָה לְזֶרַע מֵהֶם עוֹד בְּמָקוֹם אַחֵר, - וְלֶחֶם לְאֹכֵל - לִהְיוֹת לְמַאֲכָל, לְמִי שֶׁצָּרִיף לְאֹכֵל [ע"פ רד"ק]: (יא) - כֹּן יִהְיֶה דְּבָרִי אֲשֶׁר יֵצֵא מִפִּי, לֹא יָשׁוּב אֲלֵי רִיקָם - מִכָּלִי יַעֲשֵׂה הַדָּבָר הַהוּא. וְאַחֲזוּ בְּלִשׁוֹן כֹּן אֲדָם הַשׁוֹלֵחַ מִי לְעִשְׂוֹת דְּבָר, וְחֹזֵר לְפַעֲמִים רִיקָם וְלֹא גָמַר הַשְּׁלִיחוֹת, וְלִפִּי שְׂאֵמֵר בְּמִשָּׁל וְשִׁמָּה לֹא יָשׁוּב, לְזֶה אֲמַר לִשׁוֹן לֹא יָשׁוּב וְזֶה עֶקֶר הַמִּשָּׁל, כִּי כְּמוֹ שֶׁהַגֶּשֶׁם שֶׁה' שׁוֹלֵחַ אֵינּוּ שָׁב. כֹּן גִּזְרָתוֹ עַל הַגָּאֻלָּה אֵינֶה חֹזֶרֶת [ע"פ אברבנאל. וּמִדְּרַשׁ רַבָּה שְׁמוֹת פֶּל"ח א']. - כִּי אִם עֲשֵׂה - דְּבָר (ה') יַעֲשֵׂה - אֶת אֲשֶׁר חִפְצָתִי - וּמוֹסֵב לְמַעַלָּה, לומר שְׁבוּדָאִי תִתְּקַנֵּם הַבְּטַחְתִּי. - וְהַצְלִיחַ אֲשֶׁר שָׁלַחְתִּיו - כִּפֹּל הַדָּבָר בְּמִלּוֹת שׁוֹנוֹת: (יב) - כִּי בְּשִׁמְחָה תִצָּאוּ וּבְשָׁלוֹם תּוֹכְלוּן - וְזֶהוּ הַהִבְטָחָה אֲשֶׁר תִּצָּאוּ מִן הַגִּלָּה

מַעֲיִין חִיִּים - מוֹסֵר, עֵינִינִים

וְיִתְּכֵן לִישֵׁב אֶת דֶּרֶךְ הַמְצָאוֹת וְהַאֲבִרְבָּנָאֵל שֶׁנֶּם בִּימִים שֶׁהִיא הַבַּיִת הָרָאוּשׁוֹן בְּנוֹי הִיא רְאוּיָה הַגָּאֻלָּה הַעֲתִידָה, וְזֶה הִיא הַקִּיּוּבָה גְּלוּיָת מִתְּקִינִים בְּעִשְׂרֵת הַשָּׁבָטִים. וּמַעֲתָה יִתְּכֵן לִפְרֹשׁ, שֶׁדִּרְשׁוּ ה' בְּהַמְצָאוֹ, 'הִמְצָאוֹ' הוּא בְּעוֹד הַבַּיִת בְּנוֹי וּמְדַבֵּר עַל בְּנֵי יִחֻדָּה, וּבְכָל זֹאת הַעֲנִין מְסִיִּים עַל קִירוֹב הַגָּאֻלָּה, כִּי שֵׁם מְדַבֵּר עַל עִשְׂרֵת הַשָּׁבָטִים.

^ה יַעֲזֹב רָשָׁע דְּרָכּוֹ. מִי שֶׁהוֹרָה בְּדִרְכֵי רַעִים כְּכֶסֶם, הַקְּנָא, לִיצְנוּת, רְדִיפֹת הַמָּמוֹן, הַכְּבוֹד, וְהַמַּאֲכָלוֹת קִשָּׁה לוֹ לְשׁוֹב מֵהֶם (רְמַב"ם תְּשׁוּבָה פ"ח ה"ג מוֹכֵחַ פְּסוּק זֶה. וְיִסּוּד זֶה כָּתוּב גַּם בְּשַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה שֶׁר א' יֹא' מוֹכֹחַ פְּסוּק זֶה, וְיֹאֵר זֹאת בְּאִרוּכָה). אֵךְ הַנְּבִיא נִיבָא, שֶׁאִם יָשׁוּב אֶל ה', יִרַחֲמֵהוּ. יַעֲזֹרְהוּ ה' לְבֹא אֶל הַדְּרָכִים הַטּוֹבוֹת, וְיִיטֵב לוֹ. הַבֹּא לִישׁוֹר מִסִּיעֵין בִּידֹ.

יִמְחָאוּ כָּף: (יג) תַּחַת הַנֶּעֱצוּץ יַעֲלֶה בְּרוּשׁ . תַּחַת \וְתַחַת\ הַסֶּרֶפֶד יַעֲלֶה הַדָּס וְהָיָה לִיהִיָּה לְשֵׁם לְאוֹת עוֹלָם לֹא יִכָּרֵת:

בשמה ותוכלון לארצכם בשלום. - הָהָרִים וְהַגְּבוּעוֹת יִפְצְחוּ לִפְנֵיכֶם רִנָּה - והיא ענין מליצה, כי כשהאדם בשמחה דומה לו שכל העולם שמח עמו. - וְכָל עֲצֵי הַשָּׂדֶה יִמְחָאוּ כָּף - יכו בכפיהם לשמח. וגם זה ענין מליצה [ע"פ רד"ק: (יג) - תַּחַת הַנֶּעֱצוּץ יַעֲלֶה בְּרוּשׁ - רוצה לומר במקום ממשלת העובדי כוכבים ומזלות ימשלו ישראל [עין רש"י¹⁷¹]. - וְתַחַת הַסֶּרֶפֶד יַעֲלֶה הַדָּס - כפל הדבר במלים שונות. - וְהָיָה לִה' לְשֵׁם - הדבר הזה יהיה לה' לשם גבורה. - לְאוֹת עוֹלָם - ויהיה לאות ולסימן שכן יהיה עד עולם ו- לֹא יִכָּרֵת - הדבר הזה [יותר נראה כי השם והאות, הוא שיראו שהוא מאת ה'. ושם זה יתמיד ולא יפסק. אלשיר. כלי פז]:

מפרק נו נבא מה הם הדברים שעוברים תתקרב הגאלה. ושבעה פרשיות עוסקות בכך.

א' כָּלְלִי. ב' שֵׁם עוֹלָם בְּבִנְיַת הַמִּקְדָּשׁ לְסָרִיסִים (לא רק להם). ג' גְּרִי צָדֵק. ד' בָּא לְדַבֵּר לַחוּטָאִים, וְהַתְּחִיל מִהָרָעִים וְהַמְּנַהֲגִים מִפְּנֵי שֶׁהֵם אֲשָׁמִים. ה' עַל הַחוּטָאִים עֲצָמָם יִשִּׁית פְּנֵיו. ו' מְרָאָה לָהֶם אֶת דְּרָכֵי הַתְּשׁוּבָה [לְעֵיל בִּפְרָק נה' גַּם מְדַבֵּר עַל הַתְּשׁוּבָה, אֲף שֶׁם אָמַר שֶׁהַתְּשׁוּבָה אֲפֻשְׁרִית לָהֶם, עַל אֲף שֶׁהֵם שְׁקוּעִים בְּעוֹן. כָּאֵן מִפְּרֵשׁ כִּי־צַד, וְמֵה יַעֲשׂוּן]. וְאֶת סוֹף הָרָשָׁע שֶׁנִּמְנָע מִמֶּנָּה. ז' מְדַבֵּר אֶל הַצְּדִיקִים וְהַחֲכָמִים, מֵה עֲלִיהֶם לַעֲשׂוֹת לְקָרֵב אֶת הַגָּאֲלָה.

באר החיים - ענין הפרשה (פרק נו א-ג):

ההקפדה על קיום דיני הממונות, ועל עשות צדקה. הם מקרבים את הגאלה (ראה הערה), ופועלים שתבא לפני קץ אחרון. והוסיף שמירת שבת. ושמירת ידו מרע.

פרק נו (א) - כֹּה אָמַר ה' שִׁמְרוּ מִשְׁפָּט - שִׁמְרוּ מִשְׁפָּטֵי הַתּוֹרָה¹⁷² - וַעֲשׂוּ צְדָקָה - זה עם זה. - כִּי

מעניין חיים – מוסר, עיונים

¹⁷¹ תַּחַת הַנֶּעֱצוּץ יַעֲלֶה בְּרוּשׁ. יש לפרש באופן שמשתייך לכל הפרשה, שמי שברגא נמוכה יכול לעלות פתאום מעלה ראש - ברוש עץ גבוה. - וְתַחַת הַסֶּרֶפֶד יַעֲלֶה הַדָּס. תחת תכונות רעות, יצמיח ה' הדס. ישיש לה' דרכים לתקן. אם רק ידרוש את ה', ויחפוץ באמת בשינוי דרכיו, אז יצליח. ובכל מצב ובכל דרגא יתכן רצון נכון. וממילא ראוי מיד לתשובה.

ענין מלבי"ם שמפרש את פסוק י' ונתן זרע לזרע, לומר שה' נתן טוב רק למי שמכין את עצמו וזורע. אך קשה על דבריו שהרי נאמר גם ילחם לאוכלי וכאן אין הכנה מצד המקבל. גם תחת הסרפד מורה בהיפך, לומר, שגם לטבע הקשה יש רפואה.

¹⁷² שִׁמְרוּ מִשְׁפָּט וַעֲשׂוּ צְדָקָה. חז"ל אמרו (גמרא סוף מכות) חזר ישעיה והעמידן על שנים, משפט וצדקה (מהכתוב עצמו מוכח, משפט הכתוב כאן, אין הכוונה על התורה בכללותה, אלא על משפט הדינים. שהרי סוף הפסוק מקביל לתחילתו. וכשם שצדקת, נאמר נגד וצדקה, כן ישועתי, נגד משפט, והיינו מה שהדין מושיע את הגוול והעשוק מיד עושקו).

הדבר צריך פירוש. הלא בפרשה זו מוזכר גם כן שבת והחירות מכל רע. לא רק שני אלו משפט וצדקה, מדוע אמרו שנים ולא ארבעה.

ושמא מבואר בזה, ששמירת השבת ושמירת ידיו מעשות כל רע, הוא תנאי שאם יש בו חטאים אלו, לא יועילו מעשיו הטובים. אבל הזכויות המקורות את הגאולה באופן חיובי, הם רק הדין והצדקה.

יוש חילוק ביניהם. במשפט וצדקה בהם נדרש להדר בשלמות מיוחדת, בכדי שיהיה בכוחם לקרב הגאולה (כן כתב החפץ חיים בהקדמת שם עולם לבאר פרשיות אלו). אבל בענין שבת, הכוונה שהעיקר שלא יחללו.

והראיה, שלא נאמר מקדש שביעי, שמילים אלו מורים על שלמות בעבודת השבת (ספר המספיק), רק אמר שלא יחללו.

פרק נו (א) כֹּה אָמַר יְהוָה שִׁמְרוּ מִשְׁפָּט וַעֲשׂוּ צְדָקָה כִּי קְרוּבָה יִשׁוּעָתִי לָבוֹא וְצִדְקָתִי לְהַגְלוֹת: (ב) אֲשֶׁרִי אֲנוּשׁ יַעֲשֶׂה זֹאת וּבֶן אָדָם יַחֲזִיק בָּהּ שֹׁמֵר שִׁבְתּוֹ מִחֲלָלוֹ וְשֹׁמֵר יָדוֹ מֵעֲשׂוֹת כָּל רָע: (ג) וְאֵל יֹאמַר בֶּן הַנֶּכֶר הַנִּלְוָה אֵל יְהוָה לֵאמֹר הִבְדֵּל יִבְדִּילֵנִי יְהוָה מֵעַל עַמּוֹ וְאֵל יֹאמַר הַסָּרִיס הֵן אֲנִי עֵץ יָבֵשׁ:

(ד) כִּי כֹה אָמַר יְהוָה לְסָרִיסִים אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ אֶת שִׁבְתוֹתַי וּבִכְרוּ בְּאֲשֶׁר חִפְצָתִי וּמַחֲזִיקִים בְּכִרְיָתִי: (ה) וְנָתַתִּי לָהֶם בְּכִיָּתִי וּבַחֲלוּמָתִי יָד וְשֵׁם טוֹב

קְרוּבָה יִשׁוּעָתִי לָבוֹא - על ידי זה תהיה תשועתי קרובה לבוא [ותהיה לפני הקץ האחרון¹⁷³] - וְצִדְקָתִי לְהַגְלוֹת - צדקתי לכם, תהיה קרובה להיות נגלה לעין כל [ע"פ האברבנאל: (ב) - אֲשֶׁרִי אֲנוּשׁ יַעֲשֶׂה זֹאת - את האמור למשה (ובהמשך הפסוק) - וּבֶן אָדָם יַחֲזִיק בָּהּ, שֹׁמֵר שִׁבְתּוֹ מִחֲלָלוֹ - שישמר את השבת מלחללו, (מדוע דוקא שבת?) כי הוא יסוד מוסד על אמונת חדוש העולם, ואם כן בזה בודאי - וְשֹׁמֵר יָדוֹ מֵעֲשׂוֹת כָּל רָע - ישמר ידו מעשות כל רע, הואיל ומאמין שיש בורא [עין אברבנאל: (ג) - (פסוק זה הוא הקדמה לפרשיות הבאות) - וְאֵל יֹאמַר בֶּן הַנֶּכֶר הַנִּלְוָה אֵל ה' - המתחבר עצמו אל ה' להאמין בו. - הִבְדֵּל יִבְדִּילֵנִי ה' מֵעַל עַמּוֹ - אֵהִיָּה נִבְדֵּל מִיִּשְׂרָאֵל בַּעַת יִקְבְּלוּ הַטּוֹבָה, וְלֹא אֶקְבַּל עִמָּהֶם וְאִם כֵּן לָמָּה אֶצְדֵּק. - וְאֵל יֹאמַר הַסָּרִיס הֵן אֲנִי עֵץ יָבֵשׁ - כִּמוֹ עֵץ יָבֵשׁ שָׂאִין מִגִּדְל פָּרִי, כֵּן אֲנִי מִבְּלִי זָרַע וְלֹא יִשְׂאֵר שְׁמִי לְזַכְרוֹן. וְעַל מֵה אִישׁוֹר דְּרָכֵי לֵאמֹר [ע"פ רש"י]:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק נו ד ה):

מבאר ג' דברים, אשר המתאמץ בהם, יבנה בנין המקדש בזכותו. ואומר שבאלו הג' יזכו הסריסים לשם עולם בבית המקדש. התחזקות מיוחדת בברית ה' הוא התורה (שמות לד), במצות שבת. ובאשר חפצתי, הפננה צדקה (חפץ חיים בשם עולם פרק ז'). ואולי גם דיני ממונות (ראה הערה).

(ד) - כִּי כֹה אָמַר ה' לְסָרִיסִים אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ אֶת שִׁבְתוֹתַי, וּבִכְרוּ בְּאֲשֶׁר חִפְצָתִי - בהדבר אשר חפצתי אני. - וּמַחֲזִיקִים בְּכִרְיָתִי - אוֹחֲזִים בְּתוֹרָתִי, אֲשֶׁר כְּרָתִי עִלְיָה בְּרִית עִם יִשְׂרָאֵל [ע"פ רד"ק: (ה) - וְנָתַתִּי לָהֶם בְּכִיָּתִי וּבַחֲלוּמָתִי - בבית המקדש מבפנים לחומת הר הבית, אשר שמה ישובו כסאות למשפט, ושם] מוֹשֵׁב הַסֵּנֶה־דָרִין וְהַזְקָנִים [בִּלְשֹׁכַת הַגְּזִית הַסְּמוּכָה לַעֲזָרָה]. - יָד וְשֵׁם טוֹב מִבְּנִים וּמִבְנוֹת - שם אתן לו מקום וזכרון. יד, רוצה לומר, שם יהיה מקומו, ושם יזכר לטובה. והוא דבר

מעניין חיים – מוסר, עיונים

¹⁷³ כִּי קְרוּבָה יִשׁוּעָתִי לָבוֹא. בכמה מקומות כחז"ל מביאים מפרשיות אלו (פרקים נו-נט) אמרו לשון מקרבת הגאולה. א' על צדקה (ב"ב י'). ב' על הדין, (טור חושן משפט סימן א'). ג' על תשובה (יומא פו'). ד'. על צדקה ודין יחד, אחז"ל אם משמרים שניהם הדין והצדקה מיד נגאלים (מדרש רבה דברים פי"ה ח"ו).

מבנים ומבנות שם עולם אתן לו אשר לא יפרת:

(ו) ובני הנכר הנלוים על יהנה לשרתו ולאהבה את שם יהנה להיות לו לעבדים כל שמר שבת מחללו ומחזיקים בבריתי: (ז) ונהביאותים אל הר קדשי ושמתים בבית תפלתי עולתיהם וזבחייהם לרצון על מזבחי פי ביתי בית תפלה יקרא לכל העמים: (ח) נאם אדני יהנה מקבץ נדחי

הטוב יותר מזכרון הבא מבנים ובנות. - שם עולם אתן לו - רוצה לומר עד עולם יזכר לטובה, - אשר לא יפרת - זכרון שמו [ע"פ רד"ק²³]:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק נו ו-ט):

שמא יאמר גר הצדק בלבד, אמנם היום שנה הגר לאזרח, אבל בימי בנן המקדש אולי הבדל יבדילני ה', שכן שצרי ירושלים מחלקים היו לפי שבטים (כפי שנאמר בסוף ספר יחזקאל), לזאת נבא שה' יהיה עמו, וידאג לכבודו.

(ו) - ובני הנכר הנלוים על ה' - כמו אל ה'. - לשרתו, ולאהבה את שם ה' להיות לו לעבדים, כל שמר שבת מחללו - כל מי בהם אשר ישמר את השבת מחללו - ומחזיקים בבריתי - וכל האוחזים בתורתו, הנתונה בברית ה' [ע"פ רד"ק²⁴]: (ז) - ונהביאותים אל הר קדשי - את העושים כל אלה אביא אל הר קדשי, הוא בית המקדש, (ויהיו שם) שנה בשנה עם האזרח בישראל. - ושמתים בבית תפלתי - אשמחם בבית המוכן להתפלל שם לפני. - עולתיהם וזבחייהם לרצון על מזבחי - יהיו מקבלים ברצון על מזבחי. - כי ביתי בית תפלה יקרא לכל העמים - רוצה לומר יהיה מוכן לבית תפלה לכלם וכל שכן לגרים המתלונים לעמו [ע"פ רד"ק]: (ח) - נאם אדני ה' - מקבץ נדחי ישראל המקבץ את ישראל. - עוד אקבץ עליו - על ישראל אקבץ עוד (גרים), - לנקבציו - להיות נוספים על הנקבצים מישראל [ע"פ אבן עזרא]: (ט) - כל חיתו שדי - חיות השדה אין בהם רב כחיות היער,

מעין חיים - מוסר, עיונים

²³ שם עולם. כתב החפץ חיים: בחומת בית המקדש השלישי, ובחומת ירושלים שיבנה על ידי הקבי"ה, רשום יהיה שמו של כל מי שבזכותו יגאלו, והוא כל מי שיתחזק באופן מיוחד מאד, בשלושת הדברים. א' שבת שהוא יסוד הדת והאמונה. ב' באשר חפצתי, היינו חסד. כי בכל מקום הכונה חפץ ה' הוא חסד (ירמיה ט, הושע ו. ונראה להוסיף על דברי החפץ חיים זצ"ל, שהכוונה כאן גם למשפט, שכן נאמר בירמיה שם, השכל וידוע אותי כי אני ה' עשה חסד משפט וצדקה בארץ, כי ביאלה חפצתי נאם ה'. וכן כתיב במשלי פכ"א ג, עשה צדקה ומשפט ינבחר' לה' מזבח. וכמו שבנבואה הקודמת למדנו שזה עיקר). ג' ברייתו הוא לימוד התורה או תמיכה בלומדיה. ידיעה זו נחוצה לסריסים המבקשים לשמור את שמם בעולם. אבל לא רק לסריסים גם מי שיש לו בנים, ויעשה כזאת, יהיה לו שם עולם (ותוכן דברי החפץ חיים בספר שם עולם פ"ז).

²⁴ לאהבה את שם ה'. נכרי אינו מחוייב להתגייר. משום כך גרות מקורה באהבת ה', ותשוקתו להתנדב לעבוד את ה'. כמו שנאמר (תהילים מז) 'נדיב עמי' נאספו, עם אלוקי אברהם. ואחז"ל על פסוק זה, שאברהם היה תחילה לגרים (חגיגה ג). (אמנם סוף סוף נכרי שאינו מתגייר, הנהו מקצר בהכרת הטוב לבוראו. עד שאמרו חז"ל ביבמות מח' גר שהיה דעתו להתגייר, והתעבב קצת, נענש על התעבבותו, קל וחומר מי שנשאר נכרי).

ישראל עוד אקבץ עליו לנקבציו: (ט) כל חיתו שדי אתיו לאכל כל חיתו ביצר:

(י) צפו עורים כלם לא ידעו כלם כלבים אלמים לא יוכלו לנפח הזים שכבים אהבי לנום: (יא) והכלבים עזי נפש לא ידעו שבעה והמה רעים

ואמר האמות הנמשלות לחית השדה, והם אותם שלא אמצו לבם (להרע. או הפונה על הגרים²⁵). - אתיו - בואו לאכל - לאכל כל חיתו ביצר - (את הרעים שבאמות) [ע"פ אברבנאל]:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק נו י-ז ב):

מנהיגי ומדריכי העם נמנעים מלהוכיח את הדור, מפני הדאגה לעצמם ולכבודם.

ומדבר במשלים נפלאים של צופה וכלב, כי לשני אלו לצופה ולכלב, תפקיד אחד להם, להתריע מהאויב. אלא שהפרש גדול ביניהם, הצופה הוא בר דעת ומבין להבחין מי האויב, ועוד שמרגיש אפלו מרחוק. אף הכלב אינו מבחין רק בקרוב ממש, שנית, אין לו דעת להבחין. ואומר תוכחה עמקה, שמנהיגי הדור ההוא, לא רק שאינם מתריעים מדבר שצריך דעת והבחנה. אלא אפלו מאויב ברור שגם הכלב מבחין, המה שותקים. אף כשנוגע לעצמם הם כלבים עזי נפש, בזה הם כן עושים כמעשה הכלב.

(י) - צפוי עורים כלם לא ידעו - עתה חזר להוכיח את ישראל, ואמר, הצופים שלהם אשר העמדו לראות אם השונא בא לעיר, הנה המה עורים, ואינם רואים. ורוצה לומר שרי העם המדריכים את העם, אינם משגיחים לתקן דרך העם, ועושים עצמם כאלו לא ידעו בקלקול הדור. - כלם כלבים אלמים - כל השרים מישראל אינם מזהירים את העם על התשובה, ולא יועילו להם והמה ככלבים אלמים אשר - לא יוכלו לנפח, - להכריח החיות הטורפות מן העדר, שאין בהם תועלת. - הזים שכבים אהבי לנום - השרים המה נרדמים בשנה עמקה, או שוכבים על המטה להתענג להביאם לידי תנומה, הוא שנה קלה. כי יאהבו את התנומה כדרך המתענגים, ולא שמו לב בתקון העם [ע"פ רש"י]: (יא) - והכלבים עזי נפש לא ידעו שבעה - כמו שהכלבים המה בטבעם חזקי התאווה, ואינם יודעים משביעה כי בכל עת יתאוו תאווה. - והמה רעים לא ידעו הבין - וכן השרים ההמה הרועים ותחת תפקידם לרעות את צאנם, לדאג לעם, הם רועים את עצמם להתענג בתענוגים. (אף) אינם יודעים בינה להשכיל, אשר מי שמשקע בתענוגים הוא חסר מהם. כי בכל עת יתאוו להוסיף ואם כן הוא עוד מעונה. - כלם לדרכם פנו - כל אחד פונה לדרך במקום שיוכל לענג נפשו. - איש לבצרו -

מעין חיים - מוסר, עיונים

²⁵ כל חיתו שדי, אתיו לאכל כל חיתו ביער. יתכן לפרש מדוע נקרא כאן גרי הצדק חיתו שדה. לומר שהם יהיו מבאי בית המקדש, שהוא משול לשדה ה' שנאמר בו (בראשית כד) ויצא יצחק לשוח בשדה (וגם השבטים נמשלו לחיות בפרשת ויחי). ובכך הדבר מתקשר היטב לתחילת הפרשה.

לא ידעו הבין כלם לדרפם פנו איש לבצעו מקצהו: (יב) אתיו אקחה זין ונסבאה שר והיה כזה יום מחר גדול יתר מאד: פרק נו (א) הצדיק אבד ואין איש שם על לב ואנשי חסד נאספים באין מבין כי מפני הרעה נאסף הצדיק: (ב) יבוא שלום ונוחו על משכבותם הלך נכחו:

כל אחד פונה לבצע בצע. - מקצהו - רצה לומר כלם עושין כן, מן הקצה אל הקצה. והוא מקרא קצר [ע"פ רד"ק:] (יב) - אתיו אקחה זין - כל אחד יאמר לחביריו בואו עמי ואקח זין. - ונסבאה שר - כפל הדבר במלים שונות. - והיה כזה - כמשפט היום הזה יהיה - יום מחר - ועוד יהיה גדול ו- יתר מאד - מהיום. רוצה לומר נעסק במשטה כמו היום, אבל ברב הכמות [ע"פ רש"י]: פרק נו (א) - הצדיק אבד - כאשר הצדיק נאבד מן העולם^י - ואין איש שם על לב - להתבונן בדבר, למה הומת מה עשה. - ואנשי חסד נאספים באין מבין, כי - על ידי זה שלא התעוררו ממותת הצדיק הגדול, (כן עוד) הרבה אנשי חסד ואנשים טובים נאספו ונפטרו מהעולם) בעבור שאין מי מבין ומתבונן על, אשר - מפני הרעה נאסף הצדיק - הראשון, למען לא יראה בהרעה המעומדת לבוא, כי על כי לא היה מי מרגיש בדבר, ולא שב לה, לזה הרבו למות עוד, למען ירגישו [דברי עצמו]. וכלומר האחרונים אנשי החסד, לא היו מתים מהסבה הראשונה שלא יראו ברעה, כי לא היו גדולים כל כך, אף הם מתו לעורר את העם או למען לא יראו גם הם בהרעה [ע"פ רד"ק]. וכלומר שגם האחרונים צדיקים הם. וכן משמע בפסוק הבא. מהלך נוסף, שסבת מיתת הצדיק הגדול הראשון היה שלא יגן על הדור מבוא הרעה [גמרא בסוף מסכת סנהדרין]: (ב) - יבוא שלום - מוסב למעלה, לומר כי כן אמר המקום יאסף הצדיק ויבוא שלום אל הקבר ולא יראה בהרעה. - ונוחו - אנשי החסד ישכבו במנוחה - על משכבותם - בקבר. - הלך נכחו - כי כל אחד היה הולך בדרך הנכוחה, ואין מהדין שיראה בהרעה [ע"פ רש"י]:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק נו ג - יג):

תוכחה לעם, (חלק ממנה בלשון נקבה) על נאוף, ועל מה שנשענים על כל מיני עבודות זרות, ומסים בתמיהה, בןעקף יצילו קבוציה. האם כל אלה יצילו אותך בצרתך? והלא החוסה בך, הוא יירש הר קדשי כי רק זה מה שמציל.

מעין חיים - מוסר, עיונים

^י צדיק אבד. סמיכות ענין הצדיקים האמיתיים באותה פרשה עם המנהיגים הקודמים. בוודאי בא ללמדנו איזה דבר. וצריך לדעת מהו. יתכן שהוא טענה על העם שהיה להם לקבל עליהם את היות צדיק למנהיג, תחת המנהיגים הללו שהזכיר קודם. או יתכן טענה על הצדיק, שאילו היה דואג יותר לתקן הדור ממכשוליו, לא היה רעה צריכה לבא, וגם הוא לא היה נספה בעבורה.

(ג) ואתם קרבו הנה בני עוננה זרע מנאף ותזנה: (ד) על מי תתענגו על מי תרחיבו פה תאריכו לשון הלווא אתם ילדי פשע זרע שקר: (ה) הנחמים פאלים תחת כל עץ רענן שחטי הילדים בנחלים תחת סעפי הסלעים: (ו) בחלקי נחל חלקך הם הם גורלך גם להם שפכת נסך העלית מנחה העל אלה אנחם: (ז) על הר גבה ונשא שמת משפך גם שם עלית לזבח זבח: (ח) ואחר הדלת והמזוזה שמת זכרונך פי מאתי גלית ותעלי הרחבת משפךך ותכרת לך מהם אהבת משפכם יד חזית:

(ג) - ואתם - הואיל ונסתלקו הצדיקים - קרבו - אתם - הנה - למשפט, ולקבל הרעה. - בני עוננה - אתם בני מעוננה כי ברב נמצא הפשע בנשים. - זרע מנאף, ותזנה - זרע של מנאף ותזנה, כי האב היה נואף והאם היתה זונה [ע"פ רש"י]: (ד) - על מי תתענגו - מאחר ששבתם מעלי, על מי תבטחו להתענג בטובה, כי אם זכיתם הייתם בוטחים עלי, אבל עכשו על מי תבטחו [ע"פ רש"י]. - על מי תרחיבו פה - על מי תשענו להרחיב פה לשאל כל המחסור. - תאריכו לשון - לשאל כל הצרף [אברבנאל לפי רש"י]. וכפל הדבר פעמים ושלש במלים שונות, בדרך הנבואה. - הלווא אתם ילדי פשע זרע שקר - מולידים פשע וזורעי שקר, רוצה לומר כל מעשיכם פשע ושקר. ומהו הזנות הנמצא בכם: (ה) - הנחמים באלים - המתחממים עצמן תחת אילן אלה, העשוי לעבודה זרה. - תחת כל עץ רענן - (מה ענין חמום אל עבודה זרה, אלא) רצה לומר שחברו את עצמן לעבודה זרה. ולפי שהמשיל המקרא עובדי העבודת כוכבים לזונה, אמר לשון הנזול במשכב האשה כמו שנאמר ובחטא יחמתיני אמי (תהלים נא). - שחטי הילדים - לפני העבודת כוכבים. - בנחלים - כן היה דרךם לשחטם בעמקים, אשר - תחת סעפי הסלעים - כי העבודת כוכבים העמידו על סעף הסלע וחלק בולט שבסלע) במקום גבוה [ע"פ רד"ק]: (ו) - בחלקי נחל חלקך - בתרת לך (ואכן היותר) חלק שבאבני הנחל, לעבדם עבודת אלהות (ואתה מאמין שהוא יקבע חלקך וגורלך, כאלו הוא אל). - הם הם גורלך - כפל הדבר במלים שונות. - גם להם שפכת נסך - היית מנסך לפניהם זין ו- העלית - להם - מנחה, העל אלה אנחם - וכי מהראוי שיעל העושים מעשים כאלה יתהפך מחשבתי מרעה לטובה [ע"פ רד"ק]: (ז) - על הר גבה ונשא שמת משפךך - עשית משכב לזנות. רוצה לומר שם העמדת עבודת כוכבים ולפי שנמשלה לזונה אמר לשון הנזול בזונה. - גם שם - על גבה ההר - עלית לזבח זבח - (מרב חשקך לא היה קשה לך לעלות) [ע"פ רד"ק]: (ח) - ואחר הדלת והמזוזה - לפי שהוא מדמה אותה אל אשה זונה, אמר לשון הנזול בזונה. שנואפים צופים וממתנים לה אחר הדלת, וואז היא לבד וזכרונה אל העומדים אחר הדלת והמזוזה (וחשבת איך תצא ותתקשט לפנייהם). ורצה לומר בעוד היוותר במקדש ה' - שמת זכרונך - ללכת אל בית העבודת כוכבים. - פי מאתי גלית ותעלי - (כאשר) אצלי היית שוכבת, גלית הפסות שהיינו מכסים יחד, ותעלי מאצלי ללכת אל הנואפים. - הרחבת משפךך - עשית לך מקום משכב רחב לקבל בו נואפים הרבה, רוצה לומר עבדת לעבודת כוכבים הרבה. - ותכרת - כרת - לך מהם - ברית אהבה. - אהבת משפכם - אהבת שישכבו עמך

(ט) ותשרי למלך בשמן ותרבי רקחך ותשלחי ציריך עד מרחק ותשפילי עד שאול: (י) ברב דרכך יגעת לא אמרת נואש חית ידך מצאת על פן לא חלית: (יא) ואת מי דאגת ותיראי פי תכזבי ואותי לא זכרת לא שמת על לבך הלא אני מחשה ומעלם ואותי לא תיראי: (יב) אני אגיד צדקתך ואת מעשיך ולא יועילוך: (יג) בוצעך יצילך קבוציך

בכל מקום אשר ראית - יד חזית - ואף בפרסום רב (במקום גלוי) [ע"פ רש"י]: (ט) - ותשרי למלך בשמן - רוצה לומר לא די שעבדת עבודת כוכבים, אלא שסלקת בטחונך ממני, ושלחת תשורה למלך אשור בדורון של שמן. - ותרבי רקחך - לשלח לו בשמים מעשה רוקת, למען יהיה בעזרתך. - ותשלחי ציריך עד מרחק - שלחת מלאכיה אליו עד אשור הרחוקה מארצה. - ותשפילי עד שאול - השפלת נפשך עד שאול (בור עמק), בהראות הכנעה מרבה [ע"פ רד"ק בשם רב סעדיה]: (י) - ברב דרכך יגעת - במה שהלכת הרבה בדרך לבך לבקש עזר ממלך אשור, הנה נתיגעת הרבה בזה. ועם כל זה - לא אמרת נואש - לא אמרת אתי'אש עצמי מלבקש עזרה ממנו, לפי רב הטורח. - חית ידך מצאת - על כי והרגשתך היה שבכך תצליחי) ומצאת ממנו כח ידך, כי ועל ידי הגויים את חשה חזקה) וזרוע לך ברכב ובפרשים - על פן לא חלית - לכן לא נעשית חולה וכואב עם כל הטורח (שגש בהתרפסות לפני הגויים), כי קבלת בשמחה [ע"פ רד"ק]: (יא) - ואת מי דאגת ותיראי - רוצה לומר, הנה כל זה היה בחנם, כי ממי פחדת ותיראי, אשר (מפני פחד זה) עזבת בטחונך בי, ולא זכרת אותי. רוצה לומר, וכי יש מי בעולם אשר לא תגבר ידי עליו. - פי תכזבי ואותי לא זכרת לא שמת על לבך - כי טוב לחסות בה, וכפל הדבר במלים שונות. - הלא אני מחשה - באמת אני משתיק את כל הקמים עליך, - ומעלם - (מאז ומקדם) בא הדבר ממני, ולא מעור האמות. - ואותי לא תיראי - (כיצד אפוא) עם כל זה לא תיראי מפני, כי אם מן הקמים עליך [ע"פ אבן עזרא]: (יב) - אני אגיד צדקתך - אני מגיד לך במה תמצא צדקה ממני [ע"פ רש"י], - ואת מעשיך - (וכן אומר לך) את המעשה אשר תעשה, וזהו לחסות בה' לא בעזר העובדי כוכבים. - ולא יועילוך - אכל כל דברי אינם מועילים לך, כי אינך פונה אליהם^{רצ}: (יג) - בוצעך יצילך קבוציך - בעת תאספי רכב ופרשים מצבא העובדי כוכבים הבאים לעזרתך מול האויב, וכי יצילוך הקבוצ ששבצת בתמינה. אכל - את כלם ישא רוח יקח הכל - ויפוצו על פני האדמה, והכל יקחם (וכמו שנעשה לאשור עצמם שאליהם

מעניין חיים - מוסר, עיונים

^{רצ} אני אגיד צדקתך ואת מעשיך ולא יועילוך. הקב"ה לא יסתיר את מעשיך הטובים, אך לא תחשבי שזה יציל מעונש על הרעות. וזה לשון הנפלא של רבינו יונה מה שלומד מפסוק זה: לא יועילוך מעשיך הטובים, להצילך מרעתך בקומי למשפט, בערכי לעמתי רוב פשעך ומעשה תעתועיך, כי דברי עוותיך גברו מהם, כמו שאמרו רבותנו (ר"ה טו) כי מי שענותיו מרובים מזכותיו נכתב ונחתם למיתה. מכאן שאין לחניף לרשעים, אף לא להזכיר את צדקתם, בלתי אם יזכיר רשעם וסכלם (שערי תשובה שער ג קפט).

ואת כלם ישא רוח יקח הכל והחוסה בי ינחל ארץ ויירש הר קדשי: (יד) ואמר סלו סלו פנו דרך הרימו מכשול מדרך עמי:

(טו) פי כה אמר רם ונשא שכן עד וקדוש שמו מרום וקדוש אשפון ואת דכא ושפל רוח להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים: (טז) פי לא לעולם אריב ולא לנצח אקצוף פי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי: (יז) בעון בצעו קצפתי ואפהו הסתר ואקצף וילך שוכב בדרך

את שולחת. רוצה לומר יכלו מן העולם במעט סבה, ואיה אם כן בטחונך. - והחוסה בי ינחל ארץ - מה שאינו כן החוסה בי, הנה ארצו תשאר לו לנחלה. - ויירש הר קדשי - ועיר ציון הר קדשי ישאר לו לירשה. ולא יזינו האויב משם, ועל חזקתו נאמר שבטח בה, ולא זו ממקומו לא כמו שחשב סנחריב [ע"פ רד"ק] (נראה שגבואה זו נאמרה בימי מנשה, ומוכיח לו מהעבר):

באר החיים - ענין הפרשה (פרק נו יד-כא):

פרשת דרכי התשובה.

(יד) -^{רצ} ואמר - חזקיה שחסה בי, יאמר - סלו סלו - רוצה לומר עשו מסלה ודרך כבושה. - פנו דרך - מן המכשולות. - הרימו - הפרישו אבני - מכשול מדרך עמי - מן הדרך שילכו בו בני עמי, כי לא יפחדו עוד מן האויב, כי מת ואיננו [ע"פ רד"ק]: (טו) - פי כה אמר רם ונשא שכן עד - מוסב למעלה לומר, טוב לחסות בה', כי הוא משגיח בכל. פי כה אמר ה' המרומם והמנושא. השוכן נצח, פי לא יתאר בו תנועה פאשר בנבראים. - וקדוש שמו - שמו מקדש ונבדל, ואין ערוף אליו. - מרום וקדוש אשפון, ואת דכא ושפל רוח - רוצה לומר וזהו אמריו אשר יאמר, אני שוכן במקום קדוש, עם כל זה אני עם הדכא ושפל רוח, להשגיח - להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים - [ע"פ רד"ק]: (טז) - פי לא לעולם אריב - כי המריבה אשר אני עושה עם החוטא להענישו בגמול מעשיו, הנה לא תמיד לעולם. - ולא לנצח אקצוף - כפל הדבר במלים שונות. - פי רוח מלפני יעטוף - פי רוח האדם מלפני בא לו ועטפה אותו, וה- נשמות - כלם, הלא - אני עשיתי - ולכן ראוי לי לרחם עליהם [ע"פ אברבנאל]: (יז) - בעון בצעו - בעבור עון הגזל - קצפתי - עליו - ואפהו - והכתיי ולא על חנם. - הסתר ואקצף - הסתרתי פני ממנו לבל אראה בצרתו, ועוד הקצפתי עליו להכביד עליו הצרה. - וילך שוכב בדרך לבו - פי אף בעוד נסתרת פני, היה הולך לפני בסריב ומרד, ובדרך תאות לבו.

מעניין חיים - מוסר, עיונים

^{רצ} ואמר סלו סלו. לפי הרשימות שבידנו, התחלת הפרשה הוא בפסוק טו. אבל הדבר צ"ע, כי מפורש בדברי שערי תשובה (א כג), ובדברי שאר מפרשים, ובמלבי"ם שואמר סולו הוא תחילת ענין חדש, והוא גם כן תחילת הפטרת יום הכיפורים. אמנם למעשה עושים כהמסורה.

לבו: (יח) דרכיו ראיתי וארפאהו ואנחהו ואשלים נחמים לו ולאבליו: (יט) בורא גוב וניב\ שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר יהוה ורפאתיו: (כ) והרשעים פים נגרש פי השקט לא יוכל ויגרשו מימיו רפש וטיט: (כא) אין שלום אמר אלהי לרשעים:

ולכן הרביתי עוד לקצף [ע"פ אבן עזרא]: (יח) - דרכיו ראיתי - וכאשר ראיתי דרכיו הראוים לו, אשר שב ללכת בהם ונחם על הרעה. - וארפאהו - אז רפאתיו מן המכות הפקדות עליו. - ואנחהו - אוילכו בדרך הישר לטוב לו. - ואשלים נחמים - אתן לו טובה הרבה, שיהיה לו תשלומין תנחומין על הרעה שעברה עליו. - לו ולאבליו - אשלים לו תנחומין, ויכל המתאבלים, והמצטערים בצרתו [ע"פ רד"ק]¹⁹: (יט) - בורא גוב שפתים - אחדש אני לו גיב שפתים מחדש והבריות בדבריהם יתיחסו אליו אחרת, לא כמו לשעבר שהכל קנתרו אותו בדבריהם, כי מצתה כלם יאמרו לו - שלום שלום - והכפל לחזוק [ע"פ רש"י]. - לרחוק ולקרוב - בין לרחוק ממנו בין להקרוב לו, בשפתי כלם אחדש למולו דברי שלום. - אמר ה', ורפאתיו - רוצה לומר כן אמר ה', וכן היה ואצל חזקיה כנ"ל פרק לט', כי נרפא מן המכות ומן העדר השלום (מלת ורפאתיו אמר במקום ה', כאלו הוא המדבר) [ראה אברבנאל]: (כ) - והרשעים - אבל הרשעים העומדים במדרם, יתמידו בצרה - פים - הנה אשר בכל עת הוא - נגרש - מן הרוח, ומתנדנד בגליו אל השפה, - פי השקט לא יוכל - כי לא יוכל להיות בהשקט ובמנוחה, כי רוח קימצא מגרשו ומנדנדו. - ויגרשו מימיו רפש וטיט - רוצה לומר כבואו אל השפה יגרשו מימיו להלך, את הרפש והטיט המצויים בשפת הים. וכן הרשעים האלה יתמידו בצרה, והם עוד יוסיפו סרה להכאיב לזולת [כפיין רש"י. רש"י כתב כשרואה את חבירו בצרה, אינו לומד ממנו. והמצודות כותב שאפלו צרת עצמו אינה מועילה לו]: (כא) - אין שלום - כלפי שאמר למעלה, שאל מול השב (בתשובה), יחדש אמרי שלום. לזה אמר, אבל על הרשעים הללו - אמר אלהי - שלא יהיה שלום להם - לרשעים, - כי כלם יקנתרו אותו בדברי ריב ומצה [ע"פ רש"י]:

מעין חיים – מוסר, עיונים

¹⁹ רבינו יונה ז"ל בספרו שערי תשובה מבאר הטיב את כל הפרשה, ולומד ממנה כללים יסודיים בדרכי התשובה. והרי לך ליקוט מלשונו הקדוש: ואמר סולו סולו פנו דרך. ואת דכא ושפל רוח, להחיות רוח שפלים. למדנו כי ההכנעה מעיקרי התשובה (שערי תשובה כ). ולהחיות לב נדכאים. התאווה נתונה בלב, למדנו כי בעל התשובה מתרצה אל ה' בשבירת התאווה הגשמית. וזה מעיקרי התשובה (שם שער א' לג). כי לא לעולם אריב כי רוח מלפני יעטוף. כשיצטער הרוח שהוא מלפני, כי הוא מן העליונים, ויעטפו נשמות אשר אני עשיתי. אזי לא אריב ולא אקצוף. כי איך לא אחון וארחם על נפש יקרה אשר היא מלפני. אמר אני עשיתי. על הנשמה. לקרבתה אל העליונים, אע"פ שגם הגוף והכל מעשי ידיו, וכמוהו והולחות מעשה אלוקים המה. [ויעוין בדבריו עוד טעם למה נקט עשיתי על הנשמה יותר מהגוף] (שם שער א' יג). ועל כן יקל העון כפי אשר תכבד עבודת האנחה עליו. כי היגון יבא מאת טוהר הנשמה העליונה, ונרצתה בזה יותר מאשר תרצה ברב יסורי הגוף ומכאוביו. דרכיו ראיתי [שם שני הדרכים שאמר לפני כן] א' בהכנעה, כמו שאמר ואת דכא ושפל רוח. ב' במרירות הלב. כמו שאמר כי רוח מלפני יעטוף. וארפאהו. [הכוונה] כי אסלח לעונו. כמו [שמצאנו] ארפא משובתם (הושע יד), ושב ורפא לו (ישעיה ו), ואנחהו, אעזרוהו על עזיבת החטא, ואגבירהו על יצרו (שערי תשובה א כ). ואשלים נחומים לו ולאבליו. על מת אין להתאבל יותר מדי. אבל המתאונן והמתאבל על עונותיו, עליו נאמר ואשלים נחומים (שם שער ג' פב). סיכום דברי רבינו יונה. ג' עיקרים של חלקי החירטה. א' הכנעת הלב הרגשת שפל. ב' מניעה מהתאווה הגשמית, והוא דיכוי הלב. ג' יגון, עצבות ואבל על חטאיו. והנה חז"ל (ברכות לד ב') אמרו שלום לרחוק ולקרוב. לבעל התשובה ולצדיקים מתחילתם. ביאור זה מתאים לפשט הפרשה, שכולה בבעלי תשובה.

פרק נח (א) קרא בגרון אל תחשך פשופר הרם קולך והגד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם: (ב) ואותי יום יום ידרשון ודעת דרכי יחפצון כגוי אשר צדקה עשה ומשפט אלהיו לא עזב ישאלוני משפטי צדק קרבת אלהים יחפצון: (ג) למה צמנו ולא ראית ענינו נפשונו ולא

באר החיים - ענין הפרשה (פרק נח):

פרשה זו עוסקת בבבלי מדרגה, בתלמידי חכמים, ובמבקשי ה'. והנביא דורש מהם שלמות יתרה, בכדי לקרב את הגאולה. בתחלה נבא על כאלו שהם צדיקים בבין אדם למקום בין בשקידת התורה, בין בעבודת התפלה. אבל בבין אדם לחבירו אינם עושים כהגון. וטוען עליהם, שאין חפץ לה' בעבודת המקום לבד. אחר כך נבא על שלמות במצות גמילות חסד. והברכה שתהיה לצדיקים עבור כך (תכן הברכה בפסוק יא' יב' מוכיח שמדבר בגדולים). ועוד נבא על מצות קדוש השבת, במעלה יותר מאשר שמירה מחללו גרידא.

פרק נח (א) - קרא בגרון - זהו מאמר ה' אל הנביא, קרא בגרון, רוצה לומר קרא בקול רם ביותר עד שיצא הקול מן הגרון, כדרך הצועק להיות נשמע למרחוק. - אל תחשך - אל תמנע הקריאה (שמא ימנע הנביא מלהוכיח את הצדיקים). - פשופר - כהרמת קול השופר. - הרם קולך, והגד לעמי פשעם - אמור להם כמה הם פושעים והוכיחם עליהם. - ולבית יעקב חטאתם - כפל הדבר במלים שונות [ע"פ רד"ק]¹⁹: (ב) - ואותי יום יום ידרשון - רוצה לומר והם מראים עצמן כצדיקים, כי בכל יום ידרשו אותי להתפלל אלי. - ודעת דרכי יחפצון - חפצים לדעת דרכי תורת. - כגוי אשר צדקה עשה ומשפט אלהיו לא עזב - כאלו היה גוי (עם) העושה צדקה בכל עת, ולא עזב משפט אלהיו, שדרכו לחקר לדעת את המשפט. כן - ישאלוני - הם - משפטי צדק, קרבת אלהים יחפצון - וחפצים להתקרב אל אלהים לדעת מצותיו. ורוצה לומר, כן מראין עצמם כאלו היו חרדים על המצות, אבל לא כן הוא [ע"פ רש"י]: (ג) - למה צמנו - רוצה לומר, כאשר יצומו ואינם נענים, מתרעמים עלי, ויאמרו, למה היתה כזאת אשר אנחנו צמנו וכאלו - לא ראית - להשיגית בדבר, ויהסיר מעלינו ממשלת אמות העולם. - ענינו נפשונו ולא תדע - כפל הדבר במלים שונות. - הן - רוצה לומר התשובה (של ה' אליהם) היא, הן - ביום צמכם תמצאו חפץ - כלומר, כל אחד מהם ידרש וימצא

מעין חיים – מוסר, עיונים

¹⁹ הגד לעמי פשעם. אלו תלמידי חכמים. ולבית יעקב אלו עמי הארץ (רש"י וכך הוא בגמרא ב"מ ל). מהמשך הנבואה נראה, כי אין מדובר בעמי הארץ פשוטים אלא בעלי עבודה ומעשה. שהרי כל הנבואה מדברת על דורשי ה'. שהרי נאמר בפרשה ואותי יום יום ידרשון. הוא שקידה בתורה, וכן נאמר קרבת אלוקים יחפצון. וגם אף אותם ברכות של פסוק יא' יב' אינם שייכים כלל כי אם במופלגי תורה וחסידות. וכן מפורש בתנא דבי אליהו רבה (סוף פרק כז) וזה לשונו: תשכים לה' ותשחיר בדברי תורה ולעשות רצונו של הקב"ה בכל יום תמיד, ותהא דומה לחמה ולבנה המאירין לרבים שנאמר אז יבקע כשחר אורך, וארוכתך מהרה תצמח. זה שכן קלה שלך. אבל שכן החמורה שלך הוא מה שטאמר אחריו והלך לפניך צדק כבוד ה' יאספך, אז תקרא וה' יענה תשוע ויאמר הנני. (והקב"ה יאמר) כשם שעשיתי לי רצוני בתורתי בכל יום תמיד כך אני אתן לך פתחון פה בתורה ברורה שאין אדם יכול לסתור אחריה. ואם ראית עצמך בתורה ברורה שאין אדם יכול לסתור אחריה, מיד יהיו עצמותיך מזוהים במצוה שנאמר ונודח ה' תמיד והשביע בצחצוח נפשך [הוא הצלחה בתורה], ועצמותיך יחלץ [למצוה]. ואז תהיה דומה למעין שהוא מושג מן הגינה, ומשקה תאנים וענבים ורמונים וכל מיני מגדים כולם, שנאמר והיית כגן רוח, וכמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו.

יאספך: (ט) אז תקרא ויהיה יענה תשוע ויאמר הנני אם תסיר מתוך מוטה שלח אצבע ודבר און: (י) ותפק לרעב נפשך ונפש נענה תשביע וזרח בחשך אורך ואפלתך כצהרים: (יא) ונחך יהיה תמיד והשביע בצחצחות נפשך ועצמתך יחליץ והיית כגן רוה וכמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו: (יב) ובנו ממך חרבות עולם מוסדי דוד נדור תקומם וקרא

[ע"פ רד"ק: (ט) - אז תקרא וה' יענה - כשתעשה כן אז כאשר תקרא לה' הוא ישיב לך למלא שאלתך. - תשוע, ויאמר - כפל הדבר במלים שונות. - הנני - להשלים חפצך. - אם תסיר מתוך מוטה - אם מכל וכל תסיר מתוך את עצי העל, שהקבדת (בהם) על צנארי העניים. - שלח אצבע ודבר און - מוסב על אם תסיר, לומר אם גם תסיר מלשלח אצבעך, אל מול פני חברך בדרך בני אדם המריבים. וגם תסיר מלדבר לחברך און, ודברי קנתור (הנה הנביא תובע גם על הונאה קלה) [ע"פ רד"ק: (י) - ותפק לרעב נפשך - תוציא לרעב את רצונך הטוב, לדבר דברי נחומים בעת תתן לו המאכל [ע"פ רש"י^{יג}]]. - ונפש נענה תשביע - נפש המענה ברעב תתן לה די שבעה. - וזרח בחשך אורך - בהיות בעולם חשכת הצרות, יזרח אורך ולא תהיה נכלל עמהם [ע"פ אבן עזרא]. - ואפלתך כצהרים - אם תהיה לך אפלת צרה, תשוב כמו הצהרים בהזרחת אור ישועה [ע"פ רד"ק: (יא) - ונחך ה' תמיד - המקום ינהג אותך תמיד בדרך הטוב לך. - והשביע בצחצחות נפשך - בעת יהיה בעולם צמאון יבש, ישבע את נפשך, ולא תהיה חסר מכל טובה. - ועצמתך יחליץ - יבריא ויחזק את עצמותך. וזכר את העצמות לפי שהם מוסדי הגוף. - והיית - תהיה שבע משובה - כגן רוה - השבע מן המים, כי הדרך הוא להשקותה בכל עת - וכמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו - תהיה בכל עת משפע בטובה, כמקור המוצא מים, אשר המים הנוטפין אינם נפסקין [ע"פ רד"ק] ונראה כי הנמשל הוא, מעין המתגבר ללמד תורה^{יד}: (יב) - ובנו ממך - רצה לומר המעשים הטובים היוצאים ממך, יבנו את - חרבות - ה- עולם. - וכמו שהמעשים הרעים מחריבים את העולם, כן הטובים יבנו החרבות. - מוסדי דוד נדור - היסודות שגפלו בימי הדורות, אתה - תקומם - אותם במעשיך הטובים. וכפל הדבר במלים שונות. - וקרא לך - כל בני העולם יקראו אותך - גדר פרך - שהרי בזכות מעשיך גדרת פרצות העולם. - משלב - אתה הוא המשיב את ה- נתיבות לשבת - להיות מישבות באנשים. כי בהיות הערים חריבים נשמו הנתיבות, ובכיתך נבנו הערים ונתישבו הנתיבות (והפונה

מעין חיים - מוסר, עיונים

^{יג}אנו מצווים מדברי קבלה לייסד העני בדברים דכתיב ותפק לרעב נפשך, כלומר אם אין לו ממון, הוציא לו נפשך, ותאמר לו אילו הייתי יכול להשביעך בדמי נפשי הייתי עושה (חרדים פרק לח' מצווה ג'. מגמרא ב"ב ט).

^{יד}הלא פוסק לרעב לחמך. על פרשה זו אמר רבי יצחק, הנותן פרוטה לעני מתברך בשש ברכות, והמייסד באחד עשרה (ב"ב ט). אגדה זו אינו דרוש בלבד, כי עיקר משמעותה, יסודו בגופו של מקרא. כי אם תתבונן תמצא שהכתובים מקבילים, עד שכל מה שאמר על (ח, ט), פוסק לרעב. שב ואמר על (י, יא, יב) ותפק לרעב נפשך, עם תוספת וכפלות בכל אחד מהענינים.

הנה נגד יבקע כשחר אורך, אמר זרח בחושך אורך, ואפלתך כצהרים. נתן זריחה שהוא נץ החמה, תחת בקיעה שהוא עמוד השחר (כפרש"י), ואף נתן צהרים תחת השחר, ועוד הוסיף בו, שכל זה יהיה גם מהאופל. ב. נגד הלך לפניך צדק כבוד ה' יאספך. היינו בשעת מיתה. אמר ונחך ה' תמיד. הוסיף את התמידות. ג. נגד ארוכת מהרה תצמח. אמר השביע בצחצחות נפשך וצמחתי יחליץ. ד. נגד אז תקרא וה' יענה, שייצליח לפעול ישועה בתפלתך, אמר והיית כגן רוה וכי השפעה גדולה עומה ללא גבול (כל הערה נפלאה הזו, רמזה הגאון מלבי"ם זצ"ל, בחלק ביאור המילות).

תדע הן ביום צמכם תמצאו חפץ וכל עצביכם תנגשו: (ד) הן לריב ומצה תצומו ולהפות באגרף רשע לא תצומו ביום להשמיע במרום קולכם: (ה) הכזה יהיה צום אבחרהו יום ענות אדם נפשו הלכף פאגמן ראשו ושק ואפר יציע הלזה תקרא צום ויום רצון ליהנה: (ו) הלוא זה צום אבחרהו פתח חרצבות רשע התר אגדות מוטה ושלח רצוצים חפשים וכל מוטה תנתקו: (ז) הלוא פרס לרעב לחמך ועניים מרודים תביא בית פי תראה ערם וכסיתו ומבשרך לא תתעלם: (ח) אז יבקע פשחך אורך וארכתך מהרה תצמח והלך לפניך צדקך כבוד יהנה

דבר החפץ בו, ותאותו אליו, ויעסק בו להפיג ממנו צער התענית, ולא שת לבו לשוב לה'. - וכל עצביכם תנגשו - כל עצבונן התענית תלחצו להסירו מכל וכל, בדברים המשמחים [ע"פ אברבנאל בפרוש השני: (ד) - הן לריב - באמת הצום היא סבה לכס לחטא, לריב, ולהתקוטט זה עם זה. - ולהפות באגרף - כי הדרך להתאסף יחד בימי הצום, (כיוון) שהאדם מצוי עם שונאו, מתקוטט עמו ובאים לידי הכאה [ראה רד"ק פסוק ג']. - אגרף רשע - כי כשמה בזה, קרויה אגרף רשע [דברי עצמו]. - לא תצומו ביום - אינכם צמים כמשפט יום הצום, (ושמרתו) להתפלל לפני - להשמיע במרום קולכם - אל השמים [ע"פ רש"י: (ה) - הכזה יהיה צום אבחרהו - וכי בזה הענין ראוי להיות צום שאבחר בו. וחזר ומפרש שהוא (רק) - יום ענות אדם נפשו - יום שהאדם מענה נפשו בתענית. - הלכף פאגמן ראשו - האם מה שהאדם כופף ראשו למטה בהכנעה כצמח הגמא, - ושק ואפר יציע - ויציע תחתיו שק ואפר, - הלזה תקרא צום, ויום רצון לה' - (ותמיהה היא, האם די בזה עבור רצון ה'. לא ולא) [ע"פ רד"ק: (ו) - הלוא זה צום אבחרהו - (אלא) באמת זהו ענין הצום אשר אבחר בו, - פתח חרצבות רשע - שיפתח ביום ההוא את קשרי הרשע, רוצה לומר לבטל הקשר לבל יעשהו. - התר אגדות מוטה - התר קשרי אגדות עצי העל, אשר הוכנו לתת על צנארי העניים (דומה נגישת העניים ודחקם, כאלו ישימו העל על צנארים). - ושלח רצוצים חפשים - העבדים הרצוצים ועשוקים בידך, שלחם לנפשם בשנה השביעית ויהיו חפשים. - וכל מוטה - כל עצי העל אשר שמתם על צנארים - תנתקו - מהם, רוצה לומר לא תוסיפו לעשות בהם שום עבודה [ע"פ רד"ק: (ז) - הלוא פרס לרעב לחמך - באמת ביום ההוא פרוס לחמך (מלשון פרוסות) ותן למי שהוא רעב, ואין לו מה יאכל. - ועניים מרודים תביא בית - עניים הנאנחים על כי לא ימצאו מקום לחסות בו, הביאם אל ביתך. - כי תראה ערם וכסיתו - כאשר תראה ערום מבלי לבוש, תכסהו משלך. - ומבשרך לא תתעלם - לא תתכסה עצמך, מקרובך לבל יראוך ולא דאג להם למחסורם] [ע"פ רש"י: (ח) - אז יבקע פשחך אורך - כשתעשה כן אז יאיר אור העלחתך כעמוד השחר הבוקע בעבים ומאיר לעולם. - וארכתך מהרה תצמח - רפואתך תצמח מהרה [ע"פ רש"י]. - והלך לפניך צדקך - הצדקה שעשית תלך לפניך, להוליכך אל הגן עדן - כבוד ה' יאספה - אל המקום אשר שם גנוזות נפשות הצדיקים

פרק נט (א) הן לא קצרה יד יהנה מהושיע ולא כבדה אָזנו מְשֹׁמֵעַ: (ב) פי אם עֲוֹנֵיכֶם הָיוּ מִבְּדִלִים בֵּינְכֶם לְבִין אֱלֹהֵיכֶם וְחַטָּאוֹתֵיכֶם הִסְתִּירוּ פָנִים מִכֶּם מְשֹׁמֵעַ: (ג) פי כפִּיכֶם נִגְאָלוּ בָדֶם

פֶּרֶשָׁה זוֹ מְדַבֶּרֶת עַל קִיּוֹם הַבְּטָחַת הַגָּאֲלָה, בְּאִפְנֵי שָׁחַס וְחִלְיָה לֹא זָכוּ יִשְׂרָאֵל שִׁיחִיָּה לָהֶם זְכוּיֹת לְהִגָּאֵל בְּזִכְרוֹתָם. וְיִגִּיעַ הַקֶּץ הָאֲחֵרוֹן שֶׁבוּ וְיִדְאִי נִגְאָל, בָּאָה הַנְּבוּאָה לִפְרֹשׁ כִּי־צִד יִגְאָלוּ לֹלֵא זְכוּיֹת (בִּפְרָשִׁיּוֹת הַקּוּדְמוֹת נִבֵּא אֵלֵינוּ הֵם הַזְכוּיֹת הַמְקַרְבוֹת אֶת הַגָּאֲלָה, וְכָאֵן נִבֵּא עַל אִפְנֵי שִׁלָּה יִהְיֶה זְכוּת).

וְאַרְבַּע שְׁלָבִים יֵשׁ בִּפְרָשָׁה.

שְׁלָב א' הַנְּבִיא מְדַבֵּר לָעָם. **עוֹנוֹתֵיכֶם הָיוּ מִבְּדִלִים.** אֵין תְּפִלוֹתֵיכֶם מִתְקַבְּלוֹת מִפְּנֵי עוֹנוֹת, **דָּם, שָׂקָר, עוֹלָה.**

שְׁלָב ב' (פְּסוּק ד) הַנְּבִיא מְדַבֵּר אֶל ה'. **אֵין קֶרָא בְּצִדְקָה. וְאֵין נִשְׁפָּט בְּאִמּוֹנָה.** אִם הָיָה בָּהֶם אֶחָד הַיּוֹדֵעַ דְּרָכֵי הָאֱמֶת וְקוֹרָא אוֹתָהּ, הָיָה טַעֲנָה מְדוּעַ אֵין שׁוֹמְעִים לוֹ. אֲבָל עֲתָה מָה הֵם אֲשֻׁמִּים, הֲלֹא אֵינָם יוֹדְעִים, בְּטוֹחִים הֵם בַּתְּהוֹ, שְׁהוּא טוֹב. מִמִּילָא הַתּוֹצְאוֹת כְּקוֹרֵי **עֶבְרִישׁ. רְגִלֵּיהֶם יוֹלִיכוֹם לָרַע,** כִּי אֵלֵינוּ **מַחְשְׁבוֹתֵיהֶם, וְדָרָה שְׁלוֹם** אֵינָם יוֹדְעִים.

שְׁלָב ג' (פְּסוּק ט) **עַל פֶּן.** כַּעַת הַנְּבִיא כּוֹלֵל אֶת עֲצָמוֹ עִם כָּלֵל יִשְׂרָאֵל, וּמְדַבֵּר אֶל ה' בְּשִׁמְם. אֵינָנו מוֹצִאִים אֶת הַדֶּרֶךְ, **נִגְשָׁשָׁה.** וְאֵין מוֹצִאִים, **יָדְעָנוּ כִּי רַבּוּ פִּשְׁעֵינוּ,** אֲף מָה נַעֲשֶׂה. וְכִפִּי שְׁמִסִּים **יִנְכַּתְּהָ לֹא תוּכַל לְבוֹא** אִי אֶפְשָׁר כִּבְרֵה לְהִגִּיעַ מַעֲצָמֵינוּ לְשִׁלְמוֹת הַנְּכוּחָה^ט.

שֵׁלֵב ד' (פְּסוּק טו) **וִירָא ה', כִּיֹּן שֹׂאֵין 'אִישׁ,** וּמֵאַחֵר **וְאֵין מַפְגִּיעַ.** אִי אֶפְשָׁר שֶׁהַתְּפִלוֹת יוֹעִילוּ כֹּאמֹר אוֹת א', מוֹכֵרָה הַדְּבַר שֶׁה' **בוֹרְעוֹ,** הֵינּוּ בּוֹכּוֹתוֹ יִגְאֻלָּנוּ. וְכִי תֹאמַר אֵיךְ אֶפְשָׁר, הֲלֹא הַגְּאוּלָּה מוֹתִינִית בַּתְּשׁוּבָה, כִּפִּי שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה פֶּרֶשֶׁת נִצְבִּים וּשְׁבַת עַד ה'... הַתְּשׁוּבָה לִכְךָ הוּא, כִּי **יִבּוֹא כְּנֹהֵר צָר,** וְעַל יָדֵינוּ זֶה **שְׁבִי מִשַּׁע בִּיעֶקֶב.** כְּלוֹמַר ה' יַפְעַל עַל יָדֵינוּ רִיבּוֹי צָרוֹת רַחֲמָנָא לִיִּצְלוֹן, שְׁלִפְחוֹת עַל הַפְּשָׁעִים יִשׁוּבוּ כּוֹלֵם [יַעֲקֹב הוּא כִּינּוּי לְדִרְגָּא יוֹתֵר נְמוּכָה]. וְהַטַּעַם שֶׁה' יַעֲשֶׂה כֵן, כִּי **וְאֵין זֹאת בְּרִיתִי אוֹתָם אִמֵּר ה',** הַבְּרִית כּוֹלֵל מִצַּד ה' שִׁיגְאֻלָּנוּ, וּמִצַּדָּנוּ שֶׁלֹּא יִמּוֹשׁ הַתּוֹרָה.

- בְּסוֹף הַסֵּפֶר תִּמְצָא לְשׁוֹן הַרְמָח"ל ז"ל בְּסִפְרָא מְסַלֵּת יִשְׂרָאֵל בְּעֵינֵינוּ זֶה -

פֶּרֶק נט (א) - **הֵן לֹא קָצְרָה יָד ה' מְהוֹשִׁיעַ -** אֲמַר, לֹא בְּעִבּוֹר שִׁקְצָרָה יָדוֹ, לֹא יוּכַל לְהוֹשִׁיעַ - **וְלֹא כְּבִדָּה אָזְנוֹ מְשֹׁמֵעַ -** וְלֹא בְּעִבּוֹר שִׁכְבָּדָה אָזְנוֹ מִלְשִׁמָּע קוֹל צַעֲקוֹתֵיכֶם מִצֵּרֶת הָאֹיִב [ע"פ רד"ק: (ב) - **כִּי אִם עוֹנֵיכֶם הָיוּ מִבְּדִלִים -** רַק הַעוֹנוֹת שֶׁעָשִׂיתֶם הֵם הַמְּבַדִּילִים - בֵּינְכֶם לְבִין אֱלֹהֵיכֶם - וְלִכְּוֹן לֹא יִפְנֶה אֲלֵיכֶם. - **וְחַטָּאוֹתֵיכֶם הִסְתִּירוּ פָנִים מִכֶּם מְשֹׁמֵעַ -** הֵם גִּרְמוּ לְהִסְתִּיר פָּנֵינוּ מִמֶּךָם, מִכֶּם לְבַל שְׁמוֹעַ צַעֲקוֹתֵיכֶם [ע"פ רש"י: (ג) - **כִּי כִפִּיכֶם נִגְאָלוּ בָדֶם -** מְטַנְפִּים וּמְלַכְלָכִים בָּדֶם נָקִי אֲשֶׁר שִׁפְכֶתֶם

מַעֲיִין חַיִּים - מוֹסֵר, עֵינִינִים

^ט יֵשׁ לְדִיִּיק בְּכַתּוּבִים שֶׁשֶּׁלֵּב א' הַלְשׁוֹן נּוֹכַח, **בֵּינֵיכֶם, מִכֶּם, לְשׁוֹנֵכֶם.** מִפְּסוּק ד' הַלְשׁוֹן נִסְתַּר, **בִּקְעוֹ, מַעֲשִׂיהֶם, יִמְהָרוּ.** וּמִפְּסוּק ט' לְשׁוֹן עֲצָמִי, **תִּשְׁיָגוּ, נִגְשָׁשָׁה, פִּשְׁעֵינוּ.** זֶה הוּא הִיסוּד לְחִלּוּקָה לְשִׁלְבִים שֶׁאֵין אוֹמְרִים.

לִךְ גִּדְר פֶּרֶץ מְשׁוּבָב נְתִיבוֹת לְשָׁבֶת: (יג) אִם תָּשִׁיב מִשְׁבֶּת רַגְלֶךָ עֲשׂוֹת חֲפָצֶיךָ בַּיּוֹם קִדְשִׁי וְקִרְאָתָהּ לְשָׁבֶת עֲנֵג לְקִדּוּשׁ יִהְיֶה מְכַבֵּד וְכִבְדָּתוֹ מַעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ מִמְּצוֹא חֲפָצֶךָ וְדָבָר דְּבָר: (יד) אֲזִי תִתְעַנֵּג עַל יִהְיֶה וְהִרְכַּבְתִּיךָ עַל בְּמוֹתֵי אֶרֶץ וְהִאֲכַלְתִּיךָ נַחֲלֵת יַעֲקֹב אֲבִיךָ כִּי פִי יִהְיֶה דְּבָר:

שְׁמִשְׁפִּיעַ מִדְּרָכֵינוּ הַטּוֹבִים עַל כָּל הַדּוֹר. (כְּמִבְאָר בַּתְּרָגוּם) [ע"פ רד"ק: (יג) - **אִם תָּשִׁיב מִשְׁבֶּת -** רוֹצֶה לֹמַר, אִם הַחֲזַקְתָּ בְּדֶרֶךְ לְצִאת חוּץ לְתַחוּם, וְנִזְכַּרְתָּ שֶׁהוּא שְׁבֶת וְהַשְׁבּוֹת - **רַגְלֶךָ -** בְּעִבּוֹר הַשְׁבֶּת. - **עֲשׂוֹת -** הַמַּעֲשִׂים שֶׁל מִשְׁבֶּת עוֹמְדִת בַּמָּקוֹם שֶׁתִּים וּמִשְׁמָשׁוֹת גַּם אֶת מַלְת עֲשׂוֹת, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב אִם תָּשִׁיב מִעֲשׂוֹת חֲפָצֶיךָ וְרוֹצֶה לֹמַר, (וְכֵן) אִם תָּשׁוּב מִעֲשׂוֹת - **חֲפָצֶיךָ -** אֶחָד מִן הַמְּלָאכּוֹת הָאֲסוּרוֹת. - **בַּיּוֹם קִדְשִׁי -** זֶהוּ הַשְׁבֶּת שֶׁקִּדְשׁוֹ הַמָּקוֹם. - **וְקִרְאָתָהּ לְשָׁבֶת עֲנֵג -** תִּקְרָא אֶת הַשְׁבֶּת יוֹם עֲנֵג, רוֹצֶה לֹמַר, יִהְיֶה מִיחַד לָךְ לְהַתְעַנֵּג בּוֹ. - **לְקִדּוּשׁ ה' מְכַבֵּד -** לַיּוֹם הַשְׁבֶּת שֶׁקִּדְשׁוֹ הַמָּקוֹם, תִּקְרָא יוֹם מְכַבֵּד מִבְּלִי עֲשׂוֹת בּוֹ מְלָאכָה שֶׁל חוּל. - **וְכִבְדָּתוֹ מַעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ -** רוֹצֶה לֹמַר, לֹא בְּקִרְיָאָת שֵׁם לְבַד, אֲלָא תְּכַבְּדוּ בּוֹ עֲנִינִיךָ - **מִמְּצוֹא -** מִבְּלִי מִצּוֹא בּוֹ - **חֲפָצֶיךָ -** רוֹצֶה לֹמַר, שֶׁלֹּא תַעֲשֶׂה בּוֹ חֲפָצֶיךָ מִדְּבָרִים הָאֲסוּרִים בְּשָׁבֶת. - **וְדָבָר דְּבָר -** וּמִלְּדָבָר בּוֹ דְּבָר הַנֶּאֱסָר בְּשָׁבֶת, כְּחֻשְׁבוֹנוֹת וְכִיּוּצָא [ע"פ רד"ק: (יד) - **אֲזִי תִתְעַנֵּג עַל ה' -** כִּשְׁמַעְשָׁה כֵּן אֲזִי וְשִׁפִּיעַ לָךְ טוֹבָה הַרְבֵּה, וְתִתְעַנֵּג עַל ה'. וְרוֹצֶה לֹמַר, שֶׁלֹּא תִתְעַנֵּג לְעִדּוֹן הַגּוֹף כִּי אִם (וְתִתְעַנֵּג עַל ה', דְּהֵינּוּ) לְהַעֲמִיד הַגּוֹף בְּמִצְבַּת הָרָאוּי לְהַשְׁכִּיל בַּתּוֹרָה ה'. - **וְהִרְכַּבְתִּיךָ עַל בְּמוֹתֵי אֶרֶץ -** רוֹצֶה לֹמַר תִּהְיֶה בְּרוּם הַמַּעֲלָה וְהַמְּשָׁלָה. - **וְהִאֲכַלְתִּיךָ נַחֲלֵת יַעֲקֹב אֲבִיךָ -** רוֹצֶה לֹמַר לָךְ תִּהְיֶה הָאֶרֶץ אֲשֶׁר הִנְחַלְתִּי לְיַעֲקֹב אֲבִיךָ, וְאֲמַר יַעֲקֹב וְיִתְרָא מִשְׁאָר הָאֲבוֹת, לְפִי שְׁלוֹ וְלִבְנֵינוּ נִתְּנָה הַנַּחֲלָה, וְלֹא לְיִשְׁמַעֲאֵל כֵּן אֲבִירָהּ, וְלֹא לַעֲשׂוֹ בֶן יַצְחָק. וְכֵן נֶאֱמַר וְיַעֲמִידָהּ לְיַעֲקֹב לְחֶק וְכו' לֹאמַר לָךְ אֲתָן אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן (תְּהִלִּים קה) - **כִּי פִי ה' דְּבָר -** וְכִיּוֹן שֶׁהוּא דְּבָר, (בְּיִדְאוֹ) יִקְרָא [ע"פ רד"ק: ט"]:

בֹּאֵר הַחַיִּים - עֲנִינֵינוּ הַפֶּרֶשָׁה (פֶּרֶק נט):

יֵשׁ לְהַתְבַּוֵּן בִּפְרָשָׁה בְּכָלִיּוֹתָהּ. הֲלֹא בַתְּחִלָּתָהּ מִתְּמַלָּא בְּטַעֲנוֹת עֲלֵינוּ, אֵיךְ אִם כֵּן מְסִים בְּסוֹפוֹ, שֶׁעִבּוֹר זֹאת יִגְאֻלָּנוּ.

מַעֲיִין חַיִּים - מוֹסֵר, עֵינִינִים

^ט מִפְּרָשָׁה זוֹ לְמַדְנוּ הַלְכוֹת גְּדוּלוֹת וְרוֹבוֹת. מַצּוֹת קִדּוּשׁ הַשְׁבֶּת בַּעֲנוּ, בְּבִגְדֵי כְבוֹד, בְּמַעֲשָׂה, וּבְדִיבּוּר, גַּם אִם אֵינוּ מְלָאכָה. שֶׁלֹּא יִהְיֶה הִילּוּכְךָ וּמַעֲשִׂיךָ, וְלֹא דִיבּוּרְךָ בְּשֶׁבֶת כְּבֹחוּל, עַד שִׁיחִיָּה כּוֹלֵל לֵה'.

^{טא} **אִם תָּשִׁיב מִשְׁבֶּת. וְהִאֲכַלְתִּיךָ נַחֲלָתָה.** מָה חֲשִׁיבוֹת בֵּין כָּל הַפְּרָשָׁה לְשָׁבֶת, עַד שֶׁלֹּא זֶה לְבַד שֶׁהֵם סְמוּכִים, אֲף צוּרָפוֹ מִמֶּשׁ בְּאוֹתוֹת פֶּרֶשָׁה. הַתְּשׁוּבָה בְּרוּרָה, בִּפְרָק נ"ו יִנְבֵּא כִי הַגְּאוּלָּה תִּתְקַרֵּב בּוֹכּוֹת שְׁנֵי הַדְּבָרִים הַצְּדָקָה עִם שְׁמִירַת הַשְׁבֶּת. עַל דֶּרֶךְ זֶה מִשְׁמִיךְ גַּם בְּדִבְרֵינוּ אֶל הַצִּדִּיקִים, לְלַמְּדֵנוּ מִהוּ הַצְּדָקָה הַנִּדְרֶשֶׁת מֵהֶם לְפִי מַעֲלָתָם, וּמָה דִּרְגַת הַשְׁבֶּת שְׁנִדְרֶשֶׁת מֵהֶם. **תָּשִׁיב מִשְׁבֶּת רַגְלֶיךָ.** הוּא דִּרְגָּא יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר, שׁוֹמֵר שְׁבֶת מַחֲלּוֹ.

וְאֶצְבְּעוֹתֵיכֶם בְּעוֹן שְׁפָתוֹתֵיכֶם דְּבַר שֶׁקָר לְשׁוֹנְכֶם עוֹלָה תִּהְיֶה: (ד) אֵין קִרָא בְּצִדְקָה וְאֵין נִשְׁפָט בְּאִמּוּנָה בְּטוֹחַ עַל תְּהוּ וּדְבַר שְׁוֹא הָרוּ עָמַל וְהוֹלִיד אֶנּוּ: (ה) בִּיַּצִי צַפְעוֹנִי בְּקַעַו וְקוֹרִי עַכְבִּישׁ יֶאֱרָגוּ הָאֵכָל מִבִּיצֵיהֶם יָמוּת וְהוֹרֶה תִּבְקַע אֶפְעָה: (ו) קוֹרִיָּהֶם לֹא יִהְיוּ לְבָגֵד וְלֹא יִתְפָּסוּ בְּמַעֲשֵׂיהֶם מַעֲשֵׂיהֶם מַעֲשֵׂי אֶנּוּ וּפְעַל חֶמֶס בְּכַפֵּיהֶם: (ז) רְגָלֵיהֶם לֹרַע יִרְצוּ וַיִּמָּהְרוּ לְשֹׁפֵךְ דָּם נָקִי מִחֻשְׁבֹּתֵיהֶם מִחֻשְׁבֹּת אֶנּוּ שֶׁד וְשֹׁכֵר בְּמִסְלוֹתָם: (ח) דֶּרֶךְ שָׁלוֹם לֹא יִדְעוּ וְאֵין מִשְׁפָּט בְּמַעֲגָלָתָם נִתְיַבּוּתֵיהֶם עָקְשׁוּ לָהֶם כָּל דֶּרֶךְ בָּהּ לֹא יָדַע שָׁלוֹם: (ט) עַל כֵּן רָחַק מִשְׁפָּט מִמֶּנּוּ

[ע"פ רד"ק]. - וְאֶצְבְּעוֹתֵיכֶם בְּעוֹן - נִגְאָלוּ בְּעוֹן, כִּי תִכְתְּבוּ בְּהוֹן דְּבָרֵי אֶנּוּ וּמִרְמָה [ע"פ גִּמְרָא שְׁבַת דָּף קלט'] - שְׁפָתוֹתֵיכֶם דְּבַר שֶׁקָר, לְשׁוֹנְכֶם עוֹלָה תִּהְיֶה: - (ד) - אֵין קִרָא בְּצִדְקָה - אֵין מִי קוֹרָא לֵה' בְּצִדְקָה וּבִכְנוּת הַלֵּב [ע"פ תַּרְגוּם]. - וְאֵין נִשְׁפָט בְּאִמּוּנָה - כִּי הִדְיָנִין מַעֲוֹתִים אֶת הַמִּשְׁפָּט. - בְּטוֹחַ עַל תְּהוּ - כָּל אֶחָד בּוֹטֵחַ עַל תְּהוּ, כִּי כְּאִשֶּׁר יִבְטִיחַ מִי לְחִבְרוֹ לֹא יָקִים הֶהֱבִטָה. - וּדְבַר שְׁוֹא - כָּל אֶחָד מְדַבֵּר שְׁוֹא. - הָרוּ עָמַל וְהוֹלִיד אֶנּוּ - מְדַמָּה הַמְחַשְׁבָּה לִהְרִיּוֹן וְהַמַּעֲשֵׂה לִלְדָה, וְרוֹצֶה לֹמַר לֹא בְּהוֹדֵמִן עָשָׂה אֶנּוּ כִּי אִם חֹשֵׁב עָלֶיהָ מִתְחַלְלָה לַעֲשׂוֹתָהּ [ע"פ רד"ק]: (ה) - בִּיַּצִי צַפְעוֹנִי בְּקַעַו - רוֹצֶה לֹמַר כְּמוֹ הַבִּיצִים הָאֵלֶּה (בִּיצֵי הַנֶּחֱשׁ הַצַּפְעוֹנִי) שֶׁדֹּל לֹא נִתְבַּקַּעוּ עֲדוֹן אֵין הַמִּזִּיק בְּעוֹלָם (וְנִרְאָה חֵלֶק וַיִּפְהוּ), וְכֹאשֶׁר יִתְבַּקַּעוּ אִזּוֹ תִצָּא הַצַּפְעוֹן וְכֹא הַמִּזִּיק, כֵּן הֵם חוֹשְׁבִים רַע בְּקִרְבָּם וְאַחֲרֵי זֶה יַעֲשׂוּהוּ, וַיִּזְקוּ לְבָנֵי אָדָם. - וְקוֹרִי עַכְבִּישׁ יֶאֱרָגוּ - רוֹצֶה לֹמַר אֵין תּוֹעֵלֶת וְקִיּוֹם וְהַעֲמָדָה בְּמַעֲשֵׂיהֶם, כְּמוֹ שְׁאֵין תּוֹעֵלֶת וְקִיּוֹם בִּירִיעוֹת הָעַכְבִּישׁ. - הָאֵכָל מִבִּיצֵי הַצַּפְעוֹן יָמוּת, רוֹצֶה לֹמַר הַמִּתְחַבֵּר עִמָּהֶם, עוֹד הִרְעָה טְמוּנָה בְּקִרְבָּם, יִשְׁיִיגְהוּ הַמִּיתָה וְהָאֲבִדוֹן. - וְהוֹרֶה תִּבְקַע אֶפְעָה - הַמַּמְעֵף אוֹתָם לְהוֹצִיא הַכְּלוּעַ, הִנֵּה מִן הַבְּקַע תִּצָּא אֶפְעָה (וְהוּא נֶחֱשׁ הַצַּפְעוֹן), וְתִזְיָנִי. וְרוֹצֶה לֹמַר, וְכֵן הַמִּתְגַּהֵר בּוֹ לְהִרְאוֹת קָלוּנוֹ, יִפֹּל בְּרַעְיָה. וְאֵין תִּקְנָה אֵלֹא לְלַכֵּת מִנְּגִיד [ע"פ רד"ק]: (ו) - קוֹרִיָּהֶם לֹא יִהְיוּ לְבָגֵד - רוֹצֶה לֹמַר, כְּמוֹ שְׁאֵין רָאוּי לַעֲשׂוֹת בְּגָד מִירִיעוֹת הָעַכְבִּישׁ, כֵּן אֵין קִיּוֹם לַמַּעֲשֵׂיהֶם. - וְלֹא יִתְפָּסוּ בְּמַעֲשֵׂיהֶם - לִפִּי שֶׁהַמִּשָּׁל מַעֲשֵׂיהֶם לְקוֹרִי עַכְבִּישׁ, אֲמַר לְשׁוֹן כִּסּוּי הַנוֹפֵל בִּירִיעָה. וְרוֹצֶה לֹמַר, אֵין הַעֲמָדָה לַמַּעֲשֵׂיהֶם. - מַעֲשֵׂיהֶם מַעֲשֵׂי אֶנּוּ, וּפְעַל חֶמֶס - מַעֲשֵׂה עֶשֶׂק וְגוֹל - בְּכַפֵּיהֶם. [ע"פ רד"ק]: (ז) - רְגָלֵיהֶם לֹרַע יִרְצוּ - בִּרְדִּיפָה יִלְכוּ לַעֲשׂוֹת רַע. - וַיִּמָּהְרוּ לְשֹׁפֵךְ דָּם נָקִי. מִחֻשְׁבֹּתֵיהֶם מִחֻשְׁבֹּת אֶנּוּ, שֶׁד וְשֹׁכֵר בְּמִסְלוֹתָם - בְּמִקּוֹם שֶׁהֵם הוֹלְכִים יִצְאָה שָׁם שֶׁד וְשֹׁכֵר, כִּי הֵם יַעֲשׂוּ אוֹתָם בְּדִרְכֵיהֶם [ע"פ אֲבֹן עֶזְרָא]: (ח) - דֶּרֶךְ שָׁלוֹם לֹא יִדְעוּ - אֵינֶם מִפְּרִים דֶּרֶךְ שָׁלוֹם, כִּי בְּכָל מְקוֹם שֶׁהוֹלְכִים אֵין לָמוֹ שָׁלוֹם בְּסִבָּתָם [ע"פ רד"ק]. - וְאֵין מִשְׁפָּט בְּמַעֲגָלָתָם - אֵין בְּמַעֲגָל דִּרְכֵיהֶם דָּבָר הַעֲשׂוּי בְּמִשְׁפָּט וּבִישִׁיר. - נִתְיַבּוּתֵיהֶם עָקְשׁוּ לָהֶם - הַנִּתְיַבּוּת שֶׁהוֹלְכִים בָּהֶם הָעוֹן אוֹתָם לְצַרְף עֲצָמָם [ע"פ רש"י], רוֹצֶה לֹמַר עָשׂוּ אוֹתָם מַעֲקָל וּמַעֲקָם, לַמַּעַן יִכְשְׁלוּ שָׁם בְּנֵי אָדָם, וַיִּהְיוּ לָהֶם לְשָׁלָל. - כָּל דֶּרֶךְ בָּהּ לֹא יָדַע שָׁלוֹם - כָּל הַפּוֹסֵעַ בְּזוֹ הַדֶּרֶךְ לֹא יָדַע מִן הַשָּׁלוֹם, כִּי הַשּׁוֹדְדִים יִצְפּוּנוּ

וְלֹא תִשְׁיָגְנוּ צִדְקָה נִקְנָה לְאוֹר וְהִנֵּה חֲשֹׁךְ לִנְגָהוֹת בְּאֶפְלוֹת נִהְלֵךְ: (י) נִגְשָׁשָׁה כְּעוֹרִים קִיר וְכֹאֵין עֵינַיִם נִגְשָׁשָׁה פְּשָׁלְנוּ בְּצִהָרִים כְּנִשְׁף בְּאִשְׁמָנִים כְּמַתִּים: (יא) נִהְמָה כְּדָפִים כָּלְנוּ וְכִיּוֹנִים הִגָּה נִהְגָּה נִקְנָה לַמִּשְׁפָּט וְאֵין לִישׁוּעָה רָחֶקָה מִמֶּנּוּ: (יב) כִּי רַבּוּ פִּשְׁעֵינוּ נִגְדָּךְ וְחִטָּאוֹתֵינוּ עָנְתָה בָּנוּ כִּי פִּשְׁעֵינוּ אֶתְּנוּ וְעֹנֹתֵינוּ יִדְעֻנוּם: (יג) פִּשְׁעֵנוּ וְכַחַשׁ בִּיהִנָּה וְנִסּוּג מֵאַחֵר אֱלֹהֵינוּ דְּבַר עֶשֶׂק וְסָרָה הָרוּ וְהָגוּ מִלֵּב דְּבָרֵי שֶׁקָר: (יד) וְהִסַּג אַחֲרֵי מִשְׁפָּט וְצִדְקָה מִרְחֹק תַּעֲמִד כִּי כִשְׁלָה בְּרָחוּב אֲמַת וְנִכְחָה לֹא תוּכַל לְבֹא: (טו) וְתִהְיֶה הָאֲמַת נִעְדָּרָה וְסָר מִרַע

שְׁמָה לְשָׁלוֹל שָׁלָל [ע"פ רד"ק]: (ט) - עַל כֵּן - בְּעִבּוּר זֶה - רָחַק מִשְׁפָּט מִמֶּנּוּ - שְׁאֵין הַמְּקוֹם שׁוֹפֵט מִשְׁפָּטְנוּ, לִקְחַת נֶקֶם מִיֵּד הַעֲמִים הָרָעִים. - וְלֹא תִשְׁיָגְנוּ צִדְקָה - הַצִּדְקָה שֶׁהִבְטִיחַ לָנוּ הַמְּקוֹם לֹא הִשִּׁיגוּ אוֹתָנוּ. - נִקְנָה לְאוֹר וְהִנֵּה חֲשֹׁךְ - רוֹצֶה לֹמַר אֶנּוּ מְקוֹמִים לִישׁוּעָה, וְכֹא עוֹד צָרָה. - לִנְגָהוֹת בְּאֶפְלוֹת נִהְלֵךְ - אֶנּוּ מְקוֹמִים לִנְגָהוֹת וְלֹא כֵּן הוּא כִּי נִהְלֵךְ בְּחֹשֶׁךְ. וְהוּא כָּפַל עֲנָן בְּמִלִּים שׁוֹנוֹת [ע"פ רד"ק]: (י) - נִגְשָׁשָׁה כְּעוֹרִים קִיר - בְּעִבּוּר הַחֲשֶׁךְ נִמְשַׁשׁ הַכֶּתֶל לְלַכֵּת אֲצִלָּה כְּדֶרֶךְ הָעוֹרִים, וְהוּא עֲנָן מְלִיצָה לֹמַר שֶׁגָבַר עָלֵינוּ חֲשִׁכַת הַצָּרוֹת. - וְכֹאֵין עֵינַיִם נִגְשָׁשָׁה - כְּמוֹ שֶׁמִּמְשַׁשׁ מִי שְׁאֵין לוֹ עֵינַיִם כֵּן נִמְשַׁשׁ אֶנּוּ. וְכָפַל הַדָּבָר בְּמִלִּים שׁוֹנוֹת. - כִּשְׁלָנוּ בְּצִהָרִים כְּנִשְׁף - בַּעַת הַצִּהָרִים כִּשְׁלָנוּ בְּאֲבָנֵי מִכְשׁוֹל, כְּמוֹ שֶׁהַדָּרֶךְ לְהַכְשִׁיל בְּחֻשְׁכַת הַלַּיְלָה. רוֹצֶה לֹמַר, אִף שִׁישׁ שְׁלוֹם בְּעוֹלָם אֶנּוּ יוֹשְׁבִים בְּצִצֵּר וּבִחְרָדָה. - בְּאִשְׁמָנִים כְּמַתִּים - כְּאִלוּ אֶנּוּ שׁוֹכְנִים בְּקִבְרִים הַשּׁוֹמְמִים כְּמוֹ הַמַּתִּים [ע"פ רד"ק]: (יא) - נִהְמָה כְּדָפִים כָּלְנוּ וְכִיּוֹנִים הִגָּה נִהְגָּה - מִרְבַּ הַצָּרוֹת נִהְמָה כָּלְנוּ כְּדָפִים, וְכִיּוֹנִים הַמִּהְגִּים. - נִקְנָה לַמִּשְׁפָּט - שִׁיַּעֲשֶׂה מִשְׁפָּט בְּאִמּוֹת הָעוֹלָם לְנֶקֶם נִקְמָתֵנוּ. - וְאֵין - אֵין מִשְׁפָּט. - לִישׁוּעָה, רָחֶקָה מִמֶּנּוּ - נִקְנָה לִישׁוּעָה, וְהִנֵּה רָחֶקָה מִמֶּנּוּ וְלֹא בָּאָה [ע"פ רד"ק]: (יב) - כִּי רַבּוּ פִּשְׁעֵינוּ נִגְדָּךְ - מֵה שִׁפְשָׁעֵנוּ נִגְדָּךְ רַבּוּ מְאֹד. - וְחִטָּאוֹתֵינוּ עָנְתָה בָּנוּ - כָּל אֶחָד מִהַחֲטָאִים, הַעֲיִדָה בָּנוּ לְקִטְרַג עָלֵינוּ (וְיִשָּׁב כִּיִּצַּד אֲמַר עָנְתָה לְשׁוֹן יַחֲיד עַל חֲטָאִים לְשׁוֹן רַבִּים) [ע"פ רד"ק]. - כִּי פִּשְׁעֵינוּ אֶתְּנוּ - רוֹצֶה לֹמַר עֲדוֹן לֹא עֲזָבוּנוּם [ע"פ אֲבֹן עֶזְרָא]. - וְעֹנֹתֵינוּ יִדְעֻנוּם - יִדְעוּעִים הֵם לָנוּ וּמִפְּרִים בָּהֶם, וְלֹא כִּלָּא דַּעַת עֲשִׂינוּ אוֹתָם: (יג) - פִּשְׁעֵנוּ וְכַחַשׁ בָּהּ - דִּרְכָנוּ לַפִּשְׁעַ בָּהּ וְלִכְחַשׁ בְּהַשְׁגָּחָנוּ, - וְנִסּוּג מֵאַחֵר אֱלֹהֵינוּ - וְלִחְזוֹר לְאַחֲרֵי מֵאַחֵר אֱלֹהֵינוּ לְבַל נִקְבַּל מַצּוֹתֵינוּ. - דְּבַר עֶשֶׂק - וְלִדְבַר דְּבָרֵי עֶשֶׂק. - וְסָרָה. הָרוּ וְהָגוּ מִלֵּב דְּבָרֵי שֶׁקָר - כָּל אֶחָד מוֹרָה, וּמִלְמַד, וּמוֹצִיא מִלֵּב (מִמְצִיא) דְּבָרֵי שֶׁקָר (מִתְלַוֵּן עַל עוֹרְכֵי דִין) [ע"פ אֲבִרְבָּנָא]: (יד) - וְהִסַּג אַחֲרֵי מִשְׁפָּט - וּבְעִבּוּר זֶה, הַמִּשְׁפָּט (עֲנִי וְנִקְמָה) הָרָאוּי לַעֲשׂוֹת בְּאִמּוֹת, הִסַּג אַחֲרֵי זֶה נִעֲשָׂה - וְצִדְקָה מִרְחֹק תַּעֲמִד - וְהַצִּדְקָה שֶׁהִבְטִיחַ לָנוּ הַמְּקוֹם תַּעֲמִד מִרְחֹק, וְלֹא בָּאָה. - כִּי כִשְׁלָה בְּרָחוּב אֲמַת - עַל כִּי הָאֲמַת נִכְשְׁלָה וְנִחְלָשָׁה בְּרָחוּב בְּמִקּוֹם פְּרָסוּם רַב - וְנִכְחָה לֹא תוּכַל לְבֹא - לָכֵן לֹא תוּכַל לְבֹא מִן הַשָּׁמַיִם דְּבַר נִכְחָה, הוּא הַמִּשְׁפָּט הַלְּאוּמוֹת וְצִדְקָה לָנוּ [ע"פ רד"ק]: (טו) - וְתִהְיֶה הָאֲמַת נִעְדָּרָה - הוֹלְכַת וְנִחְסָרָה. - וְסָר מִרַע מִשְׁתַּלָּל - מִחֻזֵּק הוּא בְּעֵינֵי הַבְּרִיּוֹת לְשׁוֹטָה

מִשְׁתּוֹלֵל וַיֵּרָא יְהוָה וַיֵּרַע בְּעֵינָיו כִּי אֵין מִשְׁפָּט: (טז) וַיֵּרָא כִּי אֵין אִישׁ וַיִּשְׁתַּוְּמֶם כִּי אֵין מִפְּגִיעַ וַתּוֹשַׁע לּוֹ זָרְעוֹ וַצְדָקָתוֹ הִיא סִמְכָתָהּ: (יז) וַיִּלְבַּשׁ צִדְקָה כְּשֶׁרֶן וְכוּכַבַּע יִשׁוּעָה בְּרֹאשׁוֹ וַיִּלְבַּשׁ בְּגָדֵי נָקָם תְּלַבְּשֵׁת וַיַּעַט בְּמַעֲלֵל קִנְיָה: (יח) כַּעַל גְּמָלוֹת כַּעַל יִשְׁלֵם חֲמָה לְצָרָיו גְּמוּל לְאִיבָיו לְאִיִּים גְּמוּל יִשְׁלֵם: (יט) וַיִּירָאוּ מִמַּעַרְב אֶת שֵׁם יְהוָה וּמִמְזַרְח שְׁמֹשׁ אֶת כְּבוֹדוֹ כִּי יָבוֹא כְּנֶהֱרָ צָר רֹחַ יְהוָה נִסְסָה בּוֹ: (כ) וְכָא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל וְלִשְׁבֵּי פֶשַׁע בְּיַעֲקֹב נָאֵם יְהוָה: (כא) וְאֲנִי זֹאת בְּרִיתִי אִתְּכֶם אֲמַר

וסכל [ע"פ רש"י]. - וַיֵּרָא ה' וַיֵּרַע בְּעֵינָיו, כִּי אֵין - דָּבָר נֶעֱשֶׂה ב- מִשְׁפָּט - הָרָאוּי (הַטְעָנָה אֵינָנָה כָּאן עַל מִשְׁפָּט הַמְּמוֹנוֹת, אֲלָא עַל כָּל הַדְּבָרִים כְּמוֹ הָאֲמוּנוֹת וְהַמְצוֹת) [ע"פ אברבנאל]: (טז) - וַיֵּרָא - וְכַאֲשֶׁר יֵרָאֵה ש- אֵין - בָּהֶם - אִישׁ - כְּשֶׁר וְהִגִּין לְהִיּוֹת נִגְאָלִין בְּזִכְרוֹתָיו. - וַיִּשְׁתַּוְּמֶם - וְכַאֲשֶׁר יַעֲמִיד בַּתְּהוֹן וַיִּתְּבוֹן ש- אֵין - בָּהֶם מִי - מִפְּגִיעַ - וּמִתְפַּלֵּל עַל הַגְּאֻלָּה. - וַתּוֹשַׁע לּוֹ זָרְעוֹ - זָרְעָה ה' תּוֹשַׁע לּוֹ לְהִבְיָא הַגְּאֻלָּה מִבְּלִי זְכוּת וּמִבְּלִי מִפְּגִיעַ. - וַצְדָקָתוֹ הִיא סִמְכָתָהּ - מִדַּת הַצְדָקָה תִּסְמָךְ אוֹתוֹ לַעֲשׂוֹת לִפְנֵים מְשׁוּרֶת הַדִּין [ע"פ רש"י]^{טז}: (יז) - וַיִּלְבַּשׁ צִדְקָה - לְפִי שִׁיּוּשִׁיעַ אֶת יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲשֶׂה עִמָּהֶם צִדְקָה, וַיַּעֲשֶׂה נָקָם בְּאֲמוֹת. לָזֶה אֲמַר בּוֹ לְשׁוֹן הַנוֹפֵל בְּגִבּוֹר הַיּוֹדֵד בְּמִלְחָמָה. - כְּשֶׁרֶן - כְּדֶרֶךְ גְּבוּר הַלּוֹבֵשׁ שְׂרִיּוֹן. - וְכוּכַבַּע יִשׁוּעָה - יִשִּׁים - בְּרֹאשׁוֹ - כְּדֶרֶךְ הַגְּבוּר, הַמַּשִּׁים בְּרֹאשׁוֹ כּוּכַבַּע נִחְשָׁת. - וַיִּלְבַּשׁ בְּגָדֵי נָקָם - רוּצָה לּוֹמַר יַעֲשֶׂה נָקָמָה בְּאֲמוֹת הָרַעוֹת - תְּלַבְּשֵׁת - לְהִיּוֹת לּוֹ לְמַלְבוּשׁ. - וַיַּעַט כְּמַעֲלֵל קִנְיָה - יַעֲטֵף קִנְיָה, כְּמַעֲלֵל הַמַּעֲטִיף אֶת הַלּוֹבֵשׁוֹ [ע"פ אַבְנֵי עֶזְרָא]: (יח) - כַּעַל גְּמָלוֹת כַּעַל יִשְׁלֵם - רָצָה לּוֹמַר כְּמוֹ שְׁלֹבֵשׁ קִנְיָה, עַל תְּשׁוּלֹם גְּמוּלוֹת צוּרָרֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר מָאָז (בְּיָמִים מִקְדָּם), כֵּן עָתָה יִלְבַּשׁ קִנְיָה עַל אֲשֶׁר יִשְׁלֵם - חֲמָה לְצָרָיו. גְּמוּל לְאִיבָיו - כַּפֵּל הַדְּבָר בְּמִלִּים שׁוֹנוֹת. - לְאִיִּים גְּמוּל יִשְׁלֵם - אֵף לְהַיּוֹשְׁבִים בְּאֵי הַיָּם מִמַּרְחָק, יִשְׁלֵם גְּמוּל מֵהַשְׁרַעוֹ לְיִשְׂרָאֵל [ע"פ רד"ק]: (יט) - וַיִּירָאוּ מִמַּעַרְב אֶת שֵׁם ה' - כָּל הָעוֹלָם יִפְחָדוּ מֵה' מִמַּעַרְב - וּמִמְזַרְח שְׁמֹשׁ אֶת כְּבוֹדוֹ, כִּי יָבוֹא כְּנֶהֱרָ צָר - רוּצָה לּוֹמַר בְּעִבּוֹר זֶה יִפְחָדוּ מֵה', כִּי יֵרָאוּ אֲשֶׁר יָבוֹא גּוֹג וּמָגוֹג, שֶׁהוּא הַצָּר בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל. וּבְמַרְצָה יָבוֹא כְּנֶהֱרָ, וְאֵז - רִית ה' נִסְסָה בּוֹ -, וְתִכְלְנוּ מִן הָעוֹלָם, וְלָכֵן יִפְחָדוּ מֵה' [ע"פ אברבנאל בְּפִרְשׁוֹ הָא':] (כ) - וְכָא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל - אֵז יָבוֹא הַגּוֹאֵל לְצִיּוֹן, וְהוּא מֶלֶךְ הַמַּשִּׁיחַ. - וְלִשְׁבֵּי פֶשַׁע בְּיַעֲקֹב - רוּצָה לּוֹמַר, גַּם אוֹתָם מִבְּנֵי יַעֲקֹב שִׁיִּצְאוּ מִן הַכֶּלֶל, וַיִּשְׁוּבוּ מִפֶּשַׁעֲם. גַּם לָהֶם יָבוֹא הַמַּשִּׁיחַ וַיִּגְאֲלֵם - נָאֵם ה' - [ע"פ אברבנאל]: (כא) - וְאֲנִי זֹאת בְּרִיתִי^{טז} אִתְּכֶם - רוּצָה לּוֹמַר הִנֵּה עַל זֹאת אֶכְרַת

מעניין חיים - מוסר, עיונים

^{טז} וַיֵּרָא כִּי אֵין אִישׁ. אֲמַר ר' יוחנן אֵין בּוֹ דוד בַּא אלא או דדור שכולו זכאי שנאמר (בפרק ט' פסוק כא) 'ועמד כולם צדיקים, לעולם ירשו ארץ'. או בדור שכולו חייב, שנאמר 'וירא כי אין איש' (סנהדרין צח). ומבאר המהרש"א שאם בא עת האחרון והדור חייב, מעמיד ה' עליהם מלך קשה כהמן בכדי שיהיו מוכרחים על התשובה.

על דרך זה אומר ר' יוחנן על המשך הפרשה: אם ראית דור שצרות רבות באות עליו חכה לו [הצפיה למשיח תהיה חזקה יותר], שטאמר כִּי יָבֹא כְּנֶהֱרָ צָר, וְכָא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל (סנהדרין שם).

^{טז} ואני זאת בריתי. ברית, משמעותו הבטחה חדדית על ידי ב' צדדים. ובאמת ברש"י ובמלבי"ם כאן מבואר, 'שלא ימוש התורה' האמור כאן, הוא מה שאנו נוטנים בברית. אמנם יתכן שגדרש כהבטחה.

יְהוָה רֹחִי אֲשֶׁר עָלֶיךָ וּדְבָרֵי אֲשֶׁר שִׁמְתִּי בְּפִיךָ לֹא יִמוּשׁוּ מִפִּיךָ וּמִפִּי זָרַעְךָ וּמִפִּי זָרַע זָרַעְךָ אֲמַר יְהוָה מַעֲתָה וְעַד עוֹלָם:

פרק ס (א) קוּמִי אוּרִי כִּי בָא אוֹרְךָ וּכְבוֹד יְהוָה עָלֶיךָ זָרַח: (ב) כִּי הִנֵּה הַחֹשֶׁךְ יִכְסֶּה אֶרֶץ וְעֶרְפֶּל לְאֲמִים וְעָלֶיךָ יִזְרַח יְהוָה וּכְבוֹדוֹ עָלֶיךָ יִרָאֵה: (ג) וְהִלְכוּ גוֹיִם לְאוֹרְךָ וּמַלְכִּים לְנֹגֶה זָרַחְךָ: (ד) שְׂאֵי סָבִיב עֵינֶיךָ וּרְאִי כָּלֶם נִקְבְּצוּ בָּאוּ לָךְ פָּנֶיךָ מִרְחוֹק יָבֹאוּ וּבִנְתִיךָ עַל צֶד תֵּאֲמָנָה: (ה)

ברית עמכם - אָמַר ה' -, וּפִרְשׁ עַל מָה הִיא הַבְּרִית, וְאֲמַר - רֹחִי אֲשֶׁר עָלֶיךָ, וּדְבָרֵי - רֹחַ הַנְּבוּאָה הַשּׁוֹרָה עָלֶיךָ אֲתָה יִשְׂרָאֵל (אֵין הַכּוֹנֵה שִׁיְהִיהַ תְּמִיד נְבוּאָה, אֲלָא דְבָרֵי הַנְּבוּאוֹת יִשְׁמְרוּ בְיָדֵי יִשְׂרָאֵל). וּדְבָרֵי הַתּוֹרָה - אֲשֶׁר שִׁמְתִּי בְּפִיךָ - לְלַמֶּדֶם, הִנֵּה שְׁתֵּי אֵלֶּה - לֹא יִמוּשׁוּ - לֹא יִסּוּרוּ - מִפִּיךָ, וּמִפִּי זָרַעְךָ, וּמִפִּי זָרַע זָרַעְךָ - כֵּן - אָמַר ה' - שְׁלֹא יִמוּשׁוּ - מַעֲתָה וְעַד עוֹלָם - (מַעַם יִשְׂרָאֵל) עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת [ע"פ אברבנאל]:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק ס):

דְּבָרֵי פִרְשָׁה זֶה מוֹסְבִים אֶל נִכְח צִיּוֹן. יֵשׁ לְהַתְּבוֹנֵן הֲלֹא בְּפִרְךָ נָא' נָבֹא עַל צִיּוֹן, וְשֵׁם יִשְׁנֵם פְּסוּקִים שְׁנִכְפָּלִים מִמֶּשׁ בְּפִרְשָׁה זֶה, כָּלֶם נִקְבְּצוּ בָּאוּ לָךְ, וְהִבְיָאוּ בְּנִיךָ בְּחָצוֹן. אִם כֵּן צָרִיךְ בְּאוֹר מָה עֲנִין הַמִּיחָד בְּפִרְשָׁה זֶה. הָאֵם חוֹזֵר עַל מָה שֶׁכָּבַר אֲמַר.

הַתְּשׁוּבָה בְּרוּרָה, פְּסוּק כָּלֶם נִקְבְּצוּ בָּאוּ לָךְ, הַמְזַכֵּר בְּנְבוּאָתָנּוּ, הוּא רַק כְּמוֹ הַקְדָּמָה לְפִסּוּק כִּי אֵז תֵּרָאִי וְנִהְרָתָ. לְמַעַלָּה דְּבָר עַל קְבוּצַת גְּלִיּוֹת. אֲבָל כָּאן מְדַבֵּר עַל הַתּוֹצָאָה מִכָּף, עַל הָאוֹר הַגְּדוֹל שִׁיִּזְרַת, עַל נִהְרָתָ וּפְחָדוֹ וְרַחֲב לְבָבָהּ.

וְכַמוֹכֵן שֶׁבְּנְבוּאָה זֶה הוֹסִיף הִרְבֵּה מְאֹד עַל הַנְּבוּאוֹת עַד הִנֵּה. כָּאן חִזָּה אֶת הַעֲשִׂיָּה הַעֲצוּם שֶׁיָּבֹא לַעֲמֹד וְאֵל בֵּית מִקְדָּשׁוֹ, בְּרוּר שֶׁהַכֵּל יָבֹא לְכְבוֹד ה'. וְחִזָּה אֶת הַגּוֹיִים מְשַׁעֲבָדִים אֲלֵינוּ. לֹא רַק בַּתְּחִלַּת הַגְּאֻלָּה (שֶׁעַל זֶה כָּבַר נָבֹא קִדְּם) אֲלָא אֵף בְּהַמְשָׁךְ שְׁעָרֶיךָ לֹא יִסְגְּרוּ, לְהִבְיָא אֲלֶיךָ חֵיל גּוֹיִים וּמַלְכִּיקֵם נְהוּגִים.

פֶּרֶק ס (א) - קוּמִי אוּרִי - אֶת יְרוּשָׁלַיִם קוּמִי וְהִאִירִי - כִּי בָא אוֹרְךָ - בָּא לָךְ הַהֲאָרָה הָרְאוּיָה לָךְ, וְהוּא מִשָּׁל עַל הַשְׁמָחָה וְהַטּוֹבָה. - וּכְבוֹד ה' עָלֶיךָ זָרַח - רוּצָה לּוֹמַר הַשְׁכִּינָה יִגְלָה עָלֶיךָ וַתִּשְׁרָה בָּךְ [ע"פ אברבנאל]: (ב) - כִּי הִנֵּה הַחֹשֶׁךְ יִכְסֶּה אֶרֶץ - רָצָה לּוֹמַר צְרוֹת יִתְרַבּוּ בְּעוֹלָם. - וְעֶרְפֶּל לְאֲמִים - כַּפֵּל הַדְּבָר בְּמִלִּים שׁוֹנוֹת. - וְעָלֶיךָ יִזְרַח ה' - יֵאִיר לָךְ אוֹר הַיִּשׁוּעָה. - וּכְבוֹדוֹ עָלֶיךָ יִרָאֵה - רוּצָה לּוֹמַר יִשְׁרָה הַשְׁכִּינָה עָלֶיךָ [ע"פ אברבנאל]: (ג) - וְהִלְכוּ גוֹיִם לְאוֹרְךָ - רוּצָה לּוֹמַר מִמֶּךָ יִלְמְדוּ דְרָכֶי

אז תראי ונהרת ופחד ורחב לבבך פי יהפך עליך המון ים חיל גוים יבאו לך: (ו) שפעת גמלים תכסך בכרי מדון ועיפה פלם משבא יבאו זהב ולבונה ישאו ותהלות יהנה יבשרו: (ז) כל צאן קדר יקבצו לך אילי נביות ישרתונך יעלו על רצון מזבחי ובית תפארת אפאר: (ח) מי אלה פעב תעופינה וכיונים אל ארבותיהם: (ט) פי לי איים יקוו ואניות תרשיש בראשנה להביא בנך מרחוק פספם וזהבם אתם לשם יהנה

ה' ואתה תאיר עיניהם. - ומלכים לנגה ונתח - כפל הדבר במלים שונות [ע"פ רד"ק]:^ט (ד) - שאי סביב עיניך - את ירושלים, שאי עיניך מסביב, וראי איה כל אנשיה - נקבצו כאו לה - באו אליה. - בניה מרחוק יבאו, ובנותיה על צד תאמנה - כל אחת מהן תהיה מגדלת על צד המלכים, ובחיקם. וכמו שכתוב והיו מלכים אמניה (לעיל מט) [ע"פ רש"י]: (ה) - אז תראי - את בניה באים מפל צד - ונהרת - ויאר פניה מרב השמחה. - ופחד - דרך האדם להיות נבהל, וכאלו מפחד בבוא אליו טובה פתאום. - ורחב לבבך - יתרחב לבך בעבור רב הטובה והשמחה. - פי יהפך עליך המון ים - המון עשר העמים השוכנים בפאת המערב, ויהפך לבא לה. - חיל גוים יבאו לה - (ועשר הנכרים) כפל הדבר במלים שונות [ע"פ רש"י]: (ו) - שפעת גמלים תכסך - רבוי גמלים יביאו לה למנחה ויכסו הארץ. - בכרי מדון - גמלים בחרים הבאים ממדון - ועיפה. פלם משבא יבאו - כל בני שבא יבואו אליה, - זהב ולבונה ישאו ותהלות ה' יבשרו - וישאו עמם זהב ולבונה למנחה לה. ובבואם לארצם יבשרו ויספרו ותהלות ה' [ע"פ רד"ק]: (ז) - כל צאן קדר - הצאן שבארץ קדר, המה מבחירים. - יקבצו לה - יאספו להביאם אליה. - אילי נביות - האילים שבנביות המה מבחירים. - ישרתונך - יהיו לה לצרכה. - יעלו על רצון מזבחי - הוא כמו (שכתוב) הפוך, יעלו על מזבחי לרצון. כמו כל תשא עון (הושע יד) ושהפנה תשא כל עון ורבים כמוהו. - ובית תפארת - זהו בית המקדש. - אפאר - כי האמות יביאו שמה מנחת כסף וזהב [ע"פ רד"ק]. אף לפי הרד"ק כל צאן קדר ונביות, המיוחד בהם הוא הרבוי, שיש להם הרבה צאן. ולא כדעת המצודות שהוא על טיב איכות הצאן. גם בגמרא ראש השנה יו' ב' איתא 'כל אילי נביות שבעולם', משמע שהוא תאור על רבוי צאן וכדברי הרד"ק: (ח) - מי אלה - כאלו הבריות ישאלו על בני הגלה, מי אלה (ושהם) - פעב תעופינה וכיונים אל ארבותיהם - אשר ממחרים לשוב כעפית הענן, וכיונים הממחרים לעוף אל ארבותיהם, הם חלונות

מעין חיים - מוסר, עיונים

^ט 'כי בא אור, וכבוד ה' עליך זרח'. וכן 'עליך זרח ה', כבודו עליך יראה, והלכו גוים לאורך'. מפשטות פסוקים אלו מתבאר שהאור ההוא, נובע מזריחת כבוד ה', מהשראת שכינתו. ועל אור זה אמר (בסוף הפרשה בפסוק יט) והיה לך ה' לאור עולם. מכאן אמרו חכמים (מובא בילקוט שמעוני). ירושלים אורה של עולם, שנאמר והלכו גוים לאורך, ומי הוא אורה של ירושלים, הקב"ה, שנאמר והיה לך ה' לאור עולם. חז"ל (בילקוט שמעוני) מביאים על האור האמור בפרשה, את הפסוק (תהילים מב) 'צמאה נפשי לקל חי, מתי אבא ואראה פני אלוקים'. מכך ניתן ללמוד מה הכוונה באור שבפרשה. אמנם עין מורה נבוכים (ב כט), כיצד ביאר הרמב"ם ז"ל את הנמשל של האור.

אלהיך ולקדוש ישראל פי פאריך: (י) ובנו בני נכר חמתך ומלכיהם ישרתונך פי בקצפי הכיתך וברצוני רחמתיך: (יא) ופתחו שעריך תמיד יומם ולילה לא יסגרו להביא אליך חיל גוים ומלכיהם נהוגים: (יב) פי הגוי והממלכה אשר לא יעבדוך יאבדו והגוים חרב יחרבו: (יג) כבוד הלכנון אליך יבוא ברוש תדער ותאשור יחדו לפאר מקום מקדשי ומקום רגלי אכבד: (יד) והלכו אליך שחוח בני מעניך והשתחוו על פפות רגליך כל מנאציך וקראו לך עיר יהנה ציון קדוש ישראל: (טו) תחת היותך עזובה ושנואה ואין עובר ושמתיך לגאון עולם משובש דור נדור: (טז) וינקת חלב גוים וישד מלכים תינקי וידעת פי אני יהנה מושיעך וגאלך אביר יעלב: (יז) תחת הנחשת אביא זהב ותחת הכרזל

השובך: (ט) - פי לי איים יקוו - יושבי איי הים יאספו לבוא אלי, - ואניות תרשיש בראשנה - והאניות ההולכות על ים תרשיש, הם יתעוררו בראשונה להתאסף ו- להביא בניה מרחוק. פספם וזהבם אתם - להביא מנחה לה. - לשם ה' אלהיה - כל זה יהיה בעבור פרסום שם ה'. - ולקדוש ישראל - כפל הדבר במלים שונות. - פי פאריך - אשר נתן לה פאר והדר וחשיבות [ע"פ אברבנאל]: (י) - ובנו בני נכר חמתך - חומות הערים. - ומלכיהם ישרתונך - ישמשו אותה. - פי בקצפי הכיתך - רוצה לומר, כל הבאה עליה לא תהיה בדרך הטבע כי לשעבר הכיתי אותה, ולזה היית בתכלית השפלות - ובברצוני רחמתיך - ועתה רחמתי אותה, ברצוני הטוב, ולזה תמשל ממשל רב [ע"פ רד"ק]: (יא) - ופתחו שעריך תמיד - יהיו פתוחים ועומדים. - יומם ולילה לא יסגרו - כפל הדבר במלים שונות. - להביא אליך חיל גוים - עשר העמים [ע"פ תרגום] - ומלכיהם נהוגים :- (יב) - פי הגוי והממלכה אשר לא יעבדוך יאבדו, והגוים חרב יחרבו :- (יג) - כבוד הלכנון אליך יבוא - האילנות הנכבדים שביער הלכנון יביאו אליה והם - ברוש תדער ותאשור - כלם - יחדו. לפאר מקום מקדשי - לבנות בהם בנין מפאר (לבית המקדש). - ומקום רגלי אכבד - בבית המקדש יבנה בנין מכבד. ואחז במשל כאלו המקום יושב על הכסא אשר בשמים, ורגליו יורדים לנוח בבית המקדש, כמו והשתחוו להדום רגליו (תהלים צט) (וכן להלן פרק ס"ו א') [ע"פ רד"ק]: (יד) - והלכו אליך שחוח בני מעניך - בכפיפה ובהכנעה. - והשתחוו על פפות רגליך - רוצה לומר עד סמוך לארץ, - כל מנאציך. וקראו לך עיר ה' - עיר של ה', - ציון - של - קדוש ישראל - וכפל הדבר במלים שונות [ע"פ רד"ק]: (טו) - תחת היותך - (את ציון) במקום שהיית - עזובה, ושנואה, ואין עובר - ולא היה מי מתחבר עמה, והיית שנואה לכלם, ואין מי עובר בארצה לשאל לשלום לה. - ושמתיך לגאון עולם - במקום זה אשים אותה להיות מושלת עד עולם - משובש דור נדור - ולהיות מלאה משובש, בכל ימי הדורות [ע"פ רד"ק]: (טז) - וינקת חלב גוים - הוא דרך משל, לומר שתאכלי טוב האמות [ע"פ רד"ק]. - וישד מלכים תינקי - (משול לניקת חלב משדים) [ע"פ רש"י]. וכפל הדבר במלים שונות. -

אביא כסף ותחת העצים נחשת ותחת האבנים ברזל ושמתי פקדתך שלום ונגשתי צדקה: (יח) לא ישמע עוד חמס בארצך שד ושבר בגבולך וקראת ישועה חומתך וישעריך תהלה: (יט) לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם ולנגה הירח לא יאיר לך והיה לך יהוה לאור עולם ואלהיך לתפארתך: (כ) לא יבוא עוד שמשך וירחך לא יאסף כי יהוה יהיה לך לאור עולם ושלמו ימי אבלך: (כא) ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ נצר מטעו ארי מטעיו מעשה ידי להתפאר: (כב) הקטן יהיה לאלף והצעיר לגוי עצום אני יהוה בעתה אחישנה:

וידעת כי - אז תכיר שלא במקרה בא הדבר, רק הוא בעבור ש- **אני ה' מושיעך, וגאלך אביר יעקב** - ואביר יעקב הוא גאלך: (יז) - **תחת הנחשת** - במקום הנחשת שנטלו האמות ממך - **אביא** - במקומו - **זהב** ותחת הברזל **אביא כסף**, ותחת העצים **נחשת**, ותחת האבנים **ברזל**. ושמתי פקדתך שלום - רוצה לומר תחת הפקידים שהיו נוהגים עליכם לגבות המס, אשים עליך שלום. כי לא יבוא עוד בתגר לגבות המס, כי אם יבואו לשאל בשלומך. - **ונגשתי צדקה** - במקום הנוגשים את הכסף, יבואו לעשות עמך צדקה [ע"פ רד"ק]: (יח) - **לא ישמע עוד חמס בארצך** - מן הצר הצורך כי לא יהיה עוד. - **שד ושבר בגבולך** - כפל הדבר במלים שונות. - **וקראת ישועה חומתך, וישעריך תהלה** - לא תקראי עוד על חומותיך ובשעריך קול מלחמה, כי אם תקראי קול ישועה ה' ותהלתו [ע"פ רד"ק]: (יט) - **לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם** - רוצה לומר לא תהיה צריך לאור השמש להאיר לך ביום [ע"פ רש"י]. - **ולנגה הירח לא יאיר לך** - לזריחת הירח לא תצטרך להאיר לך בלילה. - **והיה לך ה' אבך** אור השכינה יהיה לך - **לאור עולם** - ביום ובלילה. - **ואלהיך לתפארתך** - תתפאר בכבוד ה': (כ) - **לא יבוא** - לא ישתקע - **עוד שמשך, וירחך לא יאסף** - לא יכניס אורו לכל יאיר לך. רוצה לומר לא תתבטל מלכותך וממשלתך. - **כי ה' יהיה לך לאור עולם** - רוצה לומר הואיל ומה' בא הממשלה, אם כן יהיה לאור עולם ולא תבטל עוד [ע"פ רד"ק]. - **ושלמו** - יתמו ויגמרו - **ימי אבלך** - כי לא תתאבל עוד: (כא) - **ועמך** - העם הנשאר בך יהיו - **כלם צדיקים** - כי הרשעים יכלו בחבלי המשיח. - **לעולם יירשו ארץ** - הם ירשו הארץ לעולם, ולא יגלו עוד ממנה. - **נצר מטעי** - הענף אשר נטעתי - **מעשה ידי** - הוא ויש מה' - **להתפאר** - בו, רוצה לומר העם אשר בחרתי אתפאר בו, כי יהיו צדיקים ותמימים [ע"פ רד"ק]: (כב) - **הקטן יהיה לאלף** - השבט הקטן יתרבה עד אלף פעמים ככה. - **והצעיר לגוי עצום** - כפל הדבר במלים שונות. - **אני ה'** - אשר היכלת בידי, לכן - **בעתה אחישנה** - בבוא עת הגאולה אמהר [לקיים ההבטחה] להרבות [את] הקטן לאלף ואת הצעיר לגוי עצום [ע"פ רד"ק]:

פרק סא (א) **רוח אדני יהוה עלי יען משח יהוה אתי לבשר ענוים** שלחני לחבש לנשברי לב לקרא לשבויים דרור ולאסורים פקח קוח: (ב) לקרא שנת רצון ליהוה ויום נקם לאלהינו לנחם כל אבלים: (ג) לשום לאבלי ציון לתת להם פאר תחת אפר שמן ששון תחת אבל מעטה

באר החיים - ענין הפרשה (פרק סא):

הנבואה מתחילה רוח ה' עלי יען משח ה' אותי לבשר ענוים. אם פסוק זה היה כתוב לפני כל נבואות הנחמה היה מתפרש כהקדמה. אבל הלא כבר נאמרו נחמות רבות, מדוע דוקא בפרשה זו פותח בהקדמה כזו. ברור שיש משהו מיוחד בנבואה הזו.

נבואה זו באה על מצלת הצדיקים בזמן הגאולה. לפיכך כאן המקום שישעיה אומר שזכות גדולה היא לו לבשר לצדיקים [ענוים הוא הצדיקים הגדולים ביותר, כמוכא בהערה]. לחבש, לקרא שנת, לשום פאר. וכן המשך הנבואה נראה שמדבר על המעלים, 'כחגי ה' תקראו, משרתי אלוהינו' ונתתי פעלתם באמת הרי שמדבר על הצדיקים. וגם כל פרטי הנבואה הם הכבוד והפאר ושמחת עולם שיהיה אז, לאותם שעבדו את ה' ולמצפים לגאולה ומתאבלים על החרבן.

פרק סא (א) - **רוח אדני ה' עלי** - רוח נבואה מה' היתה עלי. רוצה לומר, כל התנחומין שאני אומר לא מלבי המה, כי אם בדבר ה'. - **יען משח ה' אתי לבשר ענוים** - בעבור כי ה' משח אותי ומנה אותי לתפקיד נעלה זה לבשר את הענוים ו- **שלחני לחבש לנשברי לב** - לעשות תחבשת לנשברי לב. רוצה לומר לנבואות נחמה להמצטערים על אחור הגאולה. - **לקרא לשבויים דרור** - לנבואות על שבויי ישראל שיצאו לחפשי. - **ולאסורים פקח קוח** - לנבואות על האסורים בגולה שיפתח מאסרם וילקחו מן הגלות [ע"פ רש"י]: (ב) - **לקרא שנת רצון לה'** - לבשר שיבא מה' שנת רצון לישראל, - **יום נקם לאלהינו** - עת נקמה מהאמות. - **לנחם כל אבלים** - נקמת האמות יהיה לתנחומין לאבלי ציון על הצער שסבלו [ע"פ רד"ק]: (ג) - **לשום** - ולהביא איזה דבר - **לאבלי ציון** - וחזור ומפרש מהו (הדבר), ואומר, - **לתת להם פאר תחת אפר** - במקום האפר שהיו מתפלשין בו בזמן האבל ויתן להם פאר. - **שמן ששון** - כי לפעמים מושחים בשמן לרפאות המכה, לכן אמר שמן ששון העשוי פאר.

מעין חיים - מוסר, עיונים

^י אמרו חכמים (ע"ז כ) **לבשר ענוים**. חסידים לא נאמר אלא ענוים, הא למדת שענוה גדולה מכולם. בכדי שנלמד את כוונת הנבואה, עלינו להקדים, ולהתבונן בדברי חז"ל, מה ראיית הגמרא אולי בא לבשר את הגאולה גם לענין, ואף אם דרגתו מועטת מדרגת החסיד (בית יצחק).

יעונין תוספות שם. ומבואר לפי דבריהם, כי בנבואה זו כל כוונת ישעיה לומר כי זכות לו מה שזכה לבשר את השכר הטוב לצדיקים. אם כן ודאי נקט את חיותו חשובים, כי בכך מספר יותר על גודל זכותו. ומזה מובן הוכחת חז"ל שענוה גדולה מכל המעלות. ומבואר כפירושנו, בבואר הנושא.

ניתן היה לחשוב שנבואה זו היא על פרטים שונים שיהיה בגאולה. אך הנה יש מהם שכבר נאמרו לפני כן, כגון (פסוק ה') ועמדו זרים. כבר נאמר לעיל (סי יב). אילו פרשה זו היתה רק פרטים נפרדים, לא היה כתוב שנית את שכבר נאמר, אלא יש כאן מאמר כולל, והפסוק הכפול נאמר בו עקב שייכותו לענין זה. ואכן כפי מה שהוכחנו כוונת כל המאמר, על הבטחה מיוחדת לצדיקים, ועל שמחתם הגדולה במעלתם.

תהלה תחת רוח כהה וקרא להם אילי הצדק מטע יהוה להתפאר: (ד) ויבנו חרבות עולם שממות ראשנים יקוממו וחדשו ערי חרב שממות דור ידור: (ה) ועמדו זרים ורעו צאנכם ובני נכר אפריכם וכרמיכם: (ו) ואתם כהני יהוה תקראו משרתי אלהינו ואמר לכם חיל גוים תאכלו ובכבודם תתימרו: (ז) תחת בשתכם משנה וכלמה ירנו חלקם לכן בארצם משנה יירשו שמחת עולם תהיה להם: (ח) כי אני יהוה אהב משפט שניא גזל בעולה ונתתי פעלתם באמת וברית עולם אכרות להם: (ט) ונודע בגוים ורעם וצאצאיהם בתוך העמים כל ראייהם ופירום כי הם זרע בכך יהוה:

להתענג. - תחת אבל, מעט תהלה תחת רוח כהה - עטיפת שבח והלול, במקום רוח כהה וחשכה. - וקרא להם - כי אם יקרא אותם - אילי הצדק - כי יהיו גדולים במעשה הצדק. - מטע ה' - אשר ה' נטע אותם - להתפאר - בהם [ע"פ רד"ק]: (ד) - ויבנו חרבות עולם - יבנו הערים החרבות מימות עולם, רוצה לומר (החרבות) מזמן רב. - שממות ראשנים יקוממו - הערים השוממות מימים ראשנים יקוממו. וכפל הדבר במלים שונות. - וחדשו ערי חרב שממות דור ידור - יבנו מחדש (את) הערים החרבות, והשוממות מדורות ראשונים [ע"פ רד"ק]. וכפל הדבר פעמים רבות לחזק רב: (ה) - ועמדו זרים ורעו צאנכם - העמים? הזרים ירעו צאנכם - ובני נכר אפריכם וכרמיכם - יעבדו אתכם בחרישת השדה ועבודת הכרם [ע"פ רש"י]: (ו) - ואתם כהני ה' - נשיאי המקום (הקב"ה). - תקראו משרתי אלהינו ואמר לכם - יהיה נאמר עליכם. - חיל גוים תאכלו - (עשר העמים תאכלו) - ובכבודם תתימרו - אתם תהיו מרוממים בהכבוד שיש עתה אל האמות, כי לכם יבוא [ע"פ רש"י]: (ז) - תחת בשתכם משנה - במקום הבושט שהיה לכם יהיה לכם משנה פי שנים מהכבוד. - וכלמה ירנו חלקם - ותחת הכלמה שהיה להם בגלות, ירנו וישמחו בחלקם הטוב שאתם להם. - לכן בארצם משנה יירשו - בעבור הכלמה שהיה להם מן העמים, לזה יירשו בארצם ירשה כפולה ומרובה (ולא יצטרכו להרחיק נדוד עבור פרנסה). - שמחת עולם תהיה להם - כי לא יגלו עוד מארצם [ע"פ רד"ק]: (ח) - כי אני ה' אהב משפט - לכן נכון הדבר שיקבלו ישראל את הטובות האלה. - שניא גזל בעולה - אפלו בהבאת העולה, אני שונא אם בא מגזל, וכמו שנאמר והבאתם גזול וכו' הארצה אותה (מלאכי א) ולפיכך אני אוהב אותם, יותר מעמים שיש בהם גזל. - ונתתי פעלתם - שכר פעלתם אתם - באמת. וברית עולם - ברית המתקנים לעולם - אכרות להם - [ע"פ רש"י]: (ט) - ונודע בגוים ורעם - זרע ישראל יהיה נכר בחשיבות. - וצאצאיהם - הבנים היוצאים מהם יהיו נודעים - בתוך העמים - וכפל הדבר במלים שונות. - כל ראייהם ופירום כי הם זרע בכך ה' - כל היראה אותם יכיר בהם אשר הם זרע המברך מה:

(י) שוש אשיש ביהוה תגל נפשי באלהי פי הלבישני בגדי ישע מעיל צדקה יעטני כחתן יכהן פאר וכפלה תעדה כליה: (יא) כי כארץ תוציא צמחה וכנגה זרועיה תצמיח פן אדני יהוה יצמיח צדקה ותהלה נגד כל הגוים: פרק סב (א) למען ציון לא אחשה ולמען ירושלם לא אשקוט עד יצא כנגה צדקה וישועתה כלפידי יבער: (ב) וראו גוים

באר החיים - ענין הפרשה (פרק סא י - סב ט):

כאשר נתבונן על כללות הפרשה בתחלתה ובסופה, מתבאר שמדבר על ציון, ירושלים, שהששון שלה בעת הגאולה תהא משולה למשול הפלה [לפי זה שוש אשיש הוא דברי ציון. והנה באמת היה נתן לחשב שמשל הגנה, והשומרים שבפרשה זו, אינו שיר לענין 'שמחת פלה', אבל כשנתבונן הכל מקביל מאד למשול של הפלה, וכלהלן].

הנבואה ממשיכה את משול ציון למשול הפלה, בפרטים רבים. א' תעדה כליה. בקשויטיה. ב' הפלה מזריע זרע, והגנה מצמיחה זרועיה, וכן ציון תצמיח תהלה. ג' לפיד. ידוע שהיו עושים אורות לפידים לכבוד שמחת הפלה. ד' שם חדש, דרך לתן לכלה שם משפחת הבעל. ה' עטרת תפארת, וציניף מלוכה. עטרות כלות, והכונה, כמו שציון היא המלכה וה' כמלה. ו' קביעות העם בארץ, כפלה הבעולה (גמרא מ"ק ב). ז' הששון. ומשול חתן על פלה ישיש עליה אלוקיה. ח' שומרים לשנים תהלה. גם לכלה יש שומרים ושומרים הדואגים לה. ט' שבועה על קיום נדוניא. נדוניא כלות, הוא מצעים, וקרקעות שמביאים לה הנדונים. וכמובן שהם לתועלת גם לחתן. פן הפרות המדברים פה, הם כדי שנוכל להלל בהם לה.

(י) - שוש אשיש בה' תגל נפשי באלהי - אז יאמר ישראל (או ירושלים) שוש אשיש בתשועת ה', תגל נפשי בעזר אלהי. - כי הלבישני בגדי ישע - רוצה לומר סבב אותי בישע ובצדקה, כלבוש המסבב את הגוף - ומעיל צדקה יעטני - וכמעיל המעטף את הלבוש. - כחתן יכהן פאר - כמו החתן אשר יגדיל פארו - וכפלה תעדה כליה - וכמו הפלה אשר מתקשט בכלי תכשיטים [ע"פ רד"ק]: (יא) - כי כארץ תוציא צמחה - כמו הארץ מוציאה צמחה אחר שנירקב ונפסד הגרגיר הזרוע - וכנגה זרועיה תצמיח - וכמו הגנה המצמחת הדברים הנזרעים בה אחר ההפסד - פן אדני אלהים יצמיח - לישראל - צדקה ותהלה - הילול - נגד כל הגוים - [ע"פ רד"ק]: פרק סב (א) - למען ציון לא אחשה - לא אשתק לה, (ועל) עלבון שעשו לציון שהחריבו אותה עד היסוד. - ולמען ירושלם לא אשקוט - לא יהיה מנוחה לפני - עד יצא כנגה צדקה - עד אשר יראה הצדקה שאעשה לה, כדבר

מענין חיים - מוסר, עיונים

י' כחתן יכהן. יש מפרשים שה' הוא החתן ומכנה את הכלה (אברבנאל ומלבי"ם). מקורם הוא, כי בהמשך הנבואה, וגם בשיר השירים נמשלו ישראל לכלה, ולא לחתן. אמנם אולי נמשלו גם לחתן.

צִדְקָן וְכָל מַלְכִים כְּבוֹדָךְ וְקָרָא לָךְ שֵׁם חֲדָשׁ אֲשֶׁר פִּי יְהוָה יִקְבְּנוּ: (ג)
וְהָיִית עֲטֹרַת תְּפָאֶרֶת בְּיַד יְהוָה וְצִנּוּף \{וְצִנּוּף\} מְלוּכָה בְּכַף אֱלֹהֶיךָ:
(ד) לֹא יֵאמָר לָךְ עוֹד עֲזוּבָה וּלְאַרְצֶךָ לֹא יֵאמָר עוֹד שְׁמָמָה פִּי לָךְ יִקְרָא
חֶפְצִי בָּהּ וּלְאַרְצֶךָ בַּעֲוֵלָה פִּי חֶפֶץ יְהוָה בְּךָ וְאַרְצֶךָ תִּבְעַל: (ה) פִּי יִבְעַל
בְּחוֹר בְּתוּלָה יִבְעֵלוֹךְ בְּנִיךְ וּמִשּׁוֹשׁ חֶתֶן עַל כִּלְיָה יִשִּׁישׁ עֲלֶיךָ אֱלֹהֶיךָ: (ו)
עַל חוֹמֹתֶיךָ יְרוּשָׁלַם הַפְקַדְתִּי שְׁמֵרִים כָּל הַיּוֹם וְכָל הַלַּיְלָה תִּמְיֵד לֹא
יִחָשׂוּ הַמְּזַכְרִים אֶת יְהוָה אֵל דְּמִי לָכֶם: (ז) וְאַל תִּתְּנוּ דְּמִי לּוֹ עַד יִכּוֹנֵן
וְעַד יִשִּׂים אֶת יְרוּשָׁלַם הַתְּהִלָּה בְּאַרְצֶךָ: (ח) נִשְׁבַּע יְהוָה בִּימִינִי וּבִזְרוּעִי

הַמְּנַהֵר וּמְזִרִיחַ (שְׂרֹאִים אוֹתוֹ בְּכָל מְקוֹם) - וְיִשׁוּעָתָה כְּלָפִיד יִבְעַר - וְהִישׁוּעָה שְׁאֵבִיא עֲלֶיהָ יְהִיה
נִרְאָה לְכָל כְּלָפִיד אֲשֶׁ הַבּוֹעֵר [ע"פ רד"ק]: (ב) - וְרָאוּ גוֹיִם צִדְקָה - הַצִּדְקָה שְׁאֵעֲשֶׂה לָּךְ. - וְכָל
מַלְכִים כְּבוֹדָךְ, וְקָרָא לָךְ שֵׁם חֲדָשׁ - יְהִיה נִקְרָא לָךְ שֵׁם חֲדָשׁ - אֲשֶׁר פִּי ה' יִקְבְּנוּ - יִפְרֹשְׁנוּ. וְהוּא
חֶפְצִי בָּהּ, דְּרוּשָׁה, עִיר לֹא נְעוּבָה, הָאִמּוֹר לְמִשָּׁה (וּבְהַמְשָׁף) [ע"פ רד"ק]: (ג) - וְהָיִית עֲטֹרַת תְּפָאֶרֶת
בְּיָדֶיךָ ה' - רוּצָה לִמְרָא תְּהִיה (יְרוּשָׁלַם) שְׁמוּרָה בְּיָדוֹ, כְּעֲטֹרַת תְּפָאֶרֶת. - וְצִנּוּף מְלוּכָה בְּכַף אֱלֹהֶיךָ -
כָּפַל הַדָּבָר בְּמִלִּים שׁוֹנוֹת [ע"פ אברבנאל]: (ד) - לֹא יֵאמָר לָךְ עוֹד עֲזוּבָה - לֹא יֵאמָר עוֹד עֲלֶיךָ שְׁאֵת
עֲזוּבָה מֵה'. - וּלְאַרְצֶךָ - עַל אֶרֶץ. - לֹא יֵאמָר עוֹד שְׁמָמָה, פִּי לָךְ יִקְרָא חֶפְצִי בָּהּ - רְצוּנִי בָּהּ וְאֵינָה
נְעוּבָת מִמֶּנִּי. - וּלְאַרְצֶךָ בַּעֲוֵלָה - לְאַרְצֶךָ יִקְרָא מִשְׁבֶּת וְלֹא שְׁמָמָה [ע"פ רש"י]. - פִּי - לְזֹאת יִקְרָא
יְרוּשָׁלַם חֶפְצִי בָּהּ, - כִּי חֶפֶץ ה' בָּךְ, וְאַרְצֶךָ תִּבְעַל. - וְלִכְל אֶרֶץ בְּכִלְיָה יִקְרָא בַּעֲוֵלָה, כִּי תִבְעַל
וְתִתְּשֵׁב בְּאֲנָשִׁים: (ה) - כִּי יִבְעַל - כְּמוֹ כֶּשֶׁ - בְּחוֹר - נוּשָׂא - בְּתוּלָה - מִתְּיָשָׁבִים יָחַד (וּבְקֶשֶׁר מֵאֵד
קְבוּעַ) מִבְּלִי פְרוּד, - יִבְעֵלוֹךְ בְּנִיךָ - כִּן יִתְּשִׁבוּ בָּךְ בְּנִיךָ וְלֹא יִתְּפָרְדוּ מִמֶּךָ [ע"פ רש"י]. - וּמִשּׁוֹשׁ
חֶתֶן עַל כִּלְיָה - כְּמוֹ הַשְׁמָחָה שֶׁיֵּשׁ לְהַחֲתִין עַל כִּלְיָה, כִּן יִשִּׁישׁ עֲלֶיךָ אֱלֹהֶיךָ - [ע"פ רד"ק]: (ו) - עַל
חוֹמֹתֶיךָ יְרוּשָׁלַם - עַל עֶסֶק חוֹמֹתֶיךָ (וְאֵין הַכּוֹנֵה שֶׁהֵם עוֹמְדִים עַל הַחוֹמָה). - הַפְקַדְתִּי שְׁמֵרִים - אֵלֶּה
הַשְׁמֵרִים כְּנִי עַל אֲבִנֵי צִיּוֹן שְׁאֵין לָהֶם עֶסֶק אַחֵר, כִּי אִם יִתְּמִידוֹ בְּכִי וְאֵבֶל, כְּשׁוֹמְרֵי הַחוֹמוֹת
שְׁאֵינֶם זֹוִים מִן הַשְׁמִירָה. וְהוֹסִיף לִימֹר - כָּל הַיּוֹם וְכָל הַלַּיְלָה - כִּי מִנְּהַג שׁוֹמְרֵי הַחוֹמוֹת לִישׁוֹן בַּיּוֹם,
וְלֹא כִן הֵמָּה פִּי יִכְבּוּ וְיִתְּאָבְלוּ בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה. - תִּמְיֵד לֹא יִחָשׂוּ - אֵינֶם שׁוֹתֵקִים בְּשׁוֹם זְמַן. וְכָפַל הַדָּבָר
בְּמִלִּים שׁוֹנוֹת (פְּרוּשׁ אַחֵר. אַחֵר שֶׁיִּבְנֶה הַמֶּקְדָּשׁ, ה' יִפְקִיד שׁוֹמְרֵים כָּל הַיּוֹם, הוּא מִשָּׁל לְהַשְׁגָּחַת ה'
מִיָּחֲדָת, כְּאִמּוֹר בְּהַקְדָּמָה. וְכֵאן חוֹזֵר לְבִנֵּי הַגְּלוּת, וְאִמּוֹר אֲתִם). - הַמְּזַכְרִים אֶת ה' - כְּאֵלֶּה הַנִּבְּיָא
מְזַרְזִים לִמְרָא לָהֶם, אֲתִם הַמְּתְאָבְלִים עַל צִיּוֹן לְהַזְכִּיר אֶת הַמְּקוֹם עַל בְּנִינֶם - אֵל דְּמִי לָכֶם - לֹא יְהִי
שְׁתִּיקָה לָכֶם אֲלֵא הַתְּאָבְלוּ וְהַזְכִּירוּ אֶת ה' [ע"פ רד"ק]: (ז) - וְאַל תִּתְּנוּ דְּמִי לּוֹ - לֹא תִנְיִחוּ אֶת ה'
לְשֹׁתְךָ מִלְּבִנְיֹתָהּ, אֲלֵא תִפְצְרוּ בּוֹ, - עַד יִכּוֹנֵן - אֶת יְרוּשָׁלַם עַל כִּנְיָה וּבְסִיסָה - וְעַד יִשִּׂים אֶת
יְרוּשָׁלַם תְּהִלָּה בְּאַרְצֶךָ - וְיִשִּׂים אוֹתָהּ לְפָאֵר וְתְהִלָּה, בְּקֶרֶב הָאֶרֶץ [ע"פ רד"ק]: (ח) - נִשְׁבַּע ה' - הַנִּבְּיָא
אוֹמֵר לָהֶם בְּנִחְמָה, הוּא נִשְׁבַּע ה' - בִּימִינוֹ וּבִזְרוּעֵי צוּ - וְהוּא כָּפַל בְּמִלִּים שׁוֹנוֹת. - אִם אֲתֵן אֶת דְּגָנְךָ

עִזּוֹ אִם אֲתֵן אֶת דְּגָנְךָ עוֹד מֵאֲכָל לְאִיבֶיךָ וְאִם יִשְׁתּוּ בְּנֵי נָכָר תִּירוּשְׁךָ
אֲשֶׁר יִגְעַת בּוֹ: (ט) פִּי מֵאֲסָפִיו יֵאכְלֵהוּ וְהִלְלוּ אֶת יְהוָה וּמִקְבְּצָיו יִשְׁתְּהוּ
בְּחֻצֹת קִדְשִׁי:

עוֹד מֵאֲכָל לְאִיבֶיךָ - עֲנִין שְׁבוּעָה הוּא וְגִזְם וְלֹא אוֹמֵר (בְּמָה מִשְׁבִּיעַ, כְּגוֹן חֵי פְרָעָה), וְהָרִי הוּא כְּאֵדָם
הָאוֹמֵר כִּךְ וְכִךְ יִהְיֶה אִם אֲעֲשֶׂה הַדָּבָר הַזֶּה וְאוֹמֵר מִלִּים כִּךְ וְכִךְ, וְלֹא מִפְּרֹשׁ מֵה מִתְּפִינִין. וְכֵן אַחַת
נִשְׁבַּעְתִּי בְּקִדְשִׁי אִם לְדוֹד אֶכּוֹב (תְּהִלִּים פט). - וְאִם יִשְׁתּוּ בְּנֵי נָכָר תִּירוּשְׁךָ אֲשֶׁר יִגְעַת בּוֹ - בַּעֲבוּדָתוֹ
וְלֵאסְפוֹ אֶל הַבֵּית: (ט) - פִּי מֵאֲסָפִיו יֵאכְלֵהוּ - הַמֵּאֲסָפִים אוֹתוֹ אֶל הַבֵּית הֵם יֵאכְלוּ אֶת הַדָּגָן. - וְהִלְלוּ
אֶת ה' - עַל הַשְׁפָּעַת הַטּוֹבָה. - וּמִקְבְּצָיו יִשְׁתְּהוּ - אֶת הַתִּירוּשׁ. - בְּחֻצֹת קִדְשִׁי - רוּצָה לִמְרָא בְּבִתְיָהֶם
הָעוֹמְדִים בְּחֻצֹת יְרוּשָׁלַם עִיר הַקִּדְשׁ, וְלֹא יִשְׁתְּהוּ עֲמֵי הָעוֹלָם בְּאַרְצוֹתָם [כִּלִּי פֹז, לְדָבָרֵינוּ מְדַבֵּר
בְּבִתִּי עֲצָמָם וְהֵם יִהְיוּ בְּמַעֲלַת קְדוּשָׁה. לְשָׂאֵר מִפְּרָשִׁים מְדַבֵּר עַל אֲכִילַת הוֹדָאָה, הוּא אֲכִילַת מַעֲשֵׂר
שְׁנֵי שָׁנָאֲכַלַת בִּירוּשָׁלַם]:

באר החיים - עֲנִין הַפְּרָשָׁה (פֶּרֶק סב י - יב):

נִרְאָה פִּי כֵאֵן מִנְּבִיא עַל אַחֵר שֶׁבָּאוּ הַגְּאוּלִּים לְצִיּוֹן, וְרִבְתָּה הַשְׁמָחָה כְּפִי שֶׁרָאִינוּ בְּנִבְיֹאאוֹת הַקּוֹדְמוֹת,
שֶׁהֵם שָׁלֵב אַחֵר שָׁלֵב. כֵּאֵן קוֹרָא עַל פְּנֵי הַדְּרָכִים לְשִׁלּוּחִים, שֶׁיִּגְיֵעוּ עַד הָאֶרְצוֹת הָרְחוֹקוֹת, וְיַעֲבִירוּ
בְּשַׁעְרֵים, הֵם הַמְּקוֹמוֹת הַמְּרֻכְזִים שֶׁבְּאַרְצוֹת הָאֲמוֹת, לְהָרִים גִּס, הוּא דָּגֵל הַמְּלוּכָה. (זֶהֱר ח"א ע' קמ')
לְפָרְסָם בְּכָל הָעַמִּים, שֶׁיִּשְׁמְחוּ הָעַמִּים בְּמַעֲלַת צִיּוֹן, וְיִכְיִירוּ בְּגִדֵּל מַעֲלָתָהּ, וְיֵאמְרוּ לָנוּ, הִנֵּה יִשְׁעָךָ בָּא,
וְהֵם יִקְרָאוּ לָךְ גְּאוּלִּי ה' וְכִלְיָיִם^ט.

מעניין חיים - מוֹסֵר, עִיּוֹנִים

^ט הרד"ק והאבן עזרא מפרשים את הנבואה הזאת על פניו הדרך בקיבוץ הגלויות.

רש"י ואברבנאל מפרשים את פשט נבואה זו, על פניו מחטאים. וכעין האמור למעלה (פרק נז) ואמר סולו סולו הרימו מכשול.
ומבאר הרב אברנאל שיש לחכמי ישראל לילך בשערי הערים, להזהיר במקומות שנמצאים רבים, לפנות מחטאים, כי אז מיד
נבא. וכן מבואר בחז"ל (מדרש רבה במדבר פט"ו טז), תנחומא בחעלותך יז) שהכוונה לפנות את יצר הרע. ובתנחומא (תזריע יא
ותצא ג) איתא, עם הקודש גאולי ה' אני מטהר ומקדשם וגואלם. כלומר אנו נפתח וה' יסייע, הנה גם כאן מבואר שמדובר על
פניו מחטאים.

אך עדיין יש לתמוה, על הפירוש הראשון. כי לפי סדרי הפרקים, מבואר שדברי הנבואות מסודרות כך שהולך משלב לשלב,
בפרק נבי' ניבא על תחילת שיבתם, לחורבות ירושלים. בפרק נד' כבר הגיעו לארצם ותיאר את בנינים. ואחר כך בפרק ס' מתאר
שוב את קיבוץ הגלויות מבחינת המעלה הרוחנית של אור ה'. ואחר כך את השמחה הנצחית, ואת הששון הרב שיהיה. ואם כן
אין חוזר לבוא על פניו הדרכים עבור קיבוץ גלויות, שזהו כחכנה לקיבוץ גלויות, הלא זהו שלב מוקדם מאד, והוא כבר אוֹתוֹ
אחר כך. ועוד שאת זה עצמו את פניו הדרכים עבור קיבוץ גלויות, כבר ניבא בפרק מ', וכן בפרק מט' יא'. אמנם ידוע שאין
מוקדם ומאוחר בתורה, בכל זאת וודאי כל נבואה הוא מאמר לעצמו, ויש בו תוספת ענין ככל ספרי חכמים. מה איפוא ענין
מאמר זה.

ועל הדרך השנייה קשה כמו כן, הלא ממש כזאת ניבא בפרק נז, ואמר סולו סולו פנו דרך הרימו מכשול מקרב עמי, כל הפרשה
שם מדבר אל השבים, שה' יסייע להם. וגם ענין הפסוק יב' נכפל בפרק זה פסוק ד'. השאלה הנשאלת מה הכוונה המיוחדת
בפרשה זו.

אחר עיון האיר ה' עניינו לאמיתת פשט הפרשה [וודאי דברי חכמים אמת ואמונה, אבל הם דרך דרש] שהוא על פניו הדרך
לשלוחים המספרים את הגאולה לעולם. דבר זה מתאים עם השלב בו אוֹתוֹ הַנְּבִיא בְּסֵדֶר הַגְּאוּלָּה. דהיינו לאחר קיבוץ גלויות,
ואחר השמחה הראשונה. וכן דבר זה נראה מאד מתוך לשונות הפסוק, שכן אחר שאמר 'הרימו נס' אינו אומר שיעברו בני

בלבושו צעה ברב פחו אני מדבר בצדקה רב להושיע: (ב) מדוע אדם ללבושך ובגדיך בדרך בגת: (ג) פורה דרכתי לבדי ומעמים אין איש אתי ואדרכם באפי וארמסם בתמתי וזו נצחם על בגדי וכל מלבושי אגאלתי: (ד) כי יום נקם בלבי ושנת גאולי באה: (ה) ואביט ואין עזר ואשתומם ואין סומך ותושע לי זרעי ותמתי היא סמכתני: (ו) ואבוס

על בגדיהם, ולזה אמר כאלו ישאלו, מי הוא זה הבא מאדם, מוצפע בגדים בדם מעיר הבצורה, היא כרף גדול וכו'. - **זה הדור בלבושו** - הלא זה היה הדור בלבושו המפאר, ומה זה נתלכלכו בדם. - **צעה ברב פחו** - הלא ברב פחו מניע ומטלטל את כל הרוצה ממקום למקום, ואין מי עומד נגדו ומה זה הדם על לבושו. - **אני מדבר בצדקה** - כאלו המקום משיב לומר, אני הוא זה המדבר והמבטיח לעשות צדקה לישראל, - **רב להושיע** - ואני הוא המרבה להושיע כאשר הבטחתי [ע"פ רש"י]: (ב) - **מדוע אדם ללבושך** - כאלו ישאלו גם אותו, מדוע כתמים אדמים על לבושה, - **ובגדיך** - המה - **פ** - בגדי ה- **דורך בגת** - להוציא הנין מן הענבים, שיש על בגדיו כתמים אדמים מהתות הנין [ע"פ רש"י]: (ג) - **פורה דרכתי לבדי** - כאלו המקום ישיב לומר אני לבדי דרכתי גת הענבים, רוצה לומר לא בזכותם (של ישראל) כי אם בצדקתי לבד הרגתי (את) השר להוציא דמו, כמו שדורכים בגת להוציא הנין. - **ומעמים אין איש אתי** - אין מי לעמד עמדי במלחמה. - **ואדרכם** - אם כן אני דורך גם אותם - **באפי וארמסם** - ואני רומס אותם - **בתמתי. וזו נצחם** - ודמם טפסף - **על בגדי, וכל מלבושי אגאלתי** - לכלכתי כל מלבושי. וכל זה הוא דרך משל מלשון הנוהג בבגדי אדם [ע"פ רש"י]: (ד) - **כי יום נקם בלבי** - זמן רב היה בלבי יום הנקם. - **ושנת גאולי באה** - בא זמן לגאל את עמי ולעשות הנקם [ע"פ רד"ק]: (ה) - **ואביט** - הייתי מסתכל אם אמצא עוזר, אבל - **אין עזר** - רוצה לומר, הסתכלתי אם יש זכות בישראל שיהיה עוזר וסעד אל הגאלה, ולא מצאתי בהם זכות. - **ואשתומם** - עמדי בתמהון, והתבוננתי אם אמצא בהם זכות להיות סימף את הגאלה - **ואין סומך** - וכפל הדבר במלים שונות. - **ותושע לי זרעי** - הורוע שלי תושע לי (אפלו) אם אין בהם זכות. -

מעין חיים - מוסר, עיונים

ש' אני מדבר בצדקה. מהו הזכות. אומרים חז"ל שהוא מה שקבלו ישראל את התורה (מדרש תהילים פ"כ עין שם). והוא עצמו הטענה כאן על העמים, ומעמים אין איש אתי, שלא קיבלו את התורה (מלבי"ם).

יש כאן דבר הטעון ביאור, בתחילה אומר 'מדבר בצדקה' משמע יש לישראל זכות, ובפסוק אחר כך אומר 'ואביט ואין איש', משמע שאין לישראל זכויות על כך. התשובה מבוארת במדרש תהילים (כ') שיש כאן שני דברים, אני מדבר בצדקה, הוא דברי המלאך חסיגור. ופורה דרכתי לבדי הוא דבר תשובת ה'. לפי זה תשובת ה' היא, שאמנם מצד ישראל הרי שזכות זה של קבלת התורה, אין בה די סיבה לינקם באדם. אבל מצד אדם על שלא קיבלו את התורה הוא סיבה מספקת.

ש' **ומעמים אין איש אתי**. לפי המפרשים הכוונה במילה עמים, לאומות העולם. בספר טעמא דקרא מציין כאן את הכתוב 'עמים הר יקראו' (דברים לג יט) ששם נמצא לשון עמים על שבטי ישראל. כלומר שהכוונה בפסוק זה שאין זכות לישראל.

יש להעיר, שבפסוק ה' כבר נאמר ואביט ואין עזר, מדוע נכפל כאן העדר זכויות ישראל. ועוד שיש לחלק בין האמור בחומש דברים לכאן. בדברים מדבר על כלל השבטים ביחס לשבט אחד, לכן מובן שקורא אותם עמים. אבל כשמדבר על ישראל לעומת הגויים, אולי אין שייך לקרוא להם עמים לשון רבים.

נראה כי לגאון בעל טעמא דקרא שליט"א הוקשה, מה הצד שהעמים יעזרו בזה. ואכן חז"ל הקשו כך במדרש רבה אסתר פ"א ו. וז"ל: (ישעיה ס"ג) **פורה דרכתי לבדי ומעמים אין איש אתי** וגו' וכי לטיוען של אומות הקב"ה צריך, שאמר **ומעמים אין איש אתי**, אלא כך אמר הקב"ה לכשאבקר פנקסותיהן של אומות העולם ולא תמצא להן זכות לפני, באותה שעה (שם) **ואדרכם באפי וארמסם בתמתי**.

(י) עברו עברו בשערים פנו דרך העם סלו סלו המסלה סקלו מאבן הרימו גם על העמים: (יא) הנה יהיה השמיע אל קצה הארץ אמרו לבת ציון הנה ישעך פא הנה שכרו אתו ופעלתו לפניו: (יב) וקראו להם עם הקדש גאולי יהנה ולך יקרא דרושה עיר לא נעזבה:

פרק סג (א) מי זה פא מאדום תמוץ בגדים מבצרה זה הדור

(י) - **עברו עברו בשערים** - הוא מאמר הנביא אל האמות עברו בשערי העיר ללכת השדה - **פנו דרך העם** - ופנו ממכשול את הדרך אשר ילכו בו ישראל לשוב לארצם. - **סלו סלו המסלה** - הרימו והגביהו את המסלה, להשוות הגמות להיות נוח ללכת. - **סקלו מאבן** - השליכו משם האבנים מהיות נשאר שם אבן מכשול. - **הרימו גם על העמים** - הגביהו למעלה גם לרמוז את האמות להביא את ישראל לארצם [ע"פ רש"י בפי' הב']: (יא) - **הנה ה' השמיע אל קצה הארץ** - שבא זמן הגאלה. - **אמרו לבת ציון הנה ישעך פא** - רוצה לומר בא תשועתך. - **הנה שכרו אתו** - גמול השכר שעליו לשלם לישראל הנה מוכן אתו. - **ופעלתו** - שכר הפעלה שעליו לפרע הוא - **לפניו** - ומוכן לתתו. והוא כפול במלים שונות [ע"פ רש"י]: (יב) - **וקראו להם עם הקדש** - לבני ציון. - **גאולי ה'** - הגאולים של ה'. - **ולך** - על ציון יאמר. - **יקרא דרושה, עיר לא נעזבה** - ה' דורש בשלומה, ולא נעזבה ממנוש:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק סג א - ו):

בפרשה זו מנבא שהנקמה באדם [בעמלק, תנא דבי אליהו זוטא פ"ט] תהיה גם אם ח"ו לא יהיה זכיות לבני ישראל. וזה יהיה בשנת גאולי, הוא הקץ האחרון (מדרש תהלים פ"ט). ונראה מהנבואה, מהפסוק 'ואבוס עמים' (פסוק ו) כי אמנם עקר הנקמה היא על אדם, אבל יהיה גם נקמה בעוד עמים רעים.

בפרק נט' נבא על גאלת ישראל באפן שלא יהיו ראויים מזכויות עצמם. כאן ממשיך בדרך זה, ומדבר על הנקמה מאדם באפן זה.

באמת כבר נבא את נקמת אדם בארצה, בפרק לד'. אלא שכאן מוסיף כי היא אינה מתנית במאומה, אלא היה תהיה גם ללא זכיות ישראל [נראה עוד בפרק כא' יא'].

פרק סג (א) - **מי זה פא מאדום, תמוץ בגדים מבצרה** - הנביא התנבא שעתיד הקב"ה לעשות נקמה בשעיר תחלה, והנביא מדבר מלשון הנוהג בבגדי אדם לבושי בגדים, אשר בהרגם את מי, נתז הדם

מעין חיים - מוסר, עיונים

ישראל בדרך, נראה מכך שהוא עצמו - ההשמעה וההודעה לבאי עולם הרחוקים - זה היה הענין בפינוי הדרך, דהיינו עבור השלוחים.

ש' הרימו גם. בארבעת הפרשיות, מפרק ס' ועד הנה. ניבא על ארבעת הדברים האמורים בגאולת מרדכי, ובאותו סדר. וכמו שאנו אומרים בהבדלה, ליהודים היתה אורה ושמהם וששון ויקר (כפי שטמאר במגילת אסתר פ"ח) כן תהיה לנו (לעתידי לבא).

עמים באפי ואשפרם בחמתי ואוריד לארץ נצחם:

(ז) חסדי יהוה אפיר תהלת יהוה כעל כל אשר גמלנו יהוה ורב טוב לבית ישראל אשר גמלם ברחמי ורב חסדי: (ח) ויאמר אך עמי המה

וחמתי - החמה שיש לי על האמות - היא סמכתי - היא תסמך אותי לגאל את ישראל, ולעשות בהם נקם [ע"פ רש"י¹⁷]: (ו) - ואבוס - ארמס את ה- עמים באפי, ואשפרם בחמתי - אשפר אותם בכוס חמתי (המשיל חמת המקום לזין המשפר המבלבל דעת האדם). - ואוריד לארץ נצחם - את דמם אשפף לארץ [ע"פ אבן עזרא]:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק סג ז - סד יא):

מפאן עד סוף הספר ידבר מה יהיה בזמן הגאולה עם רשעי ישראל.

ישעיהו הנביא מתחנן ומתפלל לה' (רש"י סד' יא). וטוען כי בעבר עשה ה' ישועות ונסים רבים, לכבוד ה', לעשות לו שם עולם, אף שלא היינו ראויים (כן מבאר בשוחר טוב מד, וכה הם גם דברי האברנאל), ומבקש שכן יהיה גם עכשו. עוד טוען למה תתענו ה' מדרכיה, ארץ הגלות גורם את עוונותינו, לפיכך אנא שוב לגאלנו. וכן בפרק סד' ממשיך בדרך זה, על כך שבעבר היה סיוע אלוהי, וכיום נחלשנו 'כי הסתרת פניך'. עוד אמר 'פגעת את שש בדרכיה' וזכרוך' דהינו נסתלקו הצדיקים שהיו מתפללים עלינו. וכן ממשיך הנביא בתפלה פאשר לנגד עיני הנביא נגלה בנבואה חרבן בית המקדש (ראה בכל זה בדברי אברבנאל ז"ל).

הנביא מלמד זכות עלינו, כי קשי הגלות מקשה עלינו להגיע לשלמות העבודה. ומעורר רחמי שמים, הלא אבינו אתה, דרך האב לרחם על הבן, הן הבט נא עמך כלנו.

רבינו גרשם מאור הגולה זכרוננו לברכה ערף לנו תפלה הערוכה בסדר נבואה זו. "גואל חזק למענה פדנו, ראה כי אולת ידנינו, שור (ראה) כי אבדו חסדינו, ומפגיע אין בעדנו, והשב שבות אהלי יעקב והושיענו למען שמך (סליחות)".

(ז) - חסדי ה' אפיר - אמר הנביא אפיר לישראל, את חסדי ה' שעשה עמכם, אשר (בעבורם) מהראוי להרבות - תהלות ה', כעל כל אשר גמלנו ה' - כפי הראוי להללו על כל הטובה, אשר גמלנו ה' - ורב - ה- טוב- הנתון - לבית ישראל, אשר גמלם ברחמי וברוב חסדי - ולא בצדקותינו [ע"פ רד"ק]: (ח) - ויאמר - כשהוציאם ממצרים אמר (הקב"ה במחשבה) - אף - המה לבד - עמי המה

בנים לא ישקרו ויהי להם למושיע: (ט) בכל צרתם לא אקרי לו צר ומלאך פניו הושיעם באהבתו ובחמלתו הוא גאלם וינטלם וינשאם כל ימי עולם: (י) והמה מרו ועצבו את רוח קדשו ויהפך להם לאויב הוא נלחם בם: (יא) ויזכר ימי עולם משה עמו איה המעלם מים את רעי צאנו איה השם בקרב את רוח קדשו: (יב) מוליך לימין משה זרוע תפארתו בוקע מים מפניהם לעשות לו שם עולם: (יג) מוליכם בתהמות פסוס במדבר לא יפשלו: (יד) בבהמה בבקעה תרד רוח יהוה תניחנו פן

- ובהם בחרתי מכל עמי העולם, ול- בנים - יחשבו לי (ובודאי), - לא ישקרו - בי לעובדי, - ויהי להם - ולכן היה להם - למושיע - [ע"פ רד"ק¹⁸]: (ט) - בכל צרתם - בכל זמן שהיו בצרה היה - לו צר. ומלאך פניו - מלאך המשמש לפניו - הושיעם - בשליחות המקום. - באהבתו - בעבור אהבתו להם - ובחמלתו - עליהם - גאלם - מן הצרה הבאה. - וינטלם וינשאם - סבל משאם לתת די מחסורם - כל ימי עולם - בכל שני הדורות [ע"פ רד"ק]: (י) - והמה מרו - רוצה לומר, לא פן היה כפי מה שחשב, אשר לא ישקרו בו. כי המה מרו בו (ובכך הם) - עצבו את רוח קדשו - עצבו לפני רוח קדשו. - ויהפך - אז נהפך - להם לאויב - להביא עליהם הרעות ו- הוא נלחם בם - (מרב צרות בכל מקום, רואים שהם) לא באו במקרה [ע"פ רד"ק]: (יא) - ויזכר - בגלות יזכר ישראל את - ימי עולם - שהיה מקדם כששלח את - משה - ל- צמו - וחסרה למ"ד השמוש במלת עמו. - איה המעלם מים - רוצה לומר, יאמרו איה הוא המעלה אותם מן הים, - את רעי צאנו - עם רוצה צאנו. רוצה לומר על ידי משה שהיה מנהיג את עמו. ובאלו יאמרו מדוע לא יעשה עמנו כזאת גם היום. - איה השם בקרב את רוח קדשו - איה הוא השם בקרב משה, את רוח הנבואה (הלואי וגם היום בגלות, יהיה נבואה) [ע"פ רד"ק]: (יב) - מוליך - מוסב על מלת איה, לומר איה המוליך - לימין משה - את - זרוע תפארתו - רוצה לומר, חזק ה' היתה מוכנת למשה בכל עת חפצו. - בוקע מים מפניהם - איה הבוקע מפניהם מי הים, והיידן - לעשות לו - לעצמו - שם - גבורה, עד - עולם - [ע"פ רש"י]: (יג) - מוליכם בתהמות - איה המוליכם בעמק הים - פסוס - הרץ - במדבר - במקום ישר ושוה (מקום ללא עץ וללא שום מכשול), שאינו נכשל במרוצתו, פן (הוליד את בני ישראל באפן שהם) - לא יפשלו - לא נכשלו פאשר הלכו בעמק הים, כי (ה' עשה עוד נס, להגביה את קרקע הים, עד) היה המקום שוה וישר [ע"פ רש"י]: (יד) - בבהמה בבקעה תרד - כמו הבהמה הורדת ללכת בבקעה שנות לה (ויותר) מאילו עלתה ללכת בקר, - רוח ה' תניחנו - פן רוח ה' הנהיג את ישראל בנחת. - פן נהגת עמך - רוצה לומר כך היה הפל כמו שאמרנו, (ולכן) נהגת עמך באפן זה (בכדי) - לעשות לה -

מענין חיים - מוסר, עיונים

¹⁷ והזהיר הקדוש ברוך הוא על האמת הזהרה רבה, ואמר (זכריה ח'): "דברו אמת איש את רעהו" ואמר (ישעיה ט"ז): "והוכן בחדס כסא וישב עליו באמת" ואמר (שם ס"ג): "ויאמר אך עמי חמה בנים לא ישקרו ויהי להם למושיע", הא למדת שזה תלוי בזה [הגאולה תלויה באמת] (מסילת ישרים פי"א)

מענין חיים - מוסר, עיונים

¹⁸ ואביט ואין עוזר, ואין סומך. וחמתי היא סמכתי. בפרק נט' פסוק טו' נאמר וירא כי אין איש וישתומם כי אין מפגיע, וצדקתו היא סמכתו.

שינויי הלשון מובנים היטיב. כאן מדבר על נקמה בגויים, לכן אמר וחמתי. אבל בפרק נט' מדבר על גאולת ישראל, לכן אמר וצדקתו.

נהגת עמך לעשות לך שם תפארת: (טו) הבט משמים וראה מזבל קדשך ותפארתך איה קנאתך וגבורתך המון מעיך ורחמיך אלי התאפקו: (טז) כי אתה אבינו כי אברהם לא ידענו וישראל לא יפירנו אתה יהנה אבינו גאלנו מעולם שמך: (יז) למה תתענו יהנה מדרכיך תקשיח לבנו מיראתך שוב למען עבדיך שבטי נחלתך: (יח) למצער ירשו עם קדשך צרינו בוססו מקדשך: (יט) היינו מעולם לא משלת בם

פרסום - שם תפארת - [ע"פ רש"י]: (טו) - הבט משמים - רוצה לומר הואיל וכן עשית בימים הקדמונים, לכן גם עתה הבט משמים - וראה מזבל קדשך ותפארתך - ממדור קדשך. - איה קנאתך וגבורתך - איה הקנאה והגבורה שהראית במצרים בימים הקדמונים. - המון מעיך ורחמיך אלי התאפקו - מה שבמים הראשונים היו מעיך הומים עלי ורחמת אותי, הנה עתה התחזקו אלי, כי אמצת לבבך ומאנת לרחם [ע"פ רש"י]: (טז) - כי אתה אבינו - וראוי לאב לרחם על בנים. - כי אברהם לא ידענו - עשה עצמו כאלו לא ידענו, (ושהרי) עם כי נגלה לו (וצרתינו, גלויות ד' מלכויות) בכרית (בין הכתרים), לא התפלל עלינו. - וישראל לא יפירנו - עשה עצמו כאלו לא הכיר אותנו, עם כי בשעה שראה סלם מצב ארצה ומלאכי אלהים עולים ויורדים בו (ידע שהכונה במראה ההוא, שהמלאכים) הם שרי האמות זו עולה וזו יורדת, לא שם לבו להתפלל עלינו. - אתה ה' אבינו - בכל ימים שמת לבך עלינו, כדרך האב המשים לבו בתקנת בנו. - גאלנו מעולם שמך - מימות עולם שמך הוא גאלנו. כי בכל פעם אתה הוא הגואל אותנו [ע"פ אברבנאל. אולי יש כאן ענין בסדר שבתפלה, שם עולם, שם תפארת, גבורתך, ורחמיך, אבינו]: (יז) - למה תתענו ה' מדרכיך - ואין הכונה שה' מתענה אותנו ממש, אלא) רוצה לומר בעבור שלות האמות וארץ הגלות, אנו תועים מיראתך (יש בנו כאלו המתאששים מטובת ישראל) וכאלו אתה מתענה אותנו ש"ד. - תקשיח לבנו מיראתך - בעבור זה הקשה לבנו וסתם מן היראה, וכאלו מידך בא. והוא כפל ענין במלים שונות. - שוב - לכן ומבקש הנביא, נא שוב אלינו להשרות שכינתך בינינו כמאז, ואם אין בנו מעשים עשה - למען עבדיך - הם האבות ולמען - שבטי נחלתך - השבטים אשר הנחלתם לך לנחלה [ע"פ רד"ק]: (יח) - למצער - על מעט זמן ש"ד - ירשו עם קדשך - את המקדש, ועתה - צרינו בוססו - הצרים אותנו, הנה בוססו ורמסו את - מקדשך - [ע"פ רש"י]: (יט) - היינו מעולם, לא משלת בם - הלא מעולם היינו אנתנו עם ממשלתך, ולא משלת באמות העולם, וחזור ומפרש - לא נקרא שמך עליהם - כמו שהיה נקרא עלינו

מעין חיים - מוסר, עיונים

ש"ד כשירצה אחד מהם לשוב מרשעתו, ויכיר הבורא כי לא ישוב בלב שלם, יודמנו לו הדברים המונעים והמטרידים אותו, כמו שאמר (ישעיה א' י"ב) כי תבאו לראות פני מי בקש זאת מידכם רמס חצרי, וזהו מירוש, ואתה הסבות את לבם, כי הרשעים בעשותם עבירה, לא יודמנו להם מונע, כדי שתצא רשעתם שבלב ליד מעשה, כאשר אמר (יחזקאל י"ד ה') למען תפש את בית ישראל בלבם. ועל כן אמר הנביא, עליו השלום, למה תתענו ה' מדרכיך. וכן הוא אומר אל נא תתענו, פן יודמנו לנו מאורעות אשר יעכבו אותנו מעבוד אותך (ספר הישר לר"ת)

ש"ד למצער. יש פירוש נוסף, שמצער הוא כינוי לעיר ציון, אשר שם בית המקדש. וסמך לדבר הפסוק (תהילים מב) חרמונים מהר מצער (הרב אברבנאל. ביאור מצער יסודו במדרש תהלים מג).

לא נקרא שמך עליהם לוא קרעת שמים ירדת מפניך הרים נזלו: פרק סד (א) פקדח אש המסים מים תבעה אש להודיע שמך לצריך מפניך גוים ירגזו: (ב) בפעשותך נוראות לא נקנה ירדת מפניך הרים נזלו: (ג) ומעולם לא שמעו לא האזינו עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחפה לו: (ד) פגעת את שש ועשה צדק בדרכיך יזכרוך הן אתה קצפת ונחטא בהם עולם וננשע: (ה) ונהי כטמא כלנו וכבגד עדים כל צדקתינו ונבל פעלה כלנו ועוננו פרוח ישאנו: (ו) ואין

להקרא אלהי ישראל. - לוא קרעת שמים ירדת - האם למענם קרעת השמים, להיות נפתח וירדת על הארץ, ולתת התורה. - מפניך הרים נזלו - להרעיד ההרים ולהחרידם להיות הוצה מטפס מהם, מגדל החרדה, כמו שירדת למעננו, לתת לנו התורה. לכן גם עתה עשה עמנו כמאז [ע"פ רד"ק]: פרק סד (א) - פקדח אש המסים - רוצה לומר, הנה מאז כלית את הצרים אותנו, כמו אש המקדיח ושוּרף את הדבר הנמס עד התכלית, - מים תבעה אש - וכמו חם האש מעלה במים רתיחה ואבעבועות ומוספת והולכת. כן הוספת ליסר את הצרים. - להודיע - רוצה לומר לא בצדקותינו כי אם להודיע פרסום - שמך לצריך - הם המכחישים בה'. - מפניך גוים ירגזו - אז חרדו הגוים מפניך [ע"פ רש"י]: (ב) - בפעשותך - בעת עשית פלאות - נוראות לא נקנה - אשר לא היינו מקנים להם, כי לא היינו כדאים לנפלאות כאלה. - ירדת - רוצה לומר לא היה די באלה, כי עוד ירדת למעננו על הר סיני נתת לנו התורה - מפניך הרים נזלו - ואז חרדו ההרים (האחרים) מפניך, עד שהיו מטפסים וצה מגדל החרדה [ע"פ רש"י]: (ג) - ומעולם - מימות עולם - לא שמעו - הבריות - ולא האזינו - כדברים האלה. - עין לא ראתה - שום עין לא ראתה, אשר - אלהים זולתך יעשה - כדברים האלה - למחפה לו - אל מי אשר מחפה לו ומאמין בו (ושלא עשה שום פסל לעובדיו, כמו שה' עשה לנו) [ע"פ רש"י]: (ד) - פגעת את שש ועשה צדק - הנה עתה סלקת ממנו את הצדיקים, אשר כל אחד מהם היה שש לעשות צדק, כי היה מצפה שתבוא לידי. - בדרכיך יזכרוך - בדרכי רחמיך (יג' מדות של רחמים) היו מוכרים אותך בתפלתם. - הן אתה קצפת ונחטא - באמת כאשר אתה קצפת עלינו, והקצף היה בעבור כי נחטא (כי חטאנו) לך, (ודגמתו הקיצוץ ואראה (ירמיה לא) ורוצה לומר ההקצף היתה על פי ראיית). - בהם עולם וננשע - בכל ימי עולם בטחנו בזכותם ובתפלתם, והינו נושעים על ידיהם והלך לו הקצף. אם כי בא על החטא ולא שבנו עליו [ע"פ רד"ק]: (ה) - ונהי כטמא כלנו - ועתה בהסתלקם, נהיה כלנו כטמא כי אין מי להגן עלינו. - וכבגד עדים כל צדקתנו

קורא בשמך מתעורר להחזיק בך פי הסתרת פניך ממנו ותמוגנו ביד עוננו: (ז) ועתה יהיה אבינו אתה אנחנו החמר ואתה יצרנו ומעשה ידך כלנו: (ח) אל תקצף יהיה עד מאד ואל לעד תזכר עון הן הבט נא עמך כלנו: (ט) ערי קדשך היו מדבר ציון מדבר היתה ירושלם שממה: (י) בית קדשנו ותפארתנו אשר הללוך אבותינו היה לשרפת אש וכל מחמדינו היה לחרפה: (יא) העל אלה תתאפק יהיה תחשה ותעננו עד מאד:

פרק סה (א) נדרשתי ללוא שאלו נמצאתי ללא בקשני אמרתי הנני הנני אל גוי לא קרא בשמי: (ב) פרשתי ידי כל היום אל עם סורר ההלכים הדרך לא טוב אחר מחשבותיהם: (ג) העם המכעיסים אותי על פני תמיד זכחים בגנות ומקטרים על הלבנים: (ד) הישבים בקברים ובנצורים ילינו האכלים בשר החזיר ופרק לקרי ומרקו פגלים פליהם:

להאומות אשר כל אלה עשו, וכי עוד תענה אותנו בידם עד זמן מרבה, הלא די במה שעבר [ע"פ תרגום]:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק סה א - ז):

תשובת ה' אל תפלת הנביא מחלקת לשבעה פרשיות. בפרק סה הנבואה מתיחסת ומדברת אל הרשעים [אתם הפונה הרשעים]. ואילו בפרק סו מדבר אל הצדיקים.

בנבואה הקודמת טען ישעיה למה ה' מסתיר פניו, ומחמת כך אנו באים לחטאים. על כך משיב ה', אדרבה אני נמצאתי. נדרשתי, ומזכיר כאן עוונות קשים שבהם, והם טמאת עבודה זרה ומאכלות אסורות, ועל אשר מתלוצצים מהנזהרים במאכלם (על פי האברבנאל).

פרק סה (א) - נדרשתי ללוא שאלו - כאלו האל משיב לבני הגולה על תלונתם, לומר איך אגאל אתכם הלא ואני המצאתי עצמי להיות נדרש בצרה ושום יבקשו אענם, אבל היתה בלא תועלת, כי היא היתה לעם, אשר לא שאלו לדרוש אלי. - נמצאתי ללא בקשני - הייתי ממציא עצמי והיא היתה מבלי תועלת, כי היתה לעם אשר לא בקשו אותי. וכפל הדברים פעמים רבות להפלט הענין והתמדתו, כי הרבה לשלח נביאים להחזירם למוטב ולא הועיל. - אמרתי הנני הנני - לקבל תפלתו. - אל גוי לא קרא בשמי - רוצה לומר אבל היתה אל גוי אשר לא רצו לקרא בשמי [ע"פ רש"י]: (ב) - פרשתי ידי כל היום - שיתקרב אלי ואקבל תשובה כאדם המרמו לחבירו לבוא אליו. - אל עם סורר ההלכים הדרך לא טוב אחר מחשבותיהם - אבל היתה אל עם סורר, אשר הולכים בדרך לא טוב, אחר מחשבות לבם [ע"פ רש"י]: (ג) - העם - הם העם - המכעסים אותי, על פני - לפני בירושלים מקום השראת השכינה - תמיד. זכחים - לעבודה זרה - בגנות - דרכם היה להעמיד עבודה זרה בתוך הגנות. וכן נאמר, המתקדשים והמטהרים אל הגנות (לקמן סו). - ומקטרים על הלבנים - בשעה שהיו שורפין הלבנים, היו משימין עליהם קטרת לשם עבודה זרה [ע"פ רש"י]: (ד) - הישבים בקברים - שתשרה עליהם רוח טמאה של שדים. - ובנצורים ילינו - היו לגנים בין פגרי המתים שאינם יכולים לצאת ממקומם כמו הנתונים במצור. והוא כפל ענין במלים שונות. - האכלים

מענין חיים - מוסר, עיונים

י"ז העם המכעיסים אותי על פני תמיד, זוכחים בגנות. בימי מנשה היה הרבה עבודה זרה בעם, קרוב לומר שנבואות אלו נאמרו בימיו. ראה לעיל פרק נה' פסוק ו' על פסוק דרשו ה' בהמצאו, הבאנו גמרא יבמות מט' שהיה למנשה טענות על נבואה ההיא. (אמנם מוזכר שם טענות גם על נבואות מוקדמות יותר כך יתכן שגם נבואת 'דרשו', נאמרה לפני ימי מנשה. אבל זה וודאי מוכרח מהגמרא הזו, דלא כהמכחישים, האומרים שחצי השני של ספר ישעיה לא נאמר על ידו, ונאמר רק בימי בית שני על ידי ישעיהו אחר, או על ידי אנשי כנסת הגדולה כי הרי מנשה בבית ראשון היה).

כל הצדקות שאנו עושים המה כבגד בלוי וסמרטוטיו, כי אינם מדעת שלימה רק להתיישר. - ונכל קעלה כלנו - ולכן כמשינו ותש כחנו כעלה הכמושה. - ועוננו כרית ישאנו - העוונות מקטרגים עלינו, ונפרעים מאתנו להיות נעים ונדים כרות הנושא דבר ומנידו [ע"פ רש"י]: (ו) - ואין קורא בשמך -

לא יש בנו מי אשר יקרא בשמך להתפלל עלינו. - מתעורר להחזיק בך - מלת ואין משמשת בשמים לומר, אין מי מתעורר להחזיק ידו בך, להיות נמשך אחריו להחזיר אותנו למוטב, ולשוב אליה. - פי

הסתרת - כאשר הסתרת - פניך ממנו - בעבור מעשינו - ותמוגנו ביד עוננו - היינו נמסים בעבור עוננו כי אין מי להשיב אפה ממנו. לא כמו לשעבר שהיה מי להעביר הקצף, ולבטל הגזירה [ע"פ רש"י]: (ז) - ועתה ה' אבינו אתה - רוצה לומר, עם כל זה הלא אתה אבינו, ודרך האב לרחם על הבן. - אנחנו החמר ואתה יצרנו, ומעשה ידך כלנו - רוצה לומר כמו יוצר חרס (הלא) הוא העושה הכל מן החמר. כן הלא אתה בראת אותנו, וכלנו המה מעשה ידך, והיאך תשחית מעשה ידך [ע"פ רש"י]: (ח) - אל תקצף ה' עד מאד - אל תרבה לקצף. - ואל לעד תזכר עון - אל תזכר העון עד עולם. - הן הבט נא עמך כלנו - התבונן עתה בנו וראה, אשר כלנו המה עמך ומאמינים בך, ואין לבב מי פונה מאחריך [ע"פ רש"י]: (ט) - הנה - ערי קדשך היו - חרבות כ- מדבר, ציון מדבר היתה - וגם ציון היתה כמדבר - וירושלם - היא - שממה - ובימי ישעיה עדין לא חרבה ירושלים, ישעיה רוצה את העתיד, ועל העתיד מתחנן: (י) - בית קדשנו ותפארתנו - אשר היינו מתפארים בו. - אשר הללוך - אשר בו הללוך - אבותינו. היה לשרפת אש - להיות נשרף באש. - וכל מחמדינו היה לחרפה - כל המקומות שהיה לנו נהפך כל אחד להיות חרפה: (יא) - העל אלה - וכי על חרבן אלה הדברים - תתאפק ה' - ותאמץ לבך לבל יכמרו רחמיו. - תחשה ותעננו עד מאד - וכי תחריש

מענין חיים - מוסר, עיונים

י"ז כבר נתבאר דברי חז"ל שיש מינים שונים של שלא לשמה, הרע מכולם הוא שאיננו עובד לשם עבודה כלל, אלא לרמות בני האדם ולהרויח כבוד או ממון, והוא שאמרו בו (ירושלמי ברכות פ"א): "נוח לו שנהפכה שליתו על פניו" ועליו אמר הנביא (ישעיה ס"ד): "ונהי כטמא כולו וכבגד עדים כל צדקותינו" (מסילת ישירים פט"ז). ולשון הרדי"ק כאן: כל צדקותנו. אפילו הצדקות שאנו עושין אינן רצויות, אלא נמאסות, כי אין אנחנו עושים אותם אלא להתפאר בהם ולהתגדל ולקטא איש מרעהו.

(ה) האמרים קרב אליך אל תגש בי כי קדשתיך אלה עשן באפי אש יקדת כל היום: (ו) הנה כתובה לפני לא אחשה כי אם שלמתי ושלמתי על חיקם: (ז) עונתיכם ועונת אבותיכם יחדו אמר יהוה אשר קטרו על ההרים ועל הגבעות חרפוני ומדתי פעלתם ראשנה על ואל חיקם:

(ח) כה אמר יהוה פאשר ימצא התירוש באשכול ואמר אל תשחיתוהו כי ברכה בו כן אעשה למען עבדי לבלתי השחית הכל: (ט) והוצאתי

בשר החזיר, ומק פגלים פליהם - כל פליהם בלע מרטב מתעב מדבר טמא [ע"פ רש"י]: (ה) - האמרים קרב אליך - לאלה שאינם אכלים ממאכלים (האסורים האלה), יאמרו גשה אליך לעמוד במקומך - אל תגש - לנגע - בי כי קדשתיך - ממך, ואל תטמא אותי - אלה - הדברים האלה העלו עשן באפי, אש יקדת כל היום - להיות חמתי בוערת כל היום כאש הבורע [ע"פ רש"י]: (ו) - הנה כתובה לפני - הרעות שעשו כתובה לפני ולא נשכחו ויש להקב"ה ספר בו כתוב דברי צדיקים, וספר לרשעים. [רבינו סעדיה גאון, אמונות ודעות מאמר ה' א']. - לא אחשה כי אם שלמתי - לא אשתק עליהם כי אם אשלם גמול - ושלמתי על חיקם - והתשלומין יהיה על חיקם, ולא לבניהם אחריהם [ע"פ רד"ק]: (ז) - עונתיכם ועונת אבותיכם יחדו אמר ה' - תשלום הגמול יהיה על עונתיכם ועל עונת אבותיכם יחדו. - אשר קטרו על ההרים - לעבודה זרה. - ועל הגבעות חרפוני - במה שעבדו שמה לעבודה זרה בפרסום רב. - ומדתי פעלתם ראשנה - בראשונה אמדד - אל חיקם - גמול פעלתם. ואחרי זה אפרע מהם עון אבותם הואיל ואחזו במעשה אבותם [ע"פ רד"ק]:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק סה ח-יב):

מנבא שבעתיד יהיה טוב לעבדי ה', דורשי ה'. אבל לא לכם עובדי עבודה זרה. נבואה זו גם היא המשפך לנבואה הקודמת, בהם משיב על תפלת ישעיה שטען אל ה', כי מה שהצרות מתמשכות גורם את העוונות, לזה מסים את פרשה זו יען קראתי ולא עניתם שזו היא תשובת ה' - אל טענת ישעיה, באמרו כי הקב"ה מוכן לגאלנו.

(ח) - כה אמר ה' פאשר ימצא התירוש באשכול - רוצה לומר עם כל זה אל תתיאשו מן הגאלה, כי כמו פאשר ימצא באשכול ענבים גרגרים מבשלים כל צרכם, הראויים לעשות מהם יין. - ואמר - רוצה לומר ואם מישוהו רוצה להשחיתו, יאמר האומר - אל תשחיתוהו, כי ברכה בו - יש בו תירוש שהוא ברכה וטובה, ואף על פי שיש בו חרצנים וזגים שאינם ברכה, מכל מקום השאירהו בעבור התירוש. - כן אעשה למען עבדי - הצדיקים אשר בקרבם [ע"פ רד"ק]. - לבלתי השחית הכל - כלל וכלל לא אשחית בעבור עבדי הצדיקים [פשוט הפסוק, נתן לפרש שלא ישחית את כלם, אף שמה מעט מהם כן. אף האברבנאל מבאר כי בעבור הצדיקים גם אחרים נצלים]: (ט) - והוצאתי מיצקב

מיצקב זרע ומיהודה יורש הרי וירשוהו בחירי ועבדי ישכנו שמה: (י) והיה השרון לגנה צאן ועמק עכור לרביץ בקר לעמי אשר דרשוני: (יא) ואתם עזבי יהוה השכחים את הר קדשי הערכים לגד שלחן והממלאים למני ממסך: (יב) ומניתי אתכם לחרב וכלכם לטבח תכרעו יען קראתי ולא עניתם דברתי ולא שמעתם ותעשו הרע בעיני ובאשר לא חפצתי בחרתם:

(יג) לכן כה אמר אדני יהוה הנה עבדי יאכלו ואתם תרעבו הנה עבדי

ורע - רצה לומר זרע ברכה הראויה ליצקב. - ומיהודה יורש הרי - הר ציון והר הבית [ע"פ רד"ק]. - וירשוהו בחירי - (הצדיקים שבצמ) בחירי העם שבחרתי לי, הם ירשו את הירשה שהבטחתי להם זו ארץ ישראל. - ועבדי ישכנו שמה - ולא יגלו עוד ממנה [ע"פ אבן עזרא]: (י) - והיה השרון - מקום המישור והשמן יהיה - לגנה צאן - כי שמה ירעו כמאז, (ויותר) לא תהיה שממה כמות שהיתה בזמן הגולה. - ועמק עכור - אף העמקים העכורים והמקלקלים יהיה - לרביץ בקר - כי שם ירביצו ושם ירעו מרעה שמו. - לעמי - כל הטובה הזו תהיה לעמי - אשר דרשוני - בהיותם בגולה ולא עזבו את ה' [ע"פ אברבנאל]: (יא) - ואתם עזבי ה' - אבל אתם העוזבים את ה' וכפרו בו. - השכחים את הר קדשי - אשר שכחו את בית המקדש, ולא זכרו שבו לבד ראוי להקריב קרבנות. - הערכים לגד שלחן - אשר ערכו מאכלים על השלחן להקריב לגד, והוא כוכב צדק - והממלאים למני ממסך - והיו ממלאים יין מזוג לנסף למני. וגם הוא שם כוכב [ע"פ רד"ק בשם רבי משה הכהן]: (יב) - ומניתי אתכם לחרב - במנין אמסר אתכם לחרב, למען לא יפקד מי. - וכלכם לטבח תכרעו - איש לא נעדר מן המנין [ע"פ רד"ק]. - יען - בעבור אשר - קראתי - אליכם ביד עבדי הנביאים לעזוב דרך ההוא - ולא עניתם - לאמר נעזב הדרך הרע הזה. - דברתי ולא שמעתם, ותעשו הרע בעיני, ובאשר - בהדבר אשר - לא חפצתי - אני - בחרתם - אתם [ע"פ אברבנאל]:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק סה יג-כה):

המשפך נבואה הקודמת, כאן מיעד טובות לצדיקים לעתיד לבא, אל רשעים, אומר, כי זה עצמו יהיה ענשם מה שהם ירעבו, כלומר מה שייעדר מהם הטובות שהיה לטובים. ומבארים המפרשים שפרשה הקודמת מדברת על עולם הזה ושניה על עתיד לבא (רד"ק ומהרש"א שבת קנג').

(יג) - לכן כה אמר אדני אלוקים - רוצה לומר, מלבד הענש שיהיה לכם בעולם הזה, עוד תקבלו ענש בעולם הבא, כי - הנה עבדי - הצדיקים - יאכלו - רוצה לומר, יקנו מזי השכינה ולעולם הבא. וכן ויתנו את האלהים ויאכלו וישתו (שמות כד), והכוננה, שנהנו מזי השכינה כאלו אכלו ושתו. - ואתם תרעבו - אבל אתם עוזבי ה' תהיו רעבים מזה ההנאה, כי לא תזכו לזה. - הנה עבדי ישתו ואתם תצמאו - כפל הדבר במלים שונות. - הנה עבדי ישמחו ואתם תבשו - על אשר מעלתם בה'

יִשְׁתּוּ וְאַתֶּם תִּצְמְאוּ הִנֵּה עֲבָדֵי יִשְׁמְחוּ וְאַתֶּם תִּבְשּׁוּ: (יד) הִנֵּה עֲבָדֵי יְרֵנוּ מְטוֹב לָב וְאַתֶּם תִּצְעֲקוּ מִכָּאֵב לֵב וּמִשְׁכַּר רוּחַ תִּלְלִילוֹ: (טו) וְהִנַּחְתֶּם שְׁמֶכֶם לִשְׁבוּעָה לְבַחֲרֵי וְהִמִּיתֶךָ אֲדֹנֵי יְהוָה וְלַעֲבָדָיו יִקְרָא שֵׁם אַחֵר: (טז) אֲשֶׁר הִמְתַּבְּרָךְ בְּאֶרֶץ יִתְבָּרַךְ בְּאֱלֹהֵי אֲמֵן וְהִנֵּשְׁבַע בְּאֶרֶץ יִשְׁבַע בְּאֱלֹהֵי אֲמֵן כִּי נִשְׁכַּחוּ הַצָּרוֹת הָרָאשׁוֹנוֹת וְכִי נִסְתָּרוּ מַעֲיָנֵי: (יז) כִּי הִנְנִי בּוֹרָא שְׁמַיִם חֲדָשִׁים וְאֶרֶץ חֲדָשָׁה וְלֹא תִזְכְּרֶנָּה הָרָאשׁוֹנוֹת וְלֹא תַעֲלִינָה עַל לֵב:

(יח) כִּי אִם שִׁישׁוּ וְגִלּוּ עַדִּי עַד אֲשֶׁר אֲנִי בּוֹרָא כִּי הִנְנִי בּוֹרָא אֶת יְרוּשָׁלַיִם. הַגִּלָּה וְעַמָּה מְשׁוּשׁ: (יט) וְגִלְתִּי בִירוּשָׁלַיִם וְשִׁשְׁתִּי כַעֲמִי וְלֹא

[ע"פ רד"ק: (יד) - הִנֵּה עֲבָדֵי יְרֵנוּ מְטוֹב לֵב - מִסִּבַּת טוֹב לֵב. - וְאַתֶּם תִּצְעֲקוּ מִכָּאֵב לֵב, וּמִשְׁכַּר רוּחַ תִּלְלִילוֹ - מִסִּבַּת שֶׁכָּר רוּחַ תִּצְעֲקוּ בִּלְלִילָה [ע"פ רד"ק: (טו) - וְהִנַּחְתֶּם שְׁמֶכֶם - לְאַחֵר שִׁמְתוֹתוֹ תִּנְחִחוּ אֶת שְׁמֶכֶם לְהִיּוֹת - לִשְׁבוּעָה לְבַחֲרֵי - הַצְדִּיקִים, כִּי יֵאמְרוּ בְּשִׁבוּעַתְכֶם, אִם עֲשִׂיתִי כְּזֹאת יִקְרָנִי כְּמִקְרָה הַרְשָׁעִים הָהֵם. כְּמוֹ יִשְׁמַח ה' כְּצִדְקָתוֹ וְכִאֲחָאֵב וְכו' (יְרֵמְיָה כט). - וְהִמִּיתֶךָ אֲדֹנֵי אֱלֹהִים - כָּל אֶחָד מִכֶּם יָמוּת מִיַּתַּת עוֹלָם, בְּאֶבְדוֹן הַנֶּפֶשׁ בְּעוֹלָם הַבָּא. - וְלַעֲבָדָיו - אֲבָל לַעֲבָדָיו שֶׁדִּבְקוּ בּוֹ - יִקְרָא שֵׁם אַחֵר - לְכַבּוֹד וְלִתְפָּאָרַת. וְכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וְאַתֶּם כִּהְיִיתֶם ה' תִּקְרְאוּ וְכו' (לְעִיל סא) [ע"פ רש"י: (טז) - אֲשֶׁר הִמְתַּבְּרָךְ בְּאֶרֶץ יִתְבָּרַךְ בְּאֱלֹהֵי אֲמֵן - רוּצָה לומר כָּל כֶּף יִגְדֵּל שְׁמֶם, עַד אֲשֶׁר שָׁכַל הַמִּתְבָּרֵךְ וְהַמִּתְהַלֵּל בְּפִי אֲנָשִׁים בְּכָל הָאֶרֶץ, לֹא יִתְהַלֵּל בְּשׁוֹם דָּבָר, כִּי אִם בְּזֹאת יִתְהַלֵּל לומר עָלָיו שֶׁנִּדְבַּק בְּאֱלֹהִים אֱמֶת, שְׁאֵמֶן וְשִׁמְר הַהִבְטָחָה הַהִיא, לְגַדֵּל שְׁמוֹת הַדְּבָקִים בּוֹ. - וְהִנֵּשְׁבַע בְּאֶרֶץ יִשְׁבַע בְּאֱלֹהֵי אֲמֵן - כִּי כָלֵם יֵאֱמִינוּ בּוֹ עַל שֶׁאֵמֶן הַבְּטָחָתוֹ, וְלָכֵן יִשְׁבַּעוּ בּוֹ. וְכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וְנִשְׁבַּעוֹת לֵה' צְבָאוֹת (לְעִיל יט) [ע"פ רש"י: - כִּי נִשְׁכַּחוּ הַצָּרוֹת הָרָאשׁוֹנוֹת - רוּצָה לומר כָּל כֶּף תִּרְבֶּה הַטּוֹבָה עַד שִׁיְהִי נִשְׁכָּחִים כָּל הַצָּרוֹת הָרָאשׁוֹנוֹת שֶׁסָּבְלוּ בְּהִיוֹתָם בְּגוֹלָה. - וְכִי נִסְתָּרוּ מַעֲיָנֵי - גַּם מַעֲיָנֵי יְהוָה נִסְתָּרִים צָרוֹת כְּאֵלֶּה, כִּי לֹא יִהְיֶה עוֹד בְּעוֹלָם. אִם כֵּן לֹא יִהְיֶה נִרְאָה וְכִלּוּמָר, לֹא יִהְיֶה יוֹתֵר] [דְּבָרֵי עֲצִמּוֹ: (יז) - כִּי הִנְנִי בּוֹרָא שְׁמַיִם חֲדָשִׁים וְאֶרֶץ חֲדָשָׁה - רוּצָה לומר יְהוָה רַב טוֹבָה בְּעוֹלָם, כְּאֵלֶּה נִבְרָא עוֹלָם חֲדָשׁ אֲשֶׁר לֹא יִמָּצֵא שֵׁם צָרוֹת [ע"פ רד"ק], או הַדְּבָרִים כְּמִשְׁמַעַן, וְכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר כִּי כְּאֲשֶׁר הַשְׁמַיִם הַחֲדָשִׁים וְהָאֶרֶץ הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר אֲנִי עוֹשֶׂה עוֹמְדִים לִפְנֵי (לְקַמֵּן סו) [ע"פ רש"י: - וְלֹא תִזְכְּרֶנָּה הָרָאשׁוֹנוֹת - לְפִי רַב הַטּוֹבָה שִׁיְהִי אֲז, לֹא תִזְכְּרֶנָּה הַצָּרוֹת הָרָאשׁוֹנוֹת. - וְלֹא תַעֲלִינָה עַל לֵב - כָּפַל הַדָּבָר בְּמִלִּים שׁוֹנוֹת: (יח) - כִּי אִם שִׁישׁוּ וְגִלּוּ עַדִּי עַד - רָצָה לומר לֹא יֵאמַר לָכֵם שׁוֹם דָּבָר, כִּי אִם שִׁישׁוּ וְגִלּוּ עַד עוֹלָם, עַל - אֲשֶׁר אֲנִי - הוּא ה- בּוֹרָא - אֶת הַשְּׁמִימָה וְתִהְיֶה מִתְקַנְמָה לְעוֹלָם. - כִּי הִנְנִי בּוֹרָא אֶת יְרוּשָׁלַיִם גִּילָה - אֶחָדֶשׁ שֵׁם יְרוּשָׁלַיִם לְהִקְרָא גִילָה - וְעַמָּה מְשׁוּשׁ - וְאַחֲדָשׁ שֵׁם עַמָּה לְהִקְרָא מְשׁוּשׁ [ע"פ אברבנאל: (יט) - וְגִלְתִּי בִירוּשָׁלַיִם וְשִׁשְׁתִּי כַעֲמִי - כִּי כְּשֶׁהִיְתָה יְרוּשָׁלַיִם חֲרִיבָה וְעַמָּה בְּגוֹלָה לֹא הִיְתָה שְׁמָחָה לִפְנֵי הַמָּקוֹם, לָכֵן אִמַּר כְּשֶׁתִּהְיֶה בְּנוּיָה וְעַמָּה יְהוָה בְּטוֹבָה, יִהְיֶה שְׁמָחָה

יִשְׁמַע בָּה עוֹד קוֹל בְּכִי וְקוֹל זַעֲקָה: (כ) לֹא יִהְיֶה מְשֹׁם עוֹד עוֹל יָמִים וְזָקֵן אֲשֶׁר לֹא יִמָּלֵא אֶת יָמָיו כִּי הִנָּעַר בֶּן מֵאָה שָׁנָה יָמוּת וְהַחוּטָא בֶּן מֵאָה שָׁנָה יִקָּלֵל: (כא) וְכֵנּוּ בָתִּים וְיִשְׁכּוּ וְנִטְעוּ כְרָמִים וְאָכְלוּ פְרִיָם: (כב) לֹא יִבְנוּ וְאַחֵר יֵשֵׁב לֹא יִטְעוּ וְאַחֵר יֹאכֵל כִּי כִימֵי הָעֵץ יָמֵי עַמִּי וּמַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם יִבְלוּ בַחֲיָרֵי: (כג) לֹא יִיגְעוּ לָרִיק וְלֹא יִלְדוּ לְבִהְלָה כִּי זָרַע בְּרוּכִי יִהְיֶה הֵמָּה וְצֹאצְאֵיהֶם אִתָּם: (כד) וְהָיָה טָרֶם יִקְרְאוּ וְאֲנִי אֲעֲנֶה עוֹד הֵם מְדַבְּרִים וְאֲנִי אֲשַׁמְעֵ: (כה) זָאֵב וְטִלָּה יִרְעוּ כְּאֶחָד וְאַרְיֵה

לִפְנֵי הַמָּקוֹם. - וְלֹא יִשְׁמַע בָּה עוֹד קוֹל בְּכִי וְקוֹל זַעֲקָה - כִּי לֹא יִבּוֹא עוֹד צְלִיחָה צָרוֹת [ע"פ אברבנאל]^{יח}: (כ) - לֹא יִהְיֶה מְשֹׁם עוֹד עוֹל יָמִים - לֹא יִצָּא מְשֹׁם לְקַבֵּר, אֲדָם שֶׁהוּא קֶטָן בְּשָׁנִים - וְזָקֵן, אֲשֶׁר לֹא יִמָּלֵא אֶת יָמָיו - וְאִף הַזָּקֵן קָצַת שְׁלֵא הַשְּׁלִים כָּל יָמָיו (לֹא יִצָּא לְקַבּוּרָה) וְלֹא יָמוּת גַּם הוּא, כִּי אֲזִי יֵאָרִכּוּ יָמֵי הָאָדָם בְּאַרְיִכוֹת נִפְלָא. - כִּי הִנָּעַר בֶּן מֵאָה שָׁנָה יָמוּת - רוּצָה לומר אִם יָמוּת מִי בֶּן מֵאָה שָׁנִים יֵאמְרוּ עָלָיו נִעַר מֵת. - וְהַחוּטָא בֶּן מֵאָה שָׁנָה יִקָּלֵל - הַנִּחָסֵר מִן הָעוֹלָם כְּשִׁיְהִיָּה בֶּן מֵאָה שָׁנָה לְקָלָה תַּחֲשָׁב, כִּי עוֹדוֹ נִעַר לְפִי מִרְבִּית חַיֵּי הָאֲנָשִׁים, שִׁיְהִיָּה אֲז. וְכָפַל עֲנִין בְּמִלִּים שׁוֹנוֹת [ע"פ רד"ק]^{יט}: (כא) - וְכֵנּוּ בָתִּים וְיִשְׁכּוּ - לֹא יָמוּתוּ טָרֶם יִכָּלֶה הַבְּנִין עַד לֹא יִשְׁכּוּ בָה, וְכֵן - וְנִטְעוּ כְרָמִים וְאָכְלוּ פְרִיָם - [ע"פ אברבנאל: (כב) - לֹא יִבְנוּ וְאַחֵר יֵשֵׁב לֹא יִטְעוּ וְאַחֵר יֹאכֵל - עַל כִּי יָמוּתוּ הֵם עַד לֹא יִשְׁכּוּ בָה (וּמִפְּנֵי שְׁלֵא יָמוּתוּ מִהֲרָה). - כִּי כִימֵי הָעֵץ - כִּימֵי מִשְׁחָה זְמַן עֲמִידַת הָעֵץ הַמְתַּקִּים הַרְבֵּה, כְּאִילָן חָרוֹב וְכִדּוּמָה, כִּימֵי עֵץ הָיָה יְהוָה - יָמֵי עַמִּי, וּמַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם יִבְלוּ בַחֲיָרֵי - וּמַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם יִקְיִינוּ, וְיִרְקְבוּ בִימֵיהֶם כִּי יֵשׁ מַעֲשִׂים שִׁיעֲשֵׂה הָאָדָם וְהוּא יִזְקֶנּוּ, וְהֵם יַעֲדִין נִרְאִים חֲדָשִׁים כְּבָנִין וְהַמְתַּבָּב. לָכֵן אִמַּר, עַמִּי בַחֲיָרֵי, יִבְלוּ מַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם, כִּי הֵם יִרְאוּ בַחֲוִרִים וְחֻזְקִים (בַּעֲצַת שְׁמַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם כְּבָר בְּלִיָם) [ע"פ רד"ק: (כג) - לֹא יִגְעוּ לָרִיק - לֹא יִהְיֶה יִגְיַעְתֶּם לָרִיק, רוּצָה לומר לֹא יָמוּתוּ בְּנוֹתָם בַּחֲיָיָה. - וְלֹא יִלְדוּ לְבִהְלָה - לְיָמוּת בַּחֲיָיָה לְהַבְהִיל אוֹתָם. וְכָפַל הַדָּבָר בְּמִלִּים שׁוֹנוֹת. - כִּי זָרַע - כִּי זָרַע הֵמָּה זָרַע - בְּרוּכִי ה' הֵמָּה - וְלֹא יָמוּתוּ בְּקוֹצֵר שָׁנִים. - וְצֹאצְאֵיהֶם אִתָּם - כָּל יְמֵיהֶם יִהְיוּ צֹאצְאֵיהֶם עִמָּהֶם, כִּי לֹא יָמוּתוּ בַחֲיָיָה. וְכָפַל הַדָּבָר בְּמִלִּים שׁוֹנוֹת [ע"פ אֲבֹן עֶזְרָא: (כד) - וְהָיָה טָרֶם יִקְרְאוּ וְאֲנִי אֲעֲנֶה - פְּעָמִים אֲעֲנֶה לָהֶם לְמִלָּאוֹת שְׁאֵלוֹת לְכָבֶם, עַד לֹא יִקְרְאוּ לְהַתְפַּלֵּל בָּפֶה. פְּעָמִים כִּשְׁ- עוֹד הֵם מְדַבְּרִים - בַּתְּפִלָּה - וְאֲנִי אֲשַׁמְעֵ - אֲשַׁמְעֵ אֲנִי לְתַת מִשְׁאֲלוֹתָם [ע"פ רד"ק: (כה) - זָאֵב וְטִלָּה יִרְעוּ כְּאֶחָד - וְלֹא יִטְרֹף הַזָּאֵב אֶת הַטִּלָּה, כִּי אִף הַחַיּוֹת הַטּוֹרְפוֹת לֹא יִטְרְפוּ עוֹד, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר

מַעֲיָנִים חַיִּים - מוֹסֵר, עֵינִינִים

^{יח} כִּי הִנְנִי בּוֹרָא שְׁמַיִם, וְגִלְתִּי בִירוּשָׁלַיִם. כתב רבינו סעדיה גאון ז"ל: יהיה להם עולם כולו שמחה וששון, עד כאילו שמיחה וארצם התחדשו להם. כמו שביאר ישעיה בפרשת כי הנני בורא, וגלותי בירושלים. יומה נכבד עולם כולו שמחה וששון, כולו עבודת הקל ויראתו, כולו גמול ושכר טוב (לשון הטהור של רבינו סעדיה גאון באמונות ודעות מאמר ח נ. ובתשיעי ו' עוד האריך בזה).

^{יט} כי הנער בן מאה שנה ימות. רבינו סעדיה גאון (אמונות ודעות מאמר ז' פ"ח) למד מכאן שבזמנות המשיח יהיה אריכות ימים כמו ה' מאות שנה, ובן מאה יהיה כמו נער בן עשרים היום, אמנם יהיה מוות (אוכלם בגמי (סנהדרין ?) אמרו שלצדיקים לא יהיה מות, והמדובר כאן הוא לעמים שיהיו אז).

כַּבָּקֶר יֹאכֵל תִּבְּן וְנָחַשׁ עֶפֶר לַחֲמוֹ לֹא יִרְעוּ וְלֹא יִשְׁחִיתוּ בְּכָל הָר קִדְשִׁי
אָמַר יְהוָה:

פֶּרֶק סו (א) כֹּה אָמַר יְהוָה הַשָּׁמַיִם כִּסְּאִי וְהָאָרֶץ הָדָם רַגְלִי אִי זֶה בֵּית
אֲשֶׁר תִּבְנוּ לִי וְאִי זֶה מְקוֹם מְנוּחָתִי: (ב) וְאֵת כָּל אֵלֶּה יָדִי עֲשֵׂתָה וַיְהִי
כָּל אֵלֶּה נָאֻם יְהוָה וְאֵל זֶה אֶבִּיט אֶל עֲנִי וְנִכְּה רוּחַ וְחֶרֶד עַל דְּבָרִי: (ג)
שׁוֹחֵט הַשּׁוֹר מִכָּה אִישׁ זֹבֵחַ הַשֶּׁה עוֹרָף כָּלֵב מַעְלָה מִנְּחָה דָם חֲזִיר

וְגֵר זָאֵב עִם כֶּבֶשׂ (לְעִיל יא). - וְאֶרְיָה כַּבָּקֶר יֹאכֵל תִּבְּן - כִּמּוֹ הַבָּקֶר אֹכֵל תִּבְּן כִּן יֹאכֵל הָאֶרְיָה. -
וְנָחַשׁ עֶפֶר לַחֲמוֹ - הִנֵּה עֶפֶר יִהְיֶה מֵאֲכָלוֹ כְּתוֹלְדָתוֹ וְטִבְעוֹ, וְלֹא יִזִּיק לָמִי. - לֹא יִרְעוּ - לֹא יַעֲשׂוּ רָעָה
לָמִי (וְלָשׁוֹם אֲחָד) - וְלֹא יִשְׁחִיתוּ - אֵת מִי (וְאֵת אֶף אֲחָד). - בְּכָל הָר קִדְשִׁי - הוּא אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. - אָמַר
ה' - כִּן יֹאמַר ה' [ע"פ רש"י וְעַיִן לְעִיל פֶּרֶק יא]:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק סו א-ד):

תשובת ד' על תפלת ישעיהו (שכפרקים סג' סד') הראיה שזה המשפּת התשובה, הוא, שהרי גם כאן
אמר (בפסוק ד') 'יען קראתי ואין עונה'. מכאן שהוא המשפּת לתחלת פרק סה'. אלא שפרק סה' היה
כנגד הרשעים שאינם עובדים את ה' אלא עובדי עבודה זרה. כאן מדבר על הבינוניים (ראה הוכחות
לכך בהערה). על עובדי ה' ומקריבים קרבנותיו, בכל זאת הם אינם מדקדקים על המצוות [אינם
עוסקים בתורה]. עד שהם מואסים בחרדים על דבר ה'. כלומר, לא שונכשלים באקראי, אלא בחרו
בדרכיהם.

ואומר שעקר רצון ה' הוא באדם החרד על התורה ומצוות ה' כלם, ואין חפץ ה' בעבודת בית
המקדש גרידא.

פֶּרֶק סו (א) - כֹּה אָמַר ה' הַשָּׁמַיִם כִּסְּאִי - עֵתָה שֶׁבִּלְהוֹכִיחָם, וְאָמַר הֲלֹא הַשָּׁמַיִם הוּא מְקוֹם הַמְּכוֹן
לְשִׁבְתִּי - וְהָאָרֶץ - הִיא - הָדָם רַגְלִי - , וְאֲחוֹז בַּמָּשָׁל מִכּוֹן אָדָם הַיּוֹשֵׁב עַל הַכֶּסֶּף, וְרַגְלִיו יוֹרְדוֹת לְנוֹחַ
עַל הַשֶּׁרְפָּרָה. - אִי זֶה בֵּית - מִהוּ הַבֵּית - אֲשֶׁר תִּבְנוּ לִי - תוֹכְלוּ לִבְנוֹת לִי שִׁיְהִיָּה הַגּוֹן לִי לִפִּי רֵב
גְּדֻלָּתִי. - וְאִי זֶה מְקוֹם מְנוּחָתִי - כִּפֹּל הַדָּבָר בְּמַלִּים שׁוֹנוֹת [ע"פ רד"ק]: (ב) - וְאֵת כָּל אֵלֶּה - אֶף
הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ אֵינָם קְדוּמִים כְּמוֹנִי כִּי - יָדִי עֲשֵׂתָה - אוֹתָם. - וַיְהִי כָּל אֵלֶּה נָאֻם ה' - (וְרַק אִזּוֹ) אַחֲרֵי
הַיִּצִּירָה (נִהְיָו) כָּל אֵלֶּה, אֲבָל אֵינָם קְדוּמִים כְּמוֹנִי. - וְאֵל זֶה אֶבִּיט - וְעַם (עַל אֶף) שְׁאֲנִי רָם עַל רַמִּים,
עִם כָּל זֶה אֶבִּיט וְאֲשָׁגִיחַ בְּשִׁפְּלִים - אֵל עֲנִי וְנִכְּה רוּחַ - הָעֲנִי וְאֵל מִי שְׁרוּחוֹ נִשְׁבֶּרֶת בַּעֲבוּר הַצֶּעֶר
וְהַגּוֹן, וְאֵל הֶ- חֶרֶד עַל דְּבָרִי - לַעֲשׂוֹתָם. וְכֹאמֶר, אֲבָל לֹא עַל הַמַּקְרִיבִים קְרִבְנוֹת, וְלָכֵם רַחוּק מִמֶּנִּי
[ע"פ רד"ק]: (ג) - שׁוֹחֵט הַשּׁוֹר - רוֹצֵה לִמְרֹר כִּי קְרִבְנוֹת הַרְשָׁעִים אֵינָם מְקַבְּלִים לִפְנֵי, וְהַשּׁוֹחֵט אֵת
הַשּׁוֹר הָרִי הוּא כְּאֵלוֹ - מִכָּה אִישׁ - כִּי דָם יִחֹשֵׁב וְלֹא לְרִצּוֹן. - זֹבֵחַ הַשֶּׁה עֹרָף כָּלֵב - נִמָּאֵס בְּעִנִּי
כְּאֵלוֹ עֹרָף אֵת הַכָּלֵב. - מַעְלָה מִנְּחָה דָם חֲזִיר - נִתְעַב בְּעִנִּי כְּאֵלוֹ זֶרֶק דָּם חֲזִיר. - מִזְכִּיר לִבְנֵה מִכְּבֹד

מִזְכִּיר לִבְנֵה מִכְּבֹד אֲוֹן גַּם הִמָּה בָּחֲרוּ בְּדַרְכֵיהֶם וּבְשִׁקּוּצֵיהֶם נִפְשָׁם
חִפְצָה: (ד) גַּם אֲנִי אֶבְחַר בְּתַעֲלָלֵיהֶם וּמַגּוּרָתָם אָבִיא לָהֶם יַעַן קִרְאָתִי
וְאִין עוֹנָה דְּבַרְתִּי וְלֹא שָׁמְעוּ וַיַּעֲשׂוּ הָרַע בְּעִנִּי וּבְאֲשֶׁר לֹא חִפְצָתִי
בָּחֲרוּ:

(ה) שָׁמְעוּ דָבָר יְהוָה הַחֲרָדִים אֵל דְּבָרוֹ אָמְרוּ אֲחִיכֶם שְׁנֵאִיכֶם מְנַדִּיכֶם

אֲוֹן - הַמִּקְטִיר לְבוֹנָה הוּא מִבִּיא תְשׁוּבָה דָּבָר שְׁאִינוּ הִגּוּן וְרֹאיוּ [ע"פ אבן עזרא]. - גַּם הִמָּה בָּחֲרוּ -
רָצָה לִמְרֹר הוֹאִיל וְהִמָּה גַּם בָּחֲרוּ - בְּדַרְכֵיהֶם - וְלֹא הִלְכוּ בָהֶם כְּדָרָךְ קָרִי, וְהַהֲזִדְמוֹ, - וּבְשִׁקּוּצֵיהֶם
נִפְשָׁם חִפְצָה - וְנִפְשָׁם חִפְצָה לַעֲשׂוֹת לְשִׁקּוּצִים הַנִּרְאָה לָהֶם, וְלֹא בִלָּא דַעַת וּבִלָּא לֵב יַעֲשׂוּ [ע"פ
רש"י]^ט: (ד) - לִכֵּן - גַּם אֲנִי אֶבְחַר בְּתַעֲלָלֵיהֶם - לְהַתְעוֹלֵל בָּהֶם בְּהִבָּאֵת הָרַעוֹת וְלֹא אֶעֱזֹבָם אֵל
הַמִּקְרָה, כִּי אִם אֶבְחַר בְּהִבָּאֵת הָרַעוֹת. - וּמַגּוּרָתָם אָבִיא לָהֶם - מִהַדְבָּר אֲשֶׁר הֵם יֹרְאִים, זֶה בַּעֲצֻמוֹ
אָבִיא עֲלֵיהֶם. - יַעַן - בַּעֲבוּר כִּי - קִרְאָתִי - אֲלֵיהֶם עַל יְדֵי הַנְּבִיאִים לְהַזְכִּירָם לִישׁוּר דָּרָכָם - וְאִין עוֹנָה
- (אִין מִישְׁהוּ) מְשִׁיב לִמְרֹר (שְׁמַעְתִּי לְקִרְיָאֵת ה', וְאִין) אִישׁוּר דָּרָכִי מַעֲתָה. - דְּבַרְתִּי וְלֹא שָׁמְעוּ - כִּפֹּל
הַדָּבָר בְּמַלִּים שׁוֹנוֹת. - וַיַּעֲשׂוּ הָרַע בְּעִנִּי - הַדָּבָר הָרַע בְּעִנִּי. - וּבְאֲשֶׁר - בְּהַדְבָּר אֲשֶׁר - לֹא חִפְצָתִי -
אֲנִי - בָּחֲרוּ - הֵם [ע"פ רש"י]:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק סו ה-ט):

ה' מדבר אל הצדיקים. ואומר ששונאִיכֶם, עמי הארץ, (ב"מ לג') אותם שבודוקא אינם עוסקים
בתורה (כאמור בנבואה הקודמת. ואינו מדבר על אותם שלא הצליחו להיות חכמי התורה אף
מַעֲרִיצִים אֵת לִוְמָדִי הַתּוֹרָה וְחֻמָּתָהּ) וּמוֹאֲסִים בַּחֲכָמִים (גְּמָרָא ב"מ לג'), הֵם יַבְשׁוּ. וּמִסִּים בַּעֲדֹ טוֹבוֹת
שִׁיְהִיו, וְהֵם יַבְשׁוּ^ט.

(ה) - שָׁמְעוּ דָבָר ה' הַחֲרָדִים אֵל דְּבָרוֹ - אֵתֵם הַצַּדִּיקִים, הַחֲרָדִים אֵל דְּבָר ה' לַעֲשׂוֹתָם, שָׁמְעוּ דָבָר
ה'. - אָמְרוּ אֲחִיכֶם שְׁנֵאִיכֶם מְנַדִּיכֶם - פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל, אֲחִיכֶם הַשּׁוֹנְאִים אֶתְכֶם, הַמְּנַדִּים לְהַרְחִיק אֶתְכֶם,
כִּמּוֹ שְׁנֵאֲמַר הָאוֹמְרִים קָרֵב אֵלַי, אֵל תַּגַּע בִּי (לְעִיל סה), הִנֵּה הֵם אָמְרוּ - לְמַעַן שְׁמִי יִכְבֹּד ה' -

מעין חיים - מוסר, עיונים

^ט שוחט השור, מכה איש. זובח השח, עורף כלב. מעלה מנחה, דם חזיר. מזכיר לבונה, מברך און. נראה כהפירוש שהכוונה כאן
דבר אחד טוב, ואחד רע, אחד הוא מקריב קרבנות שור שה מנחה ולבונה שהם מצווה. אך מאידך הוא עושה גם רעות ביחד עם
מצוותיהם (עין ברד"ק).

ראה לדברי, תחילת הפרשה, שאמר איזה בית אשר תבנו לי, כלומר, הם אומרים בלבם שהם טובים בכך שבנו בית מקדש. הרי
שמדובר בבני אדם שעושים מעשים טובים, עד שסוברים שהם טובים.

אדם בינוני השואף דווקא לבינוניות לעשות גם רעות גם טובות, ולעוד על הצדיקים, גרוע הוא מבינוני, הרוצה להיות צדיק רק
שבניתיים נכשל פה ושם.

^{טכ} כנבואה הקודמת ניבא עונש לבינונים הללו, ומגורותם אביא להם. וכאן ניבא להם מניעת הטובה. וזהו בדומה לפרק סה'
שם דיבר על הרשעים, ושם ניבא גם עונש (בפסוק יב) ומניעת הטובה (בפסוק יג) ואילך).

למען שמי יכבד יהוה ונראה בשמחתכם והם יבשו: (ו) קול שאון מעיר קול מהיכל קול יהוה משלם גמול לאיביו: (ז) בטרם תחיל ילדה בטרם יבוא חבל לה והמליטה זכר:

(ח) מי שמע פזאת מי ראה פאלה היוחל ארץ ביום אחד אם יולד גוי פעם אחת כי חלה גם ילדה ציון את בניה: (ט) האני אשפיר ולא אוליד יאמר יהוה אם אני המוליד ועצרתי אמר אליהן:

(י) שמחו את ירושלם וגילו בה כל אהביה שישו אתה משוש כל

רוצה לומר בעבור פרסום שמי בא כבוד לה, כי אנו (הבולתי תרדים, אנהנו) קרובים אליו, ומתכבד הוא עמנו ולא מאתכם התרדים לדבר ה'. - ונראה - אבל לא כן הוא כדבריהם, כי בעינינו (שלנו הנביאים) נראה - בשמחתכם - (של התרדים) והרשעים ה- הם יבשו - על כי הלכו אחר ההבל [ע"פ רש"י]: (ו) - קול שאון מעיר - אז יצא קול שאון מעיר ציון, וחזור ומפרש - קול מהיכל - שיצא הקול מן היכל ה' העומד בציון. ולתוספת באור אמר, שזהו - קול ה' משלם גמול - היוצא לאים, על העמים הרעים לשלם גמול, - לאיביו - הם גוג ומגוג, כמו שנאמר ויצא ה' ונלחם בגוים (זכריה יד) [ע"פ רד"ק]: (ז) - בטרם תחיל ילדה - על ציון יאמר בטרם תחיל חיל היולדה תלד, רוצה לומר יתקבצו בניה לתוכה, כאלו ילדה אותם עכשו, מבלי חיל וחבלי לידה. - בטרם יבוא חבל לה - כפל הדבר במלים שונות. - והמליטה זכר - ילדה זכר, ולפי שתרגמה השמחה בלדת זכר מלדת נקבה, אמר והמליטה זכר לפי גדל השמחה [ע"פ רד"ק]: (ח) - מי שמע פזאת - מי שמע פלא פזאת - ומי ראה - פלא - פאלה, היוחל ארץ - האם (ארע פזאת) מעולם, שבא חיל יולדה לכל נשי הארץ - ביום אחד, אם יולד גוי פעם אחת - האם (ארע) מעולם נולדה אמה שלימה בפעם אחת. - כי חלה גם ילדה ציון את בניה - רוצה לומר כי זה הפלא נעשה בציון, כי חלה מכל בניה וגם ילדתם בפעם אחת. רוצה לומר כלם כאחד יצאו ממקום גלותם, ובאו לציון באין שטן ובאין פגע רע [ע"פ רש"י]: (ט) - האני אשפיר ולא אוליד יאמר ה' - האני אביא את אשה על המשבר ולא אפתח רחמי שתלד, רוצה לומר שמא אתחיל בדבר ולא אוכל לגמר. - אם אני המוליד ועצרתי אמר אליהן - אם אמנם אני הוא המוליד את כל היולדות, ושמא עכשו אעצר אותך בתמיך. רוצה לומר, הלא לכל האמות אני הוא הנותן כח בידם, ואיך לא אתן הכח בידכם [ע"פ רש"י]:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק סו י יא):

המשפ הנבואות הקודמות. וכן מנבא על השמחה המיוחדת שתהיה לאוהבי ציון ולמתאבלים עליה.

(י) - שמחו - אתם הבאים מן הגולה, שמחו - את ירושלים - בבואכם אליה. - וגילו בה כל אהביה - כל מי שאהב אותה ותאב לראותה בבנינה. - שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה - בעת חרבנה

המתאבלים עליה: (יא) למען תינקו וישבעתם משד תנחמיה למען תמצו והתענגתם מזיו כבודה:

(יב) כי כה אמר יהוה הנני נטה אליה פנהר שלום וכנחל שוטף כבוד גוים וינקתם על צד תנשאו ועל ברפים תשעשעו: (יג) פאיש אשר אמו תנחמנו כן אנכי אנתמכם ובירושלם תנחמו: (יד) וראיתם ושש לבכם

[ע"פ רד"ק]: (יא) - למען תינקו וישבעתם - התאבלתם עליה, למען שתראו בשמחתה, ותינקו ותשבעו - משד - משי - תנחמיה - כי ידעתם אשר זה יהיה גמולכם [ע"פ רד"ק]. - למען תמצו - למען תהיו מוצצים - והתענגתם מזיו כבודה - ומתענגים מן הכבוד הזה, והממשמש (ומתקרב בתזונה) לבוא לה [ע"פ רש"י]. והוא כפל ענין במלים שונות לומר, שהרבה טובה תקבלו בבוא עת בנינה:

הקדמה לפרשה (יב - כד):

המשפ הנבואה הקודמת. שם נאמר למען ינקו, וכן מנבא ממה ינקו, וממשיל את ירושלים כאלו היא האם, ונהר שלום כבוד גוים הוא שפע החלב^{כב}.

ממשך בזעם ה' על הרשעים הרעים, אותם אשר התחיל בהם בפרק סה'. הם עובדי עבודה זרה, והנממאים במאכלות אסורות. ובסיום ניבא על מה שיהיה אחרי מלחמת גוג, שיניח ה' פלטים מהגויים ההם, והם יספרו בכל העולם את נפלאות ה'. ואז האומות הרחוקות, יביאו את אותם מבני ישראל הנדחים והמעורבים ביניהם, יביאו אותם בכבוד רב מאד (ראה לעיל פרק יח'). ומנבא על הזמן שמן הגאולה ואילך.

(יב) - כי כה אמר ה' הנני נטה אליה פנהר שלום - אטה אל ירושלים שלום הרבה כמי נהר - וכנחל שוטף כבוד גוים - כבוד הגוים ועשרם, אטה לה לבוא במרוצה - וינקתם - אתם המתאבלים עליה תהיו יונקים את העשר הזה, והוא דרך משל לומר כמו התינוק יונק חלב מאין עמל, כן תאכלו כבוד אמות העולם אשר לא יגעתם בה. - על צד תנשאו, ועל ברפים תשעשעו - רוצה לומר תהיו מכבדים מאד, ולפי שהמשילם לתינוק היונק, אמר לשון הנזיל בתינוק היונק, שנושאים אותו על הזרוע בצד הגוף, ומשעשעים אותו על הכרפים לשמחו [ע"פ רד"ק]: (יג) - פאיש אשר אמו תנחמנו - דרך האם לנחם את בנה יותר מן האב. - כן אנכי אנתמכם, ובירושלם תנחמו - כל התנחומין שלכם תהיה בירושלים, כי שם תקבלו הרבה טובה, וזה יחשב לתנחומין על הצרות שעברו עליכם [ע"פ רד"ק]: (יד) - וראיתם ושש לבכם - כאשר תראו ירושלים בבנינה ישיש לבכם. - ועצמותיכם כדשא תפרחה - יפרחו כעשב השדה, רוצה לומר יתחזקו בבריאות. ולפי שהדגה והיגון מיבשים העצמות כמו שנאמר ורוח נכאה תיבש גרם (משלי יז), אמר (כי) בעת השמחה יתחזקו העצמות. - ונודעה יד

מעניין חיים - מוסר, עיונים

^{כב} לפי המיוחס לבן אשר, מפסוק טו' הוא פרשה חדשה.

וְרָאוּ אֶת כְּבוֹדִי: (יט) וְשָׁמַתִּי בָהֶם אוֹת וְשַׁלַּחְתִּי מֵהֶם פְּלִיטִים אֶל הַגּוֹיִם תִּרְשִׁישׁ פּוֹל וְלֹד מְשָׁכִי קִשְׁתׁ תָּבַל וַיִּזְן הָאִיִּים הֶרְחָקִים אֲשֶׁר לֹא שָׁמְעוּ אֶת שְׁמִיעִי וְלֹא רָאוּ אֶת כְּבוֹדִי וְהִגִּידוּ אֶת כְּבוֹדִי בְּגוֹיִם: (כ) וְהִבִּיאוּ אֶת כָּל אֲחֵיהֶם מִכָּל הַגּוֹיִם מִנְחָה לַיהוָה בְּסוּסִים וּבְרֶכֶב וּבְצַבִּים וּבַפָּרָדִים וּבַכִּרְכָּרוֹת עַל הַר קָדְשִׁי יְרוּשָׁלַם אָמַר יְהוָה כֹּאֲשֶׁר יָבִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַמִּנְחָה בְּכָלִי טְהוֹר בֵּית יְהוָה: (כא) וְגַם מֵהֶם אֶקַּח לַכֹּהֲנִים לְלוֹיִם אָמַר יְהוָה: (כב) כֹּאֲשֶׁר הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים וְהָאָרֶץ הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר אֲנִי

ומחשבותיהם כאלו נמצאתי עמהם. - **בָּאָה לְקַבֵּץ אֶת כָּל הַגּוֹיִם וְהַלְשֵׁנוֹת** - רוֹצֶה לומר לכן בָּאָה הַעֵת לְקַבֵּץ אֶת כָּל הָעַמִּים וְהַלְשֵׁנוֹת, כְּלוֹמַר אֲנִי אֶסְבֵּב שִׁיבֹאוּ כָּל הָעַמִּים עִם גּוֹג וּמָגוֹג, - **וּבָאוּ וְרָאוּ אֶת כְּבוֹדִי** - לִמְעַן יֵרָאוּ אֶת כְּבוֹדִי שֶׁאֵתְכַבֵּד בָּהֶם בַּעֲשׂוֹת בָּהֶם נֶקֶם, וְיִכְרִירוּ שִׁבְהֵבֶל נִתְּלוּ [ע"פ רד"ק] ^{טז}: (יט) - **וְשָׁמַתִּי בָהֶם אוֹת** - בְּכָל הַבָּאִים אֲשֵׁים אוֹת, וְזֶהוּ מֵה שֶׁנֶּאֱמַר וְעֵינָיו תִּמְקְנָה בַּחֲזִירָהֶן וְכו' (זכריה יד). - **וְשַׁלַּחְתִּי מֵהֶם פְּלִיטִים** - כִּי רוֹבָם יָמוּתוּ סָבִיב יְרוּשָׁלַם, וּפְלִיטִים מֵהֶם אֲשַׁלַּח לְנַפְשָׁם, לְלֶכֶת - **אֶל הַגּוֹיִם תִּרְשִׁישׁ** - אֶל הָעַמִּים הַיּוֹשְׁבִים בְּתִרְשִׁישׁ - **פּוֹל וְלֹד. מְשָׁכִי קִשְׁתׁ** - הַמְּלַמְּדִים לִירוֹת חֲצִים בְּקִשְׁתׁ וּלְפִי שֶׁהִדְרָךְ לְמִשְׁךְ יֵתֵר הַקִּשְׁתׁ לְמוֹתָחוֹ לִכְן אָמַר מוֹשְׁכִי קִשְׁתׁ. - **תָּבַל וַיִּזְן הָאִיִּים הֶרְחָקִים** - וְאֵל הַיּוֹשְׁבִים בְּהָאִיִּים הֶרְחָקִים. - **אֲשֶׁר לֹא שָׁמְעוּ אֶת שְׁמִיעִי** - אֲשֶׁר לֹא שָׁמְעוּ מֵעוֹלָם שְׁמוֹעַת ה' - **וְלֹא רָאוּ אֶת כְּבוֹדִי** - וּמֵעוֹלָם לֹא רָאוּ כְבוֹד ה'. - **וְהִגִּידוּ אֶת כְּבוֹדִי בְּגוֹיִם** - אֵלֶּה הַפְּלִיטִים אֲשֶׁר בָּהֶם הָאוֹתוֹת, יָבִיאוּ בְּכָל הַמְּקוֹמוֹת הָהֵם, וְיִגִּידוּ אֶת כְּבוֹדִי בֵּין הָעַמִּים, כִּי יֵרָאוּ אֶת הָאוֹתוֹת שֶׁהוֹשֵׁם בָּהֶם [ע"פ רש"י ורד"ק]: (כ) - **וְהִבִּיאוּ אֶת כָּל אֲחֵיהֶם** - בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֶרְחָקִים שֶׁלֹּא עָלוּ עִם אֲחֵיהֶם - **מִכָּל הַגּוֹיִם, מִנְחָה לַיהוָה בְּסוּסִים וּבְרֶכֶב וּבְצַבִּים וּבַפָּרָדִים וּבַכִּרְכָּרוֹת** - אוֹתָם הָאֲמוֹת שִׁיִּשְׂרָאֵל הֵם בְּתוֹכָם, כְּשִׁישְׁמְעוּ הַפֶּלֶא הַגָּדוֹל שֶׁיַּעֲשֶׂה הַמֶּקוֹם בְּמִנְחָה גּוֹג וּמָגוֹג, יָבִיאוּ אֶת יִשְׂרָאֵל בְּסוּסִים וּבְרֶכֶב וְכו' לְמִנְחָה לַה'. - **עַל הַר קָדְשִׁי** - אֶל הַר קָדְשִׁי, וְלִתְּסַפֵּת בָּאוֹר אוֹמַר - **יְרוּשָׁלַם, אָמַר ה'.** **כֹּאֲשֶׁר יָבִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַמִּנְחָה בְּכָלִי טְהוֹר בֵּית ה'.** - כְּמוֹ שֶׁמִּבִּיאִים יִשְׂרָאֵל אֶת הַמִּנְחָה בֵּית ה' בְּכָלִי טְהוֹר, כֵּן יָבִיאוּ הָעַמִּים אֶת יִשְׂרָאֵל בְּכָגִדִּים טְהוֹרִים וְנָאִים, וּבְכִרְכָּבוֹת נָאוֹת וּמִכְבָּדוֹת [ע"פ רד"ק]: (כא) - **וְגַם מֵהֶם - אֶקַּח** - לְהִיּוֹת - **לַכֹּהֲנִים לְלוֹיִם אָמַר ה'.** - מֵאוֹתָם שִׁיְהִיו מִמְשַׁפַּחַת כֹּהֲנֵה וְלוֹיָהּ, עִם כִּי נִשְׁפָּח זָכְרָם, בְּהִיּוֹתָם בְּאָרֶץ רְחוֹקָה וְהִיוּ מִחֲזִיקִים עֲצָמָם בְּחֻזַּק יִשְׂרָאֵל וְלֹא זָכְרוּ שֶׁהֵם כֹּהֲנִים אוֹ לוֹיִם, הִנֵּה לִפְנֵי גְלוֹי הַכֹּל [ע"פ רש"י]: (כב) - **כֹּאֲשֶׁר הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים וְהָאָרֶץ הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה** - בַּיָּמִים הָהֵם. - **עֲמִידִים לִפְנֵי נְאֻם ה'.** - אֲשֶׁר יְהִי עוֹמְדִים וְקִנְיָמִים לִפְנֵי, רוֹצֶה לומר שִׁיְהִיהָ עֲמִידָתָם וְשֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְעוֹלָם עַל יְדֵי, וְלֹא יִכְלוּ עוֹד, כְּקִדְמוֹנִים.

מעין חיים - מוסר, עיונים

^{טז} ובאו וראו את כבודי. נביאים המאחרים, ניבאו על כך יותר בפרטות. יחזקאל בפרק לט'. וזכריה בפרק יד'.

וְעֲצָמוֹתֵיכֶם כִּדְשָׁא תִפְרַחְנָה וְנוֹדְעָה יַד יְהוָה אֶת עֲבָדָיו וְזַעַם אֶת אֵיבָיו: (טו) כִּי הִנֵּה יְהוָה בָּאֵשׁ יָבֹא וְכִסּוּפָה מִרְכַּבְתּוֹ לְהָשִׁיב בַּחֲמָה אָפוּ וּגְעַרְתּוֹ בְּלִהְבֵי אֵשׁ: (טז) כִּי בָאֵשׁ יְהוָה נִשְׁפָּט וּבְחֲרָבוֹ אֶת כָּל בָּשָׂר וְרַבּוֹ תַחְלִי יְהוָה: (יז) הַמִּתְקַדְּשִׁים וְהַמְטַהֲרִים אֶל הַגִּנוֹת אַחֵר אַחַד אֶחָד וְאֶחָד בַּתּוֹךְ אֶכְלִי בָשָׂר תַחֲזִיר וְהַשְׁקֵךְ וְהַעֲכָבֵר יַחֲדוּ יִסְפוּ נְאֻם יְהוָה: (יח) וְאֲנֹכִי מַעֲשִׂיהֶם וּמַחֲשַׁבְתֵּיהֶם בָּאָה לְקַבֵּץ אֶת כָּל הַגּוֹיִם וְהַלְשֵׁנוֹת וּבָאוּ

ה' אֶת עֲבָדָיו - אֲזִי יִדְעוּ עֲבָדָיו כִּחַ גְּבוּרַת ה'. - **וְזַעַם** - גַּם יִדְעוּ הַזַּעַם, אֲשֶׁר זַעַם - **אֶת אוֹיְבָיו** - [ע"פ רד"ק]: (טו) - **כִּי הִנֵּה ה' בָּאֵשׁ יָבֹא** - לְאָבֵד בּוֹ אֶת חֵיל גּוֹג וּמָגוֹג [ע"פ רד"ק]. - **וְכִסּוּפָה** - כְּרוּחַ סוּפָה יָבֹא (עם) - **מִרְכַּבְתּוֹ** - רוֹצֶה לומר יָבֹא בַחֲמָה שְׁפוּכָה. - **לְהָשִׁיב בַּחֲמָה אָפוּ** - לְהָשִׁיב לְצָרָיו גְּמוּל בָּאֵף וּבַחֲמָה רַבָּה. - **וּגְעַרְתּוֹ בְּלִהְבֵי אֵשׁ** - הַגְעָרָה אֲשֶׁר יִגְעַר עֲלֵיהֶם תִּהְיֶה בְּלִהְבוֹת אֵשׁ [?]: (טז) - **כִּי בָאֵשׁ ה' נִשְׁפָּט** - יְהִיָּה מִתּוֹכָם עִמָּהֶם בְּהִכָּאת אֵשׁ - **וּבְחֲרָבוֹ** - יְהִיָּה מִתּוֹכָם - **אֶת כָּל בָּשָׂר וְרַבּוֹ תַחְלִי ה'** - וְיִתְרַבּוּ הַתַּחְלִים אֲשֶׁר יִהְיֶה ה' וְזֶה יַחֲשֵׁב לְכּוֹחַ, כִּי בָּזֶה יוֹדִיעַ שֶׁשָּׁפְעוּ לוֹ [ע"פ רש"י]: (יז) - **הַמִּתְקַדְּשִׁים** - הַמְזַדְמָנִים יַחַד - **וְהַמְטַהֲרִים** - עֲצָמָם לְלֶכֶת אֶל הָעֲבוֹדוֹת זְרוֹת הָעוֹמְדוֹת - **אֶל הַגִּנוֹת. אַחֵר אַחַת בַּתּוֹךְ** - בַּתּוֹךְ סִיעָה אַחֵר סִיעָה אַחֵר שֶׁגִּמְרָה הָרִאשׁוֹנָה אֶת עֲבוֹדָתָהּ, נִכְנָסֶת הַשְּׁנִיָּה בְּאִמְצַע הַגִּנָּה מִקּוֹם מַעֲמַד הָעֲבוֹדָה וְרָה. - **אֶכְלִי** - בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָאוֹכְלִים - **בָּשָׂר תַחֲזִיר וְהַשְׁקֵךְ וְהַעֲכָבֵר, יַחֲדוּ יִסְפוּ נְאֻם ה'.** - כָּלֵם יַחַד יִתְּמוּ מִן הָעוֹלָם [ע"פ רש"י] ^{טז}: (יח) - **וְאֲנֹכִי מַעֲשִׂיהֶם וּמַחֲשַׁבְתֵּיהֶם** - רָצָה לומר וְאֲנֹכִי עִם מַעֲשִׂיהֶם וּמַחֲשַׁבְתֵּיהֶם, כְּלוֹמַר הֵן יִדְעָתִי כָּל מַעֲשִׂיהֶם

מעין חיים - מוסר, עיונים

^{טז} אוכלי בשר החזיר השקך והעכבר. הרב אברבנאל ז"ל כותב שמדובר בעמים נכרים. לכאורה אינו כן, לנכרים הלא מותר לאכול דברים טמאים, למה יענישו על כך. ועוד שהרי בדיוק על שני עוונות אלו טומאת עבודה זרה, וטומאת מאכלות אסורות, דיבר בתחילת פרק סח', ושם הוא על חוטאי ישראל. לפיכך וודאי מסתבר שכאן הוא המשך לשם.

ובאמת בחז"ל מפורש שהפסוק האחרון בפרשה יוצאו וראו מדבר בפושעי ישראל, אותם שבעבור חטאם חרב בית המקדש (גמרא ראש השנה יח'). וברייטא דסדר עולם פרק ג'. ושם מבואר שיש כאלו שנדונים יב' חודש שנאמר מדי חודש כמובא הערה על פסוק כג. ויש שנדונים לעולם שנאמר כי תולעתם לא תכבה). והלא הדברים מתאימים ממש אם חטאי ע"ז שבזמן מנשה, שהרי הכתוב אומר במלכים ב כד 'אך לא שב ה' מחרון אפו הגדול אשר חרה אפו ביהודה על כל הכעסים אשר הכעיסו מנשה, ויאמר ה' גם את יהודה אסיר מעל פני כאשר הסיירות את ישראל ומאסתי את העיר הזאת אשר בחרתי את ירושלים'.

אך באמת הדבר קשה מאד, הרי הפסוקים שבאמצע הפרשה עוסקים בגויים, מה ענין זה לחוטאים שבישראל. ובוודאי זה מה שהביא את המפרשים לפרש את כולה על הנכרים.

אולם נתבונן ונראה, שברפרשה זו אינו מפרש מה הרעות שיהיו לנכרים הרעים לעתיד. כאן מדבר מצד 'כבוד ה' וקידוש שמו, כאשר הוא עושה דין ברשעים' כמו שנאמר (יח) 'ובאו וראו את כבודי' ונאמר (יט) 'ושמתי בהם אות, והגידו את כבודי'. והנה גם כשמסיים את דבריו בענין חוטאי ישראל מדבר על נקודה זו, כמו שנאמר (כד) 'ויצאו וראו'. מעתה מובן הטיב שהענין כולו עוסק בכבוד שם ה'.

בפסוק יז נאמר אוכלי בשר החזיר והשקך. ראה בגמרא בהוריות יא' שאכילת שקך זה להכעיס. וכלשון שרש"י שם 'אוכל דבר שהנפש קצה בהם וודאי להכעיס הוא עושה', וכנ"ל פרק סח' ג'.

ועל כך משיב 'ואנוכי מעשיהם ומחשבותיהם'. שהם מכוונים לחלל שמי. אך בסוף יתקדש שמי. ובמה בעונש של העמים, וגם יתקדש על ידי עונש של אותם מכעיסים בעצמם).

באר החיים על מצודת דוד . ישעיה.

שלז

עֲשֵׂה עֲמָדִים לִפְנֵי נָאם יְהוָה כֵּן יַעֲמֵד זִרְעָכֶם וְשִׁמְכֶם: (כג) וְהָיָה מַדִּי חֹדֶשׁ בְּחֹדְשׁוֹ וּמַדִּי שָׁבַת בְּשַׁבְּתוֹ יָבוֹא כָּל בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֹת לִפְנֵי אָמֵר יְהוָה: (כד) וַיָּצְאוּ וַרְאוּ בַּפִּגְרִי הָאֲנָשִׁים הַפְּשָׁעִים בִּי כִּי תוֹלַעְתָּם לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא תִכָּבֵּה וְהָיוּ דְרָאוֹן לְכָל בָּשָׂר:

- כֵּן יַעֲמֵד - כֵּן יִתְקַים לְעוֹלָם - וְזִרְעָכֶם וְשִׁמְכֶם - כִּי לֹא יִמָּחֶה שֵׁם יִשְׂרָאֵל עַד עוֹלָם [ע"פ רד"ק]: (כג)
- וְהָיָה מַדִּי חֹדֶשׁ - מַתִּי שִׁיְהִיָּה רֹאשׁ חֹדֶשׁ, וְהוֹסִיף לוֹמַר - בְּחֹדֶשׁוֹ - לוֹמַר בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ עֲצֻמוֹ, וְלֹא יַעֲבֹר הַזֶּמֶן וְלֹא לְמַחֲרַת בְּמָקוֹם בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁוֹ, וְכֵן - וּמַדִּי שָׁבַת בְּשַׁבְּתוֹ. יָבוֹא כָּל בָּשָׂר - רוֹצֶה לוֹמַר כָּל בְּנֵי אָדָם אֲפֹלוּ שְׂאֵר הָעַמִּים. - לְהִשְׁתַּחֲוֹת לִפְנֵי - בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ - אָמֵר ה' - [ע"פ רש"י]^{שכה}:
(כד) - וַיָּצְאוּ וַרְאוּ בַּפִּגְרִי הָאֲנָשִׁים הַפְּשָׁעִים בִּי - הָעַמִּים הַבָּאִים לְהִשְׁתַּחֲוֹת לִפְנֵי ה' יָצְאוּ מִירוּשָׁלַיִם לַעֲמֹק יְהוֹשָׁפֶט לְרֹאוֹת בַּפִּגְרִי מַחֲנֶה גוֹג וּמִגּוֹג, שֶׁפָּשְׁעוּ בָּאֵל יִתְבָּרָךְ, וְחִשְׁבוּ לְהַגְלוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל. וְזֶה יְהִיָּה בְּתוֹךְ אוֹתָם שֶׁבַעַה חֲדָשִׁים בְּעוֹד שָׁלָא קָבְרוּ אוֹתָם וַיִּכְמוּ שְׁנֵאֲמֵר וּקְבֹרוֹם וְכו'. שֶׁבַעַה חֲדָשִׁים (יחזקאל לט). - כִּי תוֹלַעְתָּם - הָרִימָה הָאוֹכֵלֶת בָּשָׂר הַהֲרוֹגִים הָהֶם - לֹא תָמוּת, וְאִשָּׁם - וְהָאִשׁ הַבּוֹעֵר בָּהֶם - לֹא תִכָּבֵּה. וְהָיוּ דְרָאוֹן לְכָל בָּשָׂר - פִּגְרֵי מַחֲנֶה גוֹג וּמִגּוֹג יְהִיוּ לְחֶרֶף וּלְבִזְיוֹן בְּעֵינֵי כָּל בָּשָׂר, הַבָּאִים לְהִשְׁתַּחֲוֹת לִפְנֵי ה' [ע"פ רד"ק]:

ברוך רחמנא דסייען

באר החיים על מצודת דוד . ישעיה.

מילואים

דברי רבותינו הנוגעים לפשט הנביא, אשר באו דבריהם בארוכה

הקדמה לכל ספר ישעיה. חלוקת הגאולות שבספר ישעיה

לשון הרמב"ן בספר הגאולה פרק א:

ודע כי כבר היה מעיון המפרשים לומר שזה הספר נחלק לשלוש נבואות.

מתחילתו עד סיפור מפלת סנחריב ענין רובי הנחמות בכללן על נפילת הצורר ההוא ועל גדולת חזקיהו.

וכאשר יצא המעשה ההוא מן הכח אל הפועל כאשר הזכיר (פרק לו א) בפרשת ויהי בארבע עשרה שנה התחיל לנבא על גאולת בבל שכבר גזר גלותה, כמו שנאמר (פרק לו ט) והיו סריסים בהיכל מלך בבל.

והתחיל על הגאולה ההיא (פרק מ א) 'נחמו נחמו עמי', ובאר בפרשיות הבאות אחר כן ענין נבואתו, כמו שאמר באחת מן הפרשיות ההנה (פרק מא כה) העירוני מצפון ויאת. ובאחרת (פרק מג יד) למענכם שלחתי בבלה, ובאחרת מפורש בה, (פרק מה א) כה אמר ה' למשיחו, לכרש אשר החזקתי בימינו, ובאחרת (פרק מח כ) צאו מבבל ובואו מכשדים.

וכן פירש הנביא מי הם הגאולים, כמו שאמר (פרק מח א) שמעו זאת בית יעקב הנקראים בשם ישראל וממי יהודה יצאו. ולא תמצא בפרשיות האלה זכר לאפרים ולשבטי שראל רק ליהודה לבדו, זולתי בפסוק (מה כה) בה' יצדקו ויתהללו כל זרע ישראל. ורצונו לומר שיצדיקו עליהן את הדין, ויתהללו בו לאמר גם אנחנו נגאל.

וכן אמר הנביא על עצמו בפרשת (פרק מט ה) ועתה ה' יוצרי מבטן לעבד לו, נקל מהיותך לי עבד להקים שבטי יעקב ונצורי ישראל להשיב. וזה (מתיחס) לנבואותיו בכלל שהתנבא על כולם. ואשר נאמר שם (מט יב) הנה אלה מרחוק יבואו והנה אלה מארץ צפון ואלה מים ואלה מארץ סינים (שמשמעו לכאורה גם על ה'י שבטים), גם זה רמז לשבטי יהודה ובנימין שגלו לבבל, גם למצרים כי ארץ סינים תקרא ארץ מצרים, כמו שכתוב (יחזקאל ל טו) סין מעוז מצרים. וכתוב (שם) ונתתי אש במצריםחול תחול סין, ונא תהיה להבקע. וכן אמר התרגום (ישעיה מד יב) ארעא דדרומא והיא מצרים דרומת לארץ ישראל (המלבי"ם בפרק מט א כותב שמפרק מט, כבר אינו מדבר על בבל, ומדבר גם על שאר השבטים).

והשלים ענין הגאולה הזאת (בפרק נא יא) כאשר השלים בסוף הנחמות הראשונות שבדבר חזקיהו (בפרק לה י) ופדויו ה' ישוּבון ובאו ציון ברנה.

והנבואה השלישית התחיל גם כן בדומה לתחילתו על נבואה השניה, שם (בפרק מ א) נאמר נחמו נחמו עמי. ובזה אמר (פרק נא יב) אנכי אנכי הו מנחמכם. כלומר מנחמאתכם מן הגלות השלישית כאשר ניחמתי אתכם מן השנית.

ומן המקום הזה והלאה לא תמצא בדבר יעיהו זכר לבבל, וזאת ראייה גמורה לכל מודה אמת, בהתמדתו שם אשור, וזכרו בבל ופירש בראשונות, ולא הזכירם מעתה. גם לא זכר אומה ולשון, רק אדום לבדו בפרשת (פרק סג א) מי זה בא מאדום. ושם נאמר פורה דרכתי חבדי ומעמים אין איש אתי. רמז כי לא ישלח בהם מלכות אחרת ובאפס יד ישרו.

עוד כתב בענין זה בפרק ב:

ואולם מציאתי לחכמים קשר צריכים אנחנו להתיר אותו. אמרו בהגדת חלק (סנהדרין צד' א') בקש הקב"ה לעשות חזקיהו משיח וסנחריב גוג ומגוג, וזה ענין פלא. וכאשר עיינתיו בו ראיתיו מקיים דברים הרבה.

כי כן תמצא אותם זכרונם לברכה שהם פורשים תמיד הכתובים האמורים בחזקיה, לעתיד (וזה לכאורה לא כדברי הרמב"ן האמורים לעיל, כי כפי שחילק את ספר ישעיה, הרי עד פרק לו מדבר על ישועת חזקיה מסנחריב מלך אשור). ואומרים בהם תדיר עתיד הקב"ה, ואמרו ר' יוסי הגלילי אומר אף שמו של משיח נקרא שלום שנאמר אבי עד שר שלום.

ולכן נראה כי אצלם כל הפרשיות האלה אשר בהן הנחמות הגדולות נאמרו לנביא על צד העתיד לישראל ולזרע דוד שהוא מלכם לעולם, ועל צד התנאי היה הכוונה בחזקיהו המלך, כי אם היו ישראל וחזקיהו המלך חוזרים בתשובה שלימה, היה מביא אותם, ואומות העולם שרובם (היו) עם סנחריב בדין העתיד, ומאבד אלו מפני אלו. אך כאשר הגיע הזמן ולא נגמרה זכותם, אולי גם כן לא נתמלאה סאתם של אלו, ונתן עליהם הדין להאריך להם עוד, בטל תנאי חזקיהו, ונשארו הטובות והנחמות ההם על מלך המשיח תחתיו מבניו, ונתקיימו מקצתם עמו ועם דורו, כפי הראוי להם. עד כאן לשון הרמב"ן.

מעיון חיים – מוסר, עיונים

^{שכה} והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו. יש לעיין האם כתוב כאן שיהיה מצוה של 'עליה לרגל' כל חודש ושבת, והלאה המצווה מהתורה הוא רק בג' רגלים.

חז"ל מבארים זאת במשנה (עדיות סוף פרק ב') והוא מאמר רבי עקיבא, 'משפט רשעים בגיהנם יב' חודש שנאמר והיה מדי חודש בחדשו'. מבאר הראב"ד בפירושו, שהכוונה בחדשו אותו חודש שהתחיל, כגון אם התחיל בניסן יגמר בניסן. או אם התחיל בתשרי יגמר בתשרי, ובחדשים אלו הוא באמת זמן עליה לרגל. רבי יוחנן בן נורי אומר מן הפסח ועד העצרת שנאמר מדי שבת בשבתו. שאותם ימים נספרים בשבועות. הנה מבואר במשנה שאכן מדובר רק בחשתחוייה ברגלים.

באר החיים על מצודת דוד . ישעיה.

שלט

לעניותין נראה, לפי דברי הרמב"ן אלו. כי גם החלק השני שבספר ישעיה, חלק ממה שנאמר בו, לא התקיים בימי גאולת בבל. אף שלפי סדר הכתובים היה יכול להתקיים בו, אם היו ראויים לגאולה השלימה, כמו שכתב הרמב"ן לגבי חלק הראשון שבספר ישעיה.

כי לומר שכוונת הרמב"ן כפשוטו שמפרק מ' עד נא' התקיים הכל בימי כורש ובית שני, קשה מאד. ואתה הקורא תסכים עמדי כאשר אני אראה לענין פסוקים, שנראה כי וודאי לא התקיימו.

א' וקוי ה' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים, ירוצו ולא ייגעו וגוי' (מ לא), ב' תולעת יעקב, הנה שמתיד למורג חרוץ, תדוש הרים (מא טו) הלא כורש ניצח במלחמות גאולת ולא ישראל. ג' פרשת הן עבדי, משפט לגויים יוציא, קנה רצוץ לא ישוב, ולתורתו איים ייחלו (מב א-ד). ד' תשועת עולמים (מה יז), זאת יש ליישב ולומר שרק בסיום דברי אותה נבואה הזכיר גם את העתיד אבל אינו עיקר דברי הנביא שם. ה' כי עתה תצרי מיושב (מט יט) ויש ליישב שהתקיים ריבוי עצום מאד בסוף בית שני, כמבואר בפסחים סד. ובגיטין סב. וגם אצוק רוחי על זרעך (מד ג) יכול להתפרש לא על נבואה, אלא על רוח ישועה ועוז לענין ריבוי העם, וכמשי"כ שם אבן עזרא. ו' והביאו בניך בחוץ, והיו מלכים אומניך אפים ארץ ישתחו לך (מט כג). האם היה להם כ"כ כבוד [אמנם בגמרא אמרו שהתקיים ב.]. ויש מדברה כעדן (נא ג) אמנם גם שם נדחק אבן עזרא ופירש שהוא משל על הריבוי. ז' אלי איים יקוו וגוי' (נא ה). גם הפסוק אפתח על שפיים נהרות (מא יח) קשה לו ליישבו. וראה באמונות ודעות לרס"ג איך ביאר את פרק מ' כולו על הגאולה השלימה, וברור שם שכוונתו לפשט.

יעויין בשטה מקובצת במנחות .. ראויים היו בימי עזרא לקיים מילואים שניבא יחזקאל לעתיד, כלומר שתהיה הגאולה השלימה עם בנין הבית השני. וכן מוכח בנבואת זכריה כמו שביארנו שם.

נמצא. שמתחילת הספר עד פרק לט' מדבר על ההצלה מסנחריב, וכולל בו דברים של הגאולה העתידה.

מפרק מ' עד נא' יא' מדבר על גאולת בבל, וכולל בו דברים של הגאולה העתידה.

משם עד הסוף מדבר רק על הגאולה העתידה.

לפרק כא: רבינו בחיי בספרו ספר הקמח

וכן מצינו ישעיה ע"ה שהמשיל הגאולה לבקר שנא' (שם כא) משא דומה אלי קורא משעיר וגוי', אמר שומר אתא בוקר וגם לילה וגוי', כנה מלכות ארם בלשון דומה לפי שישאל שריוין בגלות בינם ואין גולה את אזנם קיצם וזמנם, וקרא הכתוב בלשון ארם דומה, ואפשר לומר שקראה דומה שכל הגלויות שגלו יישראל נתגלה הקץ שלהן והיו יודעים זמן כל אחד ואחד אבל הגלות הזה של ארם אין מי שמגלה זה הקץ, ועוד נקרא דומה לטעם אחר לפי שארבע מלכויות נמשלים לארבע חיות וכל הנביאים יחדיו מזכירין כל החיות בשם חוץ מן החיה הרביעית שלא יזכירוה בשמה לעולם כי כן עשה דניאל הזכיר כל חיה וחיה חוץ מזו שאמר (דניאל ז) ואורו חיורא רבעיאה דחילא ואימתני תקיפא יתירא ושנוי די פרזל לה רברבן אכלא ומדקא ושארא ברגלה רפסה האריך בסיפור תקפה וממשלתה ולא מצינו מי שיזכיר אותה בפירוש כי אם אסף שאמר (תהלים ע) יכרסמה חזיר מיער. והעיי' התלויה כי כן הם עובדי הטלה וגילה לנו בכתוב הזה על שם החיה בפירושו על עבודתה ועל בית ממשלתה שהוא ארם ברמו (ישעיה כא) אלי קורא משעיר. אומר הנביא אלי קורא ישראל מדחקו של שעיר מגלות שעיר שדומה ללילה ושואלים אותי שומר מה מלילה מה יהא בסוף הלילה בסוף גלות ארם שדומה ללילה כמו הצופה הזה שעומד על משמרתו והוא שומר והבריות שואלים אותו כמה חלקים עברו מן הלילה וכמה משמרות עתידות לבא מן הלילה או אם הוא קרוב ליום. כך היו שואלים לנביא אתה שומר, כאמרו (חבקוק ב) על משמרתי אעמודה ואתיצבה על מצפה ואצפה לראות מה ידבר בי ומה אשיב על תוכחתי, אמרו לנו מה השיבך הקב"ה על מלכות ארם זהו שאמר מה מלילה ואחר כך אמר שומר מה מליל הקב"ה נקרא שומר ישראל שנא' הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל. וביאור הכתוב שומר ישראל מה מליל על פרוגות ארם עד מתי נמשך יודיענו מתי קצו, והנביא משיבם אתא בקר על שאתם שואלים אותי מדת הלילה כמה משמרות עברו, קרוב הוא לפני הבקר, כל' קרובה הישועה לבא אתא בקר כבר עבר גלות בבל שדומה ליום ועל שלא עמד אלא שבעים כנהו ליום וגם לילה גם גלות ארם שדומה ללילה כבר עברו שניהם ומי מעכב שאין אנו נגאלים אין שום דבר מעכב אלא תשובה, אם תבעיון בעיו כלומר אם אתם מבקשים להגאל בקשו רחמים לפניו ושובו מן הגלויות ובאו לירושלים, למדנו הכתוב בכאן שהגאולה תלויה בתשובה :

באר החיים על מצודת דוד . ישעיה.

שמ

משא גיא חזיון מה לך איפוא כי עלית כלך לגגות תשואות מלאה עיר הומיה קריה עליזה חלליך לא חללי חרב ולא מתי מלחמה (ישעיה כב). ישעיה ע"ה התנבא בכאן על חורבן ירושלים והיה מאשים לישראל על שהיו משתדלים בכל כחם להכין כלי מלחמה כדי להשגב מן האויבים הבאים להלחם עליה ולא היו מכינים עצמם לתשובה ומעייט לפי שעם התשובה היו יכולין להשגב מבלתי כלי מלחמה שבעולם ואינם יכולין להנצל מבלתי תשובה ועיי"כ התנבא עליה פורענות, ואמר משא גיא חזיון קרא לירושלים בקעה לשון שפלות. וידוע כי ירושלים גבוהה מכל הארצות וקראה הכתוב הר וצואר, הר דכתיב (שם ב) לכו ונעלה אל הר ה', ובפרשה זו כתיב ושוע אל ההר, וצואר דכתיב (שה"ש ד) כמגדל דוד צוארך. ודרשו ז"ל מה צואר נתון בגבהו של אדם אף בהמ"ק נתון בגבהו של עולם אבל עכשיו שנתנבא עליה חורבן קראה שפלה להורות כי תפול ממעלתה ותחזור שפלה תחת היותה גבוהה מאיגרא רמא לבירא עמיקתא. וכענין שכתוב (במדבר כא) ומבמות הגיא, ובדמיון זה המשיל את ישראל לככבים הוא שכתוב (דברים א) והנכם היום ככבי השמים לרוב. והמשילים גיי"כ לעפר שנא' (בראשית כח) והיה זרעך כעפר הארץ ללמדך כשהם עולים עולים עד לככבים וכשהם יורדין יורדין עד עפר. מה לך איפוא כי עלית כלך לגגות דרך בני המדינה כשבאים במצור מתאספים לבתים ועולים לגגות ועולים למגדלים להשגב מן האויבים עליהם, ואמר הנביא כנגד ירושלים מה לך עתה שנאספת אל הבתים ועלית אל הגגות מפני מה היה זה מפני עונך והלא אתמול תשואות מלאה עיר הומיה קריה עליזה חלליך לא חללי חרב ולא מתי מלחמה, כי לא יצאו לעיר להלחם עם אויביהם אלו נאספו אל העיר ומתו בתוכה ברעב והנה אינם מתי חרב אלא חללי מלחמה וכענין שכתוב (איכה ד) טובים היו חללי חרב מחללי רעב ומספר נבואתו והולך (ישעיה כב) כל קציניך נדדו יחד מקשת אוסרו (שם) עיי"כ אמרתי שנו מני אמרר בבכי כי יום החומה ומבוכה וגוי'

ועילים נשא אשפה, ויהי מבחר עמקיך, ויגל את מסך יהודה, ותבט ביום ההוא אל נשק בית היער. פי' גלה האויב מסך יהודה שהיו סבורין שלא תבא עליהם רעת האויב מפני בהמ"ק שהיה בנחלתם והנה בא האויב בעוונתם על המסך שלהם. ותבט כנגד עם ירושלים וכנגד המלך אמר האויב בא עליך הבטת אל נשק בית יער הלבנון שנתן שם שלמה מגנים ונתת עיניך בהם להביאם לירושלים כלומר הכינות עצמן למלחמה ולא לתשובה ומעייט כלומר הבטת היתה אל הנשק ולא אל האל (שם) כמו שנא' ולא הבטתם. (שם) ואת בקיעי עיר דוד ראיתם כי רבו ותקבצו את מי הברכה העליונה, פי' עשו בציון שהיא עיר דוד הכנות להיותם מגלגלין כל המימות למקום אחד כדי שיעשו מהן הטיט לבנין החומה. (שם) ואת בתי ירושלים ספרתם ותתצו הבתים לבצר החומה, פירוש עשו גיי"כ הכנות לקחת אבנים בנתיצת הבתים היתרות הנמצאות בעיר. ומקוה עשיתם בין החומותים למי הברכה הישנה ולא הבטתם אל עושיה שהיה לכם לחזור בתשובה והיא תצילכם יותר מכל ההכנות שעשיתם. כן פירש החכם רבי דוד ז"ל. והזכיר אחרי כן גיי"כ (שם) ויקרא ה' צבאות לבכי ולמספד ולקרחה ולחגור שק. ענין ויקרא גזר כענין הכתוב ויקרא ה' לרעב כי לולא שנגזר חרבן בהמ"ק מן השמים לא היו האויבים יכולין לו. וכן הכתוב אומר (איכה א) ממרום שלח אש בעצמותי וירדנה, ובמדרש איכה אמרה ירושלים לבת בבל אלו ממרום לא עשו בי מלחמה את יכולה להלחם בי. אלא ממרום לא שלחו בי אש את היית יכולה לי, אלא אריא קטילא קטלת קרתא יקידתא יקידת קמחא טחינא טחנת שנא' (ישעיה מז) קחי רחים וטחני קמח וטחני חטים לא נאמר אלא וטחני קמח, והו' ששינוי ביי"ז בתמוז הבקעה העיר כלי' מעצמה בגזרת שמים ועיי"כ אחז לשון הבקעה וכן לשון הכתוב (מלכים ב כה) ותבקע העיר, ומצינו שהמלכים לא היה בהם כח לכבשה אלא היו יראים ונרעדים להתקרב אליה ואין שום אומה מאומות העולם יכולה בירושלים שתבוא במצור לעולם ושתשלוט בה יד צר ואויב. וכן מצינו במדרש

לפרק כג: בירור בענין צור העיר המעטירה (לפי הנראה לענ"ד).

ביחזקאל פרק כו' נאמר שצור תחרב ולא תבנה ואכן כך היה. אמנם אחרי מעט זמן חזרו בני צור, ובנו עיר בשם צור, צור החדשה לא היתה באותו אי, אלא באי אחר הסמוך יותר לצידון, וסמוך מאד ליבשה, וקראוהו על שם צור (המלבי"ם ביחזקאל פכ"ו יד', כתב שידוע שלא נבנתה השניה באותו אי). אלכסנדר מוקדון כבש אותה בדרך מיוחדת, הוא מילא עפר בינה לבין היבשה עד שנעשתה חלק מהישוב (מלבי"ם זכריה ט ג. שהרי זכריה ניבא בתחלת בית שני, עשרות שנים אחרי מות נבוכדנצר. ואילו בנבואת יחזקאל משמע שלא תיבנה אחרי שיחריבה נבוכדנצר. אלא ברור כאמור שצור השניה לא היתה במקום הראשונה. גם הרב אברבנאל כותב צור זו נטבעה בים ונראים יסודיה ובניניה מרחוק, והיא נקראת אצל הגויים טירו).

צור הזו השנית, קיימת עד היום בשם צור. והיא עיר גדולה צפונה מחיפה ועכו שבארץ ישראל (כלל המדינה שם, נקראת כיום לבנון), היא עיר נמל על חוף הים הגדול, והיא בולטת אל הים, ומוקפת בגי' צדדים בים.

ידעת העיר צור נוגעת להלכה למעשה לענין דיני סוריא. וכלהין.

ישנם קצת דינים של ארץ ישראל הנוהגים בסוריא. דוד המלך עליו השלום כבש אותה, והיא נקראת כיבוש יחיד (גיטין ח).

סוריא - בהגדרתה לענין הלכות התלויות בארץ, היא כוללת את דמשק, ארם צובא, חלעב ועוד, מן בבל במזרחא ועד הים הגדול במערבה, והיא בצפון ארץ ישראל (רש"י גיטין ח. רמב"ם הלכות תרומות פרק א הלכה ט).

לפרק כב: רבינו בחיי בספרו כד הקמח (אבל א):

באר החיים על מצודת דוד . ישעיה.

שמא

לכאורה לפי הגדרה זו, הרי איי הים אינם כלולים בסוריא. אם כן צור הראשונה שהיתה בלב ים בוודאי אינה כדין סוריא. גם צור השניה הלא לא היתה מחוברת לישוב בימי דוד ושלמה כאמור, ואיך יהיה בה דין סוריא.

לפי זה הרמב"ם בהלכות קידוש החודש פרק ה' הי"א צריכים ביאור, שם כותב שצור היא מסוריא.

אבל חכם אחד העירני, שידוע שצור השניה, טרם שכבשה אלכסנדר, היתה שני חלקים, אחד בארץ, ואחד כנגדה בים, שהוא היה המבצר. ואם כן שמא מה שכתב הרמב"ם שצור הוא מסוריא, הכוונה רק לחלק של צור שהיה מחובר ליישוב בימי דוד המלך. ולא על החלק שהתחבר יותר מאוחר.

בספר כפתור ופרח טען על הרמב"ם שצור היא תוך גבולי ארץ ישראל, שכן מוזכרת בנחלת הארץ, והוא צור המעטירה.

אבל יש להשיב, שזה ברור שמבצר צור המוזכר ביהושע בנחלת אשר, ובשמואל ב כד, שהיא מארץ ישראל אינה צור הגדולה. וראיה לכך, הרי בשמואל שם, מוכח שבצור ישבו בני ישראל. וכן בשופטים א' לא הוזכרה 'מבצר צור' בין הערים שאשר לא הוריש מנחלתו, הרי שהיתה מבצר צור כבושה ביד ישראל. ואיך יתכן והרי נאמר שחירם היה מלך צור בימי דוד ושלמה. ועבדיו הם אלו שישבו שם. אלא ודאי מבצר צור מקום אחר הוא, ואינה צור המעטירה האמורה בישעיה (ועיין מה שכתב על כך הכפתור ופרח בעצמו).

אמנם עדיין יתכן לפי זה שמבצר צור היא הצור השניה שכבשה אלכסנדר וחירם מלך בצור הראשונה. ובצור השניה היו בני ישראל מימים ימימה. ורק אחרי כן התיישבו בה הגויים בני העם צור. וא"כ צור הזו השניה, דינה כארץ ישראל שהיא מבצר צור.

אבל לפי מה שהביא המלבי"ם שצור שכבשה אלכסנדר היתה צור חדשה שנבנית אחרי חורבן הראשונה. נמצא שאיננה צור האמורה ביהושע, יהרי יהושע היה יותר מתשע מאות שנה לפני אלכסנדר מוקדון.

וכן תראה בספר אדמת קודש בציור הסמוך לדרך ק', ובדבריו קודם לכן. וכן תראה בציור שבסוף ספר יסוד ושורש העבודה, בשניהם מתבאר. כי צידון ומבצר צור של נחלת שבט אשר, הם באמצע הארץ ואינם שייכים כלל לצור וצידון ערי החוף הידועים.

ואשר לפי זה נמצא ששלושה צור ישנם וכל אחד דינו שונה. א' מבצר צור לו יש דין ארץ ישראל, ויתכן שאינו על החוף כלל. ב' צור שכבשה אלכסנדר מוקדון, כולה או חציה דינה כסוריא כפי דברי הרמב"ם, ויתכן שזו צור של ימינו. והיא יושבת על חוף הים. ג' צור המעטירה שהיתה בלב ים, היא חוצה לארץ, והיא חריבה היום.

בספר דרך אמונה ח"ב, תרומות פ"א ציון ההלכה ס"ק קעה', מוכיח גם כן שצור האמור בישעיה ויחזקאל, אינה צור שהיה בימי חז"ל ושל ימינו (וכמו שהוכחנו מן הכתובים).

לפרק כח: לשון רבינו בחיי בספרו כד הקמח (שנאת חנם):

ומצינו ישעיה ע"ה שהיה מוכיח לישראל בענין זה, ומביא להם ראייה מן החרیשה והזריעה וההשקאה הוא שאמר (ישעיה כח) הכל היום החורש לזרוע וכו'. יאמר וכי החורש על מנת לזרוע לעולם יהיה חורש א"כ מה יועיל, והנביאים המוכיחים אתכם לעולם יוכיחו ולא יועילו במכוונתם וכי לעולם לא יזרע חרישה אלא שיחרוש לעולם יפתח האדמה באתים ובכלי המחרשה. וישדד לשון עבודת השדה (שם) הלא אם שוה פניה הלא זה דרך החורש כיון שחרש משוה פני האדמה ואח"כ זורע (שם) והפיץ קצח מין אוכל הוא. ושם חטה שורה ואם בא לזרוע תבואה כך היה מנהגם זורע חטים באמצע החרישה והשעורים זורע סביב להם לסימן, והכסמת זורע על כל גבול השדה ומצדדיו, חטה שורה לשון שורה וגדולה זורעה באמצע ונראית שורה על הכסמת והשעורה, ויסרו למשפט כל מין ומין זורע במשפט וכפי המנהג, מכאן ואילך אלהיו יורנו לשון יורה ומלקוש, כלומר אחר שאדם עושה את שלו מה שבידו אף הקב"ה עושה את שלו שנותן המטר בעתו והרזה את הארץ והולידה והצמיחה, כי לא בחרץ יודש קצח וכאשר יגיע זמן בישול התבואה והגיע זמן הקציר דשין אותה ומכניסין אותה לגורן ולא ממוגר חרוץ דשין את הקצח כי די במטה וזהו כי במטה יחבט קצח וכמון בשבט, לפי שזרע נוח לצאת מתוך קשין שלו, וגם לא אופן עגלה על כמון יוכיב כי די בשבט וזהו וכמון בשבט, לחם יודק אבל את מי דשין בדברים קשין את הלחם של תבואה לפי שאין זרעה נוח לצאת ואינה נוחה ליחבט, והלחם הזה לא לנצח כותשין עליו וכשמסבבין עליו אפני עגלה לדוקו ולדושו אפי' הגלגל הומם ומשבר ופרשיו כלו' וכן שאר כלי העגלה המפרשים את התבואה לא ידוקנו האופן אלא החרוץ, ועיקר המליצה הזאת ליחבט כדי להראותם רמזים בדרך משל מופלא ומכוסה כי כאשר הכמון והקצח אין מכבידין עליהם במדושה גדולה לפי שנחבטין בנקלה כך ארץ הייתם ממחרין לקבל התוכחת ועול התורה כתבואה הקשה לדוש ואין הזרע יכול לצאת לא בשבט ולא במטה ולא באופן עגלה כי אם בחרוץ ועל כן יכביד הקב"ה עליכם עול האומות הדומים למורג חרוץ חדש המדיק ודש את הכל ועול זה שהמשילו לחרוץ הוא עול סנחרב מלך אשור, ומתוך המשל שהוא אומר כי לא לנצח אדוש ידושונו אנו למדין רחמי השמיית על ישראל הפרורענות כי כשם שאין דישת ודיקת הלחם לנצח בחרוץ ויש לאותה דישת תכלית כאשר הזרע מתפרש מתוך הקשין כך אין דישת האומות ועול שלהם על ישראל לנצח כי יש לו תכלית, וזהו לשון כי לא לנצח אדוש ידושונו כלשון (שם) לא לנצח יריב ולא לעולם יטור. וכשם שהדישה כלה כך השעבוד כלה וחציו כליו וישראל אינם כלן כך פירש רבינו שלמה בענין הפרשה הזאת ובביאור המליצה והמשל.

באר החיים על מצודת דוד . ישעיה.

שמב

עוד יש בכלל המשל הזה ובפנימיותו רמז כנגד סנחרב מלך אשור כי מפני שהוא היה חושב לבוא כנגד ירושלים והיה מתפאר כנגדה הודיע הנביא כי מעלתו עתידה שתשתנה לא תעמוד על תכונה אחת לעולם כשם שהזמן משתנה מחרישה לזריעה ואין החורש על מנת לזרוע חורש לעולם אלא הוא זורע אחרי חרישה וזמן הזריעה משתנה לזמן הדישה ומן הדישה לטחינה, כן סנחרב מלך אשור ישתנה עליו הזמן ולא יגיע לזמן הטחינה אף כי שיאכל מן הלחם ועל זה אמר (ישעיה כח) והמס לגלגל עגלתו ופרשיו לא ידוקנו ופרשיו ממש כלומר מרכבותיו וסוסיו, ואמר לא ידוקנו כלומר מה שדש לא יעשנו דק כלומר לא יגיע לטחינה. עוד יש בכלל המשל הזה המוטלא התעוררות על התורה ועל המצות שהיו ישראל מתרשלים בהם. וכל הנסים שנעשו לישראל במצרים ועל הים ובמדבר המשילים לחרשה וכשם שהחורש לא יחרוש לעולם כן האותות והמופתים לא יעשו בכל הזמנים, ועי"ז אמר (שם כח) הכל היום יחרש החורש לזרוע, ומה שאמר יפתח וישדד אדמתו ירמוז על נקיון ישראל מעי"ז כענין העגל ובעל פעור, ולשון אדמתו כאלו אמר אומתו. הלא אם שוה פניה ראויים הם כל ישראל שיהיו שוים כלם בעבודת השם יתעלה ושיקבלו עליהם עול מצות. (שם) והפיץ קצח אלו מצות קלות שבמצות עשה, וכמון יזרוק אלו מצות קלות שבמצות לא תעשה, (שם) ושם חטה שורה אלו מצות חמורות שבמצות עשה, ושעורה נסמן אלו מצות חמורות שבמצות לא תעשה, (שם) וכוסמת גבולתו אלו הגדרים והסייגים של תורה, (שם) ויסרו למשפט אלהיו יורנו, ומה יורה אותו כי לא בחרוץ יודש קצח כלומר הקב"ה מלמדו, ואופן עגלה על כמון יוסב אלו המצות שטרחם קל, לחם יודק אלו המצות שטרחם מרובה, (שם) גם זאת מעם ה' צבאות יצאה הפליא עצה הגדיל תושיה מפני שיש בענין המשל הזה עצה נפלאה לישראל שיש להן לקבל תוכחת ויש בו התעוררות גם כן שיהיו נצלים מכף מלך אשור כי יאבד הוא וכל חילותיו ולא יגיע לזמן הטחינה לכך אמר הפליא עצה, ומפני שיש בכלל המשל גם כן רמז על התורה ועל המצות לכך אמר הגדיל תושיה. והמשיל

המצות לזרע הארץ שהם מזונות העולם ויש בקצתן רפואה לגוף כן התורה והמצות הן מזון הנפש ויש בקיומן אריכות ימים נמצאת למד שעיקר הכל התוכחת:

לפרק לג: לשון רבינו בחיי בספר כד הקמח (חתן בבית הכנסת):

מלך ביפיו תחזינה ענינך תראינה ארץ מרחקים (ישעיה לג). כתוב הזה הזכירו ישעיה ע"ה על שכר הצדיקים שהם מעותדין ליהנות מזיו השכינה, וכונתו במליצת הפרשה כי עבודת השי"י והקבלת פני שכניה דבר קרוב הוא מאד אצל האדם וכן אדם איפשר לו שישגי זה אם ירצה, אע"פ שהוא דבר רחוק אצל הרשעים ותכבד העבודה עליהם והיא אצל טבעם כדבר הנמנע מלהשיג ועל כן הנביא הוא מפרסם קלונם ומודיע דבריהם לכל מה שהם אומרים על ענין העבודה, והוא שהזכיר למעלה (שם) פחדו בציון חטאים אחזה רעהה חנפים מי יגור לנו אש אוכלה מי יגור לנו מוקדי עולם. יאמר אלה דברי החטאים והחנפים שאומרים מי יגור לנו אש אוכלה כלומר מי משלנו שיוכל לדור בציון עם הקב"ה שהוא אש אוכלה ויוכל לעבד עבודתו ולקיים מצותיו ומי יוכל לדור במקום המובח שהוא מוקדי עולם שכתוב בו (ויקרא ו) אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה, והוקב"ה משיבם (ישעיה לג) הולך צדקות ודובר מישרים מואס בבצע מעשקות נוער כפיו מתמוך בשוחד אוטם אזנו משמוע דמים עוצם עיניו מראות ברע. והוא מרומים ישכון מצדות סלעים משגבו לחמו נתן מימיו נאמנים, מלך ביפיו תחזינה ענינך תראינה ארץ מרחקים הוא מרומים ישכון, כלומר הוא שיוכל לשכון בציון שנקרא מלך שנאמר (ירמיה לא) ובאו ורנוה ברמיה ציון, וכתוב (ישעיה לג) כי שוכן מרום מלא ציון משפט וצדקה. מלך ביפיו הוא הזוכה לדור שם ולראות המלך ביופיו, ולפי שהרשעים ההם שקראם חטאים וחנפים קראו להקב"ה אש אוכלה על שם מניעת העבודה אצלם ועל שהם מתרחקים ממנו יתעלה כמתרחק מאש אוכלה שלא ישרף, ומפני זה יקראנו הנביא מלך ביפיו לומר שאין העבודה קשה ונמנעה אבל היא קלה ואפשרית יוכל העובד להתקרב אליו לראותו בעין השכל וישמח ויהנה בראייתו באדם ששמח ונהנה בראיית המלך ביפיו וזהו שקראו מלך ביופיו. ומה שאמר תראינה ארץ מרחקים כלומר תראה עונש אותם החטאים והחנפים שהעבודה קשה עליהם ונמנעת בעיניהם ולשון תראינה כלשון (תהלים צא) ושלומת רשעים תראה. וכן תרגם יונתן מלך ביפיו תחזינה ענינך וגו' יתיקר שכנית מלך מלכיא בתושבחתיה יחזיין ענינך תסתכל ותחזי בנחת תרע גיהנם:

ובמדרש פחדו בציון חטאים וכו'. אמר ר' יהודה בר סימון משל למה הדבר דומה לליסטים שמרד במלך אמר המלך בר סימוןפסו חריני נותן לו פרקופי עמד אחד ותפסו אמר המלך ושמרו שניהם עד הבקר, והיה זה מתפחד וזה מתפחד זה מתפחד ואומר באי זה דין אותי המלך וזה מתפחד ואומר איזה פרקופי יתן לי המלך. כך לעתיד לבא ישראל מתפחדים ואומות העולם מתפחדים. או"ה מתפחדים פחדו בציון חטאים. ישראל מתפחדים (הושע ג) ופחדו אל ה' ואל טובו. מי יגור לנו אש אוכלה זה הקב"ה מוקדי עולם אלו המלאכים והשרפים. אמר רבי יהודה בר סימון למה הוא קורא אותם מוקדי עולם שאילו ניתן להם רשות היו שורפין כל העולם כולו על יושביו בשעה קלה. הולך צדקות זה אברהם שנאמר (בראשית יח) ושמרו דרך ה' לעשות צדקה וגו'. ודובר מישרים (שיר השירים א) מישרים אהבך. מואס בבצע מעשקות (בראשית יד) אם מחוט ועד שרוך נעל. נוער כפיו מתמוך בשחד (שם) הרימותי ידי אל ה'. הוא מרומים ישכון ר' יהודה בר' סימון אומר העלה אותו למעלה מכיפת חרקו ואמר לו הבט אל השמימה אין אומרים הבט אלא מלמעלה למטה. מצדות סלעים משגבו עניי כבוד. לחמו נתן (שם יח) ואקחה פת לחם. מימיו נאמנים (שם) יוקח נא מעט מים. מלך ביפיו וגו'. (שם) וירא אליו ה'. דעת המפרשים

באר החיים על מצודת דוד . ישעיה.

שמד

שהפרשה הזאת עתידה והכתוב הזה נאמר על המלך המשיח. והאמנם שיש בכתוב הזה רמז לכל משכיל בלשון מלך וארץ שהפרשה הזאת עתידה ולא נתקיימה לעולם לא בבית ראשון ולא בבית שני, לא נתקיימה בבית ראשון שאע"פ ששרתה שם שכינה היה הוסעו יתדותיו וניתקו כל חבליו בל ינתקו, ואין צריך לומר בבית שני שלא שרתה שם שכינה ולא נתקיים בו פסוק זה. וכבר ידעת כי ישעיה המתנבא נבואה זו לעתיד בדורו של הזקיה היה בבית ראשון וה' שם היה והנה הוא מתנבא לעתיד על כן הענין מוכרח שהפרשה הזו היא נבואה שלא עברה והיא עתידה והמלך והארץ שהזכיר הוא האור והכבוד שהתנבא בסוף ספרו שאמר (ישעיה ס) קומי אורי כי בא אורך, ולכך הזכיר בכתוב שאחריו כי אם שם אדיר ה' לנו. רמז על מה שאמר הוא ובית דינו. ופירש עוד בכתוב שאחריו כי ה' שופטנו ה' מחוקקנו ה' מלכנו הוא יושענו. ומה שאמר בפרשה הסמוכה לה יותר הוא שאמר כי נטשו חבלך זה 1

נאמר על ארם הרשעה וכן בפרשה שלאחריה הוא שאמר (שם) כי זבח לה' בבצרה גדול בטבח בארץ אדום. ואמר וירדו ראמים עמם ודרשו רז"ל אלו ארמיים. ובסוף הפרשה הזכיר לא יהיה שם אריה ופרץ חיות. וכן פירש רש"י. ולפי קשור הכתובים מעלה ומטה תהיה מלת מלך כוללת להקב"ה ומלך המשיח. ויאמר מלך ביפיו תחזינה על מלך המשיח ויקראו אותו הקרובים. תראינה ארץ מרחקים שיראו אותו גם כן אותן שגלו לארץ מרחקים, כי אליו יבאו כלם ולו יקרהו עמים. והזכיר אחריו לכך יהנה אימה איה סופר איה שוקל איה סופר את המגדלים, יאמר גם כשתהיה בירושלים בזמן המשיח שם יהנה לבד אימת הגלות ותאמר איה סופר המלך איה שוקל המס מישראל, כלומר שיהיה מצדיק אותם על כך והוא כלשון (איוב כא) כי תאמרו איה בית נדיב. או כלשון (ישעיה נח) ותפחד תמיד כל היום וגו', כלומר שיכלה ויאבד עד שתצטרך לומר אי. איה סופר את המגדלים זהו מלשון מנין שהיה מונה המגדלים והוא מינוי הממשלה מצד המלכות מי שהיה ממונה על כך למנות המגדלים והיו צריכה לכל עיר ועיר כענין שכתוב (תהלים מג) סבו ציון והקיפוה וגו'. את עם נועז לא תראה כלומר מכאן ואילך לא תלך בגלות עוד. ואמר עם נועז כי ישראל בכל הגליות שגלו בין האומות לא היו מבינים לשונם, ולשון נועז כמו לועז בחלוף נוי"ך בלמ"ד כענין שנא' (שם קיד) בית יעקב מעם לועז, וכן נשכה כמו לשכה, וזהו שאמר את עם נועז לא תראה ואת מי תראה את ציון שהיא קרית מועדנו זהו שאמר חזה ציון קרית מועדנו וגו' אהל בן יעצן אהל שלא יסח, מן (שופטים ד) אילון בצעננים, וי"ת אהל בן יעצן כמשכנא דלא מתפריק ולא משתלפין סיכוייה לעלם וכל אטונויה לא יתפסקון, עשאו מן (שמות לב) פרקו נומי הזהב. נמצאת למד שכל הפרשה כלה עתידה, וכשהזכיר מלך ביפיו נאמר על מלך המשיח כי בזמנו נזכה לראות מלך ביפיו הוא הקב"ה שתחזור השכינה לבית קדשי הקדשים ושובו בנים לגבולם.

לפרק לד: לשון רבינו בחיי בספר כד הקמח (גאולה א):

וכבר הבטיחנו ישעיה הנביא ע"ה בפירוש על אבדן המלכות הזאת מלכות עכו"ם וקרא אותם פריץ חיות, והודיענו בכתוב על חרבן ארצו שתהיה שמונת עולם והוא שאמר (ישעיה מלך) קרבו גוים לשמוע ולאוהבים הקשיבו כי קצף לה' על כל הגוים וחימה על כל צבאם וגו' ואומר (שם) ונמקו כל צבא השמים ונגולו כספר השמים וכל צבאם ביטול השמים וכל צבאם לביטול האומות שאין לך אומה יורדת למטה שלא יפול שרה למלעלה תחלה שנאמר (שם כ) יפקוד ה' על צבא המרום ועל מלכי האדמה באדמה וזהו שאמר (שם לד) כי רותה בשמים חרבי למעלה ועל עם חרמי תרד למטה ועל עם שיהיה נלכד בחרמי תרד למשפטי. ויש שאומר ועל עם חרמי על עם חרם כל' כאלו אמר ועל עם מקולל ותהיה היו"ד נוספת וכן (שופטים יג) והוא פלאי, ומה שאמר ונגולו כספר מלשון חכמים גולל את הספר, וביאור מלת כספר כמו בספר וכן תרגם יונתן ואיתמחון מתחות שמאי כמה דאמר עליהון בספרא וכוונת הכתוב דורש על אומות העולם שהם עכשיו במעלה העליונה באותה שעה כשימחו מן השמים יהא דוחה עליהם חשך כאלו נגללו השמים ואין אור בעולם. ואמר אחרי כן (שם) חרב לה' מלאה דם הדשנה מחלב דם כרים ועתודים משל על הגדולים מחלב כליות אלים משל על הפחות והסגנים וירדו ראמים עמם הם המלכים ויועצי ארץ והזכיר וירדו לשון ירידה והשפלה ויכלול עוד יללה ובכיה מלשון וירדתי על ההרים ודרשו רז"ל ראמים ארץ ארמיים. וירשוהו קאת וקיפוד קאת הוא עוף מצוי במדבר ואמרו קאת לא קאת הו הקיק עוף יש בכרכי הים וקיק שמו. קפוד לשון כריתתה כמו (ישעיה לח) קפדתי כאורג חיי (שם לד) ונטה עליה קו תהו משפט שממה, ואבני בהו, משקלו של חרב, ובא לומר שתהיה תוהה וריקנית מאין אדם ובהמה כענין המדבר שנקרא (דברים לב) תהו יליל ישימון. חוריה ואין שם מלוכה וי"ו ואין שם נוספת כמו ותשב תמר ושוממה (ש"ב יג) ויאמר הכתוב החוריה שלה אין שם מלוכה יקרא כלומר לא ימצא שם אחד מחוריה שהיו מכריזין מלוכה לאדם שיאמרו ברו לנו מלך ומה לפי שכל שריה היו אפס (ישעיה לד) ופגשו ציים אים ושעיר על רעהו יקרא. ציים הם הסנוניות. איים הם חתולים. ותרגם יונתן ויערעון תמוון וחתולין. יתנבא עליהם כי יתקבצו שם חיות כדרך שמתקבצות במדבר. ולפי שהזכיר בכאן קצת מן החיות ואי אפשר להזכיר את כלן בפירוש לכך אמר (שם) דרשו מעל ספר ה' וקראו אחת מהנה לא נעדרה. דרשו מעל ספר ה' והוא החומש שמספר שם המכות שהביא הקב"ה על המצריים במצרים ובכללם מכת הערוב והוא שהביא עליהם מן המדבר חיות וממרים והוא שכתוב (שמות ד) הנני משליח בך ובעבדיך וגו'. כלומר את הערוב שבמדבר כי לא היה בריה חדשה על כן הזכירו בה"ה הידיעה מה שלא תמצא כן בשאר המכות. אחת מהנה לא נעדרה שלא תבואנה על ארם. אשה רעותה לא פקדו כמו (במדבר לא) ולא נפקד ממנו איש. (שמואל א ב) כי יפקד מושבך. ויש שפירשו דרשו מעל ספר ה' וקראו כשתבא השעה

באר החיים על מצודת דוד . ישעיה.

שמד

ותתקיים נבואה זו על ארם דרשו מעל ספר ה' הוא הספר הזה של ישעיה וקראו בפרשה הזאת אחת מהנה לא נעדרה מכל מיני החיות שמנינו כאן שלא תמצאו אותן על ארץ אדום, ורבותינו ז"ל דרשו על הכתוב הזה דרשו מעל ספר ה' וקראו הוא ספר בראשית שכתוב בו (בראשית ז) והבאים זכר ונקבה מכל בשר באו מובאים אין כתיב אלא והבאים מאליהן באו א"י יוחנן דרשו מעל ספר ה' וקראו ומה אם להסגר בתבה שנים עשר חדשים הם באים מאליהן להפטם מבשר גבורים על אחת כמה וכמה הה"ד (יחזקאל לט) ואתה בן אדם אמור לצפור כל כנף ולכל חית הארץ התקבצו ובאו האספ מסביב, על זבחי אשר אני זובח לכם זבח גדול על הרי ישראל ואכלתם בשר ושתייתם דם בשר גבורים תאכלו ודם נשיאי הארץ תשתו (ישעיה לד) כי פי הוא צוה ורוחו קבצן, מלת ורוחו חוזר למלת פי כל' ורוחו של פי כענין שכתוב (תהלים לג) וברוח פיו כל צבאם (ישעיה לד) והוא הפיל להם גורל וידו חלקתה להם בקו עד עולם יירשוה לדור דור ויכנו בה. יאמר והוא הפיל להן לחיות שהזכירן ארץ עכו"ם בגורלם וידו חלקתה להם הארץ בקו שמא תאמר לשעה עד עולם יירשוה קאת וקפוד וכל שאר הנזכרים לדור דור ויכנו בה. (שם לה) וישושים מדבר ציה ותגל ערבה ותפרח כחבצלת יאמר על מפלת החומות של עכו"ם ושל בצרה שישו מהם מדבר וציה וציון וירושלים, ציון קראו מדבר, וירושלים נקראת ציה. (שם סד) ציון מדבר היתה וירושלים שממה. וישושים כמו וישושים מהם כמו בני יצאנו יצאו ממני. פרוח תפרח ותגל כנגד שהזכיר למעלה (ישעיה לג) אבל אומללה ארץ כבוד להבנון נתן לה כנגד שהזכיר למעלה (שם) החפיר לבנון קמל. הדר הכרמל והשרון כנגד שהזכיר היה השרון כערבה ונער בשן וכרמל. המה יראו כבוד ה' מלת המה תחזור למדבר ציה וערבה (שם לד) חזקו ידיים רפות לא אמר חזקו בחירק תחת החי"ת אלא חזקו ועניינו חזקו אחרים אתם שידכים רפות, הנה אלהיכם נקם יבא בנקם יבא בנקם בונה שהיה התנין רובץ והיה בו חציר כענין שנאמר (שם) חציר לבנות יענה יחזור לקנה לישראל. (שם) אז תפקחנה עיני עורים באמונה ואזני חרשים תפתחנה. אז ידלג כאיל פסח ותרון לשון אלם אין להבין שיתרפאו מכל וכל אבל הוא משל ויורה על זה מה שאמר כי נבקעו במדבר מים ונוזלים בערבה ובקוע המים והנחלים רמו לשפע החכמה וההשגה בידיעת השי"ת ועי"ז אמר (שם) והיה השרב לאגם וצמאון למבועי מים. בונה תנים רצצה בונה שהיה התנין רובץ והיה בו חציר כענין שנאמר (שם) חציר לבנות יענה יחזור לקנה וגמא שהוא מקום המים, ואמר זה על ירושלים שהיתה כמדבר זהו כי נבקעו במדבר מים והיה שם באותו מדבר נוה מסלול ודרך הקדש יקרא לה לא יעברנו טמא לאותו דרך והוא למו כי הוא המיוחד לישראל שהם קדושים וטהורים, הולך דרך תמים ואוילים לא יתעו כל מי שהולך דרך ואפילו האוילים שאין להם תבונה לא יתעו. לא יהיה שם אריה זו מלכות בבל שנמשלה לאריה שנאמר (ירמיה ד) עלה אריה מסובבו. ופרץ חיות זה החזיר שהוא פריץ שבחיות. והלכו גאולים והלכו שם הגאולים לבדם וזהו שאמר (ישעיה לד) ופדויי ה' ישובון ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם ששון ושמחה ישיגו ונסו יגון ואנחה:

שייך לפרק לד: אדום - רומא.

לפני כן נקדים ידיעות מקומות וזמנים (גיאוגרפ' היסטור'): יון וכיתים שניהם בני יפת. במדינת יון יש עיר ידועה שמה אטונוא, שם היה מושבם של חכמי יון. 'כיתים' שבמקרא זו רומא, רומא היא עיר הבירה שבמדינת איטליא. שם נמצא מרכז הנצרות העולמית.

ימי שלטונה של יון בעולם, היה כידוע (גמרא ע"ז ח) בחצי הראשון של ימי בית שני. החל מאלכסנדר מוקדון, ועד ימי החשמונאים. אחר כך שלטה רומי בעולם. בימי מלכות חשמונאים, בימי הורדוס ואילך, ובחורבן בית שני, היתה רומי שליט העולם. והיא החריבה את בית מקדשינו. הנצרות החלה בתקופת חורבן בית השני ולאט לאט פשטה בעולם. מה כל זה נוגע לאדום?

רומי זו אדום (ראה אריכות בפירוש הרב אברנאל כאן. ונביא ראיות צהרה)! מקורות: א' יוסיפון פרק א' מספר שזכו מות יעקב אבינו, בני עשוי לחמו עם יוסף ובני יעקב. יוסף גבר עליהם, לקח עימו שבטי את צפו בן אליפז בן עשוי אשר היה גיבור גדול, והגלהו למצרים. צפו ברח ממצרים, נעשה לשר צבא למלך אפריקה במלחמתו נגד כיתים, הם השוכנים בני איטליה. ולבסוף ברח מהאפריקני, ונעשה לשר צבא כיתים. והם המליכוהו וקראו אותו גאנוס וכן קראו אותו שטורנו (מובא ברמב"ן סוף פרשת ויחי).

בספרי דברי הימים של הרומיים כתבו שגאנוס זה מקורו היה ממזרח - סיוע שמקורו מאדום - והיה גדול אצלם וקראו אותו שער השמים, אב אלוהות וכו'. וקראו את חודש הראשון בשנה גניירו, על שמו, מה שקורים ינוס האים. וכתבו שהיה זמן מלכותו אלף ותקי' שנים קודם לידת ישו (חורבן בית המקדש הראשון היה בשנת ג' אלפים שלח', החורבן השני תתכ"ח. לידת ישו לפי מנינם היה בג' אלפים תשי"ס. אלף ותקי' לפני כן הוא ב' אלפים רס'), וזה עולה שנים מועטות אחר פטירת יעקב אבינו (שהיה ב' אלפים רנה') בדיוק כדבר יוסיפון.

ב. המלך לאטינוס, מייסד השפה הלאטינית הרומית, דומה לשם אלוף לוטן.

ג. פרקי ד' אליעזר (המדרש הקדום ביותר) בפרק לח נאמר שאלוף מגדיאל (בראשית לו מג) זו רומי. וכן כתב רש"י ז"ל בחומש (שם), אולם יעניין שם בפירוש הרמב"ן ז"ל.

ד. שישו ושמחי בת אדום יושבת בארץ עוף (איכה ד כא), תרגומו (לפי גירסא אחת) חדיאי ובדוחי ברתא דאדום קרתא דמתבנאי בארעא ארמניאה.

באר החיים על מצודת דוד . ישעיה.

שמה

ה. חכמי האמת אמרו, שישוע היה גלגול של עשוי, ואולי לכן –אומר הרב אברבנאל- אותיות של שמם שוים. והיו שניהם אנשי שדה, ואנשי ריב. ומנהגם של שניהם וכל הרומיים עד היום ללבוש אדום.

ו. חז"ל בהמון מקומות (!).

ז. רמב"ן (ספר הגאולה שער שלישי) מבאר את הענין, וכותב וז"ל: ! עכ"ל. עכ"ה

לפרק מ: לשון רבינו בחיי בספר כד הקמח (נחמו):

נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם (ישעיה מ). מדותיו של הקב"ה מדה כנגד מדה שהרי בפרשה של מעלה הזכיר ענין מלך בבל ששלח ספרים ומנחה לחזקיה ואף ע"פ שמלך בבל זה עובד עבודה זרה היה מצינו שהקב"ה שלם לו שכרו במדה כנגד מדה לפי שכידב להקב"ה, שכך אמרו במדרש שיר השירים מרודך בלאדן עובד לחמה היה והיה למדו לאכול בשש שעות וישן לו עד תשע שעות וכיון שחזר גלגל חמה בימי חזקיה ישן לו ועמד ומצא שחריה בקש להרוג כל חיילותיו אמר להם הנחתם אותי ישן כל היום וכל הלילה אמרו לו יומא הוא דהדר אמר להן ואי זה אלוה החזירו אמרו לו אלהיו של חזקיהו מיד וישלח ספרים ומנחה אל חזקיה הה"ד (ישעיה לט) בעת ההיא שלח מרודך בלאדן, שני שמות היו לו כי המנהג בארצות שיש שרים נקראים ב' שמות ומה היה כתוב בהם שלם לחזקיהו שלם לאלהא רבא שלם לירושלים כיון שיצאו הספרים נתיישב דעתו אמר לא עשיתי כהונן שהקדמתי שלומי של חזקיהו לאלהיו מיד עמד מכסאו ופסע ג' פסיעות והחזיר הספרים וכתב אחרים תחתיהם שלם לאלהא רבא של חזקיהו שלם לחזקיהו שלם לירושלם אמר לו הקב"ה אתה עמדת מכסאך ופסעת ג' פסיעות לכבודי חייך שאני מעמיד ממך שלשה מלכים ששולטים מסוף העולם ועד סופו ואלו הן, אויל מרודך נבוכדנצר בלשאצר, והנה חזקיהו שמח על הספרים והראה כל גזיוו שכולו מלך בבל כענין שכתוב (שם) וישמח עליהם חזקיהו ויראה את בית נכאתה ואת הכסף ואת הזהב וגו'. ודרשו רז"ל בית נכאתה שנכתב סנהרב תרגום וינשכו ונכיתו, וידוע כי דרך הדבורים לנשוך. ועל כן המשיל חיל סנהריב לדבורים שיש בהם ארס וכמוס עמהם הדבש והשעוה ואין אדם רשאי לקרב ולליקח מהם אא"כ ימיתום בעשן כי המנהג לשרפן באש כן אירע בחיל סנהריב שנשרפו באש וזהו (שם י) ותחת כבודו יקד יקוד כיקוד אש, והיה זה ע"י מלאך שנה' (שם לו) ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור מאה ושמנים וחמשה אלף. ויש מרז"ל סוברים ספר תגין הראה להם, ואין הכונה בראיית ספר התורה בלבד אלא שלימד אותם חכמת התגין שבבל אות ואות ואל מה שירמזו, ונראה לי שזה נרמז בכתוב הזה שאמר ויראם את בית נכאתה ולא אמר את כל בית נכאתה כמו שאמר ואת כל בית כליו, ועל כן אפשר כי הכונה כשאמר ויראם את בית על ספר תורה שתחלתו ב"ית של בראשית כיוון לומר גם נכאתה כתוב בה"א לרמזו על ה' חומשי תורה, וזהו שאמר אחרי כן את הכסף ואת הזהב וגו' כי הראה להם את הכל גזיו הנפש וגזיו הגוף והקב"ה חרה לו על הענין ושלח לו על ידי ישעיה (שם לט) הנה ימים באים ונשא את כל אשר בביתך וגו' לא יותר דבר אמר ה' זהו גלות בבל, ואמר אחרי כן את הכסף ואת הזהב וגו' כי הראה להם את הכל גזיו הנפש וגזיו הגוף והקב"ה חרה לו על הענין ושלח לו על ידי ישעיה (שם לט) הנה ימים באים ונשא את כל אשר בביתך וגו' לא יותר דבר אמר ה' זהו גלות בבל, דבר ה' אשר דברת כי יהיה שלום ואמת בימי, הרי לך מדה כנגד מרה בזכות ג' פסיעות שפסע מרודך מלך בבל מכסאו העמיד הקב"ה ממנו ג' ימים, וזהו שכתוב במפתח בבל (שם מז) ויש ושב על עפר בתולת בת בבל שבי לארץ אין כסא בת כשדים אין כסא בטלה זכותו של אותו כסא, אף כאן מדה כנגד מדה אמר נחמו נחמו עמי לפי שחטאו בכפלים שנה' (איכה א) חטא חטאה ירושלים ולקו בכפלים שנה' (ישעיה מ) כי לקחה מיד ה' כפלים וגו' וראוי שיתנחמו בכפלים שנה' נחמו נחמו עמי:

ובמדרש נחמו נחמו עמי אמר הקב"ה לחזקיה כשהתנבא ישעיה גלות על ישראל היה לך לנחם את בני ולא חששת להם כי אם לעצמך שאמרת (שם לט) כי יהיה שלום ואמת בימי, וכיון שאתה מנהיגם והיה לך לנחמם ולא נחמתם אני אנחם אותם הה"ד נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם, ופסוק זה מדבר עם הנביאים שינחמו את ישראל, או יאמר נחמו עמי את ירושלים כמו שאמר דברו על לב ירושלים, והכלל כי הנביא מנחם את ישראל בקיבוץ גלויות כי מלאה צבאה השלימה זמן גלותה כי נרצה עונה נשלם עונשה כמו (ויקרא כו) אז תרצה הארץ, וכן (בראשית טו) על לא שלם עון האמרי עונש האמרי. כי לקחה מיד ה' כפלים חסד זהו יחלוצ מן הגלות, כי גיא ישלש כמו (יחזקאל כא) ותכפל חרב שלישיתה, כלומר ג' פעמים תכפל, או כפלים רוצה לומר שטים על שתי גלויות שגלו ישראל גלות בבל והגלות הזה, ולמה היה זה בעבור כל חטאתיה. ויונתן תרגם ארי קבילית כס תנחומין מן קדם ה' כאלו לקת על חד תרין בכל חטאתיה, ואמר קול קורא במדבר ואמר פנו ישרו כי ימצאו במדבר ובערבה דרך סלולה כאלו פנו וישירו אותן האמרי להן בני אדם, וטעם לאלהינו כי הוא מנחה חסד זהו יחלוצ מן הגלות, כי גיא ישלש דרך משל כי העליה והירידה בהרים תייגע הולכי דרכים והם לא ייגעו ולא ייעפו, והיה העקוב הוא הדרך המעות, והרכסים ענין נבהות מלשון (תהלים לא) מרוכסי איש, ונגלה כבוד ה' אז כשיצאו מהגלות ביד רמה וימצאו אפילו במדבר מים וכל צרכם כמו שכתוב (ישעיה מט) לא ירעבו לא יצמאו אז ונגלה כבוד ה' לעיני כל העמים וראו על בשר יחידיו זו ראיית הלב כי פי ה' דבר כשיראו שיתקיימו הנבואות ידעו אז כי הנחמתי הללו שדברו הנביאים על פי ה' דברו אותם. קול אומר קרא קול נבואה קורא לנביא ואמר הנביא מה אקרא והשיב הקול שיקרא כל הבשר חציר כלומר על הגוים שיבאו על גוג ומגוג שימותו רובם, כל הבשר הוא דרך הפלגה וכל חסדו אפילו עשו חסדים

באר החיים על מצודת דוד . ישעיה.

שמו

לא יזכרו להם כי עונותיהם רבו ועוד שהרעו לישראל ויקבלו ענשם, והמשילים לחציר ולצץ השדה שהם יבישים תכף והציץ נופל ג"כ ברוח נושבת ומפני שדעת האומות שלעולם לא יפלו ממעלתם אלא יתקיימו בהצלחתם כעשב הלח המתקיים בלחותו במקום המים על כן אמר כנגד זה ודבר אלהינו יקום לעולם כלומר שיתקיימו דברי הנביאים מפי השי"ת שמבטיחים אותם במעלתם שתחזור להם השירה באחרית הימים. על הר גבוה עלי לך דרך משל כי הרוצה להשמיע קולו עולה למקום גבוה ולפי שירושלים עיקר א"י וכן ציון כי שתיהן עיר א' לפיכך שם אותם בדברי הנבואה כאלו הם מבשרות שאר הערים, ופירוש מבשרת ציון את ציון המבשרת וכן מבשרת ירושלים, הרימי אל תיראי אל תפחדי מלבשר

אמרי לערי יהודה הנה אלהיכם כי על כל פנים ישיב כבודו בירושלים, והזכיר יהודה בשביל ירושלים ועוד כי המלכות ליהודה. ואמר **בחזק יבא** פי' ביר חזק ולפי שגאולת מצרים היתה ביד חזקה שנאמר (שמות יג) כי ביד חזקה הוציאנו ה' ממצרים הוא לשון נקבה וכן היתה השירה גם כן בלשון נקבה (שמות טו) אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת ובא אחריה גלות כי כן דרך הנקבה שהיא מתעברת ויולדת וחוזרת ומתעברת ועל כן הזכיר בגאולה העתידה בכאן ביד חזק בלשון זכר. וכן השיר שלעתידי בגאולה זו בלשון זכר שנה' (תהלים צז) שירו לה' שיר חדש שהגאולה העתידה אין אחריה גלות, **הנה שכו** ראשית שיתן שכר לבוטים ב גבולות **ופעולתו** שכר פעולתו כלומר שכר הפעולה לפעולי אמת אותו היא (ישעיה מ) **כרועה עדיו ירעה בזרועו יקבץ טלאים ובחיקו ישא עלות ינהל**, כמו רועה טוב שירעה עדיו שיקבץ הטלאים הקטנים שלא יוכלו עדין ללכת כשאר הבהמות ויקבצם מזה אחד ומזה אחד וישאם בחיקו והעלות שהם אמותיהם ינהג לאטם ולא ידפקם, כן השם יתעלה ינהל לישראל מהגלות לאטם ויסמוך כל חולה וכל נשבר, ואמר עדיו ולא עדר שהעדר שהוא שלו חומל עליו יותר מן העדר שהוא בשכירות, (שם)

מי מדד בשעלו מים ושמים בזרת תכן וכל בשליש עפר הארץ. יאמר הנביא מגבורת השי"ת בבריאת העולם במעשה בראשית ראוי לאומות העולם שיאמינו גבורת קיבוץ גלויות שיוציא את ישראל מעבדותם ומי שברא העולם נקל לפניו לעשות זה. ועוד הביא ראיה לקיבוץ גלויות ממעשה בראשית לטעם אחר, והוא כי כשם שענין מעשה ראשית הוא סתום וחתום כן ענין הקץ הזה סתום וחתום, וכן נאמר לדניאל (דניאל יב) כי סתומים וחתומים הדברים עד עת קץ, ולפי שראה ישעיה ע"ה אורך הגלות הזה וראה שעתידין ישראל שיתייאשו ומרוב הצרות ומרוב ריחוק המקומות שהם מפוזרים מסוף העולם ועד סופו ומרוב שהם שקועים במצולה כמו שרמזו דוד ע"ה מתרעם על אורך הגלות הזה שאמר (תהלים סט) טבעתי ביון מצולה ואין מעמד זה שעבוד המס כענין שנה' (דברים יד) ואת כל היקום אשר ברגליהם זה ממנו של אדם שמעמידו על רגליו, באתי במעמקי מים אלו את ארצות החרוקות אשר מעבר לנהרי כוש שהם עמוקים ורחוקים, ושבולת שטפתני זה יהודה ובנימין, ועל כן היה מנחם אותם ומדבר על לבם ומביא להם ראיה לנחמה זו ממעשה בראשית ולפיכך אמר מי מדד בשעלו וגו'. כי כשם שמעשה בראשית היה ענין נקל אצל השי"ת וכמו שארז"ל לא בעמל ולא ביגיעה ברא הקב"ה את עולמו שנה' (תהלים כל) בדבר ה' שמים נעשו וגו'. כן קיבוץ גלויות דבר נקל אצל השי"ת לקבץ אותם מכל הארצות אשר הדיחם יש ושאת האמר ביושב ובכבוד ת"ל (ישעיה ס) מי אלה כעב תעביה וגו'. המשיל קיבוץ גלויות לעב גלויות מה עב מתפשט בעולם בשעה קלה כענין שכתוב (מלכים א יח) הנה עב קטנה ככף איש עולה מים ויהיה עד כה ועד כה והשמים התקדרו עבים כן קיבוץ גלויות נקל אצלו יתעלה, ומה יונה זו קלה בכנפים לעוף יותר מכל שאר העופות שהרי שאר העופות פורחים ויגיעים בעפיפתם לפי שהם פורחים בשתי כנפים אבל יונה זו אינה פורחת אלא באחת ונחה באחת ולפיכך אינה יגיעה ועל כן נמשלה כנסת ישראל ליונה שנאמר (תהלים סח) כנפי יונה נחפה בכסף. שכשם שהיונה כל העופות יגיעים בעפיפתן ונתפשים ויונה זו אינה יגיעה שהרי פורחת בחליפין וכנפיה מצילין אותה ומגינין עליה פעם בזו ופעם בזו כך כנסת ישראל מצות מצילות אותם פעם במצוה זו ופעם במצוה אחרת. ומה יונה זו אפילו הלכה בסוף העולם חוזרת לקינה בסוף והורחו מסייעה בעפיפתה, כי ישראל אף על פי שתפזור ויארע רוחות העולם ויביאום כיונה פורחת ורוחות ימינו מביינין אותן בחזרתן ויחלף עליה פה שכתוב (ישעיה מג) אומר לצפון תני ולתימן אל תכלאי. וכי הרוחות יביאום אלא מלאכי הרוחות הוא שכתוב (שם מט) והביאו בניך בחוצן ובנותיד על כתף תנשאנה. וכן הזכיר הוא בעצמו ואמר (שם יח) לכו מלאכים קלים אל גוי ממושך וממורט אל עם נורא מן הוא והלאה גוי קו קו ומבוסה וגו', יאמר כי בזמן הגאולה יאמרו המלכים אשר מעבר לנהרי כוש לכו מלאכים קלים שיהיו קלים בספינות קלים בים שאמר השולח בים צירים וגו', וישלחו אותם ויאמרו להם לכו אל גוי שיהיה עד עתה ממושך וממורט בין האומות, והוא עם נורא מן הוא והלאה כלומר מעת שהיה לעם והוא נורא שבהם הראה הקב"ה נפלאות ונוראות והוא גוי קו קו ומבוסה כלומר מעט מעט בוססו אותם האומות קו לקו ונהריום הם מלכי האומות. וכתב עוד (שם כז) והיה ביום ההוא יחבוס ה' משבולת הנהר עד נחל מצרים הזכיר לשון יחבוס לשון נופל על חטים וזיתים שנה' (דברים כד) כי תחבטו זיתך כמי שחובט זיתים מן האילן וחובט חטים שהוא חובט מתוך הקש והתבן כן יחבטו ה' לישראל מתוך האומות שהם מפוזרים ביניהם, ושבולת הנהר הוא נהר סמבטיון כמ"ש (מ"א יד) וזרם מעבר לנהר, עד נחל מצרים כי עד שם עתידין עשרת השבטים שיבאו ושיתקבצו עם אחיהם יהודה ובנימין (ישעיה נז) ואתם תלוקטו אלו יהודה ובנימין שהם הנפוצים. ועל זה אמר הכתוב בכאן מי מדד בשעלו מים המשיל גבורת קבוץ גלויות לגבורת מעשה בראשית:

באר החיים על מצודת דוד . ישעיה.

שמז

ופירוש שעלו אגרופו והוא משל וכן הזרת והשליש משל, והכונה בכלן שיעור ומדה כי שער בחכמתו הגדולה במעשה בראשית כי זה השיעור של מי אוקיאנוס שהעולם עומד עליו צורך גדול הוא לעולם שיהיו המים ההם במדה ושיעור שתהיה הנקודה יכולה לעמוד עליו ותשתיה

צפה על פני המים, והשיעור הזה שער אותו במאמר יקוו המים שהיתה הגזירה מלפניו שיתקבצו המים אל מקום אחד הוא ים אוקיאנוס ותראה הכונה, ואם היתה מדת המים ושיעורם יותר או פחות אין העולם יכול להתקיים, אלו היו יותר מזה השיעור מתוך שפע המים ומלואן העצום היתה הארץ נעה ונדה והולכת בדמיון הספינה שהיא עומדת בלבב ימים והרוח מעט ממענה וכשהיא על שפת הים אשר המים שם מועטים עמידתה וקיומה שם יותר חזק ואין הרוח יכול לנענע אותה, וכן אלו היו מי אוקיאנוס שהנקודה יושבת עליהן פחות מזה השיעור אי אפשר לעולם להתקיים מפני חום השמש שבתקופת תמוז על אחת כמה וכמה לבני הדרום ששם השמש תדיר הוא שאמר שלמה בחכמתו (קהלת א) הולך אל דרום וסובב אל צפון, והנה קטנות הנקודה וגודל ריבוי המים כשיעור ומדה זו מסייע ומועיל בישוב העולם וגדותיו של אוקיאנוס מציעין הנקודה לגבולותיה סביב וזהו מי מדד בשעלו מים. כלומר שיער בחכמתו הגדולה מים שיהיו בזה השיעור אשר הם כדי שיתקיים העולם, ומזה אמר הכתוב (ישעיה מ) ואני תכן במדה:

ושמים בזרת תכן, לפי שהשמים שטוחים הזכיר בהן מדת הזרת כי הדבר השטוח ימדדו אותו בזרת ובקנה, ולשון תכן מפני השטח שהוא צריך תכון שכתוב (שם) וימתחם כאהל לשבת. והכונה כשאמר בזרת במדה ושיעור כאלו מדדס בזרת ושלא יצטרכו להיות יותר מאותו השיעור שהוא לא בגובה ולא באורך וברוחב ולא פחות ממנו. וכן דרך האומן הבונה האהל למדוד אותו כמה יהיה גבהו וארכו ורחבו כדי שיוכל להתקיים כענין שכתוב בבית המקדש (מ"א ו) והבית אשר בנה שלמה ששים אמה ארכו ועשרים רחבו ושלישים אמה קומתו, זהו ושמים בזרת תכן. הכינים מתוקנים ויפיע בבריאתם במדה ושיעור כאלו תכנס בזרת, והסתכל איך אמר שלמה ע"ה (משלי ח) בהכינו שמים שם אני שהוא מדבר בשם החכמה כמו שאמר (שם) לי עצה ותושיה וגוי'. ביאר הכתוב כי הבורא יתברך תניעץ בחכמתו איך יכין השמים בחקו חוג על פני תהום כשחק וחקיף אוקיטוס שהוא כמו מחוגה תניעץ בחכמתו איך ישאר המים על פני תהום (שם) באמצו שחקים ממעל כלומר כשאמר יהיה רקיע יתחזק הרקיע ויתאמץ בעוזו עינות תהום שיקיבץ באצמם המים שהיה כל העולם מים במים וגזר שיתקבצו כל המים אל מקום אחד והוא מקום מועט נתקבצו ונתכווצו שם מפני פחד מאמר גזרת השי"ת:

וכל בשליש עפר הארץ, הכונה בשליש במדה ובשיעור ג"כ שהרי מקומות הארץ אינם שוים גם עפר הארץ אינו שוה אבל משתנה ואין מראה זה כמו זה ולא טעמו כטעמו ולא ריחו כריחו. וכן דרשו ז"ל (בראשית לו) אלה בני שעיר החורי שהיו מריחים הארץ כחויא, כי בני החורי היו עובדי אדמה חכמים גדולים בטבע ובקיאין בריח העפר ובטעמו איזו נטיעה ראויה ליטע בעפר זה או אי זו גרגיר ראוי לזרוע בו. ושקל בפלס הרים. הכונה ששיער ההרים על פני כל הארץ כ"א במקום הראוי לו כי ההרים צורך גדול הם לעולם שהן משברים את הרוח, ועל זה אמר הכתוב (איוב כח) לעשות לרוח משקל הוא שההרים משברין את הרוח והרי הוא יתברך מוציאו לפי הצורך כפי מה שיצטרכו התבואה והפירות ולפי מה שיצטרכו הגופות, וזהו שכתוב (עמוס ד) יוצר הרים ובורא רוח כלומר שברא ההרים בעבור הרוח שלא יאבד הישוב, וגבעות במאזנים, במדה גם כן, ויחס הפלס שהוא גדול להרים שהם גדולים ויחס מאזנים שהם קטנים לגבעות שהם קטנים מן ההרים, והוא שכתוב (תהלים קיד) ההרים רקדו כאילים גבעות כבני צאן יחס ההרים לאילים שהם גדולים וגבעות לבני צאן הקטנים, שכן דרך הבריות ששוקלין הדבר הגדול במשקל גדול והדבר הקטן במשקל קטן וכן כל דבר ודבר ראוי ליחס ולחבר אותו אל מה שהוא נאות וראוי לו. והכונה בכתוב הזה כי הקב"ה ברא כל מעשיו במדה ובכונה ובענין חכמתו הגדולה ובשיעור טוב וכענין שכתוב במעשה בראשית (בראשית א) וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד, ועל כן ינחם ישעיה הנביא ע"ה לישראל בעניני מעשה בראשית ויאמר כי מי שעשה כל זה בלי עוזר יכול הוא להוציא ישראל מיד אויביהם. והנה בכתוב הזה תמצא שהזכיר שלשה יסודות האש והמים והעפר ולא הזכיר יסוד הרוח לפי שהיסודות ההם נראים לעין ויסוד הרוח אינו נראה, והענין כי הכתוב הזה לא נאמר אלא כנגד הסכלים שלא יאמינו רק בנראה אבל החכמים לא יתמהו בזה אם יוציא את ישראל מן הגלות כי ידעו בחכמתם כי לא קצרה יד ה' מהושיעם. ואמר מי תכן את כל זה, רוח ה' לא היה מלאך ושרף שיעזרנו. וכן הוא אומר (ישעיה מד) נוטה שמים לבדו ורקע הארץ מאתני מי אתי כתוב. ואיש עצתו יודיענו. ומי איש שידיענו עצתו כלומר שיתניעץ בבריאת העולם וזהו שאמר את מי נוטץ ויבינהו וגוי כלומר דרך תבונות שיש בבריאת עולם כענין שכתוב (משלי ג) כונן שמים בתבונה, וכשם שלא נטל עצה משום רבו כשנפלה מן הדלי בעל הדלי לא יחשוב אותם כלל כי הם הדלי הם עיקר וכשחק מאזנים הוא הפחות והחסרון שהמאזנים חסרים ממשקלם לפי ששוקלין בו תמיד והוא נשחק ונפחת והוא מלשון (איוב יד) אבנים שחקו מים. וכשם שלא נודע החסרון הזה ואינו ניכר וכן לא נודע טיפת המים שחסרה מן הדלי ואין חסרונו ניכר כך אומות העולם.

הן איים כדק נתן טעם לאיבודם וכי אינן חשובין כלום לפניו יתעלה לפי שהם כופרין בו ומכחישינן ביכולתו שאין לו יכולת להוציא את ישראל מידם והפון ההוא לא יתכפר להם בשום עולה שיקריבו לפניו שלא יספיקו כל עצי

באר החיים על מצודת דוד . ישעיה.

שמז

הלבנון להבעיר אש וחיתו של לבנון כל החיות הנמצאים בו לא יספיקו לעולה לפניו. והזכיר לבנון לפי שהוא יער בארץ ישראל. כל הגוים כאין נגדו לפי שהזכיר שלשה כמר ושחק ודק ואף על פי שאינם חשובין כלום יש בהם מעט ממש לפיכך הזכיר כאין ואפס ותהו שאין בהם ממש. **מאפס ותהו נחשבו לו** פחות מאפס כלשון הכתוב (תהלים סב) המה מהבל יחד שפירושו אם ישקול האדם עם ההבל במאזנים יחד הלא יהיה האדם פחות מהבל. ואל מי תדמיון אל ידבר עם האומות אתם חושבין כי כשם שהאלוהות שלכם אין בהם כח להציל כך הוא האל חלילה שתדמו ותערכו אותם כי הפסל נטך חרש וצורף בזהב ירקענו. החרש עושה הפסל מאבן או מעץ ואחרי כן מכסהו בזהב מי שהוא צורף כמו (שמות לט) וירקעו את פחי הזהב. ורתוקות כסף צורף הצורף נותן בו שלשלאות של כסף. המסוכן תרומה העשירים עושים פסל בזהב ובכסף שהזכיר במעלה אבל המסכן שלא יוכל לעשות כן יבחר לו עץ טוב שלא ירקב וממנו יעשו פסלו, כך הוא בטחונם בפסל, ומפני שעבודת הפסילים שני חלקים יש עובד הפסל לפי שנעשה מתחלה לשם כוכב פלוני ובכח השעות מוריד בו רוחניותו וכחו של כוכב וחושב כאלו עובד את הכוכב עצמו וחושב שיצליח בעבודה זו ואומר כי כיוון שהכוכבים מנהיגים את העולם השפל ראוי לעבדם וע"כ היו האומות עושין הפסילים זה של זהב וזה של כסף וזה של עץ כל אחד כפי יכולתו כי היו מורידין שם כח הכוכב וזה צלם הזהב שעשה נבוכדנצר לשמש. ויש שעובד את הפסל לא הצורה בעצמה הנעשית מעץ או מאבן וחושב שהיא מריעה ומטיבה כי היתה מחשבתם שהצורות עצמם ייטיבו וירעו ויעשו להם קרבתות והקטרות ונסכים, כן היה בדורות הראשונים בין האומות אשר אין להם חלק בתורה אמונת הכוכבים הבאים לאמונת הצלמים, והנה הראשונים טעו מרוב חכמה והאחרונים מאין חכמה כי אם פתיות ובל ידעו מה. וזהו שהיה הנביא מוכיחם ואומר (ישעיה מד) ולא ישיב אל לבו ולא דעת ולא תבונה לאמר חציו שרפתי במו אש וגוי' וכתבי (ירמיה י) כתמר מקשה המה ולא ידברו וגוי' נראה לכל זה שהיו סבורין שהצורות ההן עצמן יש להם כח להטיב ולהרע, והיה הענין שלא נתנו אל לבם שיהיה לעולם בורא ומנהיג מטיב לטובים ומריע לרעים אבל העולם מאין מנהיג ובורא כמו דבר שנפל במקרה. והיו אומרים הדברים האלה שאנחנו עובדים ומכבדים כן עשו אבותינו ובעבודה זו היו מצליחים וכן אנו אחריהם, והנה הרגילו כן דור אחר דור וחשבו כי הדברים ההם עיקר ואין לדרוש בורא ומנהיג ואלו הן דרכי האמרי שהזכירו רז"ל:

ועל כן אמר הכתוב אחריו (ישעיה מ) **הלא תדעו הלא תשמעו** וגוי', הזכיר ג' ענינים שבהם ידע האדם או יבין מעצמו זהו הלא תדעו כלומר מדעתכם מי הוא אדון העולם או ללמוד מאיש אחר שילמדוהו זה שאמר הלא תשמעו כלומר אם לא תדעו מדעתכם הלא תשמעו ממה שקוראים בספרים, או ישמע מן המגידים דרך קבלה זהו שאמר הלא הוגד מראש לכם. והיא הקבלה שהיא מראש מימים קדמונים. הלא הביתונם מוסדות הארץ, אמר זה כנגד הפסל אם יש בכס דעת תוכלו להבין שיש לעולם בורא ומנהיג ממוסדות הארץ והם ד' יסודות אש רוח ומים ועפר ומזה תוכלו ללמוד כי העולם הזה המתנהג בד' יסודות מנהיג יש לו שבראו בסדר מוסדר ולא נפל כן במקרה שהרי ד' יסודות הם הפכים ויש מחלוקת ביניהם וטבעם משתנה זה מזה, כי האש חם ויבש והמים בהיפך קרים ולחים ושניהם סדירים זה על זה והאוויר שביניהם לא ימנע האש ולא המים מלעבור בתוכו אם כן מי שם גבול לאש שלא ירד ממקומו ולמים שלא יעלו ממקומם עד שיפגשו זה בזה ונמצא מחלוקת ביניהם וינצח הגובר כמו שאנו רואים באש ובמים אשר ביניהם כשיפגשו זה בזה אם כן מי יוכל לומר שזה היה במקרה בלא הנהגת מנהיג ששם טבע האש שלא ירד אלא יעלה ועליתו גם כן שם לו גבול ולא יכול לעלות אלא עד גגל כי שם גלגל הלבנה חזק בטבע גלגל האש שלא ילכו האש לעברו אע"פ שטבעו לעלות, וכן שם טבע המים לרדת ולא לעלות ובירידתם גם כן שם גבול ולא ירדו אלא עד הארץ כי שם לארץ טבע קשה וחזק לעמוד כנגד המים שהם לחים ורכים והארץ יבשה ולא יעברוה המים, וכן שם האוויר בין האש ובין המים להפריד ביניהם לפיכך האוויר חם ולא דומה בחומו לאש ובלחותו למים, ומי יאמר שיהיה כל זה אלא במסדר חכם שם כל אחד מהם בסדר שיוכל לעמוד וכל אחד יעמוד בסדרו לא ישתנה לעולם, ודבר שהוא במקרה לא יהיה על סדר אלא קיים אצל פה ואמר כך ופעם יהיה כך. ומטעם זה יש להכזיב דעת האומר כי העולם נהיה כן במקרה מבלי בורא שבראו. והמשל בזה אם יישפוך אדם דיו על הנייר פתאום אי אפשר שישאר עליו צורת הכתב מסודר והשיטות נקראות כמו שיהיה בקולמוס, ומי שמביא לפנינו כתב מסודר בסידור שוה ונוכח ואמר כי נשפך דיו על הנייר ונעשית צורת הכתב עליו היינו ממהירים להכזיבו שאי אפשר לו מבלי כונת מכין ואם דברו אל כך כל שכך בדבר שמלכתו יותר דקו ותיקונו וסידורו וחקוק ועמוק עד אין תכלית. היושב על חוג הארץ ויושביה כחגבים. כאלו אמר היושב על השמים כי הם חוג הארץ כמו שיעשה אדם במחוגה העגולה כי למחוגה שקורין קאמפא"יס בלעז יש שתי אצבעות האחת יעמיד ובשנית יקיף את העגולה, והנה נקודה תוך העגולה וארץ כמו הנקודה כי היא התחתון שבעגולה והשמים סביב הארץ כמו העגולה, ואמר היושב דרך משל כי אין לו מקום יתעלה מכל מלכו ודרך היושב על מקום גבוה מאד ידמה לו הגדול קטן וע"כ אמר ויושביה כחגבים כענין שכתוב (במדבר ג) ונהי בעינינו כחגבים.

הנוטה כדוק שמים פי'כירעה שיעשה ממנה אהל. הנותן רוזנים לאין ומראה להם שיש אדון בעולם מוריש ומעשיר משפיל אף מרומם. שופטי הארץ שמתגאים בגדולתם ובוטחים בחילם כתהו עשה ההריסה והביטול איננו מעשה אבל הוא כמו (ישעיה לד) ונטה עליה קו תהו. **אף בל נטעו אף בל זורעו** וגוי' כל כך יתנם לאין עד שיאמר עליהם אלו נטעו ולא זורעו. **ובל שרש בארץ גזעם** כענין שכתוב (חנوخ ג) ואל נודע מקומו איה, וב' פעמים אף לרבות דרך הפלגה כמו (בראשית מג) הם אנטחו גם אתה גם סטינו. **וגם נשף בלה וייבשו** כמו נשם בן (תהלים קמג) ישב רוחו. וכן (שמות טו) נשפת ברוחך. **ואל מי תדמינוי ואשוח**. פירוש אל מי תוכלו לדמות אותי שיהיה שוה לי כלומר להרבה כחות תוכלו לדמות אותי אבל לא שאשוח לאחד מהם כי אני יחיד וקדוש ונעלה ממחשבותיכם. **שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה** וגוי'. אחר שאמר שיתכוונו בארבע יסודות ובשמים הנטוי

באר החיים על מצודת דוד . ישעיה.

עליהם כאהל חזר עוד ואמר שיסתכלו בכוכבים לפי שהם גופים עצומים וראו בעין הלב מי ברא אלה כי נבראים הם ולא בוראים שהרי יש לבם להבין בדרכי החכמה שהעולם מחודש וכיון שהוא מתודש יש לו מחדש כי הדבר המחודש לא חידש את עצמו ואותו המחדש לא יתכן להיות אלא אחד כמו שהתבאר במופת בדרכי החכמה א"כ הכוכבים שהם רבים בוראים הם ולא בוראים, וראו גם כן בעין הלב **המוציא במספר צבאם**. מה שאין יכולת באדם לספור אותם. והנה השי"ת קרא שם לכי"א מהם כלומר שם הנאות לו לפי הדבר שנברא בעבורו כי כל כוכב וכוכב יש לו כח וממשלה על השפלים כל אחד על מין ידוע שנותן בו כח לעשות מלאכתו, והוא שאמרו רז"ל אין לך כל עשב ועשב מלמטה שאין לו מזל מלמעלה מכה אותו ואומר לו גדל שנאמר (איוב לא) הידעת חקות שמים אם תשים משטרו בארץ. **מרוב אונים** מרוב כחות שיש לו לכל אחד מהם על השפלים ולפי הכח והממשלה שיש לו לכוכב הוא שמו ושכל אחד מהם הוא אמיץ כח לא ישתנה ולא יפסד כשפלים שהם משתנים נפסדים ונעדרים, אבל בנבראים של מעלה איש מהם לא נעדר לעולם בשום העדר לא בכלו ולא במקצתו לפי שאינם בעלי חסרון אבל הם שלמים בבריאתם:

ולפי שישראל קבלו עשרת הדברות שתחלתם אנכי יזכו שהקב"ה ינחם אותם במלת אנכי הוא שכתוב (ישעיה נא) **אנכי אנכי הוא מנחמכם**. וצוה לנביאים שינחם אותם שנאמר נחמו נחמו עמי, ועל כן כשהתנבא ישעיה הנביא עי"ה נחמה זו על קיבוץ גלויות פתח במעשה בראשית מי מדד בשעלו מים וחתם בכוכבים ואמר שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה וגוי' וכונתו לומר כי מי שהיה לו יכולת לבריא את שמים וארץ ויש מאין ויש לו גם כן יכולת להוציא במספר הכוכבים יכול הוא להוציא את ישראל מן הגלות מיד אויביהם, ומה שאמר בכאן על הכוכבים **לכלם בשם יקרא** נתן רמז לישראל שנמשלו ככוכבים שהן עתידין שיעלו כלם לירושלים כאלו כל אחד נקרא בשמו. ומה שאמר גם כן **איש לא נעדר** רמז לישראל שלא יחסר אחד מהם מן החיים שבאותו זמן שלא יבאו לירושלים הוא שכתוב ביחזקאל (לט) וכנסתים על אדמתם ולא אותיר עוד מהם שם. ובהיות כל ישראל יחדו במקום אחד אז תהיה השמחה גדולה והנחמה שלימה ותמלא הארץ דעה וחכמה (ישעיה ל) והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים ביום חבשו ה' את שבר עמו ומחץ מכתו ירפא. וכתבי (שם נא) ה' ציון נחם כל חרבותיה וישם מדברה כעדן וערבתה כגן ה' ששון ושמחה ימצא בה תודה וקול זמרה. וכתבי (שם) כאיש אשר אמו תנחמו כן אנכי אנחמכם ובירושלים תנוחמו:

לפרק מז: לשון הרמב"ן ז"ל בפירוש התורה (בראשית טו יד):

והנה נבוכדנצר שמע כי הנביאים פה אחד קוראים אותו להחרیب ירושלים והוא וכל עמו נצטוו על כך מפני הנביא כמו שכתוב (ירמיה כה ט) הנני שולח לך ולקחתי את משפחות צפון נאם ה' ואל נבוכדנצר מלך בבל עבדי והביאותים על הארץ הזאת ועל יושביה והחרמתיים, וכתבי הנני נותן אתהעיר הזאת ביד הכשדים וביד נבוכדנצר מלך בבל והציתו את העיר באש, וכו' והם יודעים כי מצוות ה', ואף על פי כן נענשו הכשדים כולם בסוף [כלומר קשה למה נענשו].

והיה זה מפני שני טעמים, האחד שגם הוא נתכוון להשמיד את כל הארץ להגדיל ממשלתו כמו שכתוב בו (ישעיה יג יא) והשבתי גאון זדים וגאות עריצים אשפיל, וכתבי (יד יג) ואתה אמרת בלבבך השמים אעלה וגוי' וכתבי אעלה על במתי עב אדמה לעליון, וכתבי באומתו (ישעיה מח') האומרת בלבבה אני ואפסי עוד והנה זה כענשו של סנחריב, ולכך אמר הכתוב (ירמיה נ יח) לכן הנני פוקד אל מלך בבל ואל ארצו כאשר פקדתי אל מלך אשור.

[טעם השני] אבל היה במלך בבל עונש אחר שהוסיף על הגזרה והרע לישראל יותר מאד כמו שאמר בו (בפרק זה) קצפתי על עמי חיללתי נחלתי ואתנם בידך לא שמת עליהם רחמים, על זקן הכבדת עולך מאד. ועל כן בא עליהם עונש כפול ומכופל שנשמד זרעו לגמרי ולא יהיה לבבל שם ושאר נין ונכד (ישעיה יד יט) ונשמדה עירו לעולמים כמו שנאמר בישעיה (יג יט) לא תשב לנצח ולא תשכון עד דור ודור. עכ"ל.

ולפי האמור בשם הרב אברבנאל הרי תשובה הב' מחולקת לשנים.

יש לעיין בדברי הרמב"ן אלה הנאם נבואת על זקן הכבדת עולך מאד, גס הוא נאמר לפני נבוכדנצר, הלא ישעיה קדם לו הרבה, ואם כן נאמר שגם את זאת עשה לקיים דבר הנביא, מה איפוא הטענה השניה על בבל.

ונראה בתשובת הדבר, נבואת ירמיה על בא נבוכדנצר מפורשת היא עם שמו. אבל נבואה זו של ישעיה היא כוללת, לא נאמר בה איזה מלך, ואף לא איזה תקופה מימי הכשדים, ועל כן מי שבחר בעשיית הרעות ראוי לעונש, וכפי שמבואר בתחילת דברי הרמב"ן שם.

לפרק נב' נג':

לשון הרמב"ן ז"ל מצורף לספרו ספר הויכוח.

פרשת ישכיל עבדי, **הנכון בפרשה הזאת שהיא על ישראל כלו**, כלשון אל תירא עבדי יעקב, ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר, וכן רבים.

באר החיים על מצודת דוד . ישעיה.

אבל על דעת המדרש המיחס אותה על משיח, צריכים אנו לפרש אותה כפי דברי הספרים, פי' אחר אומר שמשיח בן דוד שבו דבר הכתוב לא ינוצח ולא ימות ביד שונאיו, וכן הכתובים מורים בביאור. וזה פירוש הפרשה:

הנה ישכיל עבדי, כי בעתות הגאולה יבין המשיח וישכיל הקץ וידע כי הגיע תור ביאתו ובא הקץ שיתגלה לעדת המיחלים לו:

ואמר ישכיל, לפי שנאמר בספר דניאל, כי סתומים וחתומים הדברים עד עת קץ ויתבררו ויתלבנו ויצרפו רבים והרשיעו רשעים ולא יבינו כל רשעים - והמשכילים יבינו. אמר דניאל כי יהיו מן הרשעים שירשיעו לחרף עקבות המשיח. בעבור איחורו הגדול, ולא יאמינו בו כלל ולא יבינו כל רשעים הקץ, כי יהיו מהם שיטעו אחרי מי שיטעון שהוא משיח, והמשכילים יבינו הקץ האמיתי ויחכו אליו. וכנגד זה אמר ישעיה, כי המשיח עבד ה' ישכיל ויבין הקץ, ומיד יקים וירום וישא ויגבה לבו בדרכי ה', לבא ולקבץ נדחי ישראל, לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחו, אשר יבטח בה', כענין שהיה הגואל הראשון, שבא במקלו ובתרמילו לפרעה והכה ארצו בשבט פיו. ולפי זה אמרו במדרש, ירום מאברהם, ונשא ממשה, וגבה ממלאכי השרת. נתכונו לומר כי המשיח ירום מאברהם, שהיה דורש אמונת האלהים ומגייר גרים בארץ נמרוד על כרחו של מלך, והמשיח יעשה יותר מזה שיגייר עמים רבים. ונשא ממשה, שבא לפרעה, המלך הגדול הרשע שאמר, לא ידעתי את ה', והוא היה רועה, שפל אנשים, ולא יירא ממנו והוציא עמו מכור הברזל, והמשיח יעשה יותר ממנו, שיתעורר על כל מלכי העולם כלו, להוציא ישראל מידם ולעשות נקמה בגוים. וגבה ממלאכי השרת, שגם המה מזרזים מאד בענין גאולתם של ישראל, כדכתיב ואין אחד מתחזק עמי בכל אלה כי אם מיכאל שרכם, ואמר ואשוב להלחם עם שר פרס וגוי', והמשיח יעשה יותר מכולם. ויתכן החכמה למעלתו של משיח וקרבתו אל האלהים, כי אברהם שקראו ה' הנכבד והנורא, אוהבו, וזכר עמו ברית חדשה ומשה שהיה קרוב להשי"י מכל האדם, ומלאכי השרת העומדים עליו מימינו ומשמאלו, כולם אינם קרובים בידיעת השי"י כמשיח, כי כן כתיב, ועד עתיק יומי מטה וקדמוהי הקרבוהי, ובמלאכי השרת כתיב, אלף אלפין שמשוניה ורבוא רבבן קדמוהי יקומון:

ולכך אמר ישעי' שהוא **ירום**, בשכלו אשר ישכיל מאד את השי"י, **ונשא וגבה מאד**, בידיעת שמו ית', יותר מכל הנבראים לפניו. וכבר אמרו אפילו בשאר צדיקים שהם גדולים יותר ממלאכי השרת:

ואמר הכתוב במשיח, כאשר שממו עליך רבים וכו', ר"ל כאשר שממו עליך, להלעיג בך בתחלת בואך, ואמרו האיש הנבזה העני ורוכב על חמור, איך ינצח כל מלכי העולם, אשר כולם החזיקו בישראל ואין יצילם מידם, וכן היה פרעה עושה במשה, שהיה מלעיג עליו כמו שאמר, הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה. כן היה גוים רבים יאמר כאשר יאמרו האיש הזה **משחת מאיש מראהו**, כן יאמרו עתה, שתטף מלתו עליהם ופיהם יפערו מלקוש דברו עליו יקפצו מלכים פיהם, שיסגרו פיהם, ואפילו בחדר משכיתם יהיו יראים מלדבר עליו, ויאמרו איש אל רעהו, גם במדעך מלך אל תקל:

מי האמין לשמועתנו, ואמר, כאשר באה שמועת המשיח בעמים, מי בהם שיאמין זה, וזרוע ה', אשר הוא מוליד לימין הגואל, כמו שהוליד לימין משה זרוע תפארתו, על מי נגלתה, שיאמין בזה, כי היה מתחלה כאילו הוא אילן קטן עולה מארץ ציה, שלא יגדל לעשות ענף ולשאת פרי, והוא נבזה, שאין לו חיל ועם, אבל עני ורוכב על חמור, כאשר היה הגואל הראשון מרעי"ה בבואו למצרים הוא ואשתו ובניו על החמור:

איש מכאובות, מצטער על עונות ישראל שגורמין איחורו, ומונעים אותו מהיות מלך על עמו:

וידוע חולי, כי החולה תמיד הוא מצטער על הכאב, והחולי יאמר על הצער הבא בסבת רוב החשק, כמו שנאמר וידבר לאמננו להתחלות בעבור תמר אחותו, וכן אין חולה מכם עלי, או שיחלה ממש מן הצער, כנוהג בבני אדם:

אכן חליינו הוא נשא, כי הוא חולה ומצטער על פשעינו שהיינו אנחנו ראויין להיות חולים ומצטערים בהם. והמכאובות שהיינו אנחנו ראויס להיות כואבים עליהן הוא סובל חזקם, כי הוא המצטער עליהם:

ואנחנו חשבנוהו, בראותנו אותו דל וחלוש, כי הוא **נגוע מוכה אלהים ומוענה והוא מחולל**, לשון יחולל אילות. **מוסר שלומנו עליו**, כי מוכיח בו. **ובחבורתו נרפא לנו**, כי החבורה שהוא מצטער ומתגורר עליה תרפא אותנו, כי השם יסלח לנו בזכותו, ונתרפא מפשעינו ועוונת אבותינו, מלשון ושב ורפא לו, שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו, וכל הלשונות האלו רבים בענין הגאולה, אנוש לשברך נחלה מכתך, אין דן דינך למזור רפאות תעלה אין לך:

כולנו כצאן תעניו איש לדרכו פנינו, יאשים את ישראל בעבור כי הם בגלותם ישימו כל כוונתם בעסקי העולם, ומשים כל אחד כוונה לעצמו ביתו ועסקיו, וראוי להם להיות בוכים ולהתפלל לפני ה' לילה ויום שיכפר על עוון ישראל ויחיש קץ הגאולה, כי המשיח בתשובה יבוא מיד, ואם לאו, יתאחר עד הקץ הבא

עליו בשבועה, כדכתיב, וירם ימינו ושמאלו אל השמים וישבע בחי העולם. ונאמר - **וה' הפגיע בו את עון כולנו**, כי העון הזה הנזכר פוגע בו, כי הוא מצטער כל היום על כי איחרו פעמי מרכבותיו, ואנחנו אין אנחנו משגיחין בכך, אלא מתעסקין בעסקינו בתוך העמים:

באר החיים על מצודת דוד . ישעיה.

שנא

נגש והוא נענה, כי בבואו בתחילה עני ורוכב על חמור, יבואו עליו נוגשי כל עיר ושוטריו ויענו אותו בחירופין וגדופין, כי יחרפו אותו ואת האלהים אשר הוא בא בשמו, כענין משה רבינו שאמר לו פרעה, לא ידעתי את ה', והוא לא ענה אותו ולא אמר לו אלהי השמים והארץ אשר ישמידך מהר, אבל שתק, וכן משיח לא יענה וישתוק, ולא יחדל מלדרוש לישראל, ומלומר לכל מלך שבאומות, כה אמר ה' שלח עמי ויעבדוני:

והוא כשה לטבח יובל, יחשוב בלבו אפילו יהרגוני אעשה שליחות בוראי, כי כן חובה עלי, כמו שאמרו חנניה מישאל ועזריה, והן לא ידעו להווי נלך מלכא וגוי, וכן אמרו רו"ל, כל המוסר עצמו על מנת להעשות לו נס אין עושין לו נס. ובלשון הזה בעצמו אמר ירמיהו, ואני ככבש אלוף יובל לטבח, וכן אמר אסף המשורר, ואחי נגוע כל היום, ואומר, כמו חללים שוכני קבר:

מעוצר וממשפט לוקח, יחשוב בלבו שלוקח מלעצור בעמו ומהיות שר ושופט עליהם. ויחשוב, ואת דורו ישוחח, שיספר להם ויודיעם דרכי השי"י, ויאמר כי אני נגזר מארץ החיים, בעבור פשע עמו שהוא הנגע שלהם. וסיפר הכתוב בשבחו, שלא ידאג על חייו רק בעבור ישראל:

ויתן את רשעים קברו, הנתינה תאמר בכתוב - על גמר המחשבה בלב, כמו ונתתי את לבי לדרוש, אל תתן את אמתך, ותאמר על הדבור, כמו ונתת את הברכה על הר גריזים, ונתן אותם על ראש השעיר. אמר, יתן בלבו שיהיה קברו עם רשעי האומות, כי יחשוב ויאמר ודאי יהרגוני ובמקום הזה תהיה קבורתי כמו חיציבו מרום קברו, שר"ל המקום שיחשוב שנקבר בו כאשר ימות ולא נקבר בו מעולם, וכן בקברי אשר כריתי לי ולא נקבר בו עדיין. ואת עשירי במותיו, יאמר שיתן לנפשו מיתות הרבה, עשירי השלוח שבישראל שאינם חפצים בו, כי יחשוב שיהרגוהו בסקילה או בשרפה והרג וחנק. ולכן אמר במותיו, לשון רבים, וזה כדרך המתים בחושך מצרים:

ואמר, **על לא חמס עשה**, לרשעים הנוכרים, שהם האומות, שלא בא לגזול דבר משלהם, ולא מרמה בפיו, לעשירי ישראל:

וה' חפץ דכאו החלי, כי רצה השי"י לזכותו בצער שהוא מצטער בו, שתשים נפשו אשם. שיחשוב כי בו אשם וחטא ובעבור מיעוט זכותו אירע כל זה, כי יהי' לו זכות שלימה בזה, וטעם אם תשים, הם דברי השם הנכבד והבורא וחפצו, שאמר שאם יסבול כל זה ותהיה נפשו שפלה, שלא יקרא תגר והרהור אחרי מדותי, הנה אתן לו שכר מדה כנגד מדה, שיראה זרע. ואמרו, אם, כמו אם תשוב ואשיבך לפני תעמוד. יראה זרע, ויתקיים בו קרא דכתיב תחת אבותיך יהיו בניך תשיתמו לשרים בכל הארץ, ויאריך ימים לעדי עולם, כמו שנאמר, חיים שאל ממך נתת לו אורך ימים עולם ועד. וכן אמר בפרקי ד"ר"א הגדול, דכתיב שנותיו כמו דור דוד. וחפץ ה' בידו יצלח, כי הוא ישלים הגאולה אשר השי"י חפץ בה, וילמד לכל העמים להשכיל ולדעת את ה', וזהו - וחפץ ה', כמו שנאמר כי באלה חפצתי נאום ה':

מעמל נפשו יראה ישבע, יאמר כי בעבור העמל שראה בעצמו ושבע קלון מכבוד, בזכות זה, בדעתו יצדיק צדיק, כי הוא ידע ויכיר מי ומי הם הצדיקים הראוים להגאל, וכן כל משפטיו יבין צדיקים, כמו שנאמר, והריחו ביראת ה' וכו' ושפט בצדק דלים וכו'. ועוונותיו של רבים הנוכרים, הוא סבלם, כי יתקן בהם תשובה, כמו לכל סבל בית יוסף, שר"ל תיקון ענינם, וכן לכו לסבלותיכם:

לכן אחלק לו ברבים, שיהיו כל עמים רבים חלקו ונחלתו, ומן הגוים העצומים יחלק שלל לעמו ועבדיו:

תחת אשר הערה למות נפשו, שריקן נפשו. מכל דבר למיתה, כלומר שגמר בדעת למות, שמסר עצמו על מנת למות, מלשון אל תער נפשי, שר"ל אל תרוקן אותה מחשקה, ומאשר היא מתאוה לראות, כי תשלום הרצון יקרא מילוי הנפש, כלשון תמלאמו נפשי, וביטול החשק נקרא עירווי הנפש:

ואת פושעים נמנה, ותחת שנמנה בלבו להיות מכלל הפושעים, כאשר הזכרתי. **והוא חטא רבים נשא**, בעת ההיא, כי לא על פשעיו היה לו רק על חטאם. **ולפושעים יפגיע**, שיפגיע הוא בנפשו עון החוטאים והפושעים, כמו וה' הפגיע בו את עון כולנו:

והנה לא נזכר בפרשה שינתן בידי שונאיו, ולא שיהרג ולא שיתלה על עץ, אלא **שיראה זרע ויאריך ימים**, וירום וינשא מלכותו בין הגוים, ומלכים **עצומים** יהיו לו **לשלל**, [אמן ואמן סלה בבי"א:]

לפרק נט: לשון הרמח"ל בספר מסילת ישרים (פרק יט):

ואין מפגיע. שייך גם לפרקים מ. נא. נט. סג

אם יאמר אדם: מי אני ומה אני ספון שאתפלל על ירושלים וכו', המפני תפלתי תצמח הישועה? תשובתו בצדו, כאותה ששינוי (סנהדרין ל"ח): "לפיכך נברא אדם יחידי כדי שכל אחד יאמר בשבילי נברא העולם", וכבר נחת רוח הוא לפניו יתברך שיהיו בניו מבקשים ומתפללים על זאת, ואף שלא תעשה

באר החיים על מצודת דוד . ישעיה.

שנב

בקשתם, מפני שלא הגיע הזמן או מאיזה טעם שיהיה, הנה הם עשו את שלהם והקדוש ברוך הוא שמח בזה. ועל העדר זה הדבר התרעם הנביא (ישעיה נ"ט): "וירא כי אין איש וישתומם כי אין מפגיע" ואמר (שם ס"ג): "ואביט ואין עוזר ואשתומם ואין סומך" ואומר (ירמיה ל'): "ציון היא דורש אין לה", ופרשו ז"ל (סוכה מ"א): "מכלל דבעיא דרישה", הרי כאן שחייבים אנחנו בזה, ואין לנו לפטר מפני מעוט כחנו, כי על כיוצא בזה שנינו (אבות פ"ג): "לא עליך המלאכה לגמור ואי אתה בן חורין לבטל הימנה". ואמר עוד הנביא (ישעיה נ"א): "אין מנהל לה מכל בנים ילדה ואין מחזיק בידע מכל בנים גדלה", ואמר (שם מ'): "כל הבשר חציר וכל חסדו כציץ השדה", ופרשו ז"ל (ראה עבודה זרה ב') שכל חסד שעושים לעצמם הם עושים, לטובת נפשם ולהנאתם, ואינם מתכוונים לכוונה השלמה הזאת, ולא מבקשים על עלוי הכבוד וגאולתן של ישראל, שהרי אי אפשר לכבוד העליון להתרבות אלא בגאולתן של ישראל, שהרי אי אפשר לכבוד העליון להתרבות אלא בגאולתן של ישראל וברבוי כבודם, שזה תלוי בזה באמת, וכמו שכתוב בתנא דבי אליהו שהזכרתי: "ומתאנח על כבודו של הקדוש ברוך הוא וכו'".